МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ЗА АДАПТИРАНЕ НА УЧЕБНОТО СЪДЪРЖАНИЕ ЗА VIII – X КЛАС ЗА ОБУЧЕНИЕТО НА УЧЕНИЦИ СЪС СПЕЦИАЛНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПОТРЕБНОСТИ В ЦЕНТРОВЕ ЗА СПЕЦИАЛНА ОБРАЗОВАТЕЛНА ПОДКРЕПА

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА

НАЦИОНАЛНА ПРОГРАМА
„Разработване на учебни помагала и на методически ръководства, оценяване и одобряване на проекти на учебни помагала за подпомагане на обучението, организирано в чужбина, на проекти на учебници и на проекти на учебни комплекти“

МОДУЛ
„Разработване на учебни помагала за обучението на ученици със специални образователни потребности и методически ръководства за адаптиране на учебното съдържание“

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ЗА АДАПТИРАНЕ НА УЧЕБНОТО СЪДЪРЖАНИЕ ЗА VIII – X КЛАС ЗА ОБУЧЕНИЕТО НА УЧЕНИЦИ СЪС СПЕЦИАЛНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПОТРЕБНОСТИ В ЦЕНТРОВЕ ЗА СПЕЦИАЛНА ОБРАЗОВАТЕЛНА ПОДКРЕПА

Разработено от авторски екип
към **Центъра за специална образователна подкрепа – Пловдив**

АЗ-БУКИ

Национално издателство за образование и наука

Методическо ръководство за адаптиране на учебното съдържание за VIII – X клас за обучението на ученици със специални образователни потребности в центрове за специална образователна подкрепа

Разработено от авторски екип към Центъра за специална образователна подкрепа – Пловдив

Авторски екип: Емилия Митрева, Милен Наков, Елена Канлиева, Димитър Козарев, Тамара Маргова, Илия Минчев, Виолета Русева, Анжела Йотова, Ганка Славкова, Ралица Палешникова, доц. д-р Генчо Вълчев, доц. д-р Дияна Георгиева, 2020 г.
Графичен дизайн: Светлана Димова, 2020 г.

Национално издателство за образование и наука „Аз-буки“
1113 София, бул. „Цариградско шосе“ 125, бл. 5,
тел. 02/4250470; e-mail: azbuki@mon.bg; web: www.azbuki.bg; www.azbuki.eu
Графично оформление: Мая Стоянова
Първо издание, 2020 г.
Размер: 210x280 мм; 570 страници

e-ISBN: 978-619-7065-78-7

ПРЕДГОВОР

През последните години българската образователна политика е центрирана към проблемите на децата със специални образователни потребности, които търсят своето решение. Необходимостта от специфични познания и развитие на специфични умения е налице. Тези знания и умения се овладяват в съответствие с изискванията на утвърдени специализирани образователни програми на Министерството на образованието и науката.

Учебното помагало за VIII – X клас е създадено в отговор на промените и реалните потребности на училищното пространство. Текстът представя адаптирано и обновено образователно съдържание, което учениците със специални образователни потребности овладяват в рамките на направленията: Български език и литература, Математика, Биология и здравно образование, География, История и цивилизации, Музика, Технологии и предприемачество, Информационни технологии. Учебното съдържание е разработено съобразно индивидуалните възможности на учениците, типични за отделните нарушения, и кореспондира с целите и очакваните резултати: знания, умения, отношения. Своеобразният тип педагогическо взаимодействие с учениците със специални образователни потребности предполага богат ресурс от идеи, методи, подходи, форми на работа, разнообразие от материали. Обезпечена е възможността за интегриране на информацията от всички направления с цел изграждане на балансиран образ на променящия се свят.

Разработката, която е плод на обединените научни усилия на учителите по съответните учебни направления, няма претенции за изчерпателност. Опитът на други специалисти, по всяка вероятност, ще внесе корективи. Запазен е периметър за дискусии.

Доц. д-р Дияна Георгиева
Доц. д-р Генчо Вълчев

VIII КЛАС

VIII КЛАС

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Представеното учебно помагало се основава на учебната програма по Български език за VIII клас, одобрена от МОН

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК VIII КЛАС

Методически насоки

1. В обучението по роден език при ученици със специални образователни потребности се взима под внимание не само наученото до този момент, а и това, което предстои да се овладява в следващите класове. Приемствеността по отношение на учебното съдържание изисква:

• учителите в прогимназиалните и гимназиалните класове да познават добре учебния материал и принципите на структуриране на знанията и уменията;

• приемствеността е необходима и по отношение на методите, похватите, средствата и формите. Прилагането на беседи и др. си има своя специфика във всички етапи на обучение. Подхожда се различно към всеки ученик според степента и вида на увреждане.

• диференциация и индивидуализация – произтича от общото и различното у учениците в паралелките, защото знанията се усвояват индивидуално. Индивидуално е и речевото развитие. Диференциация на обучението означава да се опираме на индивидуалните особености на учениците и степента на увреждане, с цел да се стимулира качеството на работа. С допълнителни задачи да се активизират учениците, а чрез подходящи задачи да се работи с по-напредналите. Индивидуалният подход се реализира чрез по-специални грижи към група ученици или определени ученици и с решаване на допълнителни задачи в учебно или извънучебно време; чрез използване на разнообразен текстов и снимков материал в зависимост от възможностите и интересите на учениците. Учителят води дневник за грешките на всички ученици и на паралелката, като цяло. Индивидуалност без колективност е трудно осъществима.

2. Методически принципи – модел, който се проявява под формата на методически правила. Принципът за речетворческа активност се свързва с такива правила:

– когато индивидуално се изпитва ученик, паралелката да бъде активизирана, да участва и допълва;

– когато се осъществява общуване с учениците, въпросите да се поставят към всички, а след това да се посочи някой да отговори.

Методическите принципи не са достатъчно изяснени. Извеждат се 5 принципа и те стават основни и за днешното обучение по роден език.

1) Речева насоченост – умение за създаване на кратък текст.

2) Комуникативност – обучението да се свързва със ситуациите в общуването. Създаване на кратко изказване.

3) Комплексност – да се овладяват основни езикови равнища паралелно.

4) Преодоляване на интерференцията (наслагването) между стиловете – ефекта на наслагването трябва да се намалява, ограничава.

5) Движение от непреднамерено към осъзнато възприемане на езиковите факти – осмислянето на езиковите елементи трябва да става според възможностите на учениците.

Тези принципи са свързани с функционалността в обучението по роден език. Има два основни методически принципа.

1) Системно-структурен принцип (ССП) – свързан е с информационно познавателните цели в родноезиковото обучение. Служи за обосновка на факторите и условията за постигане на информационно познавателните цели. Знанията за триадата, семантиката, структурата и функциите на езиковите факти се усвояват в единна система, в техните връзки и взаимоотношения, на основата на триединството език – > реч – > текст. Чрез този принцип учениците осъзнават по-добре системния характер на езика и се подпомага лингвистичното им мислене. Като се опираме върху ССП, създаваме условия за по-леко преодоляване на отклоненията от книжовно-стиловите норми, последователно се изучават езиковите единици и техните системни отношения, улеснява се подборът им в процеса на общуване.

2) Комуникативно-речев принцип (КРП) – този принцип предполага изучаването на езиковите явления с оглед използването им в речта. КРП изисква да се сложи акцент върху развитието на речевите способности на учениците. Основни изисквания за прилагане на КРП:

а) да има стремеж към максимално доближаване на ситуациите на общуване в, до реалния живот на учениците. В родноезиковото обучение да има повече естествени ситуации, но да има и въображаеми. Учениците да се включват в преносни ситуации с нестандартен характер, да се поставят в различни роли.

б) да се познават добре основните речеви действия – слушане, четене и т.н., и да се съотнасят с основните етапи при създаване на текст;

в) КРП изисква в знанията по български език да има активни диалози, дискусии, спорове.

За осъществяване на КРП особено ценни са въображаемите речеви ситуации. Когато осмисля тези ситуации, учителят трябва да отчита тематичното съдържание на изказването и условията, диктуващи акта на комуникация (адресант, цел, описание и т.н.). Целта е да се изгражда у учениците умението да се разказва.

4. Методи, похвати и форми в родноезиковото обучение (РЕО).

Методите са конструкти, представи, които се реализират чрез различни похвати. Признаци на методите:

• методът е осъзната система от действия, последователността на която се определя от самия учител;

• методът съответства на целта;

• методът се характеризира с плавност и е реализиране на определен начин на дейност;

• методът има свое предметно съдържание и включва средствата и начините за организиране на действията, извършени от учениците;

• методът е система от действия на учителя с цел използване на наличните средства, организиращи познавателната и речевата практическа дейност на учащите;

• методът определя движението на ученика към целта, т.е. усвояването на учебното съдържание.

Похват – учебният похват се възприема като операция, завършен цикъл от операции на учителя и ученика, с който се решава елементарна учебна задача. По структура похватът съответства на метода и е подчинен на целта, преследвана от учителя. Похватите са много, например задачите за различните видове езиков анализ и разбор.

• Езиков анализ – анализиране на факти в различни равнища.

• Езиков разбор – изисква интерпретация, която да има аргументация.

Задачи за упражнения:

• Задачи за разпознаване и етикетиране на езиковите единици.

• Задачи за аналитични наблюдения.

• Задачи за редактиране.

• Задачи за конструиране.

Тези задачи могат да се посочат като похвати. Работа с учебното помагало – урочната статия да се използва, да се коментира дефиниция. Един и същи похват може да се използва с различни цели в рамките на всички учебни методи. Методът се реализира чрез специфични похвати, които представляват конкретните действия на учителя и учениците. Всеки метод е дидактическа система от много похвати, от които един-два са доминиращи. Похватите се реализират под формата на беседа, слово на учителя, самостоятелна работа. Формите са външно проявление на методите, както следва.

1. Обяснително илюстративен метод – съдържа словесно нагледна информация и се използва в уроците, чиято цел е да се усвои определен обем от знания. Основна форма на реализация на метода е словото на учителя. По-рядко се използва и формата беседа. Водещи похвати при този метод са: съобщение и обяснение на езикови факти и дефиниции, въвеждане на термини, даване на образец за анализ, поставяне на информативни въпроси.

2. Репродуктивен метод – осъществява се в словото на учителя и беседата. От учениците се изисква да възпроизвеждат знания, да работят по известен образец за действие или по даден алгоритъм. Целта е чрез повторение учениците да овладеят знанията, а тези знания да станат основа на развитието на речевите им умения. Похватите, които се използват, са: действия по алгоритъм за анализ, редактиране, създаване на действие. Беседата заема голямо място.

3. Проблемно изложение – учителят създава изказване, което е образец, еталон как да се решава някакъв лингвистичен проблем. Показват се противоречивите пътища в процеса на познанието. Учениците се учат на подход при цялостното изложение по даден лингвистичен проблем. Основна форма на проявление на метода е словото на учителя.

4. Частично изследователски метод – чрез него се формира умение за самостоятелно мислене и приложение на знанията. Свързва се с репродуктивната дейност на учениците. Учителят възлага въпроси и задачи с проблемен характер. Основна форма на проявление е евристичната беседа (беседа с откривателски характер). Учениците сами, но не без подкрепата на учителя стигат до изводи за някои особености на изучаваните езикови и речеведски понятия. Евристичният характер на беседата в случай на противоположни мнения обуславя пораждането на изказвания и разсъждения. Учителят трябва да учи на етика в спора, на убедителност при защита на собствено мнение у учениците. Основните похвати са: поставяне на проблемни въпроси и задачи, водещи до усвояване на езикова и речеведска информация. Задачи за сравняване и създаване на различни текстове.

Снимковият материал е разнообразен по вид и съдържание. Снимките и схемите са в тясна връзка със структурните компоненти на всеки от уроците и са опора за разнообразни дидактически решения, свързани с визуализиране на функционалните стилове в българския книжовен език. Илюстрациите имат конкретно значение и подпомагат усвояването на учебното съдържание, разбирането на понятията и усвояване на основните правила по конкретната тема. Създават възможности за практическото им прилагане, насърчаване и улесняване на самостоятелната работа, овладяване на ключови компетентности по правоговор и правопис, изработване на схеми, наблюдение в природата, запознаване с устройството на държавата, използване на електронно базирани информационни източници за търсене и събиране на информация, разумно действие в различни житейски ситуации и др. Важно място е отделено на междупредметните връзки: с български език и литература, технологии и предприемачество, биология и здравно образование, география и икономика, изобразително изкуство.

Тема № 1. Езикът като система. Книжовен език

Предвиденото учебно съдържание по темата „Езикът като система. Книжовен език“ за учениците със СОП в VIII клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по български език в предходните класове. Основен е принципът за нагледност. Извличат и използват информация от текстове при решаване на комуникативни задачи.

Методически указания за работа

Работата може да бъде организирана с помощта на различни подходи, например:

• индуктивно – дават се конкретни примери за понятията език, текст, общуване, книжовен език, езикова норма, диалект, социолект; правят се изводи за лингвистичната същност на съответните понятия и се разсъждава върху начините на тяхната употреба в речевата практика;

• дедуктивно – формира се представа за понятията език, текст, общуване, книжовен език, езикова норма, диалект, социолект; формулират се закономерностите, от които се определят отношенията между изброените понятия; осмислените признаци и отношения се илюстрират с конкретни примери на език, текст, общуване, книжовен език, езикова норма, диалект, социолект.

Кой подход ще бъде предпочетен, зависи от особеностите на учениците и от личните предпочитания на преподавателя.

Работата продължава с дискусионни, ситуационни / подбор на ситуацията – конкретни образи, диалози, събития в текста, емпирични методи, използването на нагледно образни средства за упражнения, практически упражнения с познати теми, хобита и занимания с цел да предизвикат по-голям интерес и мотивация, активизиране на вниманието, осигуряване на по-добра комуникация между учениците, подобряване на когнитивните процеси.

Очаквани резултати

Да се развият умения за работа с текст, като откриват основната мисъл и съществени детайли от него. Обогатен активен речник на учениците. Разпознават книжовния език от диалекта. Изпълняват задачи за откриване на диалектни и книжовни думи и взаимната им заменяемост. Могат да се ориентират да търсят дума в правописния речник. Извличат и използват информация от текстове при решаване на комуникативни задачи. Като компетентности от обучението по темата дава възможност да се развият умения за правилно общуване, като откриват основната мисъл и съществени детайли от него. Обогатен активен речник на учениците. Разпознават книжовния език от диалекта. Изпълняват задачи за откриване на диалектни и книжовни думи и взаимната им заменяемост. Могат да се ориентират да търсят дума в правописния речник.

Извличат и използват информация от текстове при решаване на комуникативни задачи.

Компетентности като очаквани резултати от обучението – разбира отношението между език и личност, език и общество, език и култура.

Разбира връзките език – текст – общуване в комуникативната ситуация.

Разбира същността на понятието книжовен език. Познава характеристиките на книжовния език. Разбира същността на книжовноезиковите норми.

Нови понятия

При формиране на ново понятие учителят трябва да бъде максимално прецизен и да се постарае да даде точна и ясна представа за неговите съществени признаци.

Книжовен език, езикова норма, диалект, социолект.

Методи за работа

Словесни методи: беседа, обяснение, работа с учебника.

Беседа – при децата със СОП въпросите при беседата трябва да бъдат формулирани така, че да провокират пълен отговор, да не са двусмислени. Беседата позволява по-често обратна връзка и контрол. За използването ѝ обаче са необходими определени знания, умения и опит от страна на учениците, върху основата на които ще се осмисля и затвърдява новото учебно съдържание. Въпреки ограничения познавателен опит на децата беседата се предпочита, защото се създават по-ефективни предпоставки за развитие и корекция на представите и понятията. При децата със СОП най-често се използва обяснителна беседа, която е по-достъпна за учениците и насочва главно към развитие на паметта.

Обяснение – при обяснението трябва да се дава алгоритъм за действие. Учителят трябва да разкриват онези причинно-следствени връзки, които ще подпомогнат детето да разбира новото.

Работа с учебника – използва се за придобиване на нови знания, за затвърдяване на усвоеното и за формиране на умения и навици. Учениците работят по-уверено с учебника, когато често го ползват (посочват цитати, разчитат рисунките, таблиците, диаграмите, поместени към текста). Този метод е изключително полезен при подготовката на учениците за самостоятелно придобиване на знания, т.е. да се научат да се самообразоват (там, където е възможно).

Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които общуват (вербално или невербално), е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Работи се за формиране на първоначални представи за правилата в българския език. Темата позволява да бъде прилаган гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – български език, география и икономика, биология и здравно образование и технологии и предприемачество.

Тема № 2. Функционални стилове на българския книжовен език

Методически указания за работа

В началото на урока се дават сведения за функционалните, жанровите и езиковите особености на различните стилове. След това вниманието на учениците се насочва към въведените към урочната статия картини и се преминава към изясняване на комуникативните и езиковите характеристики на функционалните стилове. В хода на урока се изясняват основните признаци на различните стилове. Учителят по своя преценка може да прочете кратки текстове към всеки стил и отново да се обърне внимание на разликите между текстовете. Прави се извод, че тези особености на текста на практика са основни стилови черти, които текстовете притежават. След това се преминава към въпросите и упражненията. Урокът завършва с практическа работа по анализ на различните текстове от упражненията.

Очаквани резултати

Да се развият умения за работа с текст, като откриват основната мисъл и съществени детайли от него. Обогатен активен речник на учениците. Да разпознават особеностите на функционалните стилове. Извличат и използват информация от текстове при решаване на комуникативни задачи.

Компетентности като очаквани резултати от обучението

Съобразяват се с участниците в комуникативния акт. Формулират отговори в съответствие с учебната ситуация. Разграничават функционалните стилове и индивидуален стил.

Нови понятия – сфера на общуване, функционален стил, индивидуален стил, официално общуване, неофициално общуване, тема на общуване, цел на общуване, езикови особености.

Методи за работа – дискусионни, ситуационни / подбор на ситуацията – конкретни образи, диалози, събития в текста, емпирични методи. Илюстративно-обяснителен метод, беседа, устно изложение, практически упражнения, репродуктивен метод.

Междупредметни връзки – с всички учебни предмети

Тема № 3. Разговорен стил

Методически указания за работа

Урокът може да започне като разговор с учениците по различни теми от ежедневието. Целта е да се общува, като се обменят мисли за всичко, от което се интересува човек в даден момент. Субектът и адресатът в комуникативния акт са индивидуални, т.е. конкретни лица. Учителят насочва вниманието на учениците към особеностите на разговорния стил, който вече познават от предишния урок за функционалните стилове на българския език. След това от урочната статия се четат диалозите и с помощта на картинките се обръща внимание на сферата на общуване, може да се добави още, че общуването е предимно устно (сравнително рядко и писмено – например писмо до приятел или чат в интернет) и предимно диалогично. Работата продължава с упражненията към урока, като акцент се поставя на изразните средства. В края се прави извод и се припомнят особеностите на разговорния стил.

Очакваните резултати

Да се развият умения за работа с текст, като откриват основната мисъл и съществени детайли от него. Обогатен активен речник на учениците.

Разпознава съдържателните, функционалните, жанровите и езиковите особености на разговорния стил. Участва в диалог, като съобразява изказа си със ситуацията. Сравнява различни проблеми при участие в диалог. Извлича и използва информация от разговорни текстове при решаване на комуникативна задача.

Компетентности като очаквани резултати от обучението

Съобразява се с участниците в комуникативния акт, формулира отговори в съответствие с учебната ситуация. Разграничава разговорен стил от другите стилове.

Нови понятия – битова сфера, изразни средства.

Методи за работа – дискусионни, ситуационни / подбор на ситуацията – конкретни образи, диалози, събития в текста, емпирични методи, упражнения, илюстративно-обяснителен метод, беседа, устно изложение, практически упражнения, репродуктивен метод.

Междупредметни връзки – с всички учебни предмети.

Тема № 4. Художествен стил

Методически указания за работа

Урокът може да започне с текстове по избор от художествената литература. Учителят да насочи вниманието на учениците, че освен комуникативната функция езикът има и естетическа функция: създава се вид изкуство – художествената литература. След това от урочната статия се четат текстовете и с помощта на картинките се обръща внимание на сферата на общуване, може да се добави още, че общуването е предимно писмено.

Обясняват се накратко трите литературни рода и техните жанрове, като по преценка на учителя се четат кратки текстове за пример. Общуването в художествената сфера дава познания за човека и света. Книгите носят наслада, тъй като ни срещат с доброто, красивото, забавляват ни и ни помагат да изградим ценности.

Работата продължава с упражненията към урока, като акцент се поставя на изразните средства. В края се прави извод и се припомнят особеностите на художествения стил.

Очаквани резултати

Да се развият умения за работа с текст, като открива основната мисъл и съществени детайли от него. Повишаване на езиковата и общата култура на учениците. Разграничава литературните произведения от трите литературни рода. Извлича и използва информация от художествени текстове в процеса на обучение по български език и литература.

Компетентности като очаквани резултати от обучението

Разширени умения за работа с художествен текст, разграничава художествен стил от другите стилове. Изразява емоционално-оценъчно отношение към герои, епизоди, картини.

Нови понятия – литературен род и жанр, лирика, епос, драма.

Методи за работа – илюстративно-обяснителен метод, беседа, устно изложение, практически упражнения, репродуктивен метод.

Междупредметни връзки – литература, география и икономика, изобразително изкуство.

Тема № 5. Лексикални особености на думата в текста

Методически указания за работа

Работата в урока може да бъде организирана и осъществена по различни начини. Единият от тях е, като се следва логиката на информацията, дадена в урочната статия. В началото на урока могат да се актуализират стари знания за думата. След това с посочване на примери и беседа с осмокласниците се изясняват понятията контекст, еднозначност и многозначност на думите. Използва се илюстративен речев материал, за да се осмислят синонимите, антонимите, омонимите и паронимите. Различията между синоними, антоними, омоними и пароними и едновременното им представяне дава възможност лесно да бъде разбрана същината им. Преминава се към упражненията, за да се затвърди информацията, като учениците си помагат с илюстративния материал. Целта е у осмокласниците да се изгради цялостна представа относно изучените групи думи.

Очаквани резултати

Разпознава лексикалните особености на думата. Извлича и използва информация при решаване на комуникативни задачи при спазване на лексикалните особености на думата. Прилага лексикалните особености на думата в устната и в писмената реч. Разпознава еднозначни и многозначни думи. Умение за правилно използване на думата във връзка с другите думи в изречението или в текста. Разпознава синоними, антоними, омоними и пароними. Съобразява се с участниците в комуникативния акт, формулира отговори в съответствие с учебната ситуация. Разграничава правилно и неправилно употребена дума при устно и писмено общуване.

Умение за работа с тълковен речник.

Компетентности като очаквани резултати от обучението

Разширени умения за работа с еднозначни и многозначни думи. Разграничава синоними, антоними, омоними и пароними.

Нови понятия – еднозначни и многозначни думи, синоними, антоними, пароними, омоними.

Методи за работа – подходи, методи и форма на работа, практически упражнения.

Междупредметни връзки – всички учебни предмети.

Тема № 6. Фразеологично словосъчетание

Методически указания за работа

В началото на урока се припомнят стари знания за словосъчетание – съчинително и подчинително. Въвеждат се свободни и устойчиви словосъчетания, като се привеждат много примери. Въвежда се понятието фразеологично словосъчетание и се обяснява, че думите в него нямат самостойно значение. С помощта на картинките се обяснява значението на някои фразеологизми.

Очаквани резултати

Повишаване на езиковата и общата култура на учениците. Разграничават свободни от устойчиви словосъчетания.

Компетентности като очаквани резултати от обучението

Познава смисловите и граматичните особености на фразеологичното словосъчетание. Познава различни видове фразеологични словосъчетания и уместно ги използва в речевата си практика.

Нови понятия – свободно словосъчетание, фразеологично словосъчетание.

Методи за работа – илюстративно-обяснителен метод, беседа, устно изложение, практически упражнения, репродуктивен метод.

Междупредметни връзки – всички учебни предмети.

Тема № 7. Значение и употреба на някои фразеологизми – част от богатството на българския език

Методически указания за работа

В началото на урока се припомнят стари знания за словосъчетание – съчинително и подчинително. Въвеждат се свободни и устойчиви словосъчетания, като се привеждат много примери. Акцент се поставя на значението на фразеологизмите и защо обогатяват езика ни. По забавен начин чрез весели картинки в помагалото учениците по достъпен начин запомнят смисъла на фразеологичното словосъчетание. Темата е обширна и всеки учител може по своя преценка и идея да запознае учениците със значението и употребата на фразеологичните словосъчетания. Да се научат наизуст посочените в помагалото примери и да се обърне вниманието на правописа им.

Очаквани резултати

Повишаване на езиковата и общата култура на учениците. Разграничават свободни от устойчиви словосъчетания.

Компетентности като очаквани резултати от обучението

Познава смисловите и граматичните особености на фразеологичното словосъчетание. Познава различни видове фразеологични словосъчетания и уместно ги използва в речевата си практика.

Нови понятия – свободно словосъчетание, фразеологично словосъчетание.

Методи за работа – илюстративно-обяснителен метод, беседа, устно изложение, практически упражнения, репродуктивен метод.

Междупредметни връзки – всички учебни предмети.

Тема № 8. Речев етикет в електронното общуване

Очакваните резултати

Да може да общува по електронен път. Създава и изпраща електронно видове текстове. Да познават формулите на речевия етикет в електронното общуване и да спазват основните правила в интернет мрежата за добър тон и безопасност.

Компетентности като очаквани резултати от обучението

Прави сравнение между общуване по електронен път и общуване в други комуникативни ситуации. Познава особеностите на речевия етикет в електронното общуване. Използва уместно речеви етикетни формули при електронно общуване.

Нови понятия

Речев етикет, нетикет

Методи за работа – обяснения, демонстрация, беседа, практически упражнения.

Междупредметни връзки – информационни технологии, литература, изобразително изкуство, технологии и предприемачество.

Тема № 9. Електронно общуване. Нетикет

Методически указания за работа

Дава се информация какво е електронно общуване, как се осъществява и какво е Нетикет. Актуализират се знания за видовете електронни устройства. В урока се дава информация за специфичните изразни средства на електронното общуване. Отново се припомнят знанията за официално и неофициално общуване. Обръща се внимание, че електронното общуване освен с текст може да се случи и с емотикони и картинки, предаване на звуков файл. Учителят по свой избор прави демонстрация с картички, емотикони, различни цветове и шрифтове или други картинки, изпращайки ги по електронен път.

Очаквани резултати

Да може да общуват по електронен път. Създава и изпраща електронно видове текстове. Да прикрепва файл към електронно писмо. Да отговаря на електронно писмо с един или повече получатели. Да препраща електронно писмо до един получател или група. Обогатен активен речник на учениците. Разпознава официално и неофициално писмено общуване. Извлича и използва информация от електронни писма.

Компетентности като очаквани резултати от обучението

Познава особеностите на електронното общуване. Съобразява се с участниците в електронното общуване. Формулира отговори в съответствие с учебната ситуация.

Спазва етични правила в електронната кореспонденция. Създава електронен текст. Представя различни видове информация по зададени параметри. Съобразява се с изискванията за графично и за структурно оформяне на електронни текстове.

Нови понятия – електронно общуване, нетикет, sms, електронна поща, електронно писмо, имейл, вайбър, скайп, емотикони.

Методи за работа – обяснения, беседа, наблюдение, демонстрация, илюстративно-обяснителен метод, беседа, устно изложение, практически упражнения, репродуктивен метод.

Междупредметни връзки – всички учебни предмети.

Тема № 10. Електронно писмо

Методически указания за работа

Информацията изцяло е посветена на начина, по който се оформя електронното писмо, задължителните за електронното писмо полета за попълване, как се прикачват файлове с различна информация и формите на речевия етикет.

В урока се дава информация за електронното писмо, как се създава електронен адрес / нагледно са приложени изображения на вход в АБВ поща и поле за създаване и получаване на електронни писма с обяснения за полето вляво. Отново се припомнят знанията за официално и неофициално общуване, като тези два типа общуване се свързват с различни роли, които всеки в качеството си на подател и получател приема в различни случаи. В упражненията от работния лист са представени типични ситуации, в които протича всеки от двата типа общуване. Включена е и важна за реалната речева практика на учениците информация, усвояването на която би гарантирало тяхното успешно самопредставяне чрез писмени текстове, присъщи за деловото общуване. Представят се най-съществените езикови особености на текстовете, които възникват съответно при официалното и неофициалното общуване.

Очаквани резултати

Да могат да общуват по електронен път. Създават и изпращат електронно видове текстове. Да прикрепват файл към електронно писмо. Да отговарят на електронно писмо с един или повече получатели. Да препращат електронно писмо до един получател или група. Обогатен активен речник на учениците. Разпознават официално и неофициално писмено общуване. Извличат и използват информация от електронни писма.

Компетентности като очаквани резултати от обучението

Познава особеностите на електронното общуване. Съобразява се с участниците в електронното общуване. Формулира отговори в съответствие с учебната ситуация.

Спазва етични правила в електронната кореспонденция. Създава електронен текст. Представя различни видове информация по зададени параметри. Съобразява се с изискванията за графично и за структурно оформяне на електронни текстове.

Нови понятия – електронно общуване, нетикет, sms, електронна поща, електронно писмо, имейл, вайбър, скайп, емотикони.

Методи за работа – обяснения, беседа, наблюдение, демонстрация, илюстративно-обяснителен метод, беседа, устно изложение, практически упражнения, репродуктивен метод.

Междупредметни връзки – всички учебни предмети.

Тема № 11. Залог на глагола. Деятелен и страдателен залог

Методически указания за работа

В началото на урока се актуализират знания от минали години за глаголно лице. Новото понятие залог – деятелен и страдателен, се въвежда чрез примери и картинки, които привличат вниманието на ученика. Учителят може да приведе повече такива примери. Добре е да се акцентира на това, че за да се определи залогът на дадена глаголна форма, е необходимо, след като установим глаголното лице, да проверим какво е отношението на глаголното лице към глаголното действие, в смисъл дали глаголното лице е активно, тоест върши глаголното действие, или пък е пасивно, тоест търпи глаголното действие. При взаимодействието с учениците учителят може да ангажира вниманието им към реализирането на дейности с предимно практическа насоченост: посочване на картинки, които отговарят на смисъла на изречението и преобразуване на деятелен в страдателен залог и обратно.

Очакваните резултати

Учениците да получат знание за граматическата същност на понятията от темата. Да могат да образуват залози. Да пишат формите за деятелен и страдателен залог. Да могат да употребяват деятелен и страдателен залог в речевата сфера.

Да се изразяват правилно в съответната речева ситуация.

Компетентности като очаквани резултати от обучението

Разпознава залога като отношение на глаголния субект към глаголното действие. Разграничава деятелен от страдателен залог. Прилага уместно специфичната функция на залога в речевата практика.

Нови понятия – залог, деятелен, страдателен.

Методи за работа – дискусионни, ситуационни / подбор на ситуацията – конкретни образи, диалози, събития в текста и практически методи, илюстративно-обяснителен метод, беседа, устно изложение, практически упражнения, репродуктивен метод.

Междупредметни връзки – литература, изобразително изкуство, технологии и предприемачество.

Тема № 12. Вид на глагола

Методически указания за работа

Актуализират се стари знания за глагол и какви форми на глагола в българския език са учили в предишните години – лице и число на глагола. Какво показват формите лице – кой върши действието, число – дали вършителят е само един, или са няколко. Въвеждането на новата информация става с насочване на вниманието към примерите в помагалото, като се подчертава начинът, по който се извършва действието: дали действието е еднократно и завършено, или е често повтарящо се и незавършено. Новите понятия свършен и несвършен вид на глагола се подкрепят с глаголи, които означават начало, край или етап от развитието на действието, и думите – често, всеки ден. Дават се насоки по какъв начин могат да се образуват глаголи от несвършен в свършен вид и обратно. Преминава се към въпросите и упражненията, като за домашна работа могат да се включат и родителите да се образуват глаголи от свършен и несвършен вид.

Очаквани резултати

Разпознават особеностите на вида на глагола. Разширени знания за същността на глагола. Обогатен активен речник на учениците. Разпознават глаголи от свършен и несвършен вид.

Компетентности като очаквани резултати от обучението

Познават особеностите на вида на глагола. Използват уместно глаголи от различен вид в текст. Правят разлика между свършен и несвършен вид на глагола. Могат да образуват глаголи от свършен и несвършен вид и да ги употребяват уместно в речта си.

Нови понятия – вид на глагола, свършен вид, несвършен вид.

Методи за работа – обяснения, илюстративно-обяснителен метод, беседа, устно изложение, практически упражнения, репродуктивен метод, дискусионни, ситуационни / подбор на ситуацията – конкретни образи, диалози, събития в текста и практически упражнения.

Междупредметни връзки – всички учебни предмети.

Тема № 13. Време на глагола

Методически указания за работа

Основната част на методическата работа е насочена както към усъвършенстване на уменията за изменение на глаголите по род и число, така и към осмисляне на граматическата категория „време“. Нужни са много тренировъчни упражнения.

Понятието „глаголно време“ се въвежда с опора на вече познатите на ученика средства за ориентация – чрез въпроси и помощни думи. Начало на методическата работа е чрез система от знания, които са добра основа за успешно овладяване на тази граматическа категория.

• Времето на глагола показва кога се върши действието.

• Сегашно време откриваме с въпроса:

Какво правим сега?

• Минало време откриваме с въпроса:

Какво правихме вчера?

• Бъдеще време откриваме с въпроса:

Какво ще правим утре?

Затвърдяване на тези понятия се прави с упражненията, които следват, и със занимателните игри, които предизвикват положителни емоции у учениците.

Чрез препис на упражнение 6 се обобщават уменията за откриване на глаголи от трите основни глаголни времена и се актуализират знания за правопис.

Очаквани резултати

Учениците определят сегашно, бъдеще и минало време на глагола. Откриват примери за съвместна употреба на различните глаголни времена – сегашно, минало и бъдеще.

Употребяват правилно сегашно, бъдеще и минало време на глагола.

Компетентности като очаквани резултати от обучението

Познава особеностите на основните глаголни времена. Използва уместно глаголи от различен вид в текст.

Нови понятия – време на глагола: сегашно, минало, бъдеще.

Методи за работа – обяснения, работа с помагалото, илюстративно-обяснителен метод, беседа, устно изложение, практически упражнения, репродуктивен метод.

Междупредметни връзки – всички учебни предмети.

Тема № 14. Подчинено определително изречение

Методически указания за работа

Урокът може да започне с преговор на прости и сложни изречения. Припомнят се и съчинително и подчинително свързване на изреченията. Обръща се внимание на това каква част на изречението е определението, с кои въпроси се открива, коя част от изречението пояснява и как се подчертава. Насочва се вниманието към двете изречения от помагалото – просто и сложно, и се обяснява по какво си приличат и по какво се различават. Поотделно се прави синтактичен разбор на изреченията. Най-важно условие за формирането на умения за правилен синтактичен анализ е учениците да бъдат приучени да следват препоръчания по синтаксис алгоритъм за работа:

• 1 стъпка – откриване на сказуемото (глагола в изречението);

• 2 стъпка – откриване на подлога (съществителното име, което, ако бъде променено по число, се променя и числото на глагола сказуемо);

• 3 стъпка – откриване на допълнението (пряко или непряко);

• 4 стъпка – откриване на обстоятелственото пояснение (едно или повече);

• 5 стъпка – откриване на определение (едно или повече).

Очаквани резултати

Разпознава простото изречение от сложното. Разпознава главното от подчиненото изречение. Прави разлика между просто изречение със съгласувано определение и подчинено определително изречение. Открива към коя част от главното изречение се отнася подчиненото определително и каква роля изпълнява. Може да открие на кои въпроси отговаря подчиненото определително изречение и коя е свързващата дума между изреченията.

Компетентности като очаквани резултати от обучението

Използва уместно в текст различни видове изречения – прости и сложни. Употребява правилно сложни съставни изречения. Използва уместно различни синтактични конструкции според целта на общуване. Прилага пунктуационните правила, свързани с особеностите на сложното съставно изречение с подчинено определително.

Нови понятия – подчинено определително изречение.

Методи за работа – обяснения, беседа, наблюдение, демонстрация, илюстративно-обяснителен метод, устно изложение, практически упражнения, репродуктивен метод.

Междупредметни връзки – всички учебни предмети.

Тема № 15. Подчинено допълнително изречение

Методически указания за работа

И в този урок, преди да се въведат новите знания, да се актуализират стари знания за главни и второстепенни части на изречението. Да се припомни с кои въпроси се открива допълнението, коя част от изречението пояснява, как се подчертава. Насочва се вниманието към двете изречения от помагалото и се дават знания за подчинено допълнително изречение. Разглеждат се свързващите думи – съюзи и съюзни думи, правописът и пунктуацията на изреченията. След това се преминава към упражненията за затвърдяване на знанията и се прави обобщение на запомненото. Учителят може да даде и за домашна работа синтактичен разбор на едно просто и едно сложно съставно с подчинено допълнително изречение. Изреченията с по-усложнен строеж задължително трябва да бъдат подробно обсъдени и обяснени.

Очаквани резултати

Разпознава простото изречение от сложното. Разпознава главното и подчинено изречение. Открива допълнението като второстепенна част. Открива към коя част от главното изречение се отнася подчиненото допълнително изречение и как се подчертава.

Компетентности като очаквани резултати от обучението

Използва уместно в текст различни видове изречения – прости и сложни. Употребява правилно сложни съставни изречения. Използва уместно различни синтактични конструкции според целта на общуване. Прилага пунктуационните правила, свързани с особеностите на сложното съставно изречение с подчинено допълнително.

Нови понятия – подчинено допълнително изречение.

Методи за работа – обяснения, беседа, наблюдение, демонстрация, илюстративно-обяснителен метод, беседа, устно изложение, практически упражнения, репродуктивен метод.

Междупредметни връзки – всички учебни предмети.

Тема № 16. Подчинено обстоятелствено изречение

Методически указания за работа

Урокът е построен по модела на предходните два урока и започва с припомнянето на обстоятелството като второстепенна част на простото изречение, която се отнася към сказуемото и пояснява как, къде и кога, при какви условия се извършва действието. Оттук може да се изходи, за да се въведе новото понятие подчинено обстоятелствено изречение и да се даде информация за него. Важно е учениците да осмислят кои са обстоятелствата на протичането на различни действия, за които в изречението може да бъде дадена информация – време, място, количество, начин. Това може да стане чрез разиграване на ситуация.

Очаквани резултати

Разпознава главното и подчинено изречение. Открива обстоятелството като второстепенна част. Открива към коя част от главното изречение се отнася подчиненото обстоятелствено изречение и как се подчертава.

Компетентности като очаквани резултати от обучението

Използва уместно в текст различни видове изречения – прости и сложни. Употребява правилно сложни съставни изречения. Използва уместно различни синтактични конструкции според целта на общуване. Прилага пунктуационните правила, свързани с особеностите на сложното съставно изречение с подчинено допълнително.

Нови понятия – подчинено обстоятелствено изречение.

Методи за работа – обяснения, беседа, наблюдение, демонстрация, илюстративно-обяснителен метод, беседа, устно изложение, практически упражнения, репродуктивен метод.

Междупредметни връзки – всички учебни предмети.

Тема № 17. Подчинено подложно изречение

Методически указания за работа

Преди да се въведат новите знания, се актуализират старите за подлог и ролята му в изречението. Въвеждат се новите знания, като акцент се поставя на това, че подчиненото подложно изпълнява ролята на подлог по отношение на главното изречение. Важно е учениците да осмислят, че ако в главното изречение има подлог, подчиненото изречение не може да бъде подложно. Целта на упражненията е да се затвърдят знанията за правописни и пунктуационни правила и да се запомнят посочените пословици.

Очаквани резултати

Разпознава главното и подчинено изречение. Открива към коя част от главното изречение се отнася подчиненото подложно изречение.

Компетентности като очаквани резултати от обучението

Използва уместно в текст различни видове изречения – прости и сложни. Употребява правилно сложни съставни изречения. Използва уместно различни синтактични конструкции според целта на общуване. Прилага пунктуационните правила, свързани с особеностите на сложното съставно изречение с подчинено подложно.

Нови понятия – подчинено подложно изречение.

Методи за работа – обяснения, беседа, наблюдение, демонстрация, илюстративно-обяснителен метод, беседа, устно изложение, практически упражнения, репродуктивен метод.

Междупредметни връзки – всички учебни предмети.

VIII КЛАС

ЛИТЕРАТУРА

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО ЛИТЕРАТУРА VIII КЛАС

Методически насоки

1. В обучението по литература за VIII клас е заложено осмислянето на литературата като процес, който се развива и преминава през различни етапи със свои специфични особености. Обучението по литература за ученици със СОП следва принципите на комуникативния и когнитивния подход. То се определя от следните общи педагогически принципи: ориентираност към възможностите и интересите на учениците; съдържателност и реалистичност на учебното съдържание; комуникативност и интерактивност на учебните дейности; разнообразие, занимателност и наситеност на учебния процес с достъпни външни опори, включително и продукти на новите технологии, интегрирано развитие на всички умения като едно цяло в контекста на богата, разностранна културна информация и чрез осъществяване на връзки с други области на знанието. Наред с общите методически принципи трябва да се вземат предвид и характерните особености на учениците със СОП – конкретно, предметно мислене, краткотрайна памет, неустойчивост на вниманието, невъзможност да се оперира с чисто абстрактни категории, неспособност да се разграничава ясно реалният и въображаемият свят, ограничени социални и културни знания. Специфичните особености на учениците изискват при обучението да се използват следните принципи: достъпност, нагледност, практичност, системност и последователност, както и да се прилага индивидуален, диференциран и интегриран подход.

2. Формулирането на литературните задачи, съобразено с възможностите и индивидуалните способности на учениците със СОП, е начин всеки ученик да се заинтригува с интересното и значимото за него и по този начин да получи необходимите знания и практически умения. Въпросите и задачите след урока стоят в центъра на работата в часа по литература. Чрез тях се осъществява диалог между учителя и учениците и се пробуждат интерес и съпричастност в работата.

Текстовете в учебното помагало по литература за VIII клас са придружени от богат илюстративен материал, който по различен начин онагледява смисъла на изучавания учебен материал. Уроците са организирани в раздели, определени от учебната програма по литература за VIII клас.

3. При избора на методите за работа трябва да се вземе под внимание, че приложението на един или друг метод в учебно-възпитателния процес зависи от много условия. Условията, които налагат приложението на един или друг метод, могат да се сведат до следните положения:

– приложението зависи от възрастовите и психичните особености на учениците;

– трябва да съответстват на целите и задачите на конкретния урок;

– зависи от характера на учебното съдържание;

– зависи от времето, с което разполага учителят;

– зависи от етапите на урока;

– зависи от опита, уменията и личността на учителя.

Основната разлика при методите на обучение при ученици със СОП е корекционно-развиващата им насоченост. Тя включва:

– малък обем информация;

– максимална разчлененост на сложните понятия;

– по-бавен ход на обучение и частични повторения;

– опора върху сензорния опит на детето;

– ръководство на дейността на детето до момента на самостоятелно изпълнение.

Словесни методи: разказ, беседа, обяснение, работа с учебника и книгата.

Разказ – трябва да е максимално конкретен, без подробности, които да отклоняват вниманието на ученика, без да съдържа думи, които той не разбира. Чрез разказа се дава по-широка информация, но липсва възможност за по-често контролиране на качественото ѝ осмисляне.

Беседа – при децата със СОП въпросите при беседата трябва да бъдат формулирани така, че да провокират пълен отговор, да не са двусмислени. Беседата позволява по-често обратна връзка и контрол. За използването ѝ обаче са необходими определени знания, умения и опит от страна на учениците, върху основата на които ще се осмисля и затвърдява новото учебно съдържание. Въпреки ограничения познавателен опит на децата беседата се предпочита, защото се създават по-ефективни предпоставки за развитие и корекция на представите и понятията. При децата със СОП най-често се използва обяснителна беседа, която е по-достъпна за учениците и насочва главно към развитие на паметта.

Обяснение – при обяснението трябва да се дава алгоритъм за действие. Учителят трябва да разкрива онези причинно-следствени връзки, които ще подпомогнат детето да разбира новото.

Работа с учебника и книгата – използва се за придобиване на нови знания, за затвърдяване на усвоеното и за формиране на умения и навици. Учениците работят по-уверено с учебника, когато често го ползват (посочват цитати, разчитат рисунките, таблиците, диаграмите поместени към текста). Този метод е изключително полезен при подготовката на учениците за самостоятелно придобиване на знания, т.е. да се научат да се самообразоват (там, където е възможно).

Нагледни методи: илюстрация, демонстрация, наблюдение.

Нагледните методи имат широко приложение при обучението на ученици със СОП, имайки предвид нагледно-образната им памет. В обучението по литература най-подходящият за приложение е илюстративният метод. Илюстрацията е вид нагледно обяснение. Тя допринася за емоционалното възприемане на учебния материал и облекчава разбирането на абстрактни моменти от словесните обяснения, създаващи трудности на децата със СОП. Чрез нея се работи върху корекция на възприятието. Когато се работи с илюстрация, трябва да се търси винаги връзката между текст и илюстрация.

Практически методи: упражнение; писмени и графични работи.

Упражнение – то е специално организирано многократно повторение на учебни действия, за да се изработят умения и навици. При децата със СОП е свързано със сенсибилизацията (колкото повече се упражнява дадено нещо, толкова то се усъвършенства).

Тема № 1. Античността като културна епоха

Предвиденото учебно съдържание по темата „Античността като културна епоха“ за учениците със СОП за VIII клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове.

Основен е принципът на нагледност.

Очаквани резултати от обучението и компетентности като очаквани резултати – ученикът умее да слуша. Разбира общия смисъл на чутото, видяното или прочетеното. Има представа за опозицията красиво/грозно. Има елементарна представа за Античността като културна епоха. Различава отличителни за епохата на Античността светогледни идеи.

Нови понятия – Античност, елини.

Методи за работа – разказ, беседа, обяснителна беседа, илюстративен метод, работа с учебник, упражнение.

За учениците, които общуват вербално, е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване или общуват невербално и изпитват затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Темата позволява да бъде прилаган гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – История и цивилизации; География и икономика; Изобразително изкуство.

Методически указания и препоръки (методическите насоки и препоръки включват набор от дейности, които учителят по свой избор може да разпредели в учебните часове).

При работа по темата:

1. Помогнете на учениците да се запознаят с учебното съдържание от помагалото.
2. Предложете на учениците да:

– разгледат внимателно изображенията от помагалото;

– да се опитат да опишат какво виждат на изображенията;

– да посочат изображението, като чуят неговото описание.

3. Помогнете на учениците да изпълнят поставените задачи от помагалото.

Подтема № 1.2. Старогръцка митология

Предвиденото учебно съдържание по темата „Старогръцка митология“ за учениците със СОП за VIII клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове.

Основен е принципът на нагледност.

Очаквани резултати от обучението и компетентности като очаквани резултати – разбира и различава светогледни идеи на старогръцката митология. Познава значението на понятието митология. Познава значението на понятието мит.

Нови понятия – митология, мит.

Методи за работа – разказ, беседа, обяснителна беседа, илюстративен метод, работа с учебник, упражнение.

За учениците, които общуват вербално, е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване или общуват невербално и изпитват затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Темата позволява да бъде прилаган гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – История и цивилизации; Изобразително изкуство.

Методически указания и препоръки (методическите насоки и препоръки включват набор от дейности, които учителят по свой избор може да разпредели в учебните часове).

При работа по темата:

1. на учениците да се запознаят с учебното съдържание от помагалото.

2. Предложете на учениците да:

– разгледат внимателно изображенията от помагалото;

– се опитат да опишат какво виждат на изображенията;

– да посочат изображението, като чуят неговото описание.

3. Уверете се, че учениците различават и разпознават боговете в различните изображения по техните отличителни белези.

4. Помогнете на учениците да изпълнят поставените задачи от помагалото.

Подтема № 1.3. Митът за Прометей

Предвиденото учебно съдържание по темата „Митът за Прометей“ за учениците със СОП за VIII клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове.

Основен е принципът на нагледност.

Очаквани резултати от обучението и компетентности като очаквани резултати

Ученикът изразява емоционално-оценъчно отношение към герои и ситуации в конкретната творба, като оценява основните принципи на общочовешката морална система. Ученикът участва в беседа по съдържанието на конкретната творба: отговаря на въпроси; изказва мнения, като подбира подходящи елементи от текста за да ги обоснове. Познава съдържанието на мита за Прометей.

Нови понятия – митология, мит.

Методи за работа – разказ, беседа, обяснителна беседа, илюстративен метод, работа с учебник и книга, упражнение.

За учениците, които общуват вербално, е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване или общуват невербално и изпитват затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Темата позволява да бъде прилаган гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – История и цивилизации; География и икономика Изобразително изкуство.

Методически указания и препоръки (методическите насоки и препоръки включват набор от дейности, които учителят по свой избор може да разпредели в учебните часове).

При работа по темата:

1. Помогнете на учениците да се запознаят с мита за Прометей („Митът за Прометей“, Едуард Петишка, „Старогръцки митове и легенди“, Пловдив, ИК „Хермес“ 2001). Възприемането на мита може да се осъществи чрез четене, слушане, филм, драматизация, по преценка на учителя и съобразно индивидуалните възможности на учениците. Може да се потърси и съдействието на родителите, като се помолят вечерта преди урока да прочетат мита за Прометей.

2. Предложете на учениците да:

– разгледат внимателно изображенията от помагалото;

– да се опитат да опишат какво виждат на изображенията;

– да посочат изображението, като чуят неговото описание.

3. Помогнете на учениците да изпълнят поставените задачи от помагалото.

Тема № 2. Средновековието като културна епоха

Предвиденото учебно съдържание по темата „Средновековието като културна епоха “ за учениците със СОП за VIII клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове.

Основен е принципът на нагледност.

Очаквани резултати от обучението и компетентности като очаквани резултати – познава значението на Средновековието като културна епоха. Различава отличителни за епохата светогледни идеи. Има представа за приликите и разликите между светогледните идеи през епохата на Античността и през епохата на Средновековието с подкрепа и богато онагледяване. Обогатяване на активен и пасивен речник. Има елементарна представа за темите, които е използвал средновековният писател в своите произведения. Има елементарна представа за жанровите характеристики на рицарския роман.

Нови понятия – Средновековие, религия, християнство, светец, рицарски роман.

Методи за работа – разказ, беседа, обяснителна беседа, илюстративен метод, работа с учебник, упражнение.

За учениците, които общуват вербално, е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване или общуват невербално и изпитват затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Темата позволява да бъде прилаган гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – История и цивилизации; Изобразително изкуство.

Методически указания и препоръки (методическите насоки и препоръки включват набор от дейности, които учителят по свой избор може да разпредели в учебните часове).

При работа по темата:

1. Помогнете на учениците да се запознаят с учебното съдържание от помагалото.
2. Предложете на учениците да:

– разгледат внимателно изображенията от помагалото;

– да се опитат да опишат какво виждат на изображенията;

– да посочат изображението, като чуят неговото описание.

3. Актуализирайте стари знания от темата „Античността като културна епоха“. Помогнете на учениците да сравнят двете епохи, като задавате подпомагащи въпроси!

4 Помогнете на учениците да изпълнят поставените задачи от помагалото.

Подтема № 2.1. Библия

Предвиденото учебно съдържание по темата „Библия“ за учениците със СОП за VIII клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове.

Основен е принципът на нагледност.

Очаквани резултати от обучението и компетентности като очаквани резултати – познава структурата на Библията и значението ѝ за европейската култура. Прави разлика между монотеистична и политеистична религия (вярата в един бог и много богове).

Нови понятия – Библия, завет.

Методи за работа – разказ, беседа, обяснителна беседа, илюстративен метод, работа с учебник, упражнение.

За учениците, които общуват вербално, е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване или общуват невербално и изпитват затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Темата позволява да бъде прилаган гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – История и цивилизации; Изобразително изкуство.

Методически указания и препоръки (методическите насоки и препоръки включват набор от дейности, които учителят по свой избор може да разпредели в учебните часове).

При работа по темата:

1. Помогнете на учениците да се запознаят с учебното съдържание от помагалото.
2. Предложете на учениците да:

– разгледат внимателно изображенията от помагалото;

– да се опитат да опишат какво виждат на изображенията;

– да посочат изображението, като чуят неговото описание.

3. Уверете се, че учениците различават и разпознават Библията от други книги.
4. Помогнете на учениците да изпълнят поставените задачи от помагалото.

Подтема № 2.1.1. Сътворението на света

Предвиденото учебно съдържание по темата „Сътворението на света“ за учениците със СОП за VIII клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове.

Основен е принципът на нагледност.

Очаквани резултати от обучението и компетентности като очаквани резултати – познава библейския сюжет за сътворението на света. Разбира значимостта на словото и светлината. Има представа за опозицията красиво/грозно. Проследява последователност от събития. Обогатен активен и пасивен речник.

Нови понятия – сътворение

Методи за работа – разказ, беседа, обяснителна беседа, илюстративен метод, работа с учебник, упражнение.

За учениците, които общуват вербално, е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване или общуват невербално и изпитват затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Темата позволява да бъде прилаган гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – История и цивилизации; Биология и здравно образование; Изобразително изкуство.

Методически указания и препоръки (методическите насоки и препоръки включват набор от дейности, които учителят по свой избор може да разпредели в учебните часове).

При работа по темата:

1. Помогнете на учениците да се запознаят с учебното съдържание от помагалото.
2. Предложете на учениците да:

– разгледат внимателно изображенията от помагалото;

– да се опитат да опишат какво виждат на изображенията;

– да посочат изображението, като чуят неговото описание.

3. Помогнете на учениците да изпълнят поставените задачи от помагалото.

Подтема № 2.1.2. Сътворението на човека

Предвиденото учебно съдържание по темата „Сътворението на човека“ за учениците със СОП за VIII клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове.

Основен е принципът на нагледност.

Очаквани резултати от обучението и компетентности като очаквани резултати – познава библейския мит за сътворението на човека. Знае от какво са сътворени мъжът и жената.

Нови понятия – дихание, самота.

Методи за работа – разказ, беседа, обяснителна беседа, илюстративен метод, работа с учебник, упражнение.

За учениците, които общуват вербално, е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване или общуват невербално и изпитват затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Темата позволява да бъде прилаган гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – Биология и здравно образование; Изобразително изкуство.

Методически указания и препоръки (методическите насоки и препоръки включват набор от дейности, които учителят по свой избор може да разпредели в учебните часове).

При работа по темата:

1. Помогнете на учениците да се запознаят с учебното съдържание от помагалото.
2. Предложете на учениците да:

– разгледат внимателно изображенията от помагалото;

– да се опитат да опишат какво виждат на изображенията;

– да посочат изображението, като чуят неговото описание.

3. Обяснете на учениците значението на думата „дихание“. Дайте примери! Обяснете на учениците значението на прилагателното име „самотен“. Дайте примери!
4. Помогнете на учениците да изпълнят поставените задачи от помагалото.

Подтема №2.1.3. Първият грях

Предвиденото учебно съдържание по темата „Първият грях “ за учениците със СОП за VIII клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове.

Основен е принципът на нагледност.

Очаквани резултати от обучението и компетентности като очаквани резултати – познава библейския сюжет за грехопадението (първия грях). Има представа за опозицията добро/лошо. Дава нравствена оценка за събития и герои. Има представа за отношенията в семейството и малката общност.

Нови понятия – грях.

Методи за работа – разказ, беседа, обяснителна беседа, илюстративен метод, работа с учебник, упражнение.

За учениците, които общуват вербално, е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване или общуват невербално и изпитват затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Темата позволява да бъде прилаган гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – География и икономика, Биология и здравно образование; Изобразително изкуство.

Методически указания и препоръки (методическите насоки и препоръки включват набор от дейности, които учителят по свой избор може да разпредели в учебните часове).

При работа по темата:

1. Помогнете на учениците да се запознаят с учебното съдържание от помагалото.
2. Предложете на учениците да:

– разгледат внимателно изображенията от помагалото;

– да се опитат да опишат какво виждат на изображенията;

– да посочат изображението, като чуят неговото описание.

3. Помогнете на учениците да изпълнят поставените задачи от помагалото.

Подтема № 2.1.4. Историята на Мойсей

Предвиденото учебно съдържание по темата „Историята на Мойсей“ за учениците със СОП за VIII клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове.

Основен е принципът на нагледност.

Очаквани резултати от обучението и компетентности като очаквани резултати – познава библейския сюжет за Мойсей и за спасяването на евреите от Египет.

Нови понятия – роб, фараон.

Методи за работа – разказ, беседа, обяснителна беседа, илюстративен метод, работа с учебник, упражнение.

За учениците, които общуват вербално, е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване или общуват невербално и изпитват затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Темата позволява да бъде прилаган гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – История и цивилизации; Изобразително изкуство.

Методически указания и препоръки (методическите насоки и препоръки включват набор от дейности, които учителят по свой избор може да разпредели в учебните часове).

При работа по темата:

1. Помогнете на учениците да се запознаят с учебното съдържание от помагалото.
2. Предложете на учениците да:

– разгледат внимателно изображенията от помагалото;

– да се опитат да опишат какво виждат на изображенията;

– да посочат изображението, като чуят неговото описание.

3. Помогнете на учениците да изпълнят поставените задачи от помагалото.

Подтема № 2.1.5. Мойсей и десетте божи заповеди

Предвиденото учебно съдържание по темата „Мойсей и десетте божи заповеди“ за учениците със СОП за VIII клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове.

Основен е принципът на нагледност.

Очаквани резултати от обучението и компетентности като очаквани резултати – познава старозаветния сюжет за Мойсей и десетте божи заповеди. Знае как се наричат първите книги в Библията и защо се наричат така.

Нови понятия – пост, пророк, скрижали.

Методи за работа – разказ, беседа, обяснителна беседа, илюстративен метод, работа с учебник, упражнение.

За учениците, които общуват вербално, е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване или общуват невербално и изпитват затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Темата позволява да бъде прилаган гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – История и цивилизации; Изобразително изкуство.

Методически указания и препоръки (методическите насоки и препоръки включват набор от дейности, които учителят по свой избор може да разпредели в учебните часове).

При работа по темата:

1. Помогнете на учениците да се запознаят с учебното съдържание от помагалото.
2. Предложете на учениците да:

– разгледат внимателно изображенията от помагалото;

– да се опитат да опишат какво виждат на изображенията;

– да посочат изображението, като чуят неговото описание;

- да заучат десетте божи заповеди или част от тях.

3. Помогнете на учениците да изпълнят поставените задачи от помагалото.

Подтема № 2.1.6. Нов завет. Раждането на Иисус Христос

Предвиденото учебно съдържание по темата „Нов завет. Раждането на Иисус Христос“ за учениците със СОП за VIII клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове.

Основен е принципът на нагледност.

Очаквани резултати от обучението и компетентности като очаквани резултати – прави разлика между Стар завет и Нов завет на Библията. Познава сюжета за раждането на Иисус Христос. Проследява развитието на действието в последователен план. Изразява впечатления, чувства, настроения.

Нови понятия – Нов завет, Витлеемска звезда.

Методи за работа – разказ, беседа, обяснителна беседа, илюстративен метод, работа с учебник, упражнение.

За учениците, които общуват вербално, е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване или общуват невербално и изпитват затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Темата позволява да бъде прилаган гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – История и цивилизации; Изобразително изкуство.

Методически указания и препоръки (методическите насоки и препоръки включват набор от дейности, които учителят по свой избор може да разпредели в учебните часове).

При работа по темата:

1. Помогнете на учениците да се запознаят с учебното съдържание от помагалото.
2. Предложете на учениците да:

– разгледат внимателно изображенията от помагалото;

– да се опитат да опишат какво виждат на изображенията;

– да посочат изображението, като чуят неговото описание.

3. Помогнете на учениците да изпълнят поставените задачи от помагалото.

Подтема № 2.1.7. Делото на Иисус Христос

Предвиденото учебно съдържание по темата „Делото на Иисус Христос“ за учениците със СОП за VIII клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове.

Основен е принципът на нагледност.

Очаквани резултати от обучението и компетентности като очаквани резултати – познава живота и делото на Иисус Христос. Има представа за опозицията добро/зло, справедливо/несправедливо. Проследява последователност от събития.

Нови понятия – кръщене, апостол, възкресение, възнесение.

Методи за работа – разказ, беседа, обяснителна беседа, илюстративен метод, работа с учебник, упражнение.

За учениците, които общуват вербално, е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване или общуват невербално и изпитват затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Темата позволява да бъде прилаган гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – История и цивилизации; Изобразително изкуство.

Методически указания и препоръки (методическите насоки и препоръки включват набор от дейности, които учителят по свой избор може да разпредели в учебните часове).

При работа по темата:

1. Помогнете на учениците да се запознаят с учебното съдържание от помагалото.
2. Предложете на учениците да:

– разгледат внимателно изображенията от помагалото;

– да се опитат да опишат какво виждат на изображенията;

– да посочат изображението, като чуят неговото описание.

3. Помогнете на учениците да изпълнят поставените задачи от помагалото.

Подтема № 2.1.8. Християнската религия и култура

Предвиденото учебно съдържание по темата „Християнската религия и култура“ за учениците със СОП за VIII клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове.

Основен е принципът на нагледност.

Очаквани резултати от обучението и компетентности като очаквани резултати – има представа за християнството като една от най-влиятелните религии в света. Има представа за триединството на християнския Бог. Познава основните постулати на християнството. Дава нравствена оценка за събития и лица. Открива с помощта на учителя валидността на основните принципи на общочовешката морална система.

Нови понятия – евангелие, смирение.

Методи за работа – разказ, беседа, обяснителна беседа, илюстративен метод, работа с учебник, упражнение.

За учениците, които общуват вербално, е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване или общуват невербално и изпитват затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Темата позволява да бъде прилаган гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – История и цивилизации; Изобразително изкуство.

Методически указания и препоръки (методическите насоки и препоръки включват набор от дейности, които учителят по свой избор може да разпредели в учебните часове).

При работа по темата:

1. Помогнете на учениците да се запознаят с учебното съдържание от помагалото.
2. Предложете на учениците да:

– разгледат внимателно изображенията от помагалото;

– да се опитат да опишат какво виждат на изображенията;

– да посочат изображението, като чуят неговото описание.

Помогнете на учениците да изпълнят поставените задачи от помагалото.

Тема № 3. Ренесансът като културна епоха

Предвиденото учебно съдържание по темата „Ренесансът като културна епоха“ за учениците със СОП за 8-ми VIII клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове.

Основен е принципът на нагледност.

Очаквани резултати от обучението и компетентности като очаквани резултати – познава значението на Ренесанса като културна епоха. Различава отличителни за епохата на Ренесанса светогледни идеи. Умее да проследява в исторически план възникването и разпространението на Ренесанса в различните изкуства. Открива с помощта на учителя валидността на основни принципи на общочовешката морална система.

Нови понятия – Ренесанс, книгопечатане, хуманизъм.

Методи за работа – разказ, беседа, обяснителна беседа, илюстративен метод, работа с учебник, упражнение.

За учениците, които общуват вербално, е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване или общуват невербално и изпитват затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Темата позволява да бъде прилаган гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – История и цивилизации; География и икономика; Изобразително изкуство.

Методически указания и препоръки (методическите насоки и препоръки включват набор от дейности, които учителят по свой избор може да разпредели в учебните часове).

При работа по темата:

1. Помогнете на учениците да се запознаят с учебното съдържание от помагалото.
2. Предложете на учениците да:

– разгледат внимателно изображенията от помагалото;

– да се опитат да опишат какво виждат на изображенията;

– да посочат изображението, като чуят неговото описание.

3. Помогнете на учениците да изпълнят поставените задачи от помагалото.

Подтема № 3.1. Дон Кихот

Предвиденото учебно съдържание по темата „Дон Кихот“ за учениците със СОП за VIII клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове.

Основен е принципът на нагледност.

Очаквани резултати от обучението и компетентности като очаквани резултати – познава значението на понятието роман. Разпознава жанровите характеристики на романа в „Дон Кихот“. Проследява развитието на действието в последователен план. Изразява впечатления, чувства и емоции с вербален, невербален и визуален език. Обрисува картини от текста вербално и невербално. Съотнася постъпките на героите към собствения си опит. Обогатен активен и

пасивен речник. Ученикът участва в групова дейност за създаване на игрови и сценични форми на „Дон Кихот“. Избира дадена роля. Открива с помощта на учителя валидността на основните принципи на общочовешката морална система.

Нови понятия – благородник.

Методи за работа – разказ, беседа, обяснителна беседа, илюстративен метод, работа с учебник, упражнение, ролева игра.

За учениците, които общуват вербално, е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване или общуват невербално и изпитват затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Темата позволява да бъде прилаган гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – История и цивилизации; Изобразително изкуство.

Методически указания и препоръки (методическите насоки и препоръки включват набор от дейности, които учителят по свой избор може да разпредели в учебните часове).

При работа по темата:

1. Помогнете на учениците да се запознаят с учебното съдържание от помагалото.

2. Предложете на учениците да:

– разгледат внимателно изображенията от помагалото;

– да се опитат да опишат какво виждат на изображенията;

– да посочат изображението, като чуят неговото описание.

3. Запознайте учениците с осма глава от романа на Мигел де Сервантес „Дон Кихот“, за борбата с вятърните мелници. Възприемането на главата може да се осъществи чрез четене, слушане, филм, драматизация, по преценка на учителя и съобразно индивидуалните възможности на учениците. Може да се потърси и съдействието на родителите.

4. Помогнете на учениците да изпълнят поставените задачи от помагалото.

VIII КЛАС

МАТЕМАТИКА

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО МАТЕМАТИКА – VIII КЛАС

Темите в учебното помагало са разработени в съответствие с изискванията на учебната програма на МОН по математика за VIII клас, с очакваните резултати от обучението в различните области на компетентност и с връзката им с отделните ключови компетентности. Осми клас е първият клас на първи гимназиален етап в средната степен на образование и в този клас започва изграждането на системата от математически знания в средното училище като продължение и разширение на изученото в предходните години.

Специфичните цели на обучението по математика, залегнали в Държавния образователен стандарт за първи гимназиален етап на средната степен на образование, са:

• Формиране на логическо и пространствено мислене, на наблюдателност и на математическа компетентност.

• Формиране на математическа компетентност за този етап на познавателно, комуникационно и аналитично ниво, като се развива способността и желанието на индивида да използва математически методи на мислене и на представяне – чрез формули, модели, конструкции, графики, диаграми, или най-общо казано „работа с данни“.

• Математическата компетентност за първи гимназиален етап да включва стабилно познаване на факти, основни величини и закономерности, както и набор от познавателни и практически умения, необходими за решаване на задачи и проблеми чрез подбор и прилагане на основни методи и инструменти.

• Математическата компетентност на този етап да предполага и поемане на отговорност за самостоятелно изпълнение на задачи в процеса на обучение, както и проява на отношение и избор на решение и поведение съобразно конкретни проблеми и обстоятелства.

УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО МАТЕМАТИКА ЗА VIII КЛАС

ЦЕЛИ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО МАТЕМАТИКА В VIII КЛАС

1. Усвояване на ирационалните числа, записани с квадратен корен, на свойства и операции с тях.

2. Разширяване и задълбочаване на знанията на учениците за уравненията чрез изучаване на квадратни уравнения.

3. Придобиване на умения за решаване на системи линейни уравнения.

4. Усвояване на понятието функция, на функциите $y = ax + b$, $y = ax^2$, $a \neq 0$, техните свойства и графики и придобиване на знания за права и обратна пропорционалност.

5. Усвояване на понятието вектор в равнината, на операции с вектори и техни приложения.

6. Задълбочаване и разширяване на знанията на учениците за геометричните фигури чрез изучаване взаимните положения на окръжности, на окръжност и ъгъл, на окръжност и многоъгълник, на свойства на забележителни точки в триъгълник.

7. Задълбочаване на логическите знания и умения, формиране на логическа култура и усвояване на математически език.

8. Усвояване на основни приложения на изучаваните математически знания, като се покажат интегративните функции на математиката.

19. Формиране на положително отношение към математиката, създаване на интерес и мотивация на учениците за придобиване на знания и умения.

10. Развиване на наблюдателност, въображение, внимание, мислене, памет.

11. Овладяване на обективни критерии за оценка на духовните и материалните ценности на обществото.

12. Изграждане на навици за опазване на околната среда и на собственото здраве.

ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ В КРАЯ НА КЛАСА

Области на компетентности	Знания, умения и отношения. В резултат на обучението си ученикът:
Числа. Алгебра	• Сравнява реални числа и извършва операциите събиране, изваждане, умножение, деление и степенуване. • Пресмята числови изрази в множеството на реалните числа. • Извършва тъждествени преобразувания на рационални и ирационални изрази (съдържащи квадратни корени). • Умее да решава квадратни уравнения по формулата за намиране на корените им.

Фигури и тела	• Знае основните равнинни геометрични фигури: триъгълник, четириъгълник, окръжност. • Знае взаимното положение на права и окръжност и на точка и окръжност и може да прилага техните свойства.
Елементи от вероятности и статистика	• Умее да прилага основни правила за събиране и умножение в комбинаториката.
Моделиране	• Знае понятието вектор, операциите събиране и изваждане на вектори, умножение на вектор с число.

УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ

Теми	Компетентности като очаквани резултати	Нови понятия
1. Умножение и събиране на възможности	○ Умее да пресмята възможности по правилата за събиране и за умножение.	
1.1. Вектор 2.2. Събиране и изваждане на вектори. *Свойства* 2.3. Умножение на вектор с число	○ Знае понятието вектор и понятията, свързани с него. ○ Умее да извършва операциите с вектори. ○ Умее в конкретна ситуация да представя вектор като линейна комбинация на вектори.	Насочена отсечка, вектор, нулев вектор, дължина на вектор, посока на вектор, еднопосочни и противопосочни вектори, сбор и разлика на вектори, произведение на вектор с число, колинеарни вектори.

3.1. Средна отсечка в триъгълник 3.2. Трапец. Равнобедрен трапец	○ Знае понятието средна отсечка в триъгълник, свойствата ѝ и умее да ги използва. ○ Умее да прилага свойствата на равнобедрен трапец. ○ Умее да открива и създава ситуации, свързани със средна отсечка.	Средна отсечка в триъгълник.
4.1. Квадратно уравнение 4.2. Формула за корените на квадратно уравнение	○ Знае понятието квадратно уравнение и понятията, свързани с него. ○ Знае формулата за корените на квадратното уравнение.	Квадратен тричлен, квадратно уравнение, коефициенти на квадратно уравнение, дискриминанта на квадратно уравнение.
5.1. Окръжност. Взаимни положения на точка и окръжност 5.2. Взаимни положения на права и окръжност	○ Знае и може да определя взаимни положения на: ➢ точка и окръжност; ➢ права и окръжност.	Вътрешна и външна точка за окръжност, допирателна към окръжност, секуща на окръжност
6. Рационални дроби. Дефиниционно множество	○ Знае алгоритмите за операциите с рационални изрази. ○ Умее да: ➢ пресмята числена стойност на израз; ➢ извършва тъждествени преобразувания на рационален израз.	

Учебното помагало следва хронологията на учебната програма, при която еднозначно е определен редът на изучаваните глобални теми. Силен акцент е поставен върху аргументаци-

ята, анализа на условието на твърдението или задачата, обосноваването и строгото доказване на теоремите – необходимо условие за развиване на уменията на учениците за анализ, синтез и оценка на получените резултати.

При овладяването на математическата грамотност е необходимо да се акцентира върху развитие на уменията на ученика да разчита и записва информация със символите на математиката и по нейните правила, т.е.

√ да я преведе на математически език;

√ да изпълнява точно и докрай процедури за изчисляване и сравняване;

√ да оценява и проверява получените резултати;

√ да избира и ползва адекватни методи, инструменти, помощни материали и технологии.

Помагалото е ориентирано към развиване на математическите компетентности на учениците: математическо мислене и разсъждаване; аргументиране; комуникация чрез математически език; моделиране; решаване на математическа задача; представяне на математически обекти и ситуации.

При въвеждането на математическите понятия са спазени основните правила:

- разглеждане и наблюдение на достатъчен брой обекти, влизащи в обема на понятието;
- използване на житейския опит на учениците;
- запознаване със знание, в резултат на което учениците получават първична представа и разбиране за въвежданото понятие;
- отделяне на съществените признаци на разглежданото понятие;
- формулиране на точното определение на разглежданото понятие;
- въвеждане на символното означение;
- разкриване на връзките на новото понятие с вече изучените и показване на практическата приложимост на новото понятие.

По този начин се цели реализиране на съществени аспекти на когнитивното функциониране: възприемане, получаване на представа, разбиране, осмисляне, запомняне, обобщение, систематизация и приложение.

Използвана литература:

Книга за учителя по математика – издателство Анубис.

VIII КЛАС

ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ VIII КЛАС

ОСНОВНИ ПОЛОЖЕНИЯ

Основните изисквания на обучението по Информационни технологии в VIII клас е да се акцентува върху: формирането на знания и умения за компютърните мрежи и услугите, които те предоставят; съвременните постижения в областта на компютърните системи; тенденциите в развитието на мобилните технологии; уменията за използване на приложни програми; възможностите на информационните технологии за създаване и публикуване на информация в интернет; разработката на проекти с помощта на съвременни информационни и комуникационни технологии и работа в екип. При работата по проект усвоените до момента знания и умения в областта на информационните и комуникационните технологии се интегрират със знания и умения по другите учебни предмети. Развиват се умения за работа в екип, представяне и защита на проекта пред публика. Формира се емоционална компетентност, намираща израз в удовлетворяващото емоционално чувство за принадлежност и значимост.

Равният достъп на всички ученици до образователната среда предполага включването на деца със специални образователни потребности във всички сфери на обучение, независимо от вида и степента на увреждането. Успехът на приобщаването зависи до голяма степен от обучение по учебни програми, одобрени от МОН, по всички учебни предмети. Като се имат предвид психологическите особености на тези деца, в това число и занижените познавателни възможности, е необходимо да се разработват специализирани програми за обучение, позволяващи адаптирането на уроците към специфичните проблеми на различните типове увреждания. Дори при идентични диагнози е необходимо да се избират подходи, съобразени с индивидуалните особености на всяко дете. В зависимост от конкретната специфика те се нуждаят от време, за да възприемат и осъзнаят изучавания учебен материал. В същото време, трябва да се отбележи, че прекомерното общуване с ИТ на учениците със специални образователни потребности води до понижаване на способността за концентрация на вниманието.

При релевантен подбор на методите, условията за учене и учебното съдържание се натрупва ресурс от знания и умения, необходим за нормално функциониране и успешна социализация.

Акцентът в учебната програма е поставен върху изграждането на елементи от информационната култура на учениците, свързани с безопасността им в интернет и със спазването на етични норми и правила за общуване в интернет в общности и дискусионни форуми. Учебното съдържание се доразвива в учебната програма за IX клас.

Учебната програма е диференцирана на пет основни теми:

- Компютърни мрежи и услуги;
- Компютърни системи;
- Приложни програми;
- Създаване и публикуване на информация в интернет;
- Работа по проект.

ОБЩИ ПРЕПОРЪКИ ПРИ ИЗУЧАВАНЕ НА ТЕМИТЕ

Обучаващият да:

- гарантира сигурността и безопасността на учениците;
- осигури спокойна атмосфера по време на часа и учениците да имат чувство за комфорт и уют;
- ангажира и задържи тяхното внимание и интерес във всеки учебен час;
- се съобразява с по-малките познавателни възможности на учениците със СОП;
- подбира дейностите за улесняване разбирането на учебния материал;
- предвидените задачи да се изпълняват на малки стъпки, с ясни и кратки инструкции;
- отчита значението на игровия елемент при усвояване на понятия и термини;
- използва подходящо нагледните материали от съответното приложение на учебния пакет, тематичните изображения, шаблоните и др.;
- получава обратна връзка за всяка тема от учебното съдържание;
- обвързва учебното съдържание със здравни и екологични познания;
- осигурява възможност учениците да изказват собствено мнение, да защитават позиция.

От обучаваните се изисква да:

- дават изчерпаеми устни отговори, съставени, по възможност, от цели изречения, а не от отделни думи;
- правят самостоятелно индивидуални и групови задания с означения;
- съставят устни и писмени описания;
- демонстрират практически умения за работа с КС;
- свързват изученото с житейския си опит и да правят изводи за възможностите за ползване на опита в ежедневието.

Препоръчителното съдържание на предложения модел на уроците трябва да се адаптира повторно към различните нива на знания, умения и компетенции на учениците, към стиловете им на учене, към възможностите им за натрупване на нови компетенции, към собственото им темпо на работа, към осигуряване на емоционален комфорт. Съдържанието на урока трябва да е разбираемо, да провокира интереса им и тяхната инициативност. Всичко това ще повиши мотивацията на учениците за участие в учебния процес.

!!! Правилата за безопасна работа в компютърния кабинет и интернет, които учениците са задължени да спазват, се поставят на видно място във всеки компютърен кабинет.

I тема. Компютърни мрежи и услуги

Целта на темата е да запознаем учениците със съвременните и популярни средства за социално общуване; с възможностите на средите и средствата за съвместна работа; с начините за ефективно търсене на информация.

Подтема 1. Информационни технологии за социално общуване

Вид на урока: за нови знания.

Цели: да се запознаят с предназначението и начините на използване на социалните мрежи и блоговете, с възможностите за участие в социални мрежи в интернет за културни, обществени и/или професионални цели; да се предостави възможност за включване в социална мрежа с учебна цел и да се разгледат правилата за опазване на личните данни; да се запознаят с отговорностите при публикуване на информация в социални мрежи, блогове и дискусионни форуми, с етичните норми и правила за безопасност при участие в социални мрежи.

Компетентности, като очаквани резултати: познават често използвани социални мрежи като начин за общуване; формират умения за разпознаване и включване на елементарно ниво в социалните мрежи с учебна цел; познават правилата за опазване на личните си данни; спазват етичните норми и правила в социалното общуване и при участие в интернет.

Ключови понятия: социални мрежи, блог, социално общуване, профил в социална мрежа.

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети.

Дидактични методи: разказ, демонстрация, упражнение, дискусия.

Примерен материал за урока: за привличане на вниманието, за повишаване на интереса на учениците и установяване на позитивен емоционален климат в часа, урока започваме с интересна информация за разпространението, използването и значението на социалните мрежи в ежедневието на хората. Акцентираме на осъществяването на общуването в интернет.

Чат – (от англ. дума „бърборене“) означава размяна на кратки текстови съобщения с определено лице или група хора. Популярни чат услуги: ICQ, mirc, Skype,Viber и др.

Блог – (съкращение от Web log – хроника в мрежата) представлява онлайн дневник за периодични публикации от личност, екип, общност и др. Демонстрираме блог.

Форум – (в Древен Рим – място, където гражданите обсъждат обществени въпроси) място, където „виртуално“ хората обсъждат и обменят идеи по определени теми.

Разкрива се същността на понятието „Социални мрежи“: виртуално място, което обединява блог, форум, чат и сайт. В тях може да се публикуват и споделят текст, снимки, видео, музика и др.

Цитираме най-популярните социални мрежи в ежедневието.

Facebook (Фейсбук) – социална мрежа, в която комуникацията се осъществява чрез лични съобщения, споделяне на текст, снимки, видеоклипове, хипервръзки, покани за участия в мероприятия, създаване и участие в групи по интереси, игри, чат.

Позната е на учениците, повечето от тях имат профили в нея. Тук могат да се включат активно в диалога и да демонстрират знания за: групи в мрежата, за любими теми и приятели. Коментират необходимостта от пароли, от културно общуване.

Twitter (Туитър) – социална мрежа (микроблог), която позволява на потребителите да изпращат в страницата със своя профил и да четат кратки текстови съобщения (туитове) с размер до 140 знака.

YouTube (Ютюб) – социална мрежа и уебсайт за видеосподеляне, на който потребителите могат да качват, споделят и гледат видеоклипове. Позната на повечето ученици, ползват я за гледане на филми, за сваляне на музика и др.

Pinterest (Пинтерест) – социален сайт за споделяне на снимки.

Instagram (Инстаграм) – мобилна социална мрежа за споделяне на снимки и кратки видеоклипове.

Подчертаваме предимствата и недостатъците на социалните мрежи. Изреждаме ги.

Използваме презентация за представяне на етичните норми и правила при социалното общуване

Задачи с практическа насоченост:

Потърсете в интернет имената на социалните мрежи. Въведете имената в текстов документ. Коя мрежа за общуване използва вашето семейство? Разкажете за това.

Задача за работа с родител/ настойник:

Посетете http://www.youtube.com, разгледайте любими видеоклипове.

Подтема 2. Среди и средства за споделена съвместна работа и обучение

Вид на урока: комбиниран.

Цели: да се запознаят учениците със средства за създаване и работа върху общи документи в интернет и техните възможности, с начини за използване, създаване, споделяне и организиране на общи документи, с възможностите за създаване и използване на групов електронен адрес, да се представят целите и основните възможности на среди и системи за електронно обучение.

Компетентности, като очаквани резултати: разглеждат общи документи в отворено приложение в интернет; познават някои от възможностите за работа върху общи документи (текстов документ, електронна таблица, формуляр); създават собствена папка за съхраняване на информация; работят в екип; познават електронното обучение като част от обучението и ежедневието; познават и общуват самостоятелно или с подкрепа в среда за електронно обучение (виртуална класна стая, Вайбър, Фейсбук); коментират участието си в дистанционното обучение.

Ключови понятия: облачни платформи и услуги, електронен адрес, среда за електронно обучение, система за електронно обучение, електронни учебни материали.

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети.

Дидактични методи: разказ, демонстрация, упражнение, дискусия.

Примерен материал за урока: обсъждаме участието в дистанционно обучение, какво им е харесало и какво не са разбрали или направили, кой ги е подкрепял. Разкриваме същността на електронното обучение, видовете. Въвеждаме понятието „облачни услуги“ като голям виртуален диск, с ресурса на който разполагаме в реално време. Набляга се на значението му за провеждането на дистанционното обучение. Посочваме примери за облачни платформи с безплатно пространство: Google Drive, One Drive и др. Разказваме за начините за споделяне на информация.

Разкриваме същността на понятието „Групов имейл“, значението му за споделяне на информация и документи.

Тук може да се попълнят предварително записани имейл адреси в шаблон на групов имейл адрес, за да се припомни въвеждането на текст на латиница.

Задача: създайте Word документ, в който опишете участието си в електронното обучение и в коя платформа се провеждаше. Потърсете помощ от родител или настойник. Споделете документа с вашия учител: pedagog_ruseva@abv.bg, като му дадете права за редактиране.

Подтема 3. Ефективно търсене на информация

Вид на урока: комбиниран.

Цели: да се запознаят учениците с възможностите за търсене на файлове и папки по зададени критерии; да се представят варианти за използване на съставни заявки за търсене на информация в интернет (ако познавателните възможности на ученика позволяват това); да се посочат адекватни техники за филтриране на информация при решаване на даден информационен проблем.

Компетентности, като очаквани резултати: извършват търсене на файлове и папки по зададени критерии, познават критерии за търсене на информация, познават възможности за бързо и лесно откриване на информация в дигиталното пространство.

Дидактични методи: разказ, демонстрация, упражнение, дискусия.

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети.

Ключови думи: търсене, файлове, инструменти, файлов формат, разширение, файл.

Примерен материал за урока: урока започваме с представяне начини за търсене на файлове и папки: от бутона Search в лентата със задачи; от полето за търсене в програмата File Explorer.

Задача за актуализиране на знания:

Свържете разширението със съответния вид файл:

1 .xlsx А. Звуков файл
2 .ppsx Б. Видео файл
3 .mov В. Електронна таблица
4 .bmp Г. Презентация
5 .snd Д. Графичен файл

Информация в интернет търсим чрез:

Търсачки (търсещи машини): събират информация от различни сайтове и я съхраняват в огромни бази от данни. Потребителят чрез програма-клиент (браузъра) задава ключова дума, фраза или комбинация от думи в полето за търсене (заявка за търсене). Търсачката проверява за съвпадение с ключовата дума в базата от данни и връща списък с намерените страници. Посочваме примери: google.com, search.bg, bing.com, yahoo.com. Критериите за филтриране на информация са: слагаме фразата в кавички; тире пред дума изолира сайтове, които я съдържат; поставя се „OR“ (или) между две думи. Например: България OR София.

Задача за самостоятелна работа:

1. Поставете думите уебстраница, хипервръзки, напред, уебсайт, назад, адрес на празните места в следния текст, така че да бъде вярно:

Всяка ..... и ..... имат свой уникален..... За да се разглежда информацията в различни страници може да се използват ..... Ако страниците в един сайт вече са разгледани, може да се използват бутоните ..... и

..... за придвижване в тях.

2. Потърси в интернет безплатни за употреба изображения на гр. Кърджали. Опитай да ги копираш в работната папка. Как ще запаметиш тези изображения?

II тема. Компютърни системи

Тази тема запознава учениците със: съвременни компютърни системи, съвременни операционни системи; с принципи на действие на съвременните мобилни устройства; с правила за използване и инсталиране на периферни устройства.

Подтема 1. Съвременни компютърни системи

Вид на урока: комбиниран.

Цели: учениците да се запознаят с основни факти от историята на компютърните системи, да придобият умения за представяне на основните принципи, върху които са конструирани съвременните компютри, да се запознаят с основните компоненти на съвременни компютърни конфигурации.

Компетентности, като очаквани резултати: познават факти от историята на компютърните системи, посочват основните компоненти на съвременните компютри, знаят какво е конфигурация на компютър.

Междупредметни връзки: Български език.

Ключови думи: компютър, хардуер, софтуер, входни и изходни устройства, входно-изходни устройства;

Дидактични методи: разказ, демонстрация, упражнение, дискусия.

Примерен материал за урока: урока започваме с разказ на интересна информация по темата. Въвеждаме понятията компютър, входни, изходни и входно-изходни устройства, дигитално устройство. Използваме презентация или демонстрация. Посочваме основните компоненти на клавиатурата и принципите на работа с нея. Поставяме въпроси за свързване на основните информационни дейности със съответните хардуерни компоненти. (Например: С клавиатурата се въвежда текст. Каква информационна дейност се осъществява?). Когато възможностите на учениците позволяват, използваме тематични презентации: История на КС; Компоненти на КС; Примерни конфигурации. Часът става интересен, когато се демонстрират подходящи изображения и посредством диалог се разкриват характеристиките на понятията. Много от елементите вече са познати на учениците и ги включваме в откриване съдържанието и работата на компонентите. Използваме примерна схема.

Задача с ниска степен на самостоятелност:

1. Разгледай схемата на компютърната система. Начертай такава в тетрадката си и попълни имената на компонентите.

Задача с висока степен на самостоятелност:

2. Намерете информация в интернет за Джон Атанасов. Оформете я като документ на MS WORD и я съхранете в папка Rabotna.

Подтема 2. Съвременни операционни системи

Вид на урока: комбиниран.

Цели: да се запознаят със системен и приложен софтуер, с основните функции на операционната система, с различните видове съвременни операционни системи.

Очаквани компетентности: проявяват интерес към ИТ, познават основните компоненти на операционната система.

Ключови понятия: системен и приложен софтуер, интерфейс.

Дидактични методи: разказ, дискусия, наблюдение, упражнение.

Междупредметни връзки: всички учебни предмети;

Примерен материал за урока: започваме с беседа за необходимостта от операционна система за работата на компютъра. Програмното осигуряване на един компютър се състои от: системен софтуер (програми за управление на компютърните модули), който организира работата на компютърната система и осъществява връзката на потребителя с нея. Включва BIOS (входно-изходна система) и операционна (DOS, Linux,Windows, macos); приложен софтуер (програми, които изпълняват конкретни потребителски задачи), драйвери, архивиращи програми, антивирусни програми, средства за разработване на други програми. Изреждаме какво включва операционната система. Обясняваме какви са нейните функции: управлява хардуера, работата на всички програми и връзката им с хардуера, диалога между потребителя и компютъра, поддържа организацията на файловата система на компютъра (заедно с учениците ги изброяваме). Самата операционна система е изградена от две основни части: ядро и обвивка. (чертаем схема). Разглеждаме най-популярните операционни системи, познати на учениците. Продължаваме с разкриване на другите понятия: Какво е интерфейс? Какви видове бива?

Задача за самостоятелна работа:

Свържи, така че да е вярно.

Ако учениците се справят добре, оставяме ги да работят самостоятелно над задачата, като им обясняваме, че могат да задават въпроси. Ако повечето ученици срещат трудности, работим колективно и задължително с демонстриране на програмите. Работата може да продължи по различен начин в зависимост от уменията на учениците: да стартират позната програма, да намерят и изгледат тематично филмче в мрежата.

Подтема 3. Принципи на действие на съвременните мобилни устройства

Вид на урока: комбиниран.

Цели: учениците да се запознаят с основни факти от историята на мобилните комуникации, с основните възможности на операционните системи; да овладеят начини за прехвърляне на информация от и към мобилни устройства; да усвоят умения за маркиране на приложения, които могат да се инсталират в зависимост от операционната система на мобилното устройство; да усвоят умения за посочване на разликата между връзка на мобилно устройство към безжична локална мрежа и мобилни комуникации.

Очаквани компетентности: познават мобилните устройства за обслужване на ежедневието; работят с камерата на мобилно устройство; познават начини за прехвърляне на информация от и към друго мобилно устройство; познават популярно приложение;

Ключови понятия: системен и приложен софтуер, приложения, таблет, смартфон, мобилни комуникации.

Дидактични методи: разказ, беседа, наблюдение, демонстрация.

Междупредметни връзки: Информатика.

Примерен материал за урока: започваме с дискусия, като провокираме учениците да споделят опита си за комуникация чрез мобилните телефони, да цитират имена на различни марки (Samsung, iPhone, Huawei), да коментират приложения, като социални мрежи, камера,

приложения за забавление и игри др. Разказваме за развитието на мобилните комуникации, за тяхната същност и изреждаме имената на популярни операционни системи: Android, iOS, Windows 10 Mobile, Tizen. Демонстрираме прехвърляне на информация от и към мобилно устройство.

За да свържем телефона с компютъра, използваме най-широко разпространения порт. При включване към компютър влизаме в режим на прехвърляне на данни. Компютърът ги открива като ново устройство и се опитва да инсталира подходящ драйвер за работа. При инсталиране на компютъра се появява мобилното устройство като ново устройство. Изброяваме популярни мобилни приложения: Google Play, App Store, Windows Sore.

Задача за ученика:

1. Стартирай приложението Google Play.
2. Разгледай го и приключи работа с него.

Работата може да продължи с подходящо подбрани нагледни материали от приложение по преценка на учителя.

Подтема 4. Правила за използване и инсталиране на периферни устройства

Вид на урока: комбиниран.

Цели: учениците да се запознаят с основните принципи на действие на входно-изходните устройства на компютрите; да се представят начини за свързване на съвременни периферни устройства и инсталиране на драйвер за конкретно устройство.

Очаквани компетентности: познават и посочват входно-изходните устройства на компютърната система, различават жично и безжично свързване, разглеждат различните портове, разположени на системната кутия на компютъра, познават свързване на принтер към порт на компютъра.

Ключови понятия: стандартен интерфейс, контролер, порт, драйвер.

Дидактични методи: разказ, демонстрация, упражнение, дискусия.

Междупредметни връзки: Български език, Информатика.

Примерен материал за урока: тази тема е изучавана и въведението в урока осъществяваме като дискусия с учениците: изброяваме периферни устройства – кои са само входни, кои са само изходни, кои са входно-изходни, кои са запомнящи. Използваме таблица, схема и др. Обясняваме, че когато се купува едно периферно устройство, трябва да се съобразим с неговите възможности, с възможностите, с които разполага съответният компютър, с указанията на производителя. Тази информация може само да се маркира, защото е твърде сложна за осмисляне от учениците.. Разкриваме същността на периферните устройства: единствените устройства, с които ние работим, помагат ни да въвеждаме и извеждаме информация. Понятието **интерфейс** тълкуваме като връзка между два компонента от компютърната система. **Хардуерният интерфейс** включва физическите и логическите връзки между компонентите. Стандартният интерфейс на входно-изходните устройства дава възможност за лесно свързване на устройствата. Периферните устройства са спомагателни устройства, които увеличават функционалността на компютрите. Разглеждаме видовете периферни устройства: входни (клавиатура, мишка, скенер и други); изходни (монитор, принтер и други); входно-изходни (модем, DVD-RW, CD-RW, HDD и други). Посочваме ги. Портовете в ОС онагледяваме и посочваме на схема.

Задачи за ученика:

1. Разгледай с какви портове разполага компютърната конфигурация, която използваш. Коментирай (може и колективно).

2. Да разглеждаме схемата и повторим казаното до тук.

Инсталирането и деинсталирането на програми само споменаваме методически. Много малък процент от учениците са с потенциални възможности за разбиране и прилагане на тези процеси. При проблем с дадено устройство е възможно да се наложи преинсталиране или актуализиране на драйвера. За целта се използва Device Manager. В края на инсталирането компютърът се рестартира.

Практически задачи:

1. Изброй какви периферни устройства познаваш. Напиши наименованията им в текстов документ и съхрани в работната папка.

2. Посочи начини за връзка между мобилен телефон и компютър.

Разкажи на съучениците си за какво ти е нужно да извършиш това свързване.

Междинен тест

1. Вярно ли е, че за да се работи с компютърната система, е достатъчно наличието на хардуер?

А) Да Б) Не **1 т.**

2. Вярно ли е, че файлът има име и разширение, което НЕ зависи от програмата, с която се създава?

А) Да Б) Не **1 т.**

3. Вярно ли е, че при успешно изключване на устройство то изчезва от прозореца с устройствата?

А) Да Б) Не **1 т**.

4. Вярно ли е, че звуковата карта позволява да се записва и възпроизвежда видеоинформация?

А) Да Б) Не **1 т.**

5. Вярно ли е, че повече символи от горния регистър на клавиатурата се въвеждат с еднократно натискане на клавиша Ctrl и клавишите на избраните символи?

А) Да Б) Не **1 т.**

6. Вярно ли е, че комбинираните слушалки с микрофон са входно-изходното устройство?

А) Да Б) Не **1 т.**

7. Вярно ли е, че цвят може да се създаде чрез задаване на стойности от 0 до 255 на основните цветове?

А) Да Б) Не **1 т.**

8. Вярно ли е, че паролите за електронната поща е желателно да бъдат кратки и да съдържат само букви или цифри?

А) Да Б) Не **1 т.**

9. Вярно ли е, че за да се намери информация в интернет, се задават ключови думи в търсещи машини?

А) Да Б) Не **1 т.**

Този тест може да се реши като игра със състезателен ефект (разделяме учениците на два отбора и се стараем крайният резултат да бъде равен, за да се чувстват всички деца можещи и успешни).

III тема. Приложни програми

Тази тема има за цел да запознае учениците с инсталиране и деинсталиране на приложен софтуер, със същността на помощните системи и самоучители при работа с приложни програми; с начините и причините за архивиране и разархивиране на данни.

Подтема 1. Инсталиране и деинсталиране на приложни програми

Вид на урока: комбиниран.

Цели: учениците да се запознаят с инсталиране и деинсталиране на приложни програми, да знаят значението на операционната система за стартиране и прекратяване на работата на приложна програма, да се разгледат примери за идентифициране на хардуерни и софтуерни проблеми.

Очаквани компетентности: да познават процеса инсталиране, да познават процеса „деинсталиране“ и как се извършва;

Ключови понятия: инсталация, деинсталация.

Дидактични методи: разказ, демонстрация, упражнение.

Междупредметни връзки: всички учебни предмети.

Примерен материал за урока:

Урока започваме с разглеждане на видовете софтуер според условията на ползване: свободно разпространени (авторите на компютърните програми дават право на потребителя да ги изпълнява, копира, променя, подобрява) и лицензирани (изискват заплащане за лиценз). Въвеждаме инсталирането (Installation) на програмен продукт като процес, който се извършва от потребителя чрез специална програма, наречена инсталационна (пишем на дъската **setup.exe** или **install.exe).** Премахването на вече инсталирана програма се нарича деинсталиране (Control Panel / Programs and Features). Изброяваме възможности на софтуерни и хардуерни проблеми.

Задачи за учениците:

1. Отворете приложението „Диспечер на задачите“ (Task Manager) и прегледайте програмите в Startup. Стартирайте приложна програма (напр. MS Word).

2. Потърсете в интернет програми, предназначени за идентифициране на хардуерни и софтуерни проблеми. Разгледайте примерите.

Подтема 2. Използване на помощни системи и самоучители при работа с приложни програми

Вид на урока: комбиниран.

Цели: учениците да се запознаят с възможностите за използване на самоучители, с помощната система на непозната приложна програма, да се покаже търсене на информация по конкретен въпрос в помощната система на приложна програма.

Очаквани компетентности: знаят за наличието на помощна система при работа с непозната приложна програма, търсят в помощната система конкретно зададен въпрос;.

Ключови понятия: помощна система, самоучител**.**

Дидактични методи: разказ, демонстрация, упражнение.

Междупредметни връзки: всички учебни предмети.

Примерен материал за урока:

Започваме с беседа за съществуването на приложни програми, които могат да облекчат работата на потребителите в различни области. Някои от тях са масово използвани със сходен интерфейс (**Office**), а други се използват от потребители с конкретни нужди и интереси. Има случаи, в които потребителите използват програми, които не познават. За да се научим да работим с непознати програми, можем да сме смели и да опитаме „метода проба – грешка“. Но това освен,че би отнело много време, ще ни затрудни да „отсеем“ грешката и да „видим“ вярното действие. Затова по-добрият вариант е да се обърнем към „помощ от приятел“, тоест да поискаме помощ от човек, който разбира. Можем да използваме и помощните средства: всеки приложен софтуер се предлага с подробни указания за работа с него, наречени помощна система. Търсим я като последна команда в основното меню, най-често с изображение „?“ на бутона, описанието може да бъде текстово, като видео или с добавен глас. Самоучителите са средство за обучение по даден проблем чрез описание на последователност от действия или инструкции за постигане на даден резултат. Търсим ги с изписване на въпрос от типа „Как да…“ или „How to...“, или чрез изписване на думи или части от думи.

За учениците е добре винаги по време на уроците да бъдат онагледявани като речник команди, имена на програми и др.

Задача за ученици:

Въведете думите от речника в текстов документ, съхранете го в работната папка. При необходимост използвайте като помощно средство речника, който е изписан на видно място.

Подтема 3. Архивиране на данни

Вид на урока: комбиниран.

Цели: да се запознаят учениците с процесите архивиране и разархивиране на данни, да се покаже конкретна програма за създаване на архив от файлове, да се представи начин за създаване на архив, за разархивиране.

Очаквани компетентности: посочват архивиращи програми (RAR, WinZIP, WinRAR), разглеждат файлове от архив.

Ключови понятия: архивиране**,** разархивиране**.**

Дидактични методи: разказ, демонстрация, упражнение, дискусия.

Междупредметни връзки: всички учебни предмети.

Примерен материал за урока: същността на архивирането и разархивирането обясняваме с малко думи, защото учениците ще загубят бързо интерес. Например: Архивирането е процес на създаване на нов файл, наречен архив (archive), т.е. резервни копия, с цел по-продължително съхранение. Използва се за съхранение и пренос на данни. Архивът има формат (.zip, .rar) различен от файловете, които съдържа. Разархивирането е процес на възстановяване на оригиналните файлове от архива.

Посочваме архивиращи програми: WinRar, WinZip, 7 Zip. Служебната програма за управление на архивирани данни се нарича **Backup**.

Компресирането е процес, при който се намалява обемът на файловете. Различаваме компресиране без загуба на данни (информацията се компресира по такъв начин, че след възстановяването данните напълно съвпадат с оригиналните) и компресиране със загуба на

данни (след декомпресиране получените данни се различават от оригиналните, но са сходни). Декомпресирането е процес на възстановяване на данните в оригиналния им вид.

Задача за ученика:

На десктопа има 3 файла Word, поставете ги в новосъздадена папка с вашето име и клас, след което ги архивирайте с подкрепа и последователни стъпки.

Задача с висока степен на самостоятелност:

Разделете се на 2 групи (при групирането учителят оказва подкрепа, като се съобразява с личностните предпочитания и симпатии на учениците, от една страна, и от друга – двата отбора да бъдат равносилни в уменията за справяне със задачата), припомнете си как се работи с инструментите на програма Word и какви са основните ѝ възможности. Изгответе текстов документ с кратък цитат (или преразказан епизод) от любима приказка, като спазвате нормите на българския език. Форматирайте за красив естетически вид. Подкрепете с подходящи и допълващи текста изображения или снимки на екрана. Текста заедно с графичните файлове съхранете в папка. Архивирайте папката и я споделете с преподавателя си.

!!! Браво! Вие създадохте самоучител за програмата. Тази техника може да използвате при работа по проекти и изготвяне на документацията към тях.

IV тема. Създаване и публикуване на информация в интернет

Тази тема има за цел да запознае учениците със създаването и публикуването на уебсайтове в глобалната мрежа, с намирането и разглеждането им по зададена или любима тема.

Подтема 1. Специализирани софтуерни средства за създаване на уеб сайтове

Вид на урока: комбиниран.

Цели: да се запознаят учениците със специализиран софтуер за създаване на сайтове, с примери за популярни редактори и средства за разработка на уеб сайтове и основните им характеристики да посочват разликата между сайтове със статично и динамично съдържание.

Очаквани компетентности: назовават специализиран софтуер за създаване на сайтове, посочват популярни редактори и средства за разработка им, намират тематични уеб сайтове по зададена ключова дума.

Ключови понятия: уеб сайт**.**

Дидактични методи: разказ, демонстрация, упражнение.

Междупредметни връзки: всички учебни предмети.

Примерен материал за урока:

Урока започваме с информация за първия уеб сайт. По преценка на учителя тази информация да бъде подробна или само се маркира. Важно е учениците да разберат, че уеб сайтът предлага услуга в интернет за разглеждане на информация. Достъпът до нея става посредством информационна система от взаимосвързани хипертекстови документи: **World Wide Web (WWW)**. Те представляват съвкупност от уеб сайтове, съхранени върху уеб сървъри (Web Servers). Уеб сайтът е група от свързани уеб страници, които имат общ адрес в интернет (URL адрес). Разглеждаме тези сайтове посредством програми, наречени уеб браузъри. Сайтовете се съхраняват под формата на файлове. Всеки уеб сайт има начална страница (Home page) и от нея се отива в другите страници чрез хипервръзка. Програмистите често използват един от специализираните езици HTML за създаване на уеб сайт. Страниците биват статични и динамични. Статичните уеб страници са с едно и също съдържание при всяко разглеждане. Съдържанието на динамичните се променя периодично. Обръщаме внимание на понятията статичен – стоя, не се променям, и динамичен – подвижен, променящ се.

Всяка институция има сайт. Подкрепяме казаното с разглеждане сайта на институцията или училището, в което учи ученикът.

Работата може да продължи с разглеждане на сайтове: на училището, на града, на музея и др.

Подтема 2. Проектиране на статичен уеб сайт

Цели: да се предостави на учениците списък от теми за избор на тема за създаване на уеб сайт, да се посочат критерии за определяне на предполагаема аудитория, да се запознаят с основните етапи в разработката на уеб сайт.

Очаквани компетентности: посочват тема, участват в подбора на материали за тематичен уеб сайт, определят за какви потребители е насочен бъдещият сайт.

Ключови понятия: карта на сайт**,** достъпност.

Дидактични методи: разказ, демонстрация, наблюдение, дискусия.

Междупредметни връзки: всички учебни предмети.

Примерен материал за урока: разясняваме защо проектирането на уебсайт е важен момент. Изреждаме условията, които определят конкретния сайт като успешен: темата на сайта, към каква аудитория е насочен, каква е връзката между темата и потребителите, за които е предназначен, какво е съдържанието на сайта, какви материали са използвани (текст, изображения, мултимедийни обекти, връзки към източниците на информация), каква е структурата, която е от съществено значение за достъпа до страниците, какви са графичният дизайн и стила на сайта.

Упражнение:

Трябва да разработим сайт. Какви етапи на създаване трябва да спазим?

Анализираме темата, върху която ще работят, определяме предполагаемата аудитория; разглеждат се сайтове с подобна тематика.

Планираме стратегия за разработване на сайта, технологичните средства, необходими за изпълнение.

Проектираме структурата на сайта и необходимите материали.

Въпрос за ученика:

Каква е разликата между статичен и динамичен?

Задача за ученика:

Нарисувайте визията и началната страница на любим сайт.

Упътване: разгледайте сайтове в интернет за избор на идеи.

Подтема 3. Създаване на структура, визуален дизайн на навигационна система на сайт

Вид на урока: комбиниран.

Цели: учениците да се запознаят с елементите на структурата на сайт, да формират умения за търсене на изображения и информация за публикуване в интернет, да се запознаят с правните и етичните норми при създаване и обработване на изображения и публикуването им в интернет.

Очаквани компетентности: участват в изграждане на началната страница, посочват дизайн (избор на графични изображения) на сайта, намира и разглежда сайт в интернет.

Ключови понятия: начална страница, вътрешна страница, хипервръзки **(**навигационна система), бутон.

Дидактични методи: разказ, демонстрация,упражнение, дискусия.

Междупредметни връзки: всички учебни предмети.

Примерен материал за урока: представяме структурата на сайт като схема. Навигационната система обясняваме като съвкупност от активни елементи на уебстраницата. Представяме видовете структури като физическа игра. За всеки вид променяме фигурата от деца.

Задача:

Създайте на лист А4 началната страница на сайта на детски център. Обмислете и предложете дизайн.

Подтема 4. Създаване и интегриране на компонентите на сайт

Вид на урока: комбиниран.

Цели: да се покаже на учениците специализиран софтуер за създаване на сайтове; да се посочи необходимостта за тестване на сайт; да се запознаят учениците с принципите за оценяване на уеб сайт.

Очаквани компетентности: познава финалните дейности по създаването на сайт.

Дидактични методи: упражнение, наблюдение, дискусия.

Междупредметни връзки: всички учебни предмети.

Примерен материал за урока: припомняме елементите на сайт. Посочваме основните етапи, през които преминава разработването на сайта и дейностите, които се изпълняват. Тълкуваме понятието „интегриране“ като „обединяване“. Следва тестване на сайта, т.е. дали работят отделните компоненти. Коментират се стъпките на този процес. Посочват се критерии за оценка на качеството на сайт.

Задача за ученика:

Планирайте създаването на собствен сайт. Подгответе подходящ текстов материал и изображения: какво да пише в него, с какви цветове да имат страниците, какви изображения и др. Може да потърсите подходящи видеоклипове.

Инструкция:

Проектирайте, преди да създадете:

Обмислете посланието на сайта.

Оформете основните теми като заглавия.

Определете съдържанието на сайта, подгответе всички материали: текст, изображения, мултимедийни обекти.

Съставете подробна блок-схема на структурата.

Помислете върху стила и дизайна на сайта.

Подберете внимателно текстовото съдържание: пишете като за екран, а не като за страница; бъдете кратки; изразявайте се правилно; подберете подходящи шрифтове, текстови блокове, подравнявания и бели полета.

Подтема 5. Публикуване на уеб сайт в интернет

Вид на урока: комбиниран.

Цели: учениците да се запознаят с публикуване на готов продукт в уебпространството, с отговорността, която носят авторите за публикувана информация в уеб сайта.

Очаквани компетентности: познават процеса публикуване, познават отговорността за публикувана информация.

Ключови понятия: уеб хостинг, уеб сървър.

Дидактични методи: разказ, демонстрация,упражнение, дискусия.

Междупредметни връзки: всички учебни предмети.

Примерен материал за урока: процеса публикуване представяме с кратка презентация. Определяме същността на процеса публикуване в интернет. Услугата, която се използва за публикуване в интернет, се нарича уеб хостинг. Преди самото публикуване авторът трябва да избере подходящ адрес за своя сайт**.** Адресът трябва да е уникален, неповтарящ се и подсказващ за съдържанието на сайта. Необходимо е да се организира неговото „хостване“ (мястото на

сървъра), да се регистрира „домейн“ и да се избере запомнящ се URL (адрес на сайт в интернет). Последната стъпка е „популяризирането“ на сайта, защото неговото физическо присъствие в интернет все още не означава, че той ще има посетители. Необходимо е с повече „търсачки“ да бъде организирана неговата реклама. Трябва да се използват всички възможни начини, чрез които информацията за съществуването на новия сайт да достигне да повече потребители. Друг начин е да уведомим близки и приятели. При публикуването трябва да се спазят някои изисквания и правила: изброяваме или представяме отново с презентация.

Въпроси за ученици:

1. Какво наричаме „публикуване в интернет“?
2. Какво изисква предварителната подготовка за публикуване в интернет?

Подходящо е да се разгледат различни сайтове, да се разгледат „адресите“ и дизайнът.

Задача с висока степен на самостоятелност:

Създайте текстов документ с таблица, в която въведете информация за структурата и съдържанието на вашия уеб сайт по модела: Номер, Насоки, Дейности, Цели на сайта, Целева група (за кого основно е предназначен), Съдържание, Графичен дизайн и цветове, Срок за изработка, Представяне на сайта.

Този вид задачи предизвикват известна трудност, поради което могат да се работят колективно в часовете за упражнения.

Примерни въпроси за изготвяне на тест:

1. Прави ли разлика между сайтове със статично и динамично съдържание?
2. Избира ли тема за уеб сайт от предоставен списък с теми?
3. Посочва ли целевата аудитория на сайта?
4. Познава ли основните етапи в разработката на уеб сайт (проектиране, разработване, популяризиране и поддръжка на сайт)?
5. Проектира ли началната страница уеб сайт по избраната тема?
6. Познава ли елементите на структурата на сайт?

V тема. Работа по проект

Тази тема има за цел учениците да интегрират усвоените до момента знания и умения в областта на информационните и комуникационните технологии със знания и умения по други учебни предмети, като се формират умения за работа в екип, представяне и защита на проекта пред публика. С учениците със СОП работим върху серия кратки дейности или върху малък проект.

Подтема 1. Разработване на уеб сайт в екип

Вид на урока: комбиниран.

Цели: да формират умения за работа по проект в екип, да разпределят основните роли в екипа, да определят отговорностите на членовете на екипа при работа по проект, да се запознаят с технологичните средства за организация и реализация на проект в екип, да се даде възможност на учениците да реализират проект в екип, като използват интернет и други източници.

Очаквани компетентности: различават етапите при разработване на проект и основните роли в екипа, познават предназначението на технологичните средства за организация и реализация на проект в екип, могат да поемат отговорност на член от екип, реализират проект в екип според възможностите си, като използват интернет и други източници на информация**.**

Ключови понятия: ръководител на екип, планиране на дейностите, документация на проект.

Дидактични методи: разказ, демонстрация, наблюдение, упражнение.

Междупредметни връзки: всички учебни предмети.

Примерен материал за урока: започваме с беседа как разработвахме проекти на различни теми с използването на изучаваните информационни технологии, какви **координирани дейности** сме извършвали, какви характеристики трябва да има всеки проект. Стигаме до извода, че проектът трябва да решава конкретен проблем. Работата започва с формиране на екипи, избор на тема за проект. Разделяме учениците на два екипа. Всеки участва в избора на тема за екипния проект на уеб сайт от предоставен списък с теми, технически средства, обсъждат проблемите, дискутират резултатите. Поставям темите за проект: „Моят роден град“; „Перперикон“. За да обясним етап или действие, създаваме физическо движение или серия движения, чертаем схема, карта, изображения или графика. Предлагаме аналогии от всекидневието, за да обясним достъпно. Илюстрираме, чертаем, рисуваме, скицираме.

Определяме основните етапи при реализацията на проект. Изреждаме ги.

Работа по проект

Разработване на проект в екип за решаване на конкретен проблем:

Анализ – детайлно изучаване на проблема, който ще се решава с проекта. Анализът обикновено се състои от три подетапа. Първият подетап е свързан с определяне на изискванията към бъдещия проект. Работи се с потребителите, за да се изясни какво очакват те от осъществяването на проекта. На втория подетап се изучават изискванията към новия проект, като те се класифицират. На третия подетап се предлагат различни начини за удовлетворяване на изискванията към проекта. Накрая алтернативите се сравняват, за да се определи коя от

тях по-добре удовлетворява изискванията от гледна точка на техническо оборудване, работна сила и цена. Резултатът от анализа е описание на предлаганото алтернативно решение. След приемането на препоръчаното решение се планира и необходимото ресурсно осигуряване.

Проектиране – бъдещият проект се описва независимо от техническата реализация, след което се предлага конкретно техническо решение. Краен резултат на етапа на проектиране е списък от технически спецификации, представени под формата на диаграми или текст, които може да се използват за конкретната реализация на проекта.

Осъществяване на проекта – извършват се всички планирани дейности. Изпълняват се основните дейности по реализацията на проекта, следи се за спазването на предвидените срокове и се предават изготвените продукти и документация. Работата по даден проект завършва с отчитане на проекта, неговото представяне и защита.

Реализирането на отделните части и създаване дизайна на крайния продукт е важен етап от изпълнението. При създаване на цялостната визия и дизайн на отделните части се развива инициативата на всеки ученик. Видът и разположението на отделните елементи оформят дизайна на частите и на цялата композиция. Преподавателите имат водеща роля при изясняване и „сглобяване“ на идеите и тяхното оформяне. Текстът, изображенията, анимацията и звукът реализират цялата идея и взаимно се допълват. За създаване на всеки елемент се налага използване на конкретна програмна среда, с която той може да се въведе, обработи и форматира, за да се получи исканият резултат и да придобие желания външен вид. Тъй като това не е в компетентностите на децата, достатъчно е да се коментират възможностите за обработка на елементите. Изборът се прави в зависимост от наличните приложни програми, техническите възможности на компютърната лаборатория, нивото на познания на учениците и по преценка на ръководителя на групата. Работата продължава и в следващи часове.

Теми за проект: „Моят роден град“; „Перперикон“ и др.

Стъпки при работа по проект

1. Разпределение на задачите в екипа.
2. Събиране на информация.
3. Създаване на проекта.
4. Презентация с информативен характер – снимки, текст и диаграма, представящи забележителностите на обекта.

Уеб сайт с информационен характер „Перперикон“

Всеки член на екипа допринася със собствените си умения и знания. С колкото повече умения и знания разполага една група, толкова по-лесна става дадена задача или проект. Целта е да се формират у учениците умения за търсене и получаване на информация от различни източници, да извличат информация и да я представят.

Създаване на туристически сайт „Перперикон“:

1. Намиране на мултимедийна презентация за откриването на светилището.
2. Създаване на скица на рекламна брошура.
3. Създаване на плакат или рекламно табло.
4. Създаване на схема на начална уел страница на светилището.

Съвети за създаване на успешен уеб сайт

Проектирайте, преди да създадете: обмислете посланието на сайта; оформете основните теми като заглавия; определете съдържанието на сайта и подгответе всички материали – текст, изображения, мултимедийни обекти; съставете подробна блок-схема на структурата на сайта; помислете върху стила и дизайна на сайта.

Подберете внимателно текстовото съдържание: пишете като за екран, а не като за страница; бъдете кратки; изразявайте се възможно по-живо и пестеливо; при дълги описания, представете анонс от 10 – 12 реда, а към останалата информация направете препратка; подберете подходящи шрифтове, текстови блокове, подравнявания и бели полета.

Създайте добър графичен дизайн: използвайте го, за да улесните възприемането на информацията. Дизайнът трябва да бъде изчистен и стилен, в него се включва и изборът на основните цветове на сайта.

Създайте текстов документ с таблица, в която въведете информация за структурата и съдържанието на вашия уеб сайт по модела:

№	Насоки	Дейности	Срок на изпълнение
1	Цели	Формулиране на целите – какво искате да постигнете чрез този сайт	
2	Целева група	Уточняване за кого е предназначен сайтът	
3	Съдържание	Уточняване на съдържанието	
4	Графичен дизайн и цветове	Съобразяване на дизайна с целите	
5	Срок за изработка	Уточняване на сроковете за изпълнение на дейностите	
6	Представяне на сайта	Регистриране на сайта в търсещи машини и директории, дейности по рекламирането му. Представяне и защита	

Следващата задача е час за упражнение. Служи за затвърдяване знанията за етапите на създаване на проект.

1. **Създаване на екип и определяне на ръководител**: избират се участниците в екипа и се определят правилата за работа.
2. **Планиране на дейности и задачи:** учениците анализират и подреждат целите, които искат да постигнат с проекта. Съставят предварителен план с дейностите, ресурсите и времето, необходими за изпълнение на задачите по проекта.
3. **Осъществяване на проекта:** изпълняват се задачите и дейностите по проекта, води се потребителската документация.
4. **Отчитане на дейностите, представяне и защита на проекта.**

Подтема 2. Представяне и защита на проекта

Вид на урока: комбиниран.

Цели: да формират умения за представяне и защита на проект.

Очаквани компетентности: формират умения за презентиране на проект, изграждат информационна култура.

Дидактични методи: беседа, дискусия, демонстрация, упражнение,

Междупредметни връзки: всички учебни предмети

Примерен материал за урока: започваме урока с беседа за следващия етап на проекта, а именно представянето му пред публика и защита. Представянето и защитата на проекти осъществяваме с компютърна презентация. Събеседваме с учениците основните правила и понятия, свързани със създаването на компютърните презентации, какво трябва да съдържа, за да се представи готов проект. Към този етап може да включим популяризиране на проекта по различни начини – например чрез социалните мрежи. Успешната защита на проект изисква спазването на някои основни правила. Изреждаме ги. Важно е да предвидим евентуалните въпроси, които биха възникнали при представянето на проекта. Като финал на защитата е препоръчително да се изкаже благодарност на ръководителя на проекта и на участниците в екипа.

Работата продължава в следващ час. Екипите представят проектите си. Работата по проект в екип повишава компетентността в общуването, обогатява речниковия запас от български думи, създава подходяща среда за сътрудничество, предоставя възможност за изява и творчество на учениците.

VIII КЛАС

ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ VIII КЛАС

КРАТКО ПРЕДСТАВЯНЕ

Във възрастта 13 – 14 години у децата със СОП се появява необходимост от знания по отношение на явленията в света. Този стремеж към разбиране на заобикалящия ги свят и чувството за по-голяма самостоятелност е съпроводен и с известна доза страх и безпокойство от неизвестното. Затова разказите за действително съществували личности са много важни за тях. Важно е учениците да разберат, че „историческите събития се вписват в един по-широк контекст и че последиците от тези събития са също толкова многостранни. Когато им разказваме за откритията и изобретенията, за изкуствата, за новите форми на търговия и религиозен живот, им показваме нещо ново, което не е съществувало преди това. Важно е също така да им покажем новия начин, по който хората се свързват със заобикалящия ги свят чрез своите сетива. Те трябва да научат как практическите, механичните и техническите въпроси все повече завладяват съзнанието на хората за сметка на изтънялата връзка с чудесата и свещените неща.“ *(М. Роусън и Т. Рихтер)*

Ролята на учителя, който преподава на дете със СОП е свързана с адаптиране на учебното съдържание, така че то да бъде достъпно за ученика. Преди да пристъпи към изготвяне на индивидуалната учебна програма по история и цивилизации, учителят трябва да установи неговите индивидуални възможности за наблюдение и разбиране.

Методическото ръководство по история и цивилизации за осми клас има за задача да подпомогне дейността на учителя в работата му с деца със СОП - препоръчително е, уроците от учебника за общообразователна подготовка да се адаптират (да съдържат подходящо онагледяване, да се използват допълнителни електронни ресурси, да се включат повече практически задачи, обемът на учебното съдържание да бъде редуциран, а новите думи и понятия - разяснявани своевременно). Чрез задачите, за свързване на портрети на известни личности с имената им, се цели трайност и устойчивост на придобитите знания. За учениците, които имат запазена реч, са дадени въпроси, които изискват кратък отговор. Тези ученици, при които речта липсва, имат възможност да подчертават отговорите.

При децата със СОП е важно в началото повече да се показва и да се обръща внимание на детайлите. При децата със синдром на Даун е необходима допълнителна стимулация, докато при част от аутистичните групи деца, постигането на стимул чрез обикновена човешка реч е по-трудно. По тази причина учителят може да използва нагледни материали като снимки, сетивен опит, кратки филмчета и най-вече възможността детето само́ да открие собствения си начин на работа. В осми клас подрастващите деца имат нужда да се докоснат до вълнуващи пътешествия, велики географски открития и велики личности. Историите на Марко Поло, Васко да Гама или Христофор Колумб им дават чувство, че светът очква да бъде открит и изследван. Ренесансът също се разкрива пред тях в цялата си прелест и живопис, пълен с нови идеи и събития в науката и изкуствата.

Слушането на музиката на Дебюси, Бетовен, Шопен и други, разглеждането на реплики на великите художници като Моне, Ван Гог, Дьолакроа и други ще докосне тънките струни на детската душа и тя ще остане завинаги свързана с изкуството.

„Живите описания на събитията и личностите са храна за мисълта“, казва Р. Уилкинсън.

Целта на ресурсите и учебните дейности по История и цивилизации, включени в помагалото е да направи съдържанието на учебника за общообразователното училище достъпно за децата със СОП и да затвърди наученото чрез различни форми на работа.Те са съобразени и с препоръчаните дейности за придобиване от учениците на ключови компетентности и за използване на предложените междупредметни връзки.

Дейностите в помагалото са насочени към:

- разбиране на заобикалящия свят като развиваща се система, която е сходна с човешкото развитие;
- осъзнаване на факта, че всеки човек е част от заобикалящата среда, но и със собствена идентичност;
- развиване на чувствителност чрез поредица от изпълнени с въображение картини, които ще се „запечатат“ в съзнанието на ученика и ще му помогнат да разбере характерните черти на епохата и приноса ѝ към съвременния свят;
- ориентиране във времето и пространството;
- оценка на исторически личности;
- разглеждане на информация в интернет;
- интегриране на различни ИКТ в обучението по история;
- работа в екип и индивидуално.

Съдържанието на помагалото обхваща периода от XVI век до началото на Първата световна война. Териториалният обхват включва континента Европа и онези земи, с които са влизали в контакт европейците. В помагалото освен съдържателните акценти са посочени новите думи от урока. В книгата за учителя има поставени задачи, които по желание могат да се използват в зависимост от обучителните възможности на детето за затвърждаване на темата. случай на дете с умерена умствена изостаналост е възможно и само разглеждане на картинки и коментиране на това „какво вижда“. Използвани са следните символи:

– символ за нови думи

– символ за въпрос

ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ В КРАЯ НА ОБУЧЕНИЕТО

ОБЛАСТИ НА КОМПЕТЕНТНОСТ	ЗНАНИЯ, УМЕНИЯ, ОТНОШЕНИЯ
Фундаментите на съвременния свят	**Описва, използвайки нагледен материал, възникването и дейността на различни институции.** **Сравнява, използвайки нагледен материал, исторически събития и процеси.** **Прилага хронологични и пространствени ориентири при обяснение на териториални и обществени промени.**
Национално и световно историческо и културно наследство	**Идентифицира и описва културно-исторически паметници със световно занчение.** **Оценява значението на европейските приноси в световното културно наследство.**
Човекът в историята	**Описва, ползвайки нагледен материал, различията в живота, в религиозните вярвания и ценности на отделните общества.** **Описва развитието на правата и свободите на гражданите в различните общества.** **Разбира идеи на личности от българската история.** **Обяснява социални и икономически последици от открития в областта на науката и техниката.**

Източници на историята	**Извлича информация от карти, изображения, схеми.** **Ползва ИКТ с помощ от учителя при търсене на информация.**

УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ

ТЕМИ/АКЦЕНТИ	ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ/ КОМПЕТЕНТНОСТИ/ ДЕЙНОСТИ	НОВИ ДУМИ
1. ВЪВЕДЕНИЕ В НОВОТО ВРЕМЕ		
Праистория Античност Средновековие Ново време Най-ново време	Познава характерните черти на всяка епоха, като разказва (показва) на работния лист. Открива мястото на Новото време по линията на времето. Пише (преписва) дума и я попълва в изречението. Свързва думите „Ново време“ със съответстващата им картинка. Оцветява рисунка от помагалото.	Ново време
2. НАЧАЛОТО НА НОВОТО ВРЕМЕ (XVI – XVII в.)		
2.1. Държавност и политики		
2.1.1. Велики географски открития Историята на Марко Поло. Историята на Христофор Колумб.	Разбира причините, които са наложили пътуването към неизвестното. Разбира какви са постигнатите резултати от пътешествията за	Велики географски открития

	съответните държави. Показва на географската карта пътя, който са изминали откривателите. Свързва образа на Марко Поло и Христофор Колумб със съответния портрет. Знае коя част от света са открили. Изработва кораб от хартия.	
2.1.2. Политическите системи в Англия, Франция, Русия и Османската империя XVI – XVII ВЕК Същност на абсолютната монархия във Франция. Същност на парламентарната монархия в Англия. Модернизиране на Русия при Петър Първи. Величие на Османската империя при султан Сюлейман.	Показва на географската карта местоположението на изучаваните държави. Разказва по картинки (може да се ползват нагледни материали и от други източници) за величието на кралския двор в Англия и Франция. Прави разлика между абсолютна и парламентарна монархия. Разказва по картинки за реформите на Петър Първи, довели до въздигането на Русия. Разказва по картинки за величието на Османската империя при султан Сюлейман. Отличава по облеклото мюсюлмани от християни. Свързва лицата на известни личности от този период с портретите им. Различава символите на властта. Оцветява герб. Работи с ИКТ – гледане на филм.	Монархия Абсолютна монархия
2.2. Общество и идеи		
2.2.1. Реформация и Контрареформация Реформация Контрареформация Течения, които се отделят от Църквата. Действия на Църквата в защита на нейните интереси.	Разбира смисъла на понятията Реформация и Контрареформация. Открива разликите между тях. Запознава се накратко с дейността на Мартин Лутер, Т. Мюнцер и И. Лойола.	Реформация Контрареформация Индулгенция Инквизиция Еретик Йезуит

	Свързва образа на Мартин Лутер, И. Лойола и Т. Мюнцер с техните портрети. Оцветява християнски храм.	
2.2.2. Всекидневието на новия човек Животът на богатите хора през XV – XVII век. Животът на бедните хора през XV – XVII век. Животът на хората в Османската империя през XV – XVII век.	Описва по картинките бита, облеклото и заниманията на богатите и бедните хора през XV и XVII век. Разбира колко огромна е пропастта между социалните групи.	
2.3. Култура		
2.3.1. Ренесансът в Европа Възникване и същност на Ренесанса. Причини за възникване. Ренесансът в изкуството и архитектурата.	Разказва по картинките за възникването на Ренесанса. Разбира причините, довели до появата му. Открива следи от Ренесанса в произведения на изкуството и архитектурата. Свързва образите на представители на Ренесанса с техните портрети.	Ренесанс
3. ВЕКЪТ НА ПРОСВЕЩЕНИЕТО – XVIII в.		
3.1. Държавност и политики		
3.1.1. Създаване на САЩ Заселване на Северна и Южна Америка. Отношенията с Англия. Повод за избухване на недоволство към метрополията. Война за независимост на Щатите. Декларация за независимост. Държавно устройство на САЩ.	Свързва великите географски открития със заселването на Америка. Разказва история за местното индианско население. Отчита разликите между Севера и Юга. Разбира причините, довели до избухване на Войната за независимост. Разбира защо предложената Декларация се нарича за независимост. Свързва личности с портретите им. Оцветява индианци.	Щати Вето Декларация
3.1.2. Просветният абсолютизъм Същност на	Разбира смисъла на Просвещението. Ориентира се по картата за	Просветен абсолютизъм

Просвещението. Особености на просветния абсолютизъм при Фридрих II, Мария Терезия и Йозеф II.	местонахождението на Прусия, Австрийската империя и Римската империя. Различава идеите на отделните монарси.	
3.2. Общество и идеи		
3.2.1. Просвещението в Западна Европа Същност на понятието Просвещение. Причини за появата му. Представители.	Разбира смисъла на понятието Просвещение. Разпознава портретите на по-видни представители и ги свързва със създаденото от тях.	Просвещение Трактат
3.2.2. Балканско възраждане през XVIII век Идеите на Просвещението по българските земи – Паисий Хилендарски. Развитие на производството, търговията и занаятите – замогване на българите. Промени в образованието – първи учебници и училища. Борба за църковна независимост. Бащи на революцията.	Пренася някои от идеите на Просвещението към „История славянобългарска“. Разказва по картинки за развитието на производството и търговията. Прави разлика между взаимоучителната методика и класното образование. Разпознава лицата на по-видни представители на Българското възраждане. Оцветява класна стая.	Българска екзархия Ферман Митрополит Класно училище Взаимно училище
3.2.3. Първа индустриална революция Същност и поява на индустриалната революция. Характеристика на периода. Фактори за появата на индустриалната революция. Важни открития през XVIII век. Велики откриватели.	Разбира понятието „индустриална революция“. Посочва нововъведения, които оказват влияние върху развитието на индустрията. Разпознава лица от този период.	Индустриална революция Изобретение
3.2.4. Животът в индустриалното общество Последици от индустриалната революция върху живота на хората. Поява на класите. Животът на отделните	Разбира последиците от индустриалната революция като нещо добро за прогреса на човечеството и лошо за бита на обикновените хора. Разказва по картинки за всекидневието на	Буржоазия Пролетариат

класи. Причини за революциите.	отделните класи. Разбира появата на класите и идеите, заложени в тях. Разбира причините за избухването на революциите.	
3.3. Култура		
3.3.1.Новите стилове в архитектурата и изкуството Културата на Просвещението – основни теми. Литература и периодичен печат. Музика. Архитектура. Живопис.	Прави разлика между идеите за личността през Ренесанса и Просвещението. Запознава се накратко със съдържанието на една от книгите „Пътешествията на Гъливер“ или „ Робинзон Крузо“. Слуша симфония на Бетовен или друга музика от този период. Разглежда различните стилове в архитектурата и ги сравнява (по снимки) с архитектурата през барока. Разпознава лица на творци от тази епоха. Оцветява фигура на войн чрез съчетаване на цветове.	Класицизъм Неокласицизъм Романтизъм
4. ВЕКЪТ НА НАЦИОНАЛИЗМА – XIX ВЕК		
4.1. Държавност и политики		
4.1.1. Франция и Европа в началото на XIX век Проблемите на Европа през XIX век. Английският компромис. Франция на „златната среда“. Германия и Италия. Франция при Наполеон.	Описва по картините промените в Европа. Запознава се с Наполеон и управлението му над Франция. Разбира защо цяла Европа се настройва срещу Наполеон и Франция. Разпознава образа на Наполеон. Съчетава цветове в рисунка на конник.	Национализъм Реставрация Империализъм
4.1.2. Създаване на национални държави Разлика между нация и държава. Създаване на Австрийската империя. Обединение на Италия. Обединение на Германия.	Прави разлика между нация и държава по определени критерии. Показва на картата територията на Австрийската империя и разказва с помощта на въпроси за създаването ѝ. Обяснява понятието	Васал Дуалистична монархия

	дуалистична монархия. Обяснява думата национализъм и я свързва с Италия. Разказва по картини за обединението на Италия. Показва на картата земите, владени от Италия и Германия. Разказва за обединението на Германия.	
4.1.3. Гражданската война в САЩ Причини за Гражданската война в САЩ. Враждуващи лагери. Начало и ход на бойните действия. Край на войната. Резултати от войната.	Показва на картата територията, заета от САЩ. Обяснява по картини за причините, довели до избухване на войната. Знае кой е победител в бойните действия и какви са резултатите от войната.	
4.1.4. Османската империя и Източният въпрос Структура на управление в Османската империя. Геополитическа ситуация през XIX век. Криза на империята. Два пътя за излизане от кризата. Раждане на Източния въпрос.	Посочва на картата местоположението на Османската империя. Обяснява по картини структурата на управление в империята и кризата, която настъпва през XVIII век. Разбира защо се „ражда“ Източният въпрос. Оцветява подходяща рисунка. Отговаря на въпроси с помощ.	Източен въпрос
4.1.5. Възстановяване на българската държавност Етапи на Българското възраждане. Събуждане на национално самосъзнание. Движение за светско образование. Извоюване на църковна независимост. Борби за политическо освобождение. Организирано националноосвободително движение. Четническа тактика. Идеологии – Л. Каравелов,	Посочва на картата българските земи в Османската империя. Разказва по картини за Паисий Хилендарски и прави връзка с идеите на Просвещението. Разказва за етапите на Българското възраждане. Разпознава портретите на български революционери и възрожденци. Оцветява картина. Отговаря на въпроси.	

Хр. Ботев и В. Левски. Априлско въстание. Руско-турска война.		
4.1.6. Великите сили през втората половина на XIX век до навечерието на Първата световна война. Нарушаване равновесието на силите в Европа. Притесненията на Великобритания и Австро-Унгария. Франция и Италия преди войната. Русия и нейните стремежи. Разделение на Европа преди войната.	Знае за решенията на Виенския конгрес и последвалото равновесие на силите. Разбира причините за нарушаването на равновесието между Великите сили. Разбира причините за притесненията на Великобритания, Австро-Унгария и Русия. Разграничава основни позиции на Великите сили по важни международни проблеми. Изброява държавите от двата лагера, на които се разделя Европа преди войната.	
4.2. Общество и идеи		
4.2.1. Нации и национализъм в Европа през XIX век Определение на нация. Разлика между държава и нация. Възгледи за нацията. Раждането на нацията. Многонационални империи.	Обяснява по картини що е нация. Обяснява по картини двата възгледа за нация. По картини разказва за пътя, който изминава раждането на нацията, като разглежда българската история. Разбира смисъла на понятието многонационална империя.	Нация Национализъм Многонационална империя
4.2.2. Обществени движения и политически учения през XIX век Същност на понятието, идеология и появата му. Консерватизъм. Либерализъм. Анархизъм. Социализъм. Комунизъм.		
4.2.3. Втора индустриална революция Център на Втората индустриална революция и		

нововъведения. Поява на световните корпорации. По-известни световни корпорации. Сравнение между Първа и Втора индустриална революция.		
4.3. Култура		
4.3.1. Нови художествени стилове Причини за появата на нови стилове в изкуството. Романтизъм. Реализъм. Импресионизъм. Експресионизъм. Кубизъм.	Разбира причините, довели до появата на нови стилове в архитектурата и изкуството. Разпознава представители на различни стилове в изкуството. Слуша музикални произведения от изучаваните стилове.	Романтизъм Експресионизъм Импресионизъм Кубизъм

ДЕЙНОСТИ ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА КОМПЕТЕНТНОСТИ

- Участие в ролеви и симулативни игри – биха могли с подходящи аксесоари да бъдат „млади художници“, „крале или императори“, „морски пътешественици“ и други.
- Участие в дискусии по тема, в която могат да се ползват опорни точки.
- Работа с разнообразни източници на информация – снимки, репродукции, комикси, интернет, художествена литература.
- Посещения на музеи или паметници на национални герои.
- Работа в библиотека.

СПЕЦИФИЧНИ МЕТОДИ И ФОРМИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ПОСТИЖЕНИЯТА НА УЧЕНИКА

Оценяването на постиженията на ученика се осъществява с помощта на различни форми на проверка на знанията и уменията: наблюдение (на ученика в различни ситуации; на речта, умее ли да използва невербални форми на комуникация при липса на реч); оценяване способността на ученика да се справя с помощ; оценяване активността на ученика при взаимодействието му с учителя.

РЕГИСТРИРАНЕ НА ПОСТИЖЕНИЯТА

<u>СРЕЩА ЗАТРУДНЕНИЯ</u>

Ученикът проявява дисциплинираност и последователност в работата си.

Ученикът търси подкрепата на учителя.

Ученикът изразява вербално (невербално), че съответното съдържание му е познато.
Ученикът разпознава личности и по възможност произнася имената им.
Ученикът демонстрира постижения, като участва в игри.

СПРАВЯ СЕ

1. Ученикът търси подкрепата на учителя.
2. Ученикът назовава/разпознава познати имена, обекти.
3. Ученикът вярно сортира по зададени критерии нагледни материали.
4. Ученикът използва някои специфични термини и понятия.

ПОСТИГА ИЗИСКВАНИЯТА

1. Ученикът използва някои специфични термини и понятия.
2. Ученикът обяснява / дава пример – за явление или процес от природната или общест-вената среда.
3. Ученикът изразява мнение по зададен въпрос.

ПРИЛОЖЕНИЯ

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 1
„ПЪТЯТ НА ЧОВЕКА КЪМ НОВОТО ВРЕМЕ“

ЗАДАЧИ:

1. Открийте Новото време по Линията на времето!

2. По картините от помагалото разкажете за най-важните промени в епохата.

3. Избери подходящата дума и я попълни: Средни векове, Античност

Новото време започва след .....

4. Свържи думата „Ново време“ със съответстващата снимка.

3. Оцвети кораба

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 2
„ВЕЛИКИ ГЕОГРАФСКИ ОТКРИТИЯ“

Карта на маршрута, който изминава Марко Поло

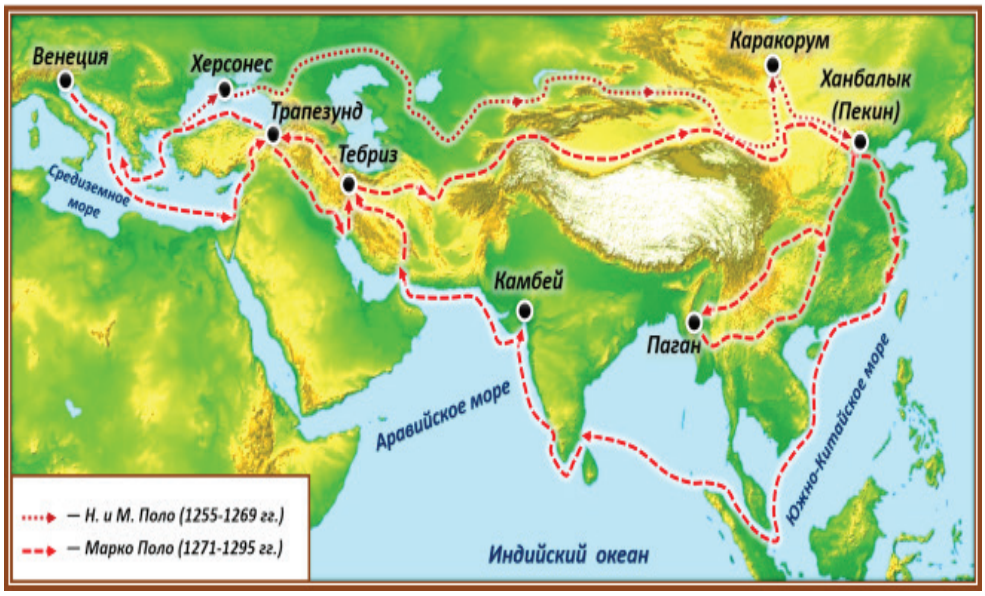

Карта на маршрута, който изминава Христофор Колумб

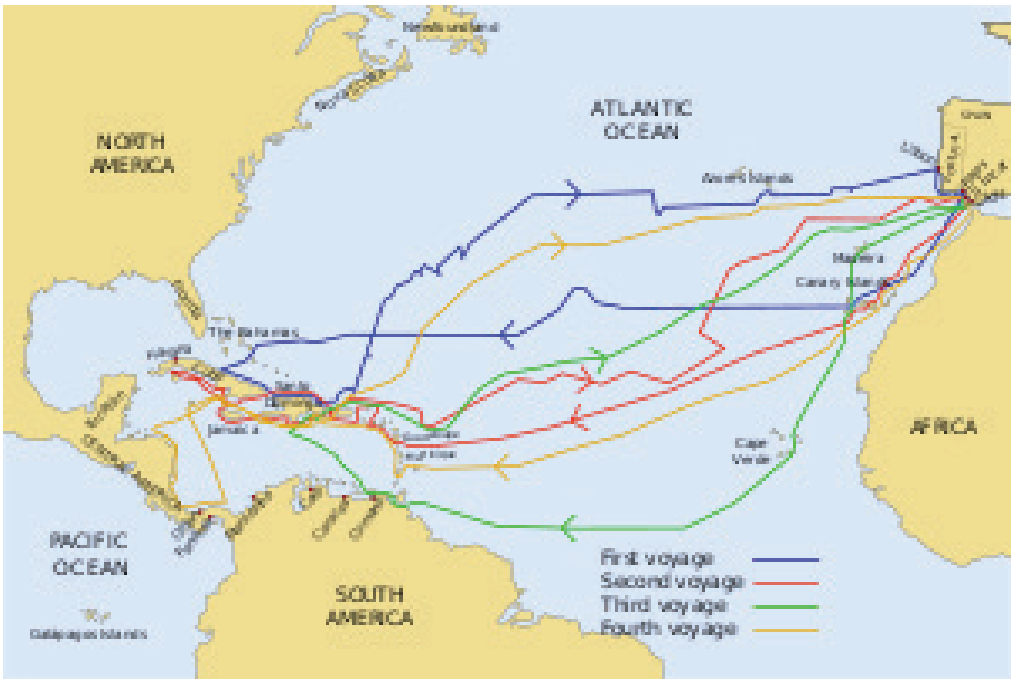

ВЕЛИКИ ГЕОГРАФСКИ ОТКРИТИЯ

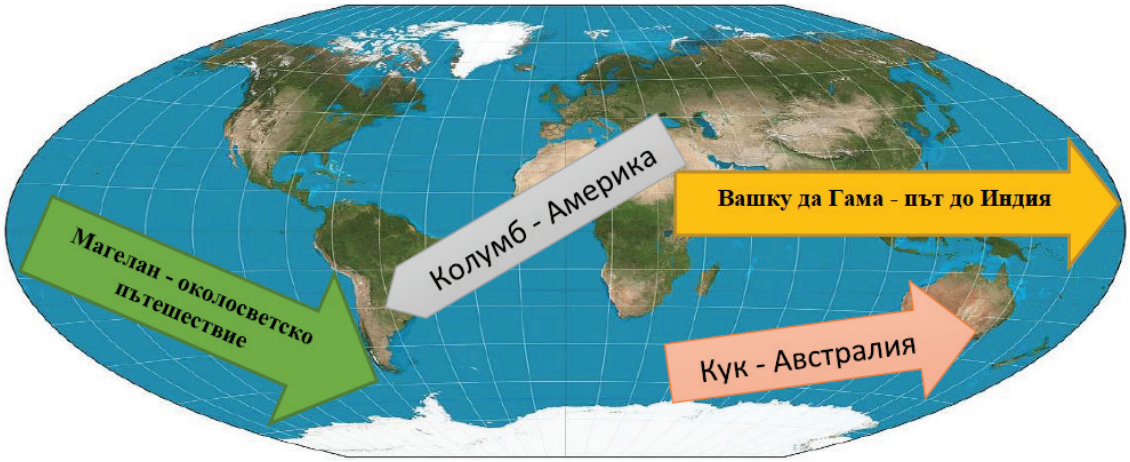

ЗАДАЧИ:

1. Повторете маршрута на Христофор Колумб по картата. Посочете на географската карта пътя, който е изминал.

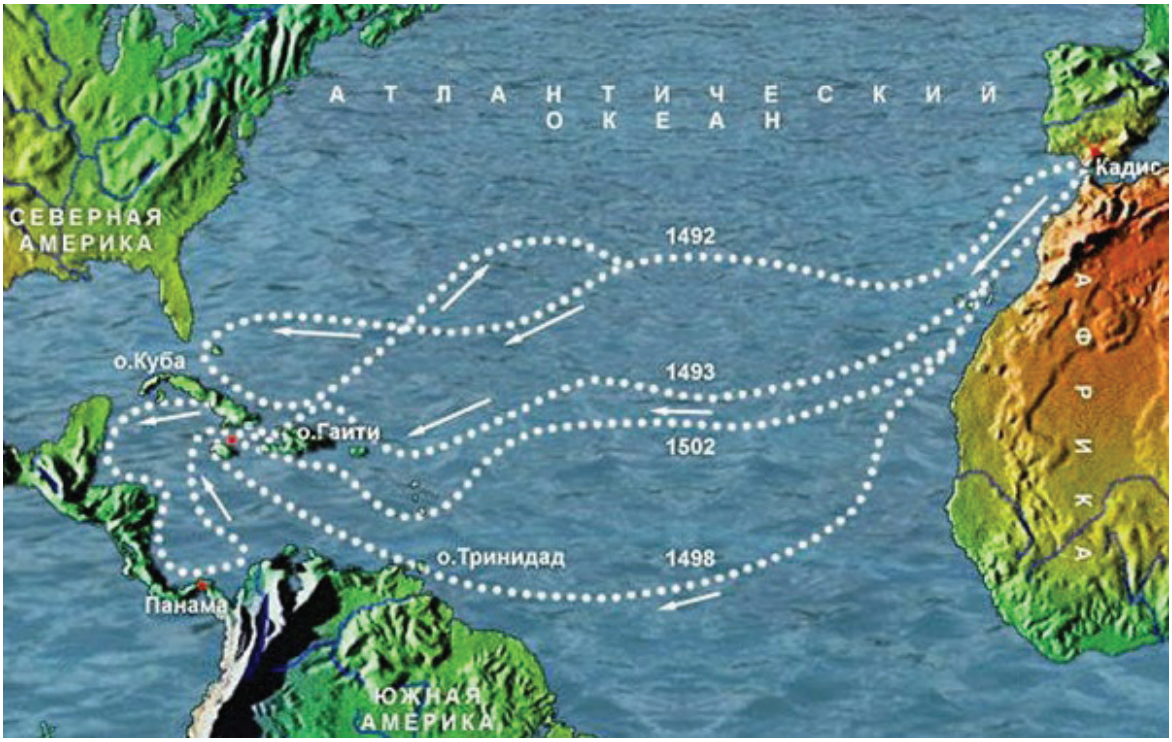

2. Познайте човека на снимката, като го свържете с името му.

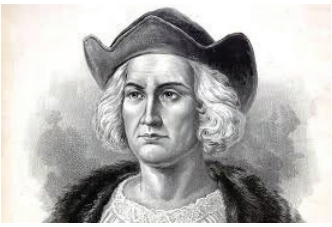

Хр. Колумб

Вашку да Гама

Магелан

М. Поло

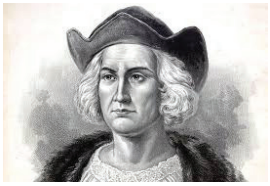

МАГЕЛАН

ХРИСТОФОР КОЛУМБ

МАРКО ПОЛО

ВАШКУ ДА ГАМА

3. Изработете от хартия корабче.

4. Може да гледате анимацията „Тайнствените златни градове“
https://www.youtube.com/watch?v=mkqBzY6VBPs

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 3

„ПОЛИТИЧЕСКИТЕ СИСТЕМИ В АНГЛИЯ, ФРАНЦИЯ, РУСИЯ И ОСМАНСКАТА ИМПЕРИЯ XVI – XVII ВЕК“

ЗАДАЧИ:

Свържете правилно портретите с имената!

Петър I

Джеймс I

Луи XIV

Сюлейман

2. Подчертайте верния отговор:

В коя от монархиите властта на краля е ограничена от Парламент?

Франция **Англия**

Кои държави са империи?

Англия **Франция** **Османска** **Русия**

Какво означава абсолютна монархия?

цялата власт е в ръцете на народа **цялата власт е в ръцете на монарха**

На какво е символ ?

символ на власт **титла за красота**

3. Можете да изгледате филма за Версай, за да добиете представа за величието му.
ps://artgallery.bg/увлекателна-анимация-показва-как-вер/

4. Всяка империя, кралство, царство или държава имат свой герб. Той е символ на държавността. Оцветете герба на Р България.

„РЕФОРМАЦИЯ И КОНТРАРЕФОРМАЦИЯ“

ЗАДАЧИ:

1. Отговорете на въпросите, като използвате картините от помагалото:

- Защо през XVI век хората са разочаровани от Църквата?
- Кои са причините да започне движение срещу Църквата?
- Кой първи се обявява срещу Църквата и нейните догми?
- Какви течения се отделят от Католическата църква?
- Какви действия предприема Католическата църква, за да защити интересите си?

2. Свържете вярно портрета с името на личността!

И. Лойола

Т. Мюнцер

М. Лутер

3. Оцвети християнския храм

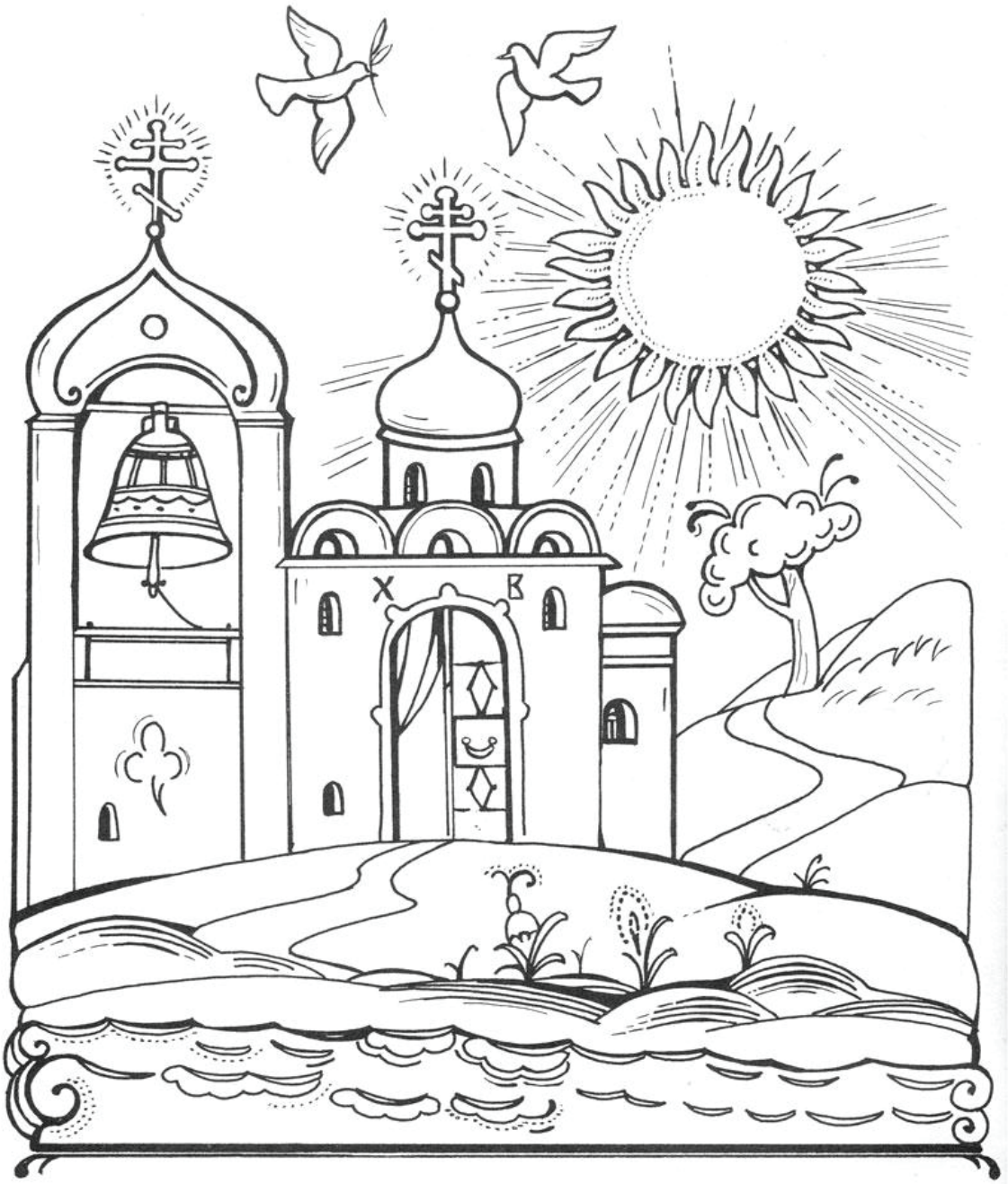

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 5

„ВСЕКИДНЕВИЕТО НА НОВИЯ ЧОВЕК
XV – XVII ВЕК“

ЗАДАЧИ:

Разкажете по картините от помагалото как са се обличали и при какви условия са живели хората през XVI – XVII век в Европа и Османската империя.

Подчертайте храните, с които са се хранели най-често.

Определете по картините от помагалото къде хигиената е била на по-добро ниво?

1. Гражданка в Европа си изсипва нощното гърне през прозореца

2. Хората в Европа се къпели два пъти в годината

1

2

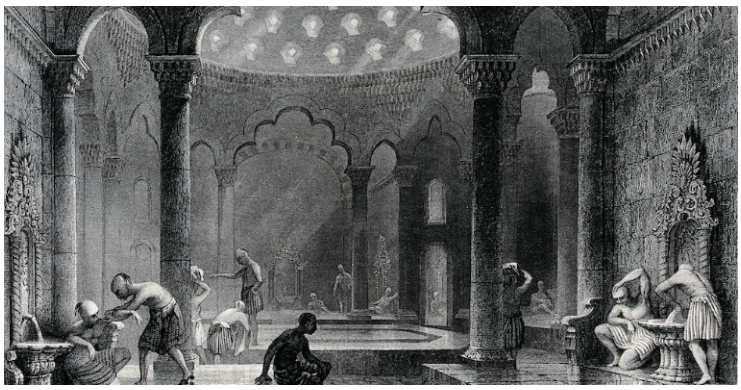

турска баня (хамам)

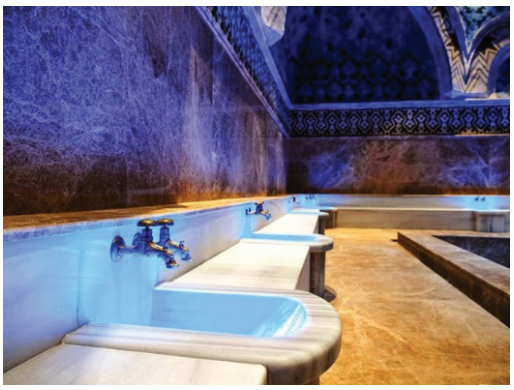

турска баня

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 6

„РЕНЕСАНСЪТ В ЕВРОПА“

ЗАДАЧИ:

1. Подчертайте верния отговор:

- Къде най-късно се появява Ренесансът? **Италия Англия Германия**
- Какво означава думата Ренесанс? **Възраждане Режа нещо**
- Кои са причините, които довеждат до появата на Ренесанса?

  Велики географски открития Реформите в църквата Науката Кралят

2.Свържете портретите с имената.

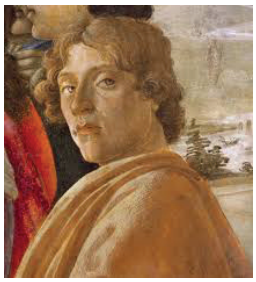

Леонардо да Винчи Микеланджело Ботичели Рафаело

3. Свържете произведението с неговия автор

1

Ботичели

2

Леонардо да Винчи

3

Рафаело

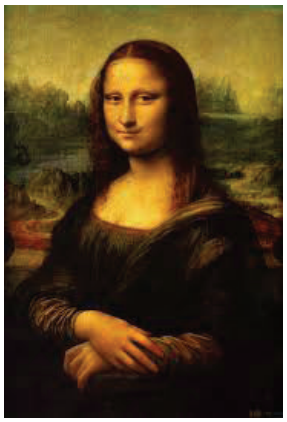

4

Микеланджело

1. Сандро Ботичели – „Животът като съзерцаван спомен“
2. Микеланджело – „Любов и смърт“
3. Рафаело – „Мадоните“
4. Леонардо да Винчи – „Мона Лиза“

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 7

„СЪЗДАВАНЕ НА САЩ“

ЗАДАЧИ:

1. Отговорете на въпросите, като използвате картините от помагалото:

- Как се нарича местното население на Америка?
- Защо колониите в Америка въстават срещу метрополията?
- Какво означава понятието „Бостънското пиене на чай“?
- Кой побеждава във войната между Англия и колониите?
- Коя година се обявява независимостта на САЩ?

2. Свържете със стрелки портрета с правилното име:

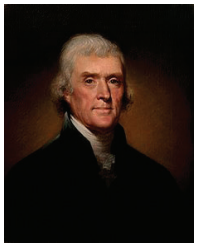

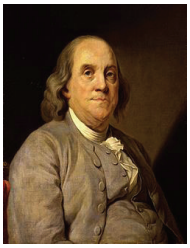

Франклин **Джеферсън** **Вашингтон**

3. Свържете със стрелка името и събитието, свързано с него.

Декларация за независимост **Вашингтон**

Първи президент **Джеферсън**

4. Оцветете индианците

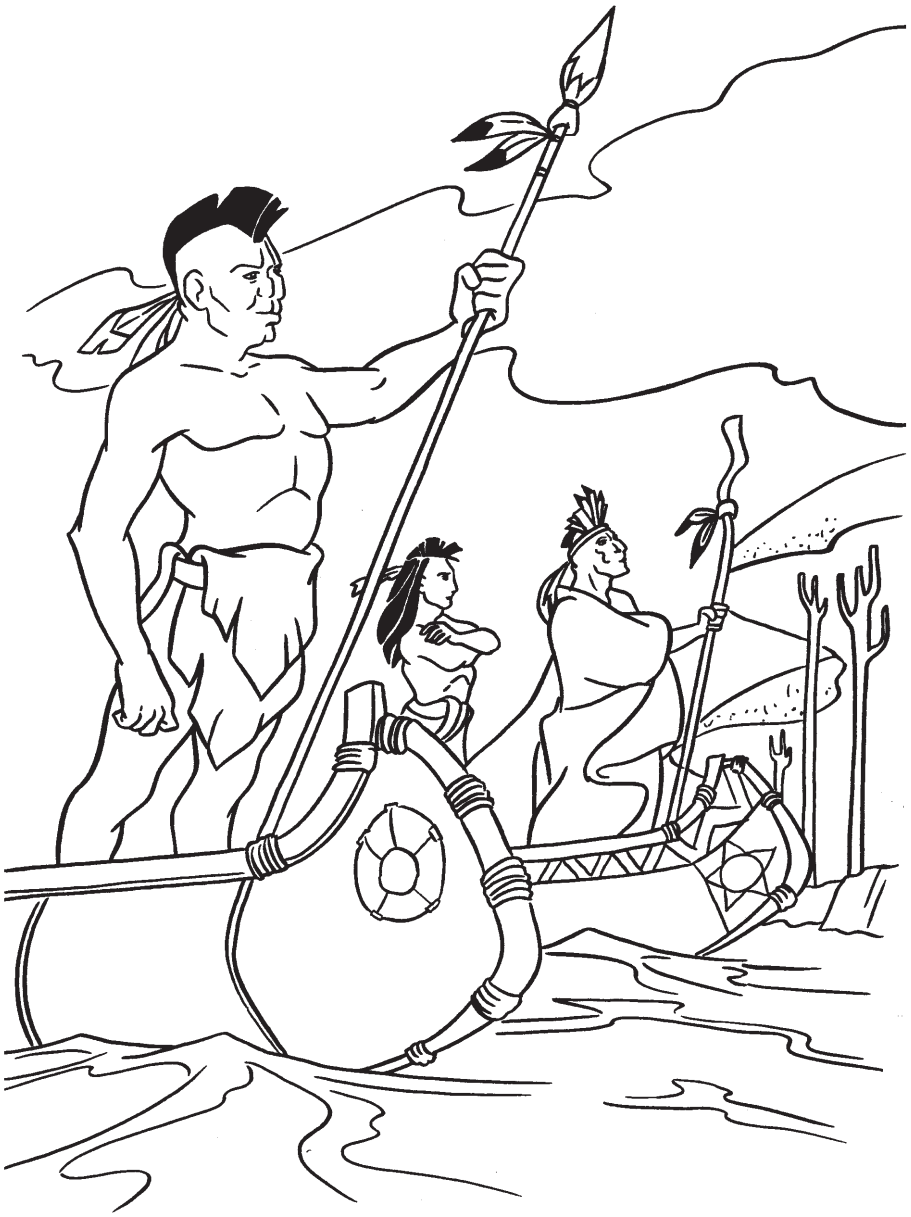

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 8

„ПРОСВЕТЕН АБСОЛЮТИЗЪМ“

ЗАДАЧИ:

1. Подчертайте верния отговор:

• Кои са причините за възникване на Просветния абсолютизъм?

влиянието на Просвещението **влиянието на Църквата**

• Защо монарсите харесват идеята за такова управление?

защото така запазват властта си **за да му е добре на народа**

• В какво се превръща Прусия благодарение на реформите, извършени от Фридрих II?

превръща я във военна и политическа сила **превръща я в слаба държава**

• Какви реформи извършва Мария Терезия?

премахва крепостничеството **основното образование е задължително**

• Какви реформи извършва Йозеф II?

образование за всички **налага мъчения за провинилите се**

2. Свържете правилно портретите с имената!

Томас Хобс

Фридрих II

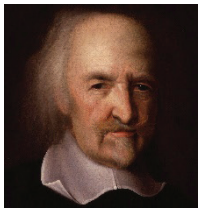

Йозеф II

Мария Терезия

3. Свържете портрета със събитието!

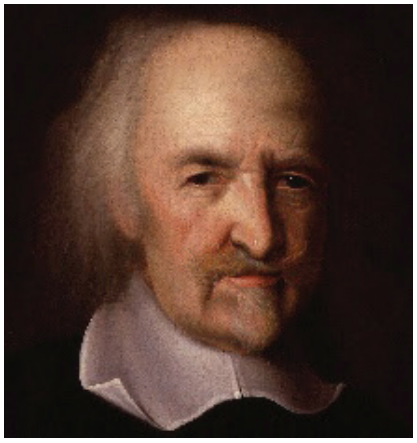

Издига Прусия

Написва „Левиатан“

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 9

„ПРОСВЕЩЕНИЕТО В ЗАПАДНА ЕВРОПА“

ЗАДАЧИ:

1. Свържете правилно портретите с имената:

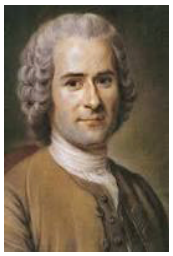

Джон Лок **Волтер** **Монтескьо** **Русо** **Дидро**

2. Подчертайте верния отговор!

• Какво означава думата Просвещение? **вяра в Бога** **наука и знание**

• Къде възниква Просвещението? **Франция** **Англия**

• Какъв е новият герой в литературата? **активен, преодоляващ трудностите, мързелив и хленчещ**

3. Свържете произведенията с автора им!

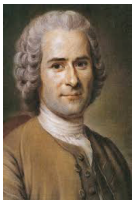
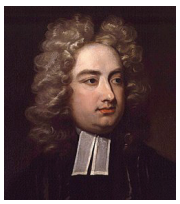

„Фауст“ **„Пътешествията на Гъливер“** **„Робинзон Крузо“** **„ Емил или за възпитанието“**

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 10

„БАЛКАНСКОТО ВЪЗРАЖДАНЕ ПРЕЗ XVIII ВЕК“

ЗАДАЧИ:

Бащите на българската революция

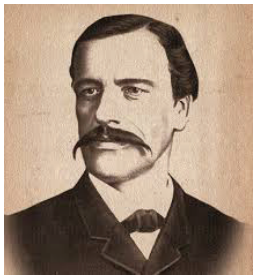

Георги Раковски

Л. Каравелов

Христо Ботев

Васил Левски

1. Свържете портрета с името

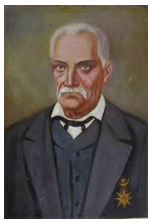

Петър Берон Добри Желязков Ил. Макариополски Л. Каравелов В. Левски

2. Свържете портретите със съответните събития.

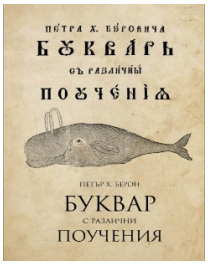

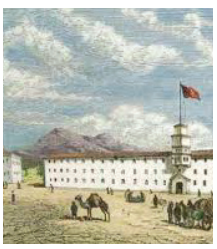

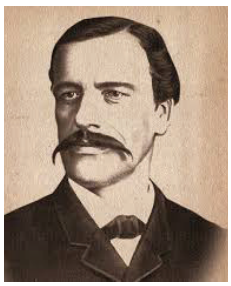

3. Отговорете на въпросите**:**

• Коя е причината по българските земи да започне Възраждането?

влиянието на Просвещението **хората са се възродили**

• Защо се налага въвеждане на светското образование?

за да се развиват производството и търговията **за да станат хората умни**

• В кой град е построена първата фабрика?

Ямбол **Сливен**

• В кой град е построена Априловската гимназия?

Варна **Габрово**

4. Оцветете

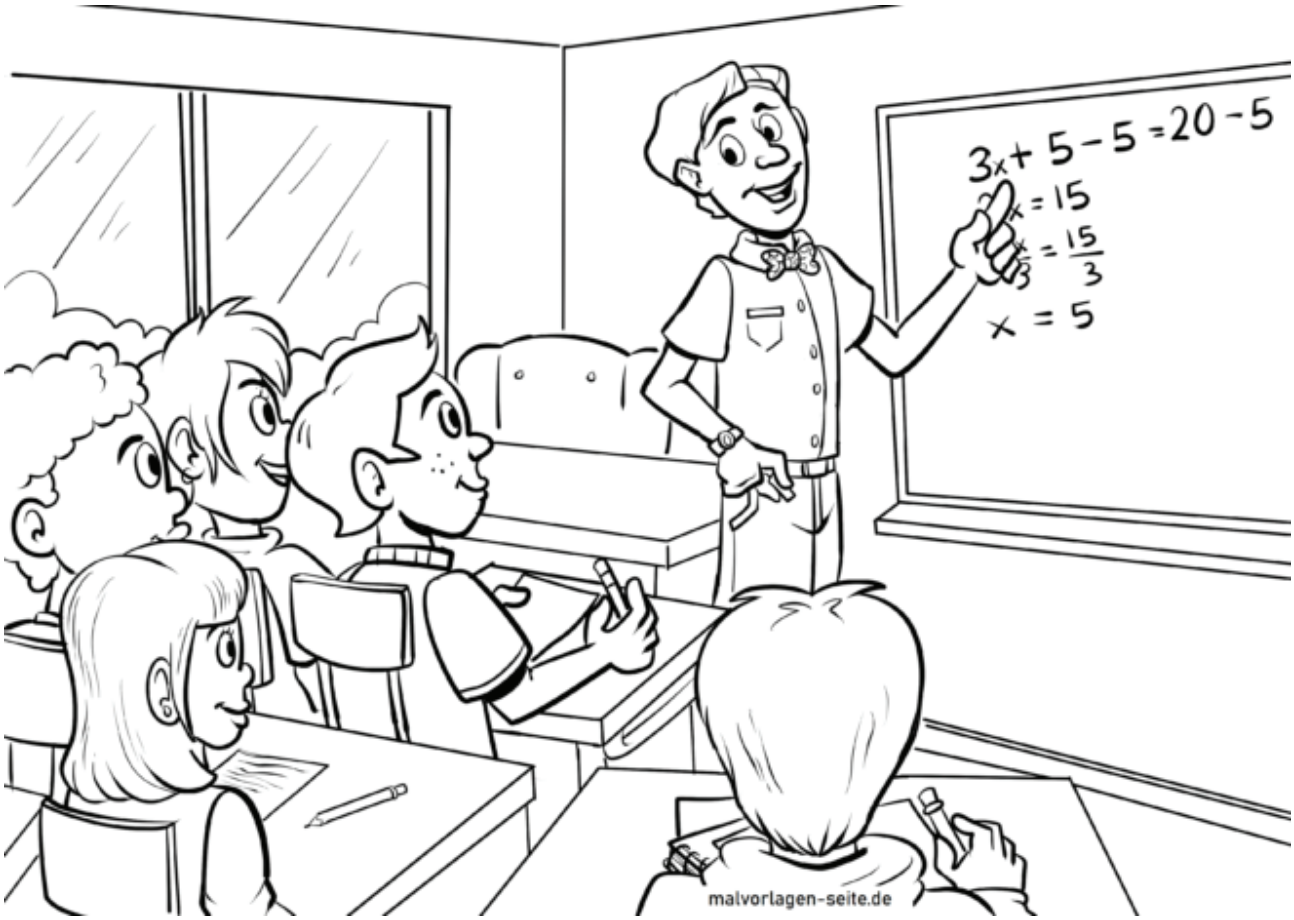

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 11

„ПЪРВА ИНДУСТРИАЛНА РЕВОЛЮЦИЯ – XVIII ВЕК“

ЗАДАЧИ:

1. Отговорете на въпросите:

• Какво означава понятието индустриална раволюция?

бия се с някого **заменям ръчния труд с машини**

• Къде възниква?

В Англия **Във Франция**

• Кое изобретение дава тласък на индустриалната революция?

откриването на цимента **парният двигател**

2. Свържете правилно картината с описанието!

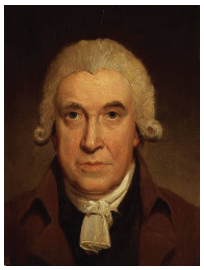

тунел с цимент

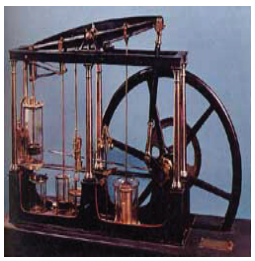

откривателят на парната машина

парна машина

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 13

„ЖИВОТЪТ В ИНДУСТРИАЛНОТО ОБЩЕСТВО ПРЕЗ XVIII ВЕК“

ЗАДАЧИ:

1. Подчертайте верния отговор:

• При какви условия живеел пролетариатът?

големи къщи и удобства **в мизерия и глад**

• По колко часа на ден работел пролетариатът?

по 8 часа **по 15 часа**

• Какво се случвало с хората при кризи на свръхпроизводството?

оставали без работа и просели **намирали си друга работа**

• Как живеела буржоазията?

трудно, тежко **ставали все по-богати и живеели охолно**

• Има ли добри страни индустриалната революция за хората?

да, хората пътуват повече, животът им се улеснява и подобрява от откритията на науката

не, животът на хората става все по-тежък

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 14

„НОВИ СТИЛОВЕ В АРХИТЕКТУРАТА И ИЗКУСТВОТО ПРЕЗ XVIII ВЕК“

ЗАДАЧИ:

1. Свържете портрета с произведението.

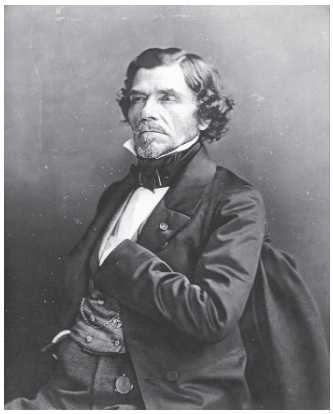

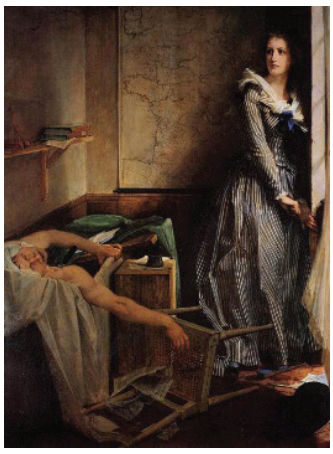

2. В какъв стил е построената сграда?

Паладиански **Неокласицизъм**

3. Станете художници и оцветете този древен войн.

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 15

„ФРАНЦИЯ И ЕВРОПА ПРЕЗ XIX ВЕК“

ЗАДАЧИ:

1. Подчертайте верния отговор:

• Какви са проблемите на Европа през XIX век?

Всички хора искат права и по-добър живот **църквата има големи права**

• Какъв компромис в политиката се прави в Англия?

удовлетворяват се желанията на всички класи **кралят изпраща войската срещу народа**

• Кое обединява буржоазията и работниците в Италия и Германия?

недоволството срещу аристокрацията и липсата на права **студеното време**

• Защо французите харесват Наполеон в началото?

подобрява положението им и разширява Франция **бил красавец**

• Защо държавите в Европа мразят Наполеон?

страх ги е от победните му войни **бил лош и невъзпитан**

2. На кой от двата портрета е нарисуван Наполеон?

3. Оцветете конника

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 16

„СЪЗДАВАНЕ НА НАЦИОНАЛНИ ДЪРЖАВИ“

ЗАДАЧИ:

1. Като използвате картините от помагалото, разкажете за процесите на обединение на Италия и Германия.

2. Какво означава понятието „дуалистична монархия“ – подчертайте верния отговор:

две държави, управлявани от един монарх **една държава с двама монарси**

3. Свържете портрета с името.

Бисмарк – канцлер на Германия

Виктор Емануел – крал на Италия

Гарибалди – итал. революционер

Вилхелм I – император на Германия

4. Оцветете короната. Можете да я изрежете и да станете император.

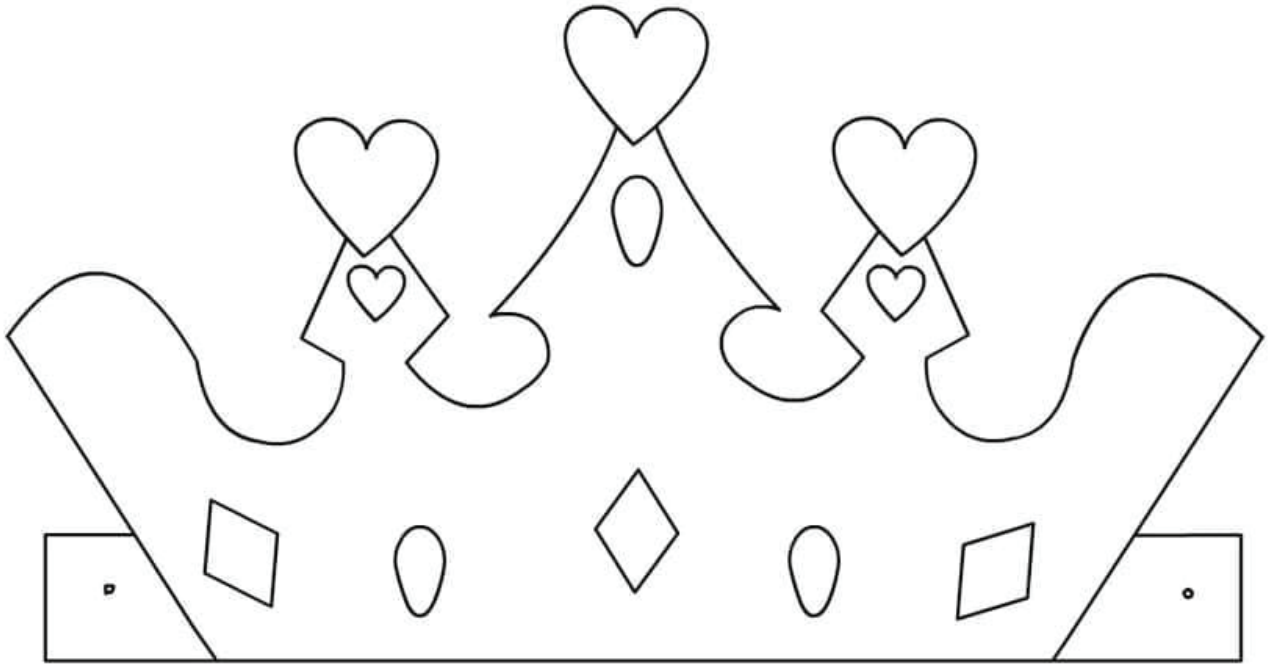

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 17

„ГРАЖДАНСКАТА ВОЙНА В САЩ“

ЗАДАЧИ:

1. Разгледайте и запомнете:

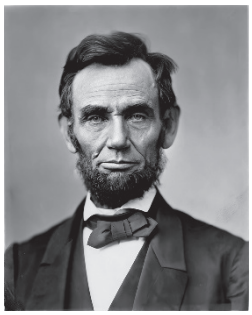

Е. Линкълн – през. на САЩ

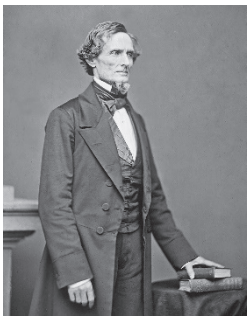

Д. Дейвис през. на Конфедер.

Ю. Гранд – предвожда войските на Севера

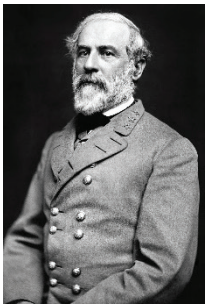

Р. Лий – предвожда войските на Юга

2. Отговорете на въпросите:

• За какво води война Северът?

да запази целостта на Щатите **за по-добър живот**

• За какво води война Югът?

за повече земя **да запази робството**

• Кой побеждава в Гражданската война?

Северът **Югът**

• Кой става президент на САЩ?

Линкълн **Гранд**

3. Посочете някой от резултатите на войната:

премахнато е робството **САЩ се развиват икономически** **САЩ изпадат в криза**

4. Разгледайте картините, пресъздаващи бойните действия между двете армии, и отговорете на въпроса – Какво се случва, когато има война? Хубаво нещо ли е войната?

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 18

„ОСМАНСКАТА ИМПЕРИЯ И ИЗТОЧНИЯТ ВЪПРОС“

ЗАДАЧИ:

1. Свържете портретите с определението:

спахии

еничари

султан

хайдутин

2. Отговорете на следните въпроси:

• Защо наричат Османската империя „Болният човек на Европа“?

защото е болна **защото в нея се ширят корупция, разбойничество, властта на султана отслабва**

• Кои били двете възможности за излизане от кризата?

империята да се модернизира **да се придържа към традицията** **да си смени име**то

• Защо Европа поддържала Османската империя?

защото я харесва **защото не иска Русия да се настани на Балканите**

3. Оцветете мюсюлманката, спахията и хайдутина !

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 19

„ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВНОСТ“

ЗАДАЧИ:

1. Свържете портретите с имената.

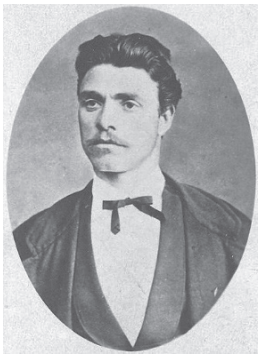

Христо Ботев

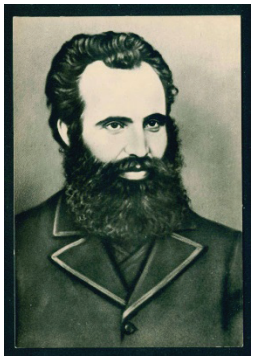

Васил Левски

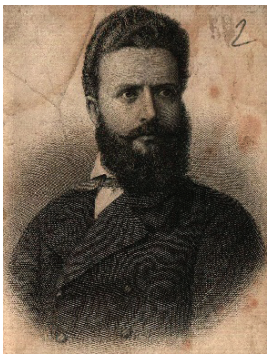

Филип Тотю

Любен Каравелов

2. Отговорете на въпросите:

• Защо избухва Руско-турската война?

• Кои личности подготвят Априлското въстание?

• Кои са етапите на Българското възраждане?

3. Оцветете картината!

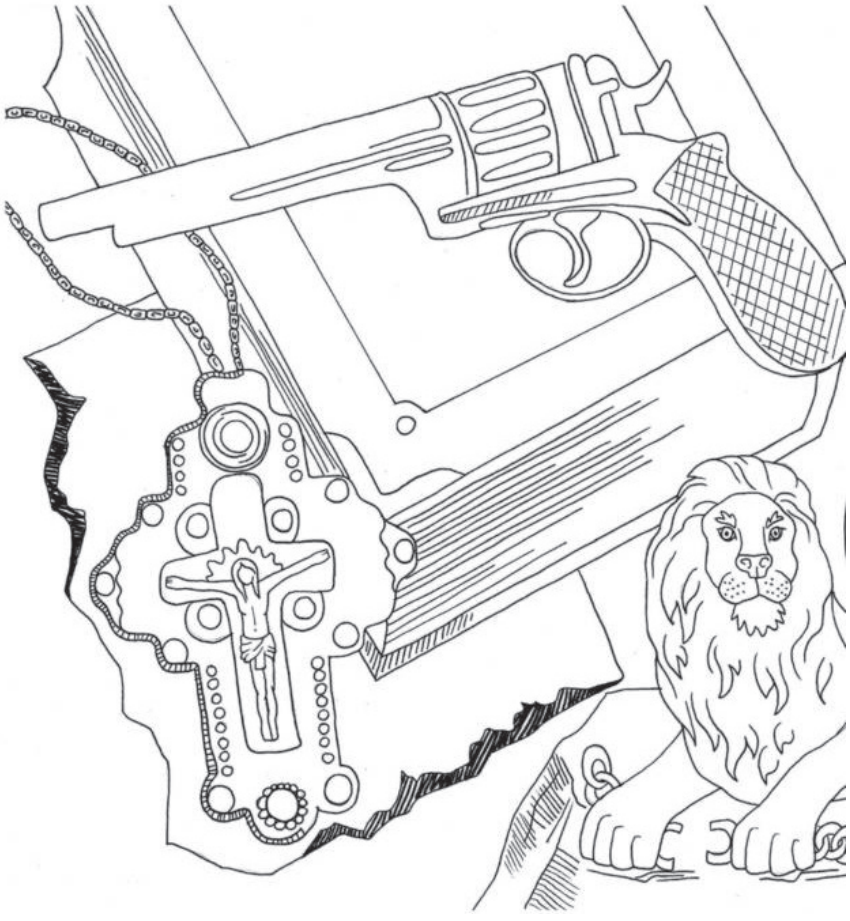

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 20

„ВЕЛИКИТЕ СИЛИ ПРЕЗ ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА XIX ВЕК, ДО НАВЕЧЕРИЕТО НА ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА“

ЗАДАЧИ:

1. Отговорете на въпросите:

• Какви са стремежите на млада Германия?

да търси нови пазари и колонии **да покаже мускули пред другите държави**

• От какво се страхува Великобритания?

да не ѝ вземат колониите **да не си изгуби богатството**

• Защо Австро-Унгария е постоянен център на нестабилност?

защото е изградена от много националности **защото много я грабят**

2. Напишете държавите от двата лагера, на които е разделена Европа!

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 21
„НАЦИИ И НАЦИОНАЛИЗЪМ В ЕВРОПА ПРЕЗ XIX ВЕК“

ЗАДАЧИ:

1. Отговорете на въпросите, като разглеждате картините от помагалото.

• Що е семейство, общност, държава и нация?

• Кои са двата основни възгледа за нация?

• Кои са двата пътя за появата на нациите?

• Как се формира българското национално самосъзнание?

• В какво се изразява национализмът в многонационалните империи?

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 22

„ОБЩЕСТВЕНИ ДВИЖЕНИЯ И ПОЛИТИЧЕСКИ УЧЕНИЯ ПРЕЗ XIX ВЕК“

ЗАДАЧИ:

1.Отговорете на въпросите:

• Идеология на кого е консерватизмът?

на бедните **на богатите**

• За какво мечтаят либералите?

за свобода на човека **за повече пари** **за реформи**

• Харесвате ли анархизма като идеология?

да, защото хората не се подчиняват на правила **не, защото реформите могат да се правят и с мирни средства**

2. Свържете портретите с изповядваната идеология

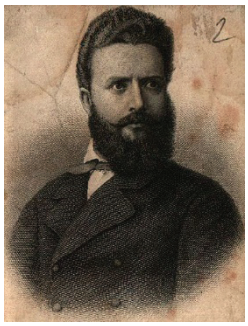

Христо Ботев

консерватор

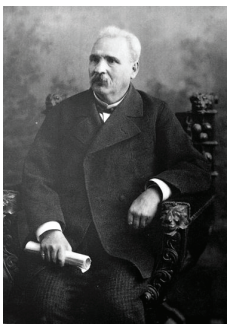

П. Славейков

комунист

Т. Бурмов

анархист

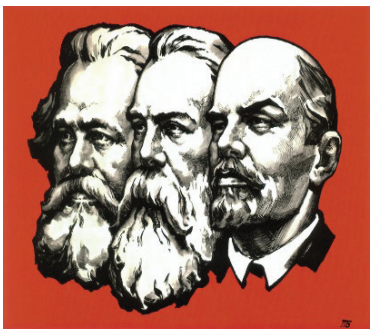

Маркс, Енгелс, Ленин

либерал

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 23

„ВТОРА ИНДУСТРИАЛНА РЕВОЛЮЦИЯ“

ЗАДАЧИ:

1. Кое от двете открития се отнася за Втората индустриална революция?

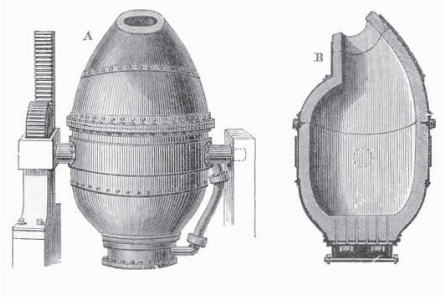

бесемеров процес

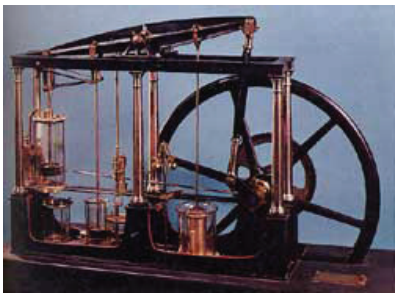

парна машина

2. Кой е центърът на Първата индустриална революция?

Англия **САЩ**

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 24

„НОВИ ХУДОЖЕСТВЕНИ СТИЛОВЕ ПРЕЗ XIX ВЕК“

ЗАДАЧИ:

1. Подчертайте верния отговор:

• Кои са причините за появата на нови стилове в изкуството през XIX век?

XIX век става подвластен на науката и логиката **XIX век е романтичен**

• Как представят човека творците реалисти?

в ежедневието с цялата действителност **в Космоса**

• Къде възниква импресионизмът?

в Англия **във Франция**

• Какви тонове използват в творбите си художниците импресионисти?

ярки, близки до природата **тъмни, тъжни краски**

• Какви са формите, които рисуват художниците експресионисти?

липсва реализъм в пропорциите **изящни, красиви**

• Как приема красотата около нас кубизмът?

напълно я отрича **издига я в култ**

2. Свържете портрета с името!

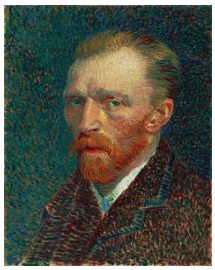

Дьолакроа

Моне

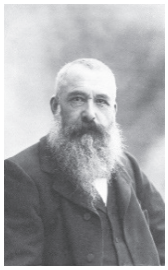

Ван Гог

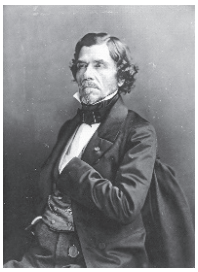

Курбе

3. Свържете портрета със съответното произведение!

Бетовен

Дебюси

Маскани

„Лунна светлина“ – пиано

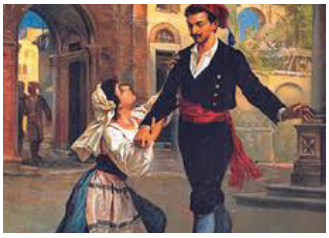

„Селска чест“ – опера

„Лунната соната“ – пиано

4. Свържете картината с автора!

„Слънчогледи“

„Тримата музиканти“

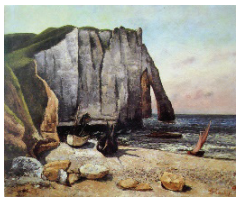

„Скалите на Етретал“

Първата фотография

Ж. Ниепс

Корбе

Пикасо

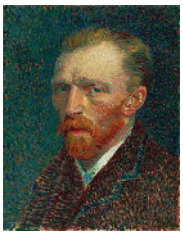

Ван Гог

VIII КЛАС

ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА VIII КЛАС

Предметът География и икономика в VIII клас е много важно звено в системата от географски знания, умения и компетентности, които учениците усвояват в училище. В този курс те се запознават с основни, базисни понятия и термини, които ще се използват в бъдеще, формират се географската култура и географският речник. Учениците придобиват ключови компетентности чрез овладяване на знания, умения и отношения, свързани с природата на Земята, природно-ресурсния ѝ потенциал и устойчивото развитие на географското пространство. Те усвояват географски знания за Земята като планета, планетарните природни комплекси и глобалните проблеми на съвременността, свързани с причинно-следствени връзки, както и уменията, свързани с използване на източници на географска информация – карти, схеми, таблици и др. При изучаване на природогеографски комплекси и геосфери вниманието се фокусира върху идеята за единството и взаимовръзките в природата за разумно, хармонично взаимодействие между природата и обществото, социалната отговорност на всеки човек за опазване на живота на Земята. В същото време, формира уважително отношение към природните ресурси.

ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ОБУЧЕНИЕТО ЗА ПОСТИГАНЕ НА ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНА ПОДГОТОВКА В КРАЯ НА КЛАСА

Области на компетентности	Знания, умения и отношения
Планетата Земя	Доказват с примери кълбовидната форма и движенията на Земята. Правят изводи за влиянието на формата на Земята и движенията ѝ върху протичащите явления и процеси в природата и живота на човека.
География на природата	Характеризират геосферите и природните комплекси. Оценяват природноресурсния потенциал на Земята. Дефинират идеята за устойчиво развитие и обясняват глобални проблеми.
Географска информация	Идентифицират и локализират географски обекти по карта. Интерпретират географска информация от различни източници. Представят географска информация в различни форми.

Ключовите компетентности са основа за личностното развитие на учениците със СОП, като очакваните резултати са следните.

- Усвояване на учебни дейности, умение за учене и отговорно отношение към ученето въз основа на мотивация и интерес към познавателната дейност.

- Формиране на способността да свързват своите действия с планираните резултати, да наблюдават своите дейности в процеса на постигане на резултата, да определят методите на действие в рамките на предложените условия и изисквания, да коригират своите действия в съответствие с променящата се ситуация.
- Усвояване на основите на самоконтрол, самооценка, вземане на решения и информиран избор в образователни и познавателни дейности.
- Овладяване на пособност да се дефинират понятия (според възможностите си), да се установяват аналогии, да се избират основания и критерии за класификация, да се установяват причинно-следствени връзки, да се изграждат логически разсъждения, умозаключение (индуктивно, дедуктивно и по аналогия) и да се правят изводи.
- Развитие на способност да прилага и трансформира знаци и символи, модели и схеми за решаване на образователни и познавателни задачи.
- Формиране на способност за организиране на образователно сътрудничество и съвместни дейности с учителя и връстниците; да работят индивидуално и в група: да намират общо решение и да преодоляват конфликти въз основа на координацията на позициите и съобразяването на интересите; формулиране, аргументиране и защитаване на своето мнение.
- Способност съзнателно да се използват речевите средства в съответствие със задачата на общуването, да изразяват своите чувства, мисли и нужди; да се усвояват умения за планиране и регулиране на дадена дейност; владеене на устна и писмена реч; монологична контекстуална реч; правилно общуване и комуникация.

Целта на тази разработка е да се подпомогнат учениците със СОП и техните учители за провеждане на достъпен и увлекателен, ефективен учебен процес, за постигане на очакваните резултати от обучението по предмета.

За постигане на поставените цели и реализиране на очакваните резултати необходимо е:

1. Учебното съдържание да бъде систематизирано, адаптирано и редуцирано спрямо индивидуалните особености на учениците. Изложението да бъде конструирано с ясна последователност и достъпност, с използване на конкретни и точни инструкции и правила и широко онагледявано.

2. Изборът на методиките, формите и начините на педагогическото взаимодействие да бъде съобразен с индивидуалните потребности на учениците, като се залага на мултисензорното преподаване и учене, предметно-практическата дейност, ИКТ и софтуерните програми и платформи, специализирани обучителни системи, подбрани съобразно особеностите и потребностите на учениците със СОП, както и структурирано учебно пространство и др. Известни са предимствата на използването на софтуерните платформи. Те дават възможност за интерактивност и образователни игрови упражнения, цветово и музикално оформяне на задачите (Kahoot с възможност за времево регулиране и автоматично обработване на резултатите), широко използване на картинки, символи, изображения (https://www.liveworksheets.coms, при учениците с особености в развитието, Communicator за ученици, които нямат развита устна реч); синтезирана реч (wakelet.com при учениците с дислексия; както и допълващи и алтернативни методи за комуникация и учене (Tobii Dynavox) и много други.

Тема на урока	**1. тема. Планетата Земя** **1.1. Форма и размери на Земята**
Компетентности като очаквани резултати от обучението	Доказва с примери кълбовидната форма на Земята. Описва по схема размерите на Земята (площ, дължина на полярния и екваториалния радиус, обиколка на Екватора). Прави изводи за влиянието на формата на Земята върху живота на нея.
Нови понятия	елипсоид; геоид
Междупредметни връзки	МАТ, ИТ, БЕЛ, ИИ
План на урока	1. Работа с илюстративен материал от помагалото (мултимедийна презентация или други интернет източници) за доказване на кълбовидната форма на Земята. 2. Дефиниране на новите понятия: елипсоид и геоид. 3. Групови и индивидуални задачи, предметно-практически дейности за повторение и преговор. 4. Формулиране на изводи, свързани с влиянието на формата на Земята върху живота на нея.
Подходи и методи	Беседа и обяснение с използване на илюстративен материал, презентация, наблюдение, сравнение, предметно-практически дейности при учениците с ниско функциониране за формиране на първични представи, самостоятелна работа. При вербалните ученици се стимулира речево развитие.
Ресурси	Мултимедийна презентация, https://e-learn.mon.bg/, уча.се, https://www.youtube.com/watch?v=lTSKw7ZG0ac, илюстративен материал, глобус, работни листове, пластилин, моливи,

Дейности за придобиване на ключови компетентности	Компетентности в областта на БЕЛ – интерпретира древни и съвременни географски теории и виждания за доказване на кълбовидната форма на Земята. Математически компетентности – използва схема от помагалото за запознаване с геометрията на Земята. Дигитални компетентности – използване на ИКТ за търсене, събиране, интерпретиране, представяне и обмен на информация, за да се докаже кълбовидната форма на Земята, да се запознае с нейните размери. Умение за учене – упражняване на самоконтрол при самостоятелната работа за изпълняване на дидактически и/или комуникативни задачи. Социални и граждански компетентности – коментира и работи в екип.
Разработване на новия учебен материал	1. Да се предложи на вниманието на ученици презентация на тема „Форма и размери на Земята“, работа с текста и илюстрациите, като подканваме ученици да разкажат/разпознаят/посочат как древните хора си представяли света, как се досетили и доказали, че Земята е кръгла (чрез наблюдение за лунното затъмнение, околосветското пътешествие на Ф. Магелан, разпределяне на слънчевата светлина при изгрев и залез, космически снимки. 2. Формата на Земята геоид учениците могат да научат чрез демонстрация на снимков или илюстративен материал. Представата за размерите на Земята може да се сформира чрез метода на сравнение на познатото с непознатото (напр. времето, което е необходимо, за да се направи пълна обиколка около Земята)[1] 3. Чрез беседа и обяснение (демонстрират се изображенията на осветената и неосветената част на Земята, различният ъгъл на слънчевите лъчи върху повърхнината ѝ и като следствие – различни природни зони). Така на опората на вече сформираните знания се изгражда представата за влиянието на въртеливото движение на Земята около оста ѝ.

Тема на урока	1.2. Движения на Земята
Компетентности като очаквани резултати от обучението	Доказва с примери движението на Земята около оста ѝ. Прави изводи за последиците от движението на Земята около оста ѝ. Прави изводи за последиците от движението на Земята около Слънцето и от наклона на земната ос за живота на Земята.
Нови понятия	местно време; часови зони; линия на смяна на датата
Междупредметни връзки	МАТ, БЕЛ, ИИ
План на урока	1. Движението на Земята около оста ѝ. 2. Последиците от движението на Земята около оста ѝ. 3. Последиците от движението на Земята около Слънцето и наклона на земната ос за живота на Земята.
Подходи и методи	Демонстрация и обяснение, работа с графични материали, сравнение, евристична беседа, мисловна карта (колаж от готови елементи) – групова работа. Честа смяна на дейности.
Ресурси	https://www.youtube.com/watch?v=b36PEjH3SpA, мултимедийна презентация (https://e-learn.mon.bg/), схеми, илюстрации, таблици, глобус, моливи/лепило
Дейности за придобиване на ключови компетентности	Компетентности в областта на БЕЛ – обясняват се и се доказват видове движения на Земята. Оценява значението им. Математически компетентности – ползва схема от помагалото за доказване на движението на Земята, намира часови пояси и изчислява местното време. Дигитални компетентности – използване на ИКТ за търсене, събиране, интерпретиране, представяне и обмен на информацията, за да се докаже, че Земята се върти около оста и Слънцето, както и последците от това. Умение за учене – планира работата си за изпълнение на дидактическите задачи. Социални и граждански компетентности – работи в екип.

Разработване на новия учебен материал

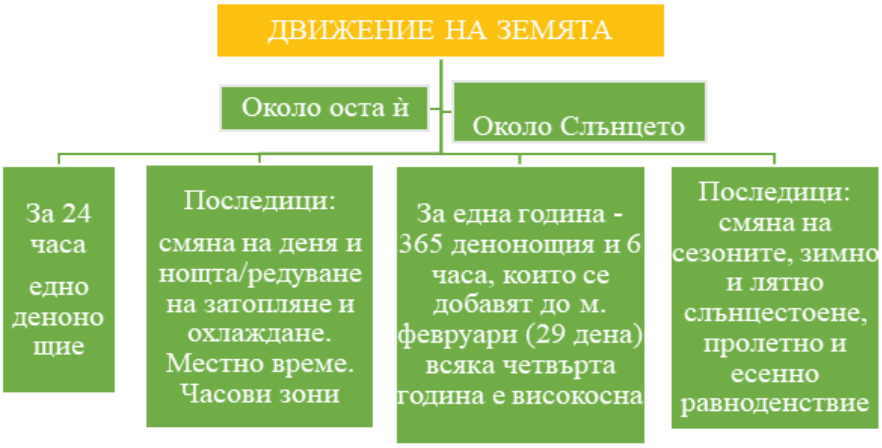

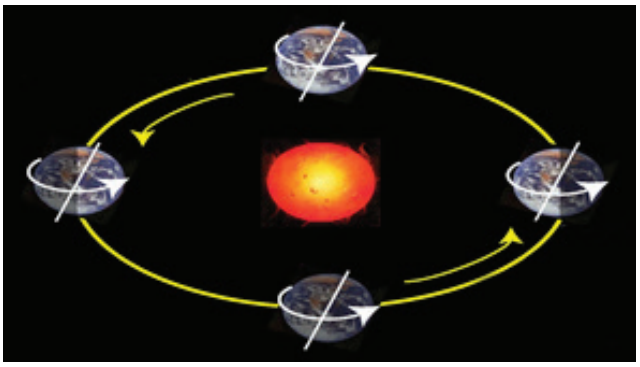

Движението на Земята се представя чрез обяснение, придружено с демонстрация на изображения (схеми и рисунки/ видео). Проблемните и насочващите въпроси („В каква посока се върти Земята около оста си и около Слънцето?“, „Покажете, като завъртите глобуса. Какво се случва, когато Земята се върти около оста си и около Слънцето?“) са необходими, за да се направи сравнение, да се стигне до съответния извод и правилните представи. За да се отговори на поставените въпроси, ученикът ще работи с текста, при възможност, с илюстрации и схеми. Примерната блок-схема (фиг. 1) ще бъде от полза за систематизиране на знанията при вербалните ученици. При учениците с дислексия тя може да се представи като мисловна карта (самостоятелно или с помощ, може и групова работа) – колаж от готови елементи. Причинно-следствени връзки се отразяват със стрелки. При хиперактивните ученици е необходима честа смяна на дейности и ясни инструкции.

Тема на урока	**2. тема. География на природата** **2.1. Геосферен строеж на системата Земя**
Компетентности като очаквани резултати от обучението	Характеризира геосферния строеж на системата Земя. Дава примери за взаимовръзки между атмосфера – литосфера – хидросфера – педосфера – биосфера. Изчертава модел на системата Земя. Оценява значението на взаимовръзките в системата Земя.
Нови понятия	природен риск
Междупредметни връзки	БЕЛ, МАТ, ИИ, ИТ
План на урока	1. Геосферен строеж на Земята. 2 Вътрешен строеж на системата Земя. 3. Външни обвивки на системата Земя. 4. Взаимовръзки в системата Земя. 4. Значение на взаимовръзките в системата Земя.
Подходи и методи	Самостоятелно информативно обучение (с дозирана помощ при необходимост): търсене и обработване на необходимата информация от различни източници за решаване на дидактически задачи. При възможност – групова работа.
Ресурси	https://ucha.se/watch/6800/vanshni-obvivki-na-sistemata-zemia/urok/3993, (при възможност) https://www.mozaweb.com/bg/Extra-3D_animacii-Struktura_na_Zemyata_sredno_nivo-12026, презентация (https://e-learn.mon.bg/), рисунки, схеми, изображения, работни листове
Дейности за придобиване на ключови компетентности	Компетентности в областта на БЕЛ – изразява мнение по географски въпроси. Генерира и интерпретира географска информация от различни източници. Математически компетентности и основни компетентности в областта на природните науки и технологиите – четене на географска схема. Дигитални компетентности – използва ИКТ за търсене, събиране и представяне на информация за изпълнение на конкретна задача. Умение за учене – упражнява самоконтрол при изпълняване на дидактически и/или комуникативни задачи. Работи с всички елементи на учебника. Социални и граждански компетентности – коментира и работи в екип.

Разработване на новия учебен материал: Учебният материал, структуриран в логическата последователност, надгражда географските знания от предишните класове и дава възможност за самостоятелна работа. Предварителният инструктаж и насоките трябва да бъдат точни и ясни, възможна е работата в екип, задачите да се разделени на последователни етапи, при възможност да се определят консултанти между по-успелите ученици за взаимопомощ.	**Работен лист. Геосферен строеж на системата Земя.** **Задача 1. Довършете изречения**: Системата Земя е изградена от по-малки системи, наречени……..Те са вътрешни слоеве и външни обвивки. Външните обвивки на Земята са 1……..., 2……..., 3……, 4…… 5……..Геосферите проникват една в друга, обменят …… .и…… и взаимно си влияят. **Задача 2.** Обозначете геосферите(Фиг.2). Свържене изображението с неговото име в кръгче. Какво означават стрелките? Напиши върху линията_____ **Задача 3**: Обозначете геосферите (Фиг.3). Впишете върху точки съответните числа Земна кора- .....Литосфера .....Вътрешно ядро .....Мантия .....Атмосфера ....Хидросфера ....Външно ядро ....Педосфера Фиг.3 Фиг 2 **Задача 4.** Попълнете таблица 1. Допишете липсваща информация в жълтите клетки, като ползвате текст и фиг. 3 от помагалото.

Геосфери:	Биосфера	……	……	……	……
Обхват		Няколкостотин километра височина	Само по сушата	От океанското дъно до ледниците в най-високите планини	
Състав			Скални частици, органични остатъци, въздух и вода	Твърдо, течно, газообразно	
Свойства	Силно влияние върху природните комплекси: променя, разрушава, създава	Въздушна обвивка, предпазва от вредно космическо въздействие			Място за живота, полезни изкопаеми

Таблица 1

Тема на урока	**2.2. Атмосфера – състав и строеж**
Компетентности като очаквани резултати от обучението	Описва състава на атмосферния въздух. Описва вертикалния строеж на земната атмосфера – тропосфера, стратосфера, мезосфера, термосфера, екзосфера. Оценява значението на състава и строежа на атмосферата за живота на Земята. Дава примери за въздействието на човека върху състоянието на атмосферата.
Нови понятия	атмосфера
Междупредметни връзки	БЕЛ, МАТ, ИИ, ИТ

План на урока	1. Състав на атмосферния въздух. 2. Вертикален строеж на атмосферата. 3. Значение на състава и строежа на атмосферата за живота на Земята. 4. Въздействие на човека върху състоянието на въздуха.
Подходи и методи	Илюстративно обяснение, самостоятелно информативно обучение, предметно-практически дейности. Презентация. Наблюдение. Ситуационен метод – като групова ролева игра.
Ресурси	Е-урок (https://e-learn.mon.bg/), рисунки, схеми, изображения, работни листове
Дейности за придобиване на ключови компетентности	Компетентности в областта на БЕЛ – изразява мнение по географски въпроси. Генерира и интерпретира географска информация от различни източници. Математически компетентности и основни компетентности в областта на природните науки и технологиите – чете географска схема, диаграма. Дигитални компетентности – използва ИКТ за търсене, събиране и представяне на информация за изпълнение на конкретна задача. Умение за учене – упражнява самоконтрол при изпълняване на дидактически и/или комуникативни задачи. Работи с всички елементи на учебника. Социални и граждански компетентности – коментира и работи в екип.

Разработване на новия учебен материал

Учебният материал се възприема от учениците мултисензорно чрез цялата запазена сетивност – зрителна, слухова, двигателна, тактилна, като се основава на личния опит и натрупаните знания. Учебното съдържание е с надграждане и дава възможност за водене на беседа, самостоятелна работа, търсене, намиране и споделяне на информацията в различни източници. Учениците могат да бъдат въвлечени в беседа с разглеждане на илюстрации, диаграми и схеми за изучаване състава на въздуха и строежа на атмосферата, като се фокусира вниманието им върху базисни и важни моменти. Учениците, използващи устната реч, трябва да бъдат стимулирани да участват в беседа, да изразяват мнението си, да споделят информация, намерена от различни източници. Непознатото се въвежда чрез познати явления, които учениците виждат и наблюдават в този момент или преди. Затова ползването на илюстративен материал е много важно за деца с конкретно-образно мислене. Предметно-практическите дейности (нарисуване, оцветяване, моделиране с пластилин, апликиране по образец, подреждане по образец, избиране, зачертаване на излишното, подреждане на пъзел и др.) са подходящи за учениците с комуникативни нарушения и онези с ниско ниво на интелектуално функциониране. Учениците могат да бъдат подканени да нарисуват/апликират от готови елементи схемата на кръговрата на водата в атмосферата или „Въздействие на човека върху атмосферата“ и др. Да потърсят подходящи изображения за изработване на колаж и др. Ролевата игра с вербални деца с разиграване на определена ситуация също е подходяща. Например: учениците се разделят на две групи – „производители“ и „еколози“. Еколозите установяват замърсяване и друго негативно въздействие върху околната среда. Какво трябва да направят производителите? Обсъждат се и се дискутират важни моменти за въздействието на човека върху състоянието на атмосферата. Децата са активни участници: взаимодействат, общуват, търсят и споделят информация, работят с различни източници.

Тема на урока	**2.3. Топлинен режим в атмосферата**
Компетентности като очаквани резултати от обучението	Обяснява нагряването и изстиването на въздуха. Обяснява по схема слънчевата радиация – пряка, разсеяна, отразена и сумарна. Обяснява влиянието на географската ширина и вида на подстилащата повърхнина върху топлинния режим. Обяснява изменението на температурата във височина. Обяснява разпределението на слънчевата радиация по карта.
Нови понятия	излъчване от земната повърхност; радиационен баланс; вертикален температурен градиент; изотерми

Междупредметни връзки	БЕЛ, ИИ, МАТ, ИТ
План на урока	1. Слънчева радиация. 2. Нагряване и изстиване на въздуха. 3. Влияние на географската ширина и вида на подстилащата повърхност върху топлинния режим. 4. Географско разпределяне на температурата.
Подходи и методи	Илюстративно обяснение, презентация, предметно-практически дейности – многовариантна организация на процеса на обучението с честа смяна на дейности.
Ресурси	https://ucha.se/watch/6883/toplinen-rezhim-v-atmosferata/urok/3995, презентация, схеми, рисунки, изображения, картосхеми, работни листове
Дейности за придобиване на ключови компетентности	Компетентности в областта на БЕЛ – изразява мнение по географски въпроси. Генерира и интерпретира географска информация от различни източници. Математически компетентности и основни компетентности в областта на природните науки и технологиите – чете географска схема, диаграма. Дигитални компетентности – използва ИКТ за търсене, събиране и представяне на информация за изпълнение на конкретна задача. Умение за учене – упражнява самоконтрол при изпълняване на дидактически и/или комуникативни задачи. Работи с всички елементи на учебника. Социални и граждански компетентности – коментира и работи в екип.

Разработване на новия учебен материал. Насоки за работа

Чрез усещането на топло – студено, личния опит на учениците, наблюдението, чрез изградените представи формираме понятието слънчева радиация и нейните видове. Схемите, рисунките, изображенията, опората върху личния опит на ученика следват всеки етап от обяснението за видовете слънчева радиация.

Примерен работен лист:

Фигура 1. Видове слънчева радиация

Задача 1. Обозначете върху рисунката фиг. 1 видовете радиация – пряка, отразена, разсеяна.

Задача 2. Разгледайте схемата на фиг. 2 денонощния ход на температурата.

Кога през деня ще бъде най-топло и кога – най-студено?

Фигура 2

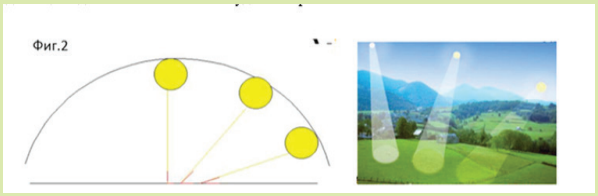

Задача 3. Посочете върху фиг. 3 местата в Северното полукълбо, където слънчевите лъчи падат под ъгъл от 10, 60 и 30 градуса.

Фигура 3

Задача 4. Проследете по картосхемата (фиг. 4) как се променя температурата на въздуха от Екватора към полюсите. Очертай правилната стрелка или дума.

Фигура 4

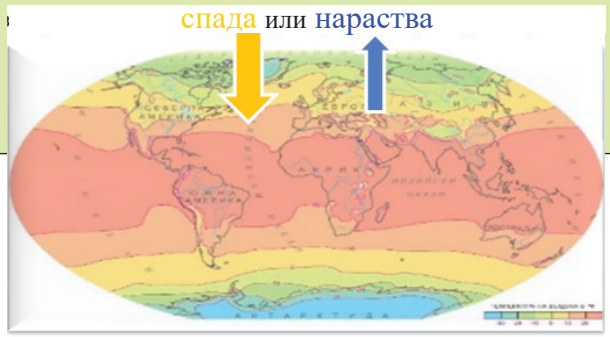

Тема на урока	**2.4. Изпарение, влажност и валежи**
Компетентности като очаквани резултати от обучението	Ученикът обяснява факторите, от които зависи изпарението. Знае какво е влажност. Разграничава видове облаци (перести, слоести, кълбести) и валежи (според мястото на образуване, агрегатното състояние и начина на изваляване). Обяснява разпределението на валежите по карта. Обяснява влиянието на неблагоприятни природни явления (поройни валежи, обилни снеговалежи, градушка, поледица) върху живота на човека и правилата за поведение при гръмотевична буря.
Нови понятия	кондензационно ниво; кълбесто-дъждовни и слоесто-дъждовни облаци; изохиети
Междупредметни връзки	БЕЛ, ИИ, МАТ, ИТ
План на урока	1. Изпарение и влажност. 2. Видове облаци. 3. Валежи. 4. Разпределение на валежите по света. 5. Неблагоприятни природни явления.
Подходи и методи	презентация, илюстративно обяснение, беседа, самостоятелно информативно обучение, предметно-практически дейности
Ресурси	Е-урок, мултимедийна презентация (https://e-learn.mon.bg/), рисунки, схеми, изображения, работни листове
Дейности за придобиване на ключови компетентности	Компетентности в областта на БЕЛ – изразява мнение по географски въпроси. Генерира и интерпретира географска информация от различни източници. Математически компетентности и основни компетентности в областта на природните науки и технологиите – чете географска схема, диаграма. Дигитални компетентности – използва ИКТ за търсене, събиране и представяне на информация за изпълнение на конкретна задача. Умение за учене – упражнява самоконтрол при изпълняване на дидактически и/или комуникативни задачи. Работи с всички елементи на учебника. Социални и граждански компетентности – коментира и работи в екип.

Разработване на новия учебен материал

Учениците наблюдават и анализират електронната продукция и работят с работни листове с помощ или самостоятелно, като следват инструкции и указания.

Примерен работен лист

1. Какво показват фигурите? Довършете изреченията:

2. Попълнете таблиците:

Работен лист. ИЗПАРЕНИЕ, ВЛАЖНОСТ И ВАЛЕЖИ

1. Какво показват фигурите? Впиши върху точките в кутийките.

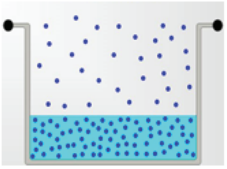

Водата преминава от течно в газообразно състояние. Процесът се нарича……

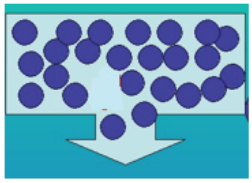

Съдържанието на водни пари във въздуха се нарича ……

…….. са големи струпвания на капки вода или ледени кристалчета

2. Попълни таблиците:

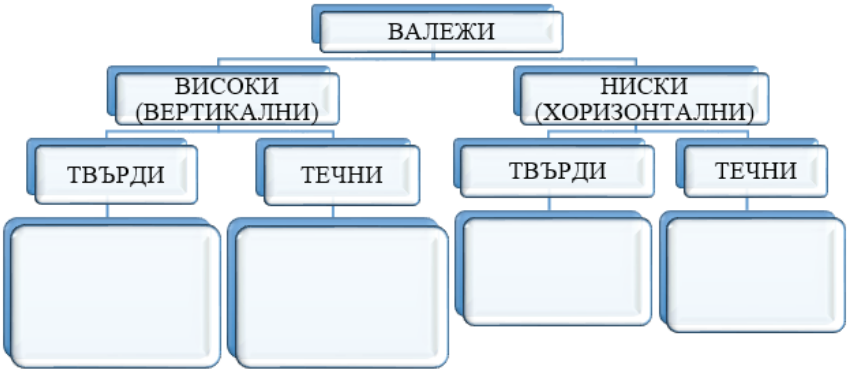

3. Нарисувайте видовете облаци

Слоести	Кълбести	Кълбесто-дъждовни	Перести	Слоесто - дъждовни

Тема на урока	**2.5. Обща атмосферна циркулация. Циклони и антициклони**
Компетентности като очаквани резултати от обучението	Изработват схема на обща атмосферна циркулация. Разграничават видове въздушни маси. Обясняват топъл и студен фронт (вкл. по схема) – образуване и време. Сравняват циклона и антициклона и времето в тях. Четат синоптична карта. Изработват елементарна прогноза на времето.
Нови понятия	обща атмосферна циркулация, циклон, антициклон, атмосферен фронт
Междупредметни връзки	БЕЛ, ИТ
План на урока	1. Атмосферно налягане и вятър. 2. Механизъм на общата атмосферна циркулация. 3. Въздушни маси. 4. Атмосферни фронтове. 5. Циклони и антициклони
Подходи и методи	Презентация, илюстративно обяснение, наблюдение, сравнение, беседа, самостоятелно информативно обучение, предметно-практически дейности, мисловна карта (при възможност).
Ресурси	Е-урок, мултимедийна презентация (https://e-learn.mon.bg/), рисунки, схеми, изображения, работни листове
Дейности за придобиване на ключови компетентности	Компетентности в областта на БЕЛ – изразява мнение по географски въпроси. Генерира и интерпретира географска информация от различни източници. Математически компетентности и основни компетентности в областта на природните науки и технологиите – чете географска схема, диаграма. Дигитални компетентности – използва ИКТ за търсене, събиране и представяне на информация за изпълнение на конкретна задача. Умение за учене – упражнява самоконтрол при изпълняване на дидактически и/или комуникативни задачи. Работи с всички елементи на учебника. Социални и граждански компетентности – коментира и работи в екип.

Разработване на новия учебен материал	Чрез илюстративно-обяснителния метод ще се усвоява учебният материал за обща атмосферна циркулация. Илюстрациите са част от съдържанието в помагалото и неразделния компонент в учебно-познавателния процес. Илюстрациите помагат за по-добро възприемане и асоциация на учебния материал, за изграждането на логически връзки и последователност при формиране на знанията. Те формират умения за получаване на информация от различни източници при самостоятелно информативно обучение и обогатяват представите. Илюстративното обяснение помага на учениците да развиват умения за наблюдателност, сравнение и съпоставяне, анализ и обобщение. Учебното съдържание по дадената тема дава възможност за прилагане на този начин на обучението. Учениците сравняват основните характеристики на въздушните маси, студения и топлия фронт, циклона и антициклона, като ползват илюстрациите, схемите и таблиците от помагалото. Общата атмосферна циркулация е следствие от няколко взаимозависими причини: неравномерно разпределяне на слънчевата енергия (поради кръглата форма на Земята и наклона на земната ос), околоосното въртене на Земята, формиране на зоните с високо и ниско атмосферно налягане, както и четири типа въздушни маси – екваториална, тропична, умерена и полярна. Тази причинно-следствена зависимост може да бъде отразена върху мисловна карта (колаж) с помощта на символи, изображения, рисунки, схеми и др. Учениците могат да бъдат обединени в групи или да работят индивидуално. При ниско функциониране се формират елементарни представи и се извършват предметно-практически дейности (избери, сортирай, подреди по образец, свържи, оцвети и др.).

Тема на урока	**2.6. Климатообразуващи фактори. Климатични пояси и области**
Компетентности като очаквани резултати от обучението	Обяснява климатообразуващата роля на радиационните, циркулационните и географските фактори. Характеризира климатичните пояси и планинската област на Земята по карта и с климатограма (териториален обхват, климатични фактори, климатични елементи, стопанска оценка). Представя информация за влиянието на човека върху климата в различни форми.

Нови понятия	климатични промени
Междупредметни връзки	БЕЛ, МАТ, ИТ
План на урока	1. Климатообразуващи фактори. 2. Климатични пояси и области. 3. Влиянието на човека върху климата
Подходи и методи	Презентация, илюстративно обяснение, наблюдение, сравнение, беседа, самостоятелно информативно обучение, предметно-практически дейности
Ресурси	Е-урок, мултимедийна презентация (https://e-learn.mon.bg/), рисунки, схеми, изображения, климатична карта, климатограми, работни листове
Дейности за придобиване на ключови компетентности	Компетентности в областта на БЕЛ – изразява мнение по географски въпроси. Генерира и интерпретира географска информация от различни източници. Математически компетентности и основни компетентности в областта на природните науки и технологиите – чете географска схема, диаграма. Дигитални компетентности – използва ИКТ за търсене, събиране и представяне на информация за изпълнение на конкретна задача. Умение за учене – упражнява самоконтрол при изпълняване на дидактически и/или комуникативни задачи. Работи с всички елементи на учебника. Социални и граждански компетентности – коментира и работи в екип.

Разработване на новия учебен материал

Насоки за работа

Учениците наблюдават и анализират е-урок/презентация, работят с текста и илюстрации в помагалото, участват в беседа, отговарят на въпроси, решават дидактически задачи и извършват предметно-практически дейности.

Примерен работен лист

Работен лист. Климатообразуващи фактори. Климатични пояси и области

Задача1. Довърши изреченията:

Многогодишният режим на времето в дадено място се нарича……

Основни климатични пояси са: 1……., 2……..., 3……, 4……..., се формират във всяко полукълбо от съответния тип въздушни маси.

Задача 2. Определете основните климатични пояси по изображението и климатограмите. Напишете вид климат и неговата климатограма на посочените места.

1…….	2…….	3……..	4……
……..	……	…….	……
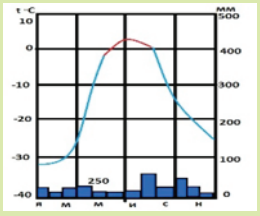	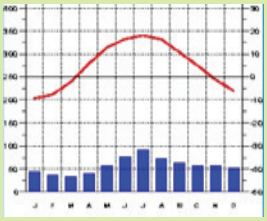	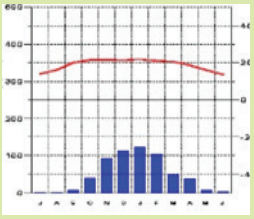	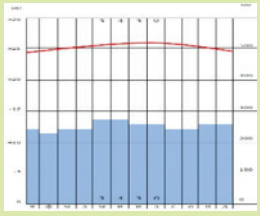

Задача 3. Нарисувай рисунка на тема „Климатични промени, глобално затопляне“

Тема на урока	**2.7. Хидросфера. Световен океан. Свойства на океанската и морската вода**
Компетентности като очаквани резултати от обучението	Познава свойствата разтворимост и топлоемкост на океанската и морската вода. Обяснява хоризонталното разпределение на температурата и солеността на океанската и морската вода по карта. Оценява значението на свойствата на океанската и морската вода за климата на Земята и живота на човека.
Нови понятия	Световен океан
Междупредметни връзки	БЕЛ, МАТ, ИТ, БЗО
План на урока	1. Свойства на океанската и морската вода. 2. Хоризонтално разпределяне на температурата на океанската и морската вода. 3. Хоризонтално разпределение на солеността на океанската и морската вода. 4. Значение на свойствата на океанската и морската вода за климата на Земята и живота на човека.
Подходи и методи	Презентация, илюстративно обяснение, наблюдение, сравнение, беседа, самостоятелно информативно обучение, предметно – практически дейности
Ресурси	Е-урок, мултимедийна презентация (https://e-learn.mon.bg/), рисунки, схеми, изображения, климатична карта, климатограми, работни листове
Дейности за придобиване на ключови компетентности	Компетентности в областта на БЕЛ – изразява мнение по географски въпроси. Генерира и интерпретира географска информация от различни източници. Математически компетентности и основни компетентности в областта на природните науки и технологиите – чете географска схема, диаграма. Дигитални компетентности – използва ИКТ за търсене, събиране и представяне на информация за изпълнение на конкретна задача. Умение за учене – упражнява самоконтрол при изпълняване на дидактически и/или комуникативни задачи. Работи с всички елементи на учебника. Социални и граждански компетентности – коментира и работи в екип.

Разработване на новия учебен материал

Учениците наблюдават и анализират електронен урок/презентация, преговарят основните понятия от учебното съдържание – хидросфера, състав и свойства на океанската и морската вода, хоризонтално разпределение на температурата и солеността учениците преговарят, като разглеждат схеми, илюстрации и картосхеми.

Примерен работен лист

Хидросфера. Световен океан. Свойства на океанската и морската вода

Задача 1. Довършете изречението: Хидросферата е непрекъсната водна обвивка и съдържа всички води на Земята в ……, …….. и …… състояние

Задача 2. Напишете названията на океаните в празните графи в таблица 1.
Кой от океаните е:

А) най-топлият……..
Б) най-соленият……
В) най-студеният…….

Таблица 1

			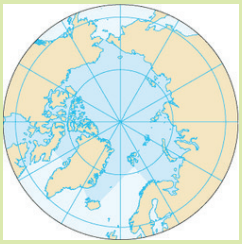

Задача 3. Нарисувай рисунка на тема „Значение на океаните и моретата в живота на хората“.

Тема на урока	**2.8. Движения на океанската и морската вода. Вълни. Приливи и отливи. Океански и морски течения**
Компетентности като очаквани резултати от обучението	Дефинира какво е океанска (морска) вълна. Разграничава видове вълни – ветрови, земетръсни (цунами) и приливни. Знае причините за образуването на приливите и отливите. Оценява значението на вълните, приливите и отливите за живота на човека. Дефинира какво е океанско (морско) течение. Обяснява образуването на ветровите, компенсационните, студените и топлите течения. Изработва схема на основните океански течения в Световния океан. Оценява значението на океанските (морските) течения за климата на Земята и живота на човека
Нови понятия	височина на вълната; сила на привличане; центробежна сила; приливообразуваща сила
Междупредметни връзки	БЕЛ, МАТ, ИИ, ИТ
План на урока	1. Океански и морски вълни. Видове вълни. 2. Океански и морски течения. 3. Значение на движението на океанската и морската вода.
Подходи и методи	Презентация, илюстративно обяснение, наблюдение, сравнение, беседа, самостоятелно информативно обучение, предметно-практически дейности
Ресурси	Е-урок, мултимедийна презентация (https://e-learn.mon.bg/), рисунки, схеми, изображения, климатична карта, климатограми, работни листове
Дейности за придобиване на ключови компетентности	Компетентности в областта на БЕЛ – изразява мнение по географски въпроси. Генерира и интерпретира географска информация от различни източници. Математически компетентности и основни компетентности в областта на природните науки и технологиите – чете географска схема, диаграма. Дигитални компетентности – използва ИКТ за търсене, събиране и представяне на информация за изпълнение на конкретна задача. Умение за учене – упражнява самоконтрол при изпълняване на дидактически и/или комуникативни задачи. Работи с всички елементи на учебника. Социални и граждански компетентности – коментира и работи в екип.

Разработване на новия учебен материал

В тази тема най-важната роля се придава на нагледността, която трябва да допринесе за правилното разбиране на причинно-следствените връзки на физическите и географските процеси. Урокът може да бъде организиран в стандартния стил: преглед на е-урок, обсъждане и преговаряне на видяната и чутата информация чрез демонстриране на снимковия материал в презентация с опората на илюстрации в помагалото. Представите за елементите на вълната и видове вълни могат да бъдат формирани чрез богат снимков материал. Причината за приливи и отливи може да бъде разяснена чрез алегория (напр. докато Земята се върти, Луната се старае да издърпа океана от страната на Земята, обърната към нея, и там настъпва прилив.) Знанията за топли и студени океански течения се формират също чрез снимков и илюстративен материал.

Работният лист може да съдържа следните задачи:

Задача 1. Върху картосхема (фиг. 1) начертайте топли и студени течения. Обозначете континенти и океани, като ползвате фиг. 3 в помагалото.

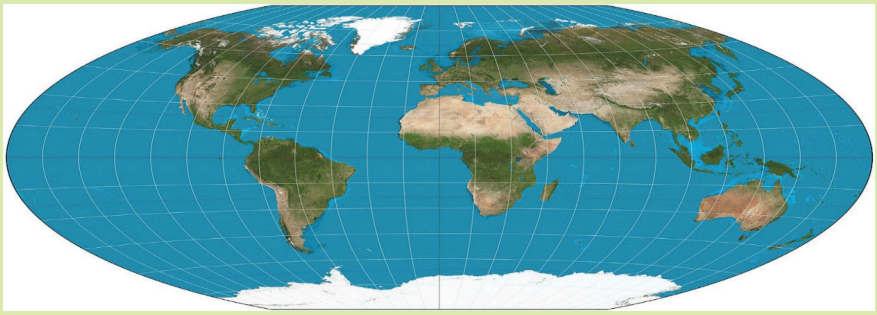

Задача 2. Напишете в кутиите под снимките

(Таб.1) видовете вълни и причините за тяхното възникване. Таблица 1

…….	.....	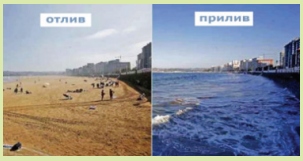
Причина…….	Причина……	Причина……

Тема на урока	**2.9. Води на сушата. Подземни води. Езера и блата. Ледници. Реки**
Компетентности като очаквани резултати от обучението	Разграничава видове подземни води (грунтови, артезиански (напорни), карстови и минерални). Разграничава видове езера (според произхода на езерната котловина, според начина на оттичане). Обяснява образуването на блатата и ледниците (планински и континентален тип ледник) и териториалното им разположение. Оценява значението на подземните води, езерата и ледниците за живота на Земята. Обяснява формирането на речните води. Обяснява връзката на хидрографските елементи на реката с релефа и климата. Характеризира видовете речен режим по хидрограма и видове речно подхранване (снежно, смесено, дъждовно). Оценява значението на реките за живота на Земята и въздействието на човека върху тях. Обяснява влиянието на рискове, свързани с хидроложки природни явления, върху живота на човека и правилата за поведение при наводнение и лавина.
Нови понятия	тектонски езера; водно количество; речен отток
Междупредметни връзки	БЕЛ, МАТ, ИТ, БЗО
План на урока	Урок I: 1. Води на сушата. 2. Видове подземни води. 3. Езера и блата. 4. Ледници. Урок II: 1. Формиране на речните води. 2. Речен режим. 3. Значение на реките и въздействие на човека върху тях
Подходи и методи	Презентация, илюстративно обяснение, наблюдение, сравнение, беседа, самостоятелно информативно обучение, предметно-практически дейности
Ресурси	Е-урок, мултимедийна презентация (https://e-learn.mon.bg/), рисунки, схеми, изображения, климатична карта, климатограми, работни листове

Дейности за придобиване на ключови компетентности	Компетентности в областта на БЕЛ – изразяват мнение по географски въпроси. Генерират и интерпретират географска информация от различни източници. Математическикомпетентностииосновникомпетентности в областта на природните науки и технологиите – четат географска схема, диаграма. Дигитални компетентности – използват ИКТ за търсене, събиране и представяне на информация за изпълнение на конкретна задача. Умение за учене – упражняват самоконтрол при изпълняване на дидактически и/или комуникативни задачи. Работят с всички елементи на учебника. Социални и граждански компетентности – коментират и работят в екип.

Разработване на новия учебен материал

Работата може да бъде организирана по вече създаден стереотип: преглед на е-урок, презентация, обсъждане и преговаряне на основната информация, обяснение с демонстриране на снимковия материал, ползване на илюстрациите в помагалото и работните листове. Важно е процесът на обучението да бъде ориентиран към конкретния ученик, неговите личностни особености, възможности и потребности. Учебното съдържание трябва да бъде редуцирано до нивото на разбиране, за да се постигнат очакваните резултати – ключовите компетенции, като способността за прилагане и използване на получените знания и умения в социално-приложим контекст. Инструкциите към задачи и дейности трябва да бъдат разделени на конкретни последователни стъпки – при невербалните ученици с помощта на символи. Структурираното учебно пространство също спомага за по-лесна адаптация към училищната среда, особено при учениците с аутизъм.

Примерен работен лист

Води на сушата. Подземни води, реки, езера, блата, ледници

Задача 1. Обозначете с цифри върху рисунка (фиг. 1) водите на сушата: 1 – подземни води, 2 – река, 3 – езеро, 4 – блато, 5 – ледник.

Фиг.1

Задача 2. Обозначете върху точките на фиг. 2 видовете подземна вода:

Фиг.2.

Задача 3. Обозначете в празните кутийки на фиг. 3 видовете езера според произхода на езерната котловина: 1 вулкански, 2 тектонски, 3 ледникови, 4 карстови.

Задача 4. Видове ледници: 1 планински, 2 континентални. Впишете видовете ледници в празните кутийки на фиг. 4

Фиг. 4

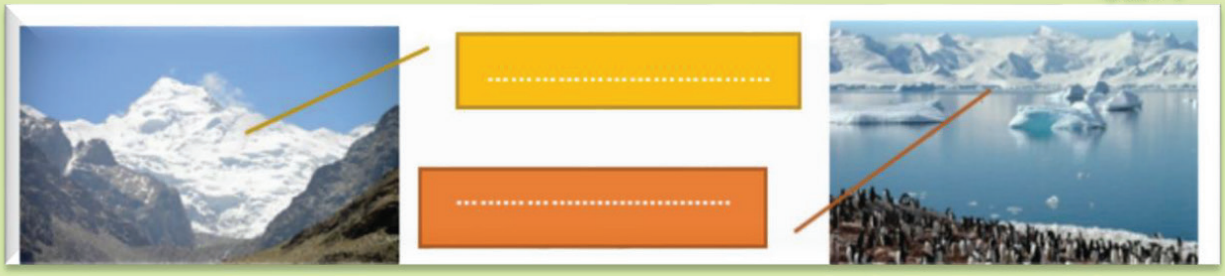

Задача 5. Впишете в празните кутии на фиг. 5 елементите от речната система: 1 извор, 2 приток, 3 главна река, 4 устие.

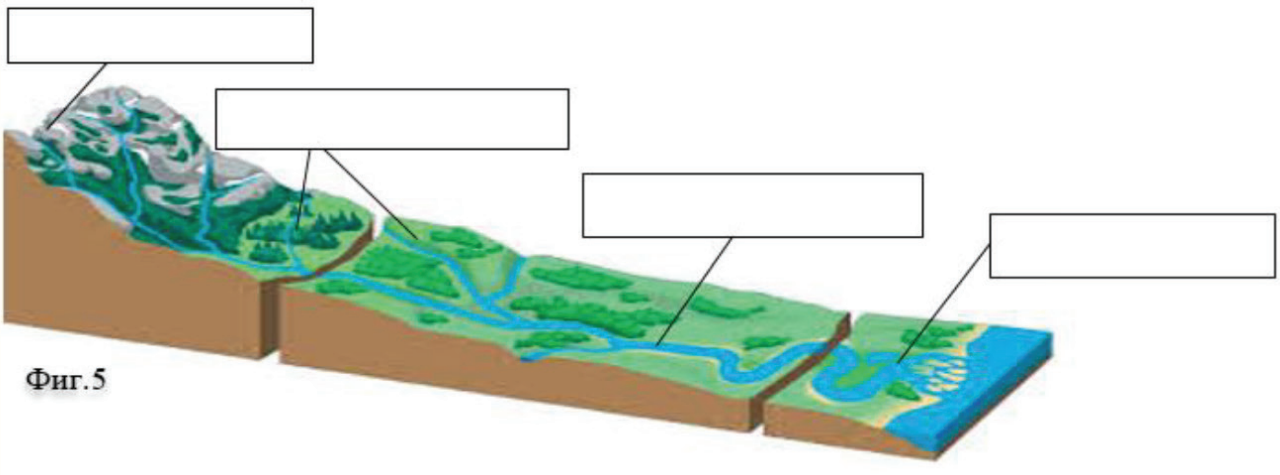

Фиг.5

Задача 6. В празните полета на фиг. 6 впишете видовете речно подхранване: от подземни води, дъждовно, снежно, ледниково и смесено.

Фиг.6

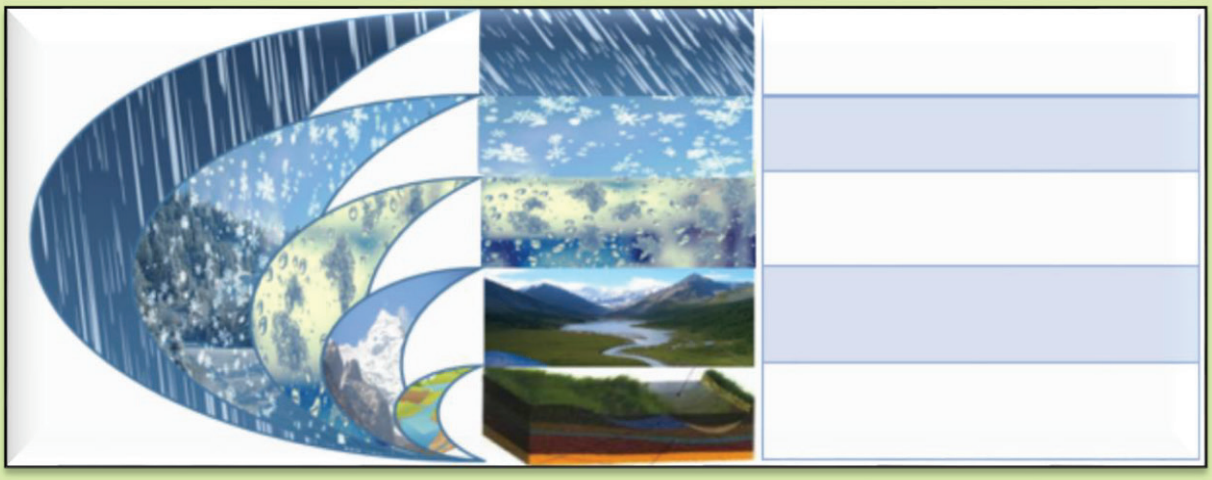

Задача 7. Разгледайте схемата на напречното сечение на река на фиг. 7. Какво е обозначено с цифрите? Върху точките напишете съответната цифра:

……речно легло, ……речна долина, ……долинно дъно

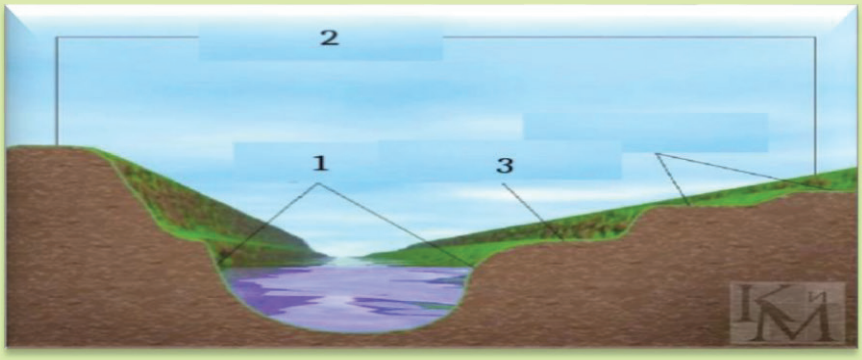

Фиг. 7

Задача 8. Върху точките (фиг. 8) обозначете пълноводие, прииждане, маловодие. Какъв режим има реката във вашия край? През кой сезон настъпва маловодие и пълноводие?

Фиг.8

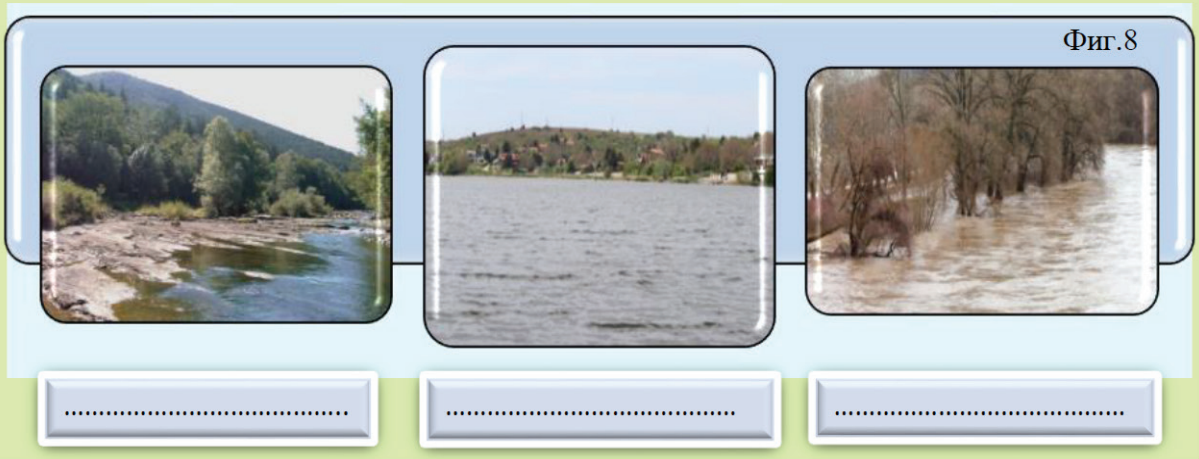

....

Тема на урока	**2.11. Литосфера. Състав на земната кора. Тектоника на плочите**
Компетентности като очаквани резултати от обучението	Изработва схема на вътрешния строеж на Земята. Характеризира състава на земната кора. Сравнява океанския и континенталния тип земна кора. Обяснява тектоника на плочите.
Нови понятия	астеносфера; ефузивни и интрузивни скали; литосферни плочи; срединни океански вериги, океански падини, островни дъги
Междупредметни връзки	БЕЛ, МАТ, ИТ, БЗО
План на урока	1. Вътрешен строеж на Земята. Състав на земната кора. 2. Литосфера. Тектоника на плочите.
Подходи и методи	Презентация, илюстративно обяснение, наблюдение, сравнение, беседа, самостоятелно информативно обучение, предметно-практически дейности
Ресурси	Е-урок, мултимедийна презентация (https://e-learn.mon.bg/), рисунки, схеми, изображения, климатична карта, климатограми, работни листове
Дейности за придобиване на ключови компетентности	Компетентности в областта на БЕЛ – изразява мнение по географски въпроси. Генерира и интерпретира географска информация от различни източници. Математически компетентности и основни компетентности в областта на природните науки и технологиите – чете географска схема, диаграма. Дигитални компетентности – използва ИКТ за търсене, събиране и представяне на информация за изпълнение на конкретна задача. Умение за учене – упражнява самоконтрол при изпълняване на дидактически и/или комуникативни задачи. Работи с всички елементи на учебника. Социални и граждански компетентности – коментира и работи в екип.

Разработване на новия учебен материал

Ще се работи по вече изработен стереотип с много нагледност и активно участие на учениците.

Примерен работен лист

Задача1. Обозначете вътрешния строеж на Земята. Впишете в празните полета на фиг. 1 вътрешно и външно ядро, магма, астеносфера; на фиг. 2 – континентален и океански тип земната кора.

Фигура 1

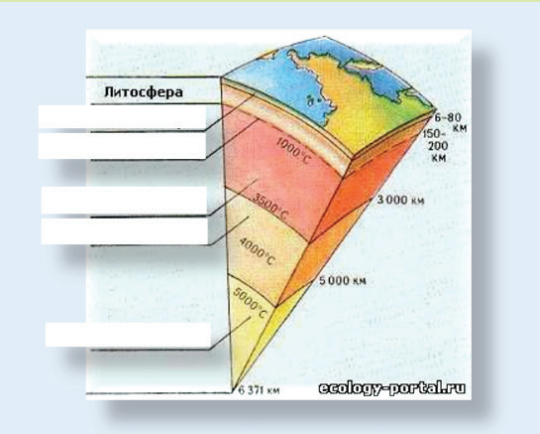

Фигура 2

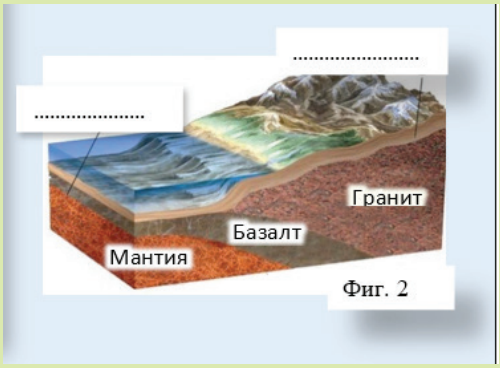

Задача 2. На фиг. 3 намерете и надпишите седемте големи литосферни плочи.

Фигура 3

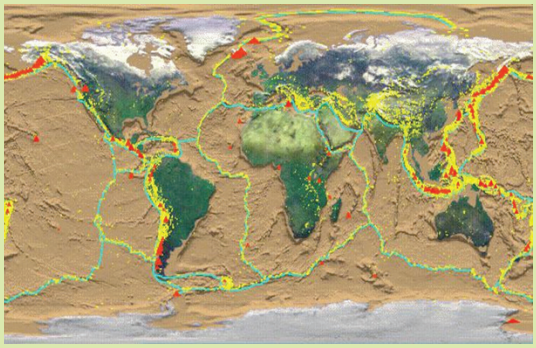

Задача 3. Посочете типовете взаимодействие между литосферните плочи. Впишете в празните полета на фиг. 4 границите на отваряне и затваряне.

Фигура 4

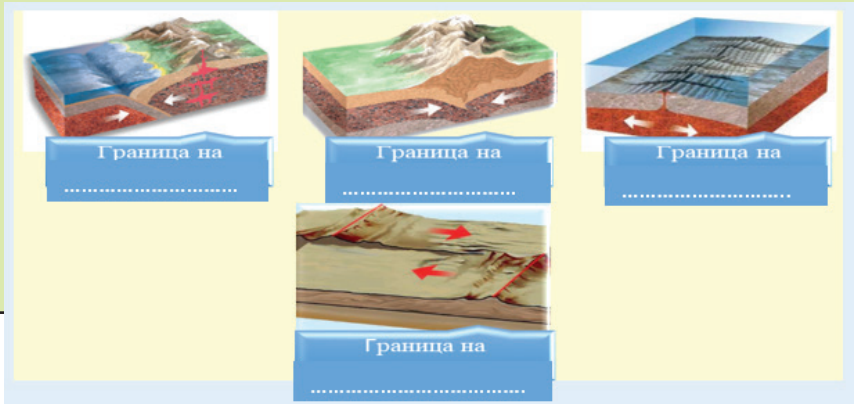

Тема на урока	**2.12. Ендогенни релефообразуващи процеси**
Компетентности като очаквани резултати от обучението	Характеризира ендогенните (вътрешни земни сили) релефообразуващи процеси – същност, тектонски движения (колебателни, нагъвателни, разломни), вулканизъм и земетръсна дейност. Прави изводи за териториалното разположение на вулканите и земетръсната дейност. Обяснява влиянието на земетресенията върху живота на човека и правилата за поведение.
Нови понятия	антиклинала, синклинала; хорст, грабен
Междупредметни връзки	МАТ, ИТ, БЕЛ, ИЦ
План на урока	1. Тектонически движения. 2. Вулканизъм, 3. Земетресения. Териториално разположение на вулканите и земетръсната дейност. 4. Влияние на земетресенията върху живота на човека и правила за поведение
Подходи и методи	Презентация, илюстративно обяснение, наблюдение, сравнение, беседа, самостоятелно информативно обучение, предметно-практически дейности
Ресурси	Е-урок, мултимедийна презентация (https://e-learn.mon.bg/), рисунки, схеми, изображения, картосхеми, работни листове
Дейности за придобиване на ключови компетентности	Компетентности в областта на БЕЛ – изразява мнение по географски въпроси. Генерира и интерпретира географска информация от различни източници. Математически компетентности и основни компетентности в областта на природните науки и технологиите – чете географска схема, диаграма. Дигитални компетентности – използва ИКТ за търсене, събиране и представяне на информация за изпълнение на конкретна задача. Умение за учене – упражнява самоконтрол при изпълняване на дидактически и/или комуникативни задачи. Работи с всички елементи на учебника. Социални и граждански компетентности – коментира и работи в екип.

Разработване на новия учебен материал	Учебният материал предполага усвояване на много нови понятия и термини и разбиране на причинно-следствената зависимост между ендогенните движения (разломните и нагъвателните движения) и морфологията на релефа. Чрез визуалните опори и метода сравнение на 3D изображения на тектоническите процеси, търсене на приликите и разликите ще формираме представите за видове тектонически движения. Урокът се построява по обичаен начин, с който вече са свикнали. При учениците с ниско функциониране задачите могат да бъдат от предметно-практически характер. – Направете от пластилин две плочи. Какво се случва, когато те се сблъскват? – Нарисувайте гънките на земните пластове, които се получават при сблъсъка на плочите и пластовете не се напукват. – Нарисувайте схемата на разломните движения (блоково движение). Какво се случва при напукване на плочите? Защо едните блокове потъват, а другите се издигат? Обозначете посоката на движението на плочите. – Намерете в интернет пространство информацията за вулканите и земетресенията. Проследете по картосхемата на фиг. 6 от помагалото къде се случват чести земетресения и вулкани. Нарисувайте рисунката „Изригване на вулкана“. Учениците усвояват правила на поведение при земетресения чрез рисунки или пиктограми. С учениците с ниско IQ се работи за развитие на уменията за наблюдение, за фокусиране на вниманието, като начало. Извършват се елементарни дейности: пресипване, преливане, вграждане на формите, подреждане по образец, разделяне по определен признак, разглеждане на изображения с посочване на конкретен предмет и др. За преодоляване на инертността е необходимо непрекъснато стимулиране за участие в интересни за детето дейности.

Тема на урока	2.13 – 2.14. Екзогенни процеси
Компетентности като очаквани резултати от обучението	Характеризират екзогенните (външни земни сили) релефообразуващи процеси – същност, форми, териториално разпространение. Разпознават екзогенни форми (свлачище, срутище, дюни, пролом, алувиална низина, пещера, циркус, коритовидна долина, прибойна ниша, пясъчна коса) по описание или изображение.
Нови понятия	изветряне; ерозия; екзарация; абразия; карстов процес; еоличен процес
Междупредметни връзки	МАТ, ИТ, БЕЛ, БЗО
План на урока	Същност, видове екзогенни процеси
Подходи и методи	Презентация, илюстративно обяснение, наблюдение, сравнение, беседа, самостоятелно информативно обучение, предметно-практически дейности
Ресурси	Е-урок, мултимедийна презентация (https://e-learn.mon.bg/), рисунки, схеми, изображения, картосхеми, работни листове
Дейности за придобиване на ключови компетентности	Компетентности в областта на БЕЛ – изразяват мнение по географски въпроси. Генерират и интерпретират географска информация от различни източници. Математически компетентности и основни компетентности в областта на природните науки и технологиите – четат географска схема, диаграма. Дигитални компетентности – използват ИКТ за търсене, събиране и представяне на информация за изпълнение на конкретна задача. Умение за учене – упражняват самоконтрол при изпълняване на дидактически и/или комуникативни задачи. Работят с всички елементи на учебника. Социални и граждански компетентности – коментират и работят в екип.

Разработване на новия учебен материал	Учебният материал е наситен с понятия и термини. Изучават се екзогенните процеси и явления, които оформят земната повърхнина, техните взаимовръзки и зависимости. Урокът протича по обичаен начин, като акцентът се слага върху разбиране на процесите с оглед на сформираните представи, опит и знания. Всеки процес се започва от разрушаване на скалите, пренасяне и наслагване на разрушения материал.

Примерен работен лист

Задача 1. Впишете върху картинките (фиг. 1) на правилно място: срутище, свлачище, денудация**.**

Фигура 1

Задача 2. Релефообразуващата дейност на течащата вода. Впишете в празните полета на фиг. 2 названията на релефните форми.

Фигура 2

Задача 3. Впишете в празните полета на фиг. 3 названията на релефните форми.

Фигура 3

Фигура 4

Задача 4. Релефообразуващата дейност на вятъра. В празните полета на фиг. 4 впишете названията на релефните форми.

Фигура 5

Задача 5. Релефообразуващата дейност на морската вода. Абразия. Напишете върху точките на фиг. 5 названията на релефните форми: прибойна ниша, пясъчна коса, плаж.

Задача 6. Потърсете в интернет повече информация за карстови форми на релефа и пещери в България.

Тема на урока	2.15. Педосфера. Биосфера
Компетентности като очаквани резултати от обучението	Характеризират почвата – същност, фактори на почвообразуването, образуване, състав и свойства. Познават типовете почви, териториалното им разпространение и значение. Характеризират биосферата – състав, обхват, процеси. Дават примери за въздействието на човека върху педосферата и биосферата.
Нови понятия	зонални, азонални, тундрови, подзолисти почви
Междупредметни връзки	МАТ, БЕЛ, БЗО, ИИ
План на урока	1. Почва. Образуване, състав и свойства. 2. Основни типове почви и тяхното разпространение. 3. Биосфера – обхват, състав и свойства
Подходи и методи	Екскурзия, наблюдение, евристична беседа или брейнсторминг, предметно-практически дейности
Ресурси	Натурална почва, заобикаляща среда
Дейности за придобиване на ключови компетентности	Компетентности в областта на БЕЛ – взимат участие в обсъждане, изразяват мнение. Математически компетентности и основни компетентности в областта на природните науки и технологиите – събират и представят информацията за изпълнение на конкретната задача, като се намира в естествена природна среда. Умение за учене – извършват целенасочено наблюдение върху природни обекти и явления. Социални и граждански компетентности – коментират и работят в екип.

Разработване на новия учебен материал	Изучаваният материал дава възможност за прилагане на по-различен подход. Урокът може да се проведе навън, в двора на училището, в близкия парк, където могат да наблюдават засаждането на растенията, да вземат участие в засаждането, да пипнат почвата и да я изучават. Могат да изучат състава на почвата, като цяло, нейния механичен състав, структурата и свойствата ѝ. Споделят видяното или нещо ново, което всеки е открил за себе си, като взимат участие в брейнсторминг за определяне на значимостта на почвата и нейното опазване. Така децата обогатяват и уточняват представите си за околен свят. Съставът на биосферата също е подходящо да се изучава навън, като назовават елементите от живата природа, които могат да наблюдават в дадения момент и областите на тяхното обитаване. Прекият контакт, наблюдението, практическите дейности по засаждане и грижата за растенията обогатяват личния опит на учениците, спомагат за разбиране на взаимозависимостите в природата и ролята на човека в нея. Да осъзнаят себе си, като част от едно цяло, от един голям, сложен и цялостен околен свят, който трябва да опознаят. Може да се предложи на учениците да участват в пленер (групово или индивидуално) и да нарисуват биосферата, като включат всички елементи, които могат да наблюдават около себе си.

Тема на урока	**2.16. Природни компоненти и природни комплекси. Природни зони**
Компетентности като очаквани резултати от обучението	Знае какво е природногеографски комплекс (геосистема) и неговите особености. Познава същността на географската обвивка. Обяснява основните закономерности на географската обвивка (зоналност, азоналност, цялостност и ритмичност). Характеризира природните зони на Земята.
Нови понятия	природни компоненти; пълен и непълен природен комплекс

Междупредметни връзки	МАТ, БЕЛ, БЗО, ИИ
План на урока	1. Природни компоненти. Природен комплекс. Географска обвивка. 2. Природни пояси и зони на Земята
Подходи и методи	Екскурзия, наблюдение, сравнение, евристична беседа, интерактивни методи, предметно-практически дейности – пленер.
Ресурси	Природно-териториален комплекс
Дейности за придобиване на ключови компетентности	Компетентности в областта на БЕЛ – изразяват мнение по географски въпроси. Генерират и интерпретират географска информация от различни източници. Математически компетентности и основни компетентности в областта на природните науки и технологиите – четат географска схема, диаграма. Дигитални компетентности – използва ИКТ за търсене, събиране и представяне на информация за изпълнение на конкретна задача. Умение за учене – упражняват самоконтрол при изпълняване на дидактически и/или комуникативни задачи. Работят с всички елементи на учебника. Социални и граждански компетентности – коментират и работят в екип.

Разработване на новия учебен материал	Изучаваният материал дава възможност за провеждане на урок на открито, сред природата. Учениците ще могат да изброят природните компоненти от природния комплекс, в който се намират в този момент, като ги наблюдават и участват в евристична беседа. Взаимозависимостите между природните компоненти също могат да определят чрез наблюдение и опората на вече усвоените знания и личен опит. Определят се закономерностите – цялостност и цикличност в конкретния природен комплекс, като част от Географската обвивка чрез евристичната беседа: какви промени настъпват през есента, зимата, лятото? Какво ще се случи, ако бъдат изсечени дърветата? Природните пояси и зони на Земята се изучават чрез обсъждане на проблемните въпроси: „Може ли слонът да живее при нас, в нашите гори? Какви условия за живот са му необходими?“ (за бяла мечка, северен елен и др.). Стигаме към извода, че тези животни намират подходящи условия за живот на определени територии, с определени климатични условия и растителност, различни от нашите, които се наричат природни зони. Вертикалната зоналност изучаваме също въз основа на опита и усвоените знания на учениците. Предлага се на учениците да нарисуват (може и групова работа с дозирана помощ) природна зона по избор, като предварително се обсъждат и уточняват природните условия в тях.

Тема на урока	**2.17. – 2.18. Природноресурсен потенциал на Земята**
Компетентности като очаквани резултати от обучението	Разграничава природно условие, природен ресурс и видовете природни ресурси (изчерпаеми, неизчерпаеми, възобновяеми и невъзобновяеми). Оценява природните ресурси (енергийни, минералносуровинни, климатични, водни, поземлени, биологични) на Земята.
Нови понятия	природноресурсен потенциал

Междупредметни връзки	МАТ, БЕЛ, БЗО, ИИ
План на урока	1. Природни условия и природни ресурси. 2. Природоресурсен потенциал. Оценка на природния потенциал. 3. Видове природни ресурси
Подходи и методи	Презентация, илюстративно обяснение, наблюдение, сравнение, беседа, самостоятелно информативно обучение, предметно-практически дейности
Ресурси	Е-урок, мултимедийна презентация (https://e-learn.mon.bg/), рисунки, схеми, изображения, картосхеми, работни листове
Дейности за придобиване на ключови компетентности	Компетентности в областта на БЕЛ – изразява мнение по географски въпроси. Генерира и интерпретира географска информация от различни източници. Математически компетентности и основни компетентности в областта на природните науки и технологиите – чете географска схема, диаграма. Дигитални компетентности – използва ИКТ за търсене, събиране и представяне на информация за изпълнение на конкретна задача. Умение за учене – упражнява самоконтрол при изпълняване на дидактически и/или комуникативни задачи. Работи с всички елементи на учебника. Социални и граждански компетентности – коментира и работи в екип.
Разработване на новия учебен материал	Учебното съдържание е наситено с много информация, класифицирана по определен признак. Учениците трябва да разграничат понятия природни условия, природни ресурси, природноресурсен потенциал, да следват логиката на обобщени понятия като: неизчерпаемите ресурси, изчерпаемите ресурси, възобновяеми и невъзобновяеми. В помагалото учебният материал е структуриран в таблици и схеми за по-лесно асимилиране. За усвояване на учебното съдържание ще се работи по обичаен начин. След преглед на е-урок или презентация учениците използват схемите от помагалото за затвърдяване на знанията. След това се решават задачи от работния лист.

Примерен работен лист:

Задача 1. Попълнете в таблицата на фиг.1 видовете природни ресурси, като напишете необходимите думи върху точките

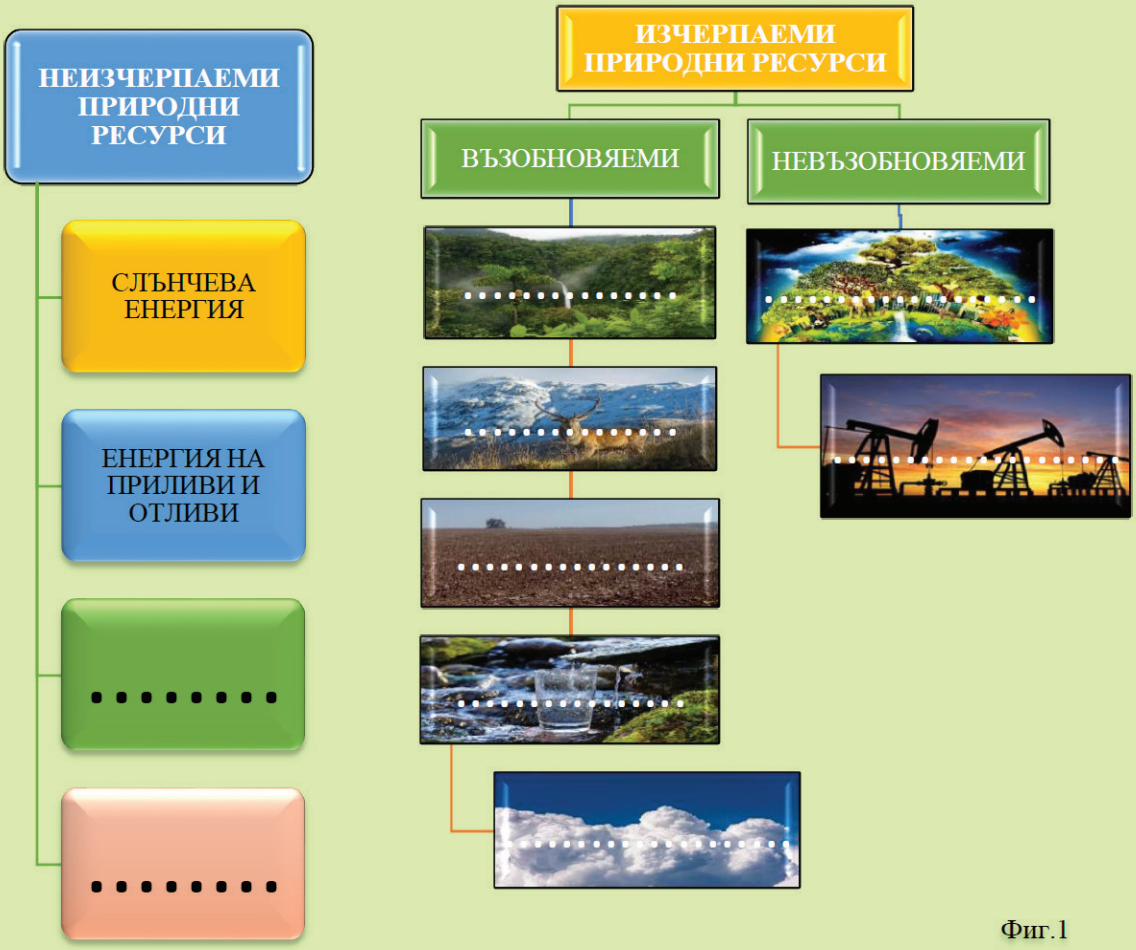

Фиг.1

Задача 2. Към кой вид природен ресурс се отнасят изобразените обекти на фиг. 2? Впишете в празните полета.

1……	2……..	3……	4……	5……

Фиг.2 Тропически гори 2. Питейна вода 3. Минерална вода 4. Животни 5. Почви

Тема на урока	2.19. Глобални проблеми на съвременността
Компетентности като очаквани резултати от обучението	Дефинира суровинноенергийния и екологичния проблем. Обяснява причините за възникване и последиците от суровинно-енергийния и екологичния проблем. Посочва начини за преодоляване на суровинноенергийния и екологичния проблем. Знае същността на идеята за устойчиво развитие. Анализира различни източници на информация по проблема.
Нови понятия	глобални проблеми; алтернативни източници на енергия
Междупредметни връзки	МАТ, БЕЛ, ИКТ, ИЦ
План на урока	1. Същност и видове глобални проблеми. 2. Суровинноенергиен проблем. 3. Екологичен проблем. 4. Устойчиво развитие
Подходи и методи	Презентация, илюстративно обяснение, наблюдение, сравнение, беседа, самостоятелно информативно обучение, предметно-практически дейности, ролева игра
Ресурси	Е-урок, мултимедийна презентация (https://e-learn.mon.bg/), рисунки, схеми, изображения, картосхеми, работни листове

Дейности за придобиване на ключови компетентности	Компетентности в областта на БЕЛ – изразяват мнение по географски въпроси. Генерират и интерпретират географска информация от различни източници. Математически компетентности и основни компетентности в областта на природните науки и технологиите – четат географска схема, диаграма. Дигитални компетентности – използват ИКТ за търсене, събиране и представяне на информация за изпълнение на конкретна задача. Умение за учене – упражняват самоконтрол при изпълняване на дидактически и/или комуникативни задачи. Работят с всички елементи на учебника. Социални и граждански компетентности – коментират и работят в екип.
Разработване на новия учебен материал	Запознаване със съдържанието на урока може да се започне от прегледа на е-урок или презентация. Изяснява се понятието, глобалните проблеми, същността, причините за възникване и начините за решаване. Работата с работен лист е необходима за уточняване на важните детайли. Екологичният проблем може да бъде обсъден чрез ролева игра (при възможност), като учениците се обединяват в три групи: предприемачите определят причините на проблема, еколозите изговарят последиците и правителството начините за решаване. При учениците с ниско ниво на функциониране се работи по изграждане на първоначални представи, като акцентът се поставя върху опазването на околната среда.

Примерен работен лист

Задача 1. Напишете върху точките видовете глобални проблеми на човечеството.

Задача 2. Оцветете рисунките

VIII КЛАС

БИОЛОГИЯ И ЗДРАВНО ОБРАЗОВАНИЕ

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО БИОЛОГИЯ И ЗДРАВНО ОБРАЗОВАНИЕ VIII КЛАС

УВОД

Знанията разширяват кръгозора на човека, помагат му да се ориентира в жизнените явления, да ги опознава и да се адаптира към социалната среда. За да се повиши качеството на знанията на учениците със специални образователни потребности, в процеса на обучение трябва да се създават условия и възможности за корекция на дефицитите в познавателната им дейност.

Учебният предмет Биология и здравно образование в VIII клас представя знания по пет основни теми: „Структурна организация на човешкия организъм“, „Обмяна на веществата“, „Движение и опора на тялото“, „Размножаване, растеж и развитие“, „Регулация и хомеостаза“.

В центровете за специална образователна подкрепа е необходимо учебното съдържание за VIII клас да бъде редуцирано и адаптирано, за да е полезно и достъпно за учениците. Това е трудна задача, която може да се реши успешно, ако обучението е ориентирано към резултатите. Необходимо е вниманието да се насочи към прилагането на знанията в реалния живот чрез изграждането на ключови компетентности – интегрирано през всички учебни предмети.

В началото на учебната година учителят изготвя индивидуална учебна програма по биология за VIII клас за всеки ученик, като следва акцентите в учебното съдържание и отчита напредъка и силните му страни. И въпреки че те имат единна структура, са различни (персонализирани), защото в тях се вземат под внимание конкретните възможности и интереси на отделния ученик и служат за планиране на урочната работа по биология за цялата учебна година в зависимост от индивидуалното темпо на учене. Учителят от опит знае, че няма съвършени учебник или помагало, които да го „водят“ в работата с децата със СОП по биология и здравно образование. Учебниците са източник на знания, но какво точно ще „вземе“ учителят от тях по дадена тема, трябва да е съобразено с нивото на отделния ученик, като се осигури постигането на очакваните резултати, посочени в индивидуалната му учебна програма.

Учителят трябва да избере само тази част от знанието, която е подходяща за конкретния ученик, да го представи по достъпен начин, да предложи подходящи индивидуални и/или практически задачи по темата, общи проекти в групата и други ресурси, до които да имат достъп и родителите, защото те са партньори на учителите в процеса на обучението на децата със СОП. Това е особено осезаемо при работата в електронна среда от разстояние.

В настоящото методическото ръководство по Биология и здравно образование за VIII клас са представени някои възможности за организация и планиране на обучението в центровете за специална образователна подкрепа, като са подбрани и адаптирани основни знания от учебното съдържание по подтемите: 1. Структурна организация на човешкия организъм. Клетка и тъкани (Понятие за структурната организация на човешкия организъм – клетки, тъкани, органи, системи от органи и организъм. Видове клетки и тъкани в човешкото тяло. Микроскоп); 2. Равнища на организация в човешкия организъм. Клетъчен строеж (Йерархия в организацията в човешкия организъм. Строеж на клетката); 3. Тъкани. Епителна и съединителна тъкан (Понятие за тъкани. Видове тъкани в човешкия организъм. Епителната тъкан – покривен и жлезист епител.

Съединителна тъкан – със свързваща, защитна и изхранваща функция, с опорна функция); 4. Мускулна и нервна тъкан (Мускулна тъкан – понятие за напречно набраздена, сърдечна мускулна тъкан, гладка мускулна тъкан. Нервна тъкан. Устройство на неврона); 5. Обмяна на веществата (Същност. Храна. Състав на храната. Здравословно хранене); 6. Храносмилателна система. (Устройство на храносмилателната система при човека. Храносмилане. Здравни познания за храненето); 7. Устна кухина (Зъби – устройство, видове, грижа. Език – устройство, зони на вкуса); 8. Дихателна система (Устройство. Процесът дишане); 9. Отделителна система. (Устройство и характеристика. Функции); 10. Сърдечносъдова система (Устройство и характеристика. Кръв. Кръвообращение. Грижи за здравето); 11. Движение и опора на тялото. (Опорно-двигателна система. Скелет. Грижи за здравето. Мускули); 12. Размножаване, полова система, оплождане (Понятие за процеса размножаване. Мъжка и женска полова система. Първични и вторични полови белези. Оплождане. Полови клетки, зигота); 13. Растеж и развитие (Същност на растежа и развитието при човека. Индивидуално развитие при мъжа и при жената. Ембрионално и постембрионално развитие); 14. Регулация и хомеостаза. Нервна система (Устройство на нервната система. Понятие за централна и периферна нервна система.Функции. Рецептори). Води се рубрика „Знаете ли, че“, в която са посочени интересни допълнителни факти по темата.

Всяка тема и подтема може да се редуцира и адаптира допълнително, а също – да се обогати с още примери, презентации, кратки филми с учебно съдържание и други подходящи ресурси (според възможностите на учениците и в зависимост от поставените цели). По представените тук теми са приложени идеи за работни листове – възможно е да се ползват само отделни задачи или да се комбинират.

В заключение – настоящото методическо ръководство за учители за адаптиране на учебното съдържание по Биология и здравно образование за VIII клас за ученици със специални образователни потребности, които се обучават в центрове за специална образователна подкрепа (ЦСОП) по индивидуални учебни програми, е възможност за предоставяне на равен достъп до качествено образование, приобщаване и активно включване в образователния процес.

Тема № 1	**СТРУКТУРНА ОРГАНИЗАЦИЯ НА ЧОВЕШКИЯ ОРГАНИЗЪМ. КЛЕТКА И ТЪКАНИ**
Планиране	Тема № 1 „Структурна организация на човешкия организъм. Клетка и тъкани“ е подходяща да се организира в рамките на не по-малко от 3 учебни часа по биология и здравно образование в VIII клас на ЦСОП. Тема №1 включва следните акценти: 1. Структурна организация на човешкия организъм. 2. Клетка и тъкани. 3. Микроскоп.

Компетентности като очаквани резултати	1. Назовава, означава и посочва равнищата на организация на човешкия организъм върху схема и изображение. 2. Дава примери за органи и системи от органи, като използва изображения. 3. Различава клетка и тъкани. Съотнася клетките към съответните тъкани. 4. Назовава и разпознава (върху схема, изображение) различни видове тъкани. 5. Посочва основните части на микроскопа. 6. Описва формата на различните видове клетки в човешкия организъм и ги посочва върху изображение. Оцветява ги.
Основни понятия, нови думи	Нервни клетки, хрущялни клетки, мускулни клетки, яйцеклетка, сперматозоиди, костни клетки, епителни и мастни клетки. Червени и бели кръвни телца. Оптичен микроскоп.
Междупредметни връзки	Български език и литература, изобразително изкуство, информационни технологии.
Подходи, методи и форми на работа	Схематично представяне на структурната организация на човешкия организъм. Разкриване на взаимовръзки: устройство – функции. Решаване на задачи за разпознаване на видове клетки, структури на клетката. Самостоятелна работа, сравнение, интерактивни методи, електронни ресурси.
Ресурси	Презентация, схеми, илюстративен материал, е-урок, работни листове.
Знания, умения и отношения	Използва правилно термините, с които са означени клетки и тъкани в човешкия организъм. Проследява на изображение или модел, означава и съставя описание на клетка и тъкани. Разчита схеми и графики за структурната организация на човешкия организъм.

Идеи за работа **Задача 1.** Назови и посочи видовете клетки.	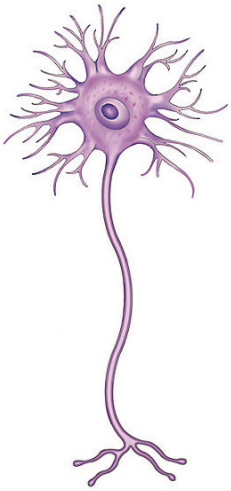 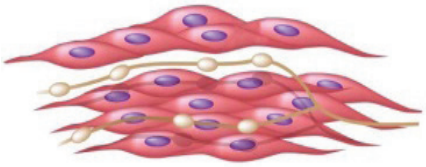 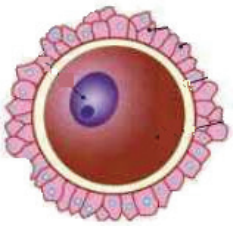 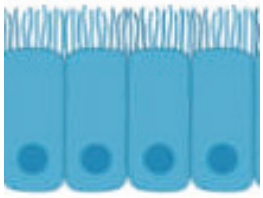

Тема № 2	**РАВНИЩА НА ОРГАНИЗАЦИЯ В ЧОВЕШКИЯ ОРГАНИЗЪМ. КЛЕТЪЧЕН СТРОЕЖ**
Планиране	Тема № 2 „Равнища на организация в човешкия организъм. Клетъчен строеж“ е подходяща да се организира в рамките на 2 учебни часа по биология и здравно образование в VIII клас на ЦСОП. Тема №2 включва следните акценти: 1. Равнища на организация на човешкия организъм – йерархична структура (химично ниво, клетъчно ниво, ниво тъкан, ниво органи, ниво системи от органи, ниво човешки организъм). 2. Строеж на клетката (клетъчна мембрана, ядро, цитоплазма, апарат на Голджи, ендоплазмена мрежа, рибозоми, лизозоми, митохондрии)

Компетентности като очаквани резултати	1. Диференцира равнищата на организация на човешкия организъм и ги назовава на изображение. 2. Дава примери за равнищата на организация на човешкия организъм. 3. Обобщава в какво се изразява приликата в устройството между всички клетки в човешкото тяло.
Основни понятия, нови думи	Клетъчна мембрана, ядро, цитоплазма, апарат на Голджи, ендоплазмена мрежа, рибозоми, лизозоми, митохондрии; нервни клетки, хрущялни клетки, мускулни клетки, яйцеклетка, сперматозоиди, костни клетки, епителни и мастни клетки; червени и бели кръвни телца; оптичен микроскоп.
Междупредметни връзки	Български език и литература, изобразително изкуство, информационни технологии.
Подходи, методи и форми на работа	Разглеждане на изображения на тъкани в човешкия организъм. Изграждане на схематични рисунки на тъкани. Разкриване на взаимовръзката между устройство и функции. Решаване на задачи за разпознаване на видове клетки, структури на клетката. Сравнение. Беседа.
Ресурси	Презентация, схеми, работни листове, илюстративен материал, електронни ресурси.
Знания, умения и отношения	Използва правилно термините, с които са означени клетки и тъкани в човешкия организъм. Проследява на изображение или модел, означава и съставя описание на клетка и тъкани. Разчита схеми и графики за структурната организация на човешкия организъм.

Идеи за работа **Задача 1.** Посочи равнищата на организация на човешкия организъм.		организъм системи от органи орган тъкан клетка
Задача 2. Назови и запиши органите.	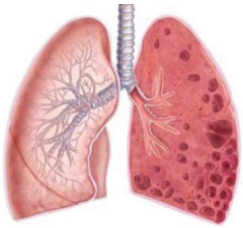	

Тема № 3	**ТЪКАНИ. ЕПИТЕЛНА И СЪЕДИНИТЕЛНА ТЪКАН**
Планиране	Тема №3 „Тъкани. Епителна и съединителна тъкан“ е подходяща да се организира в рамките на 2 учебни часа по биология и здравно образование в VIII клас на ЦСОП. Тема № 3 включва следните акценти: 1. Понятие за тъкани. 2. Типове тъкани и клетките, от които са изградени. 3. Епителна тъкан – понятие за покривен и жлезист епител. 4. Съединителна тъкан. Видове според функцията.

Компетентности като очаквани резултати	1. Назовава и посочва различни видове епителна и съединителна тъкан. 2. Означава (върху схема, изображение) различни видове епителна и съединителна тъкан. 3. Посочва функциите на епителната и съединителната тъкан.
Основни понятия, нови думи	Равнища на организация; йерархия; епителна тъкан, съединителна тъкан, мускулна тъкан, нервна тъкан; покривен епител, жлезист епител.
Междупредметни връзки	Български език и литература, изобразително изкуство.
Подходи, методи и форми на работа	Беседа; самостоятелна работа; рисунка;
Ресурси	Схеми, работни листове, илюстративен материал, електронни ресурси.
Знания, умения и отношения	Използва правилно термините, с които са означени тъканите в човешкия организъм. Проследява на изображение или модел, означава и съставя описание на клетка и тъкани. Разчита схеми за епителна и съединителна тъкан.

Идеи за работа **Задача 1.** Посочи видовете епителни клетки.	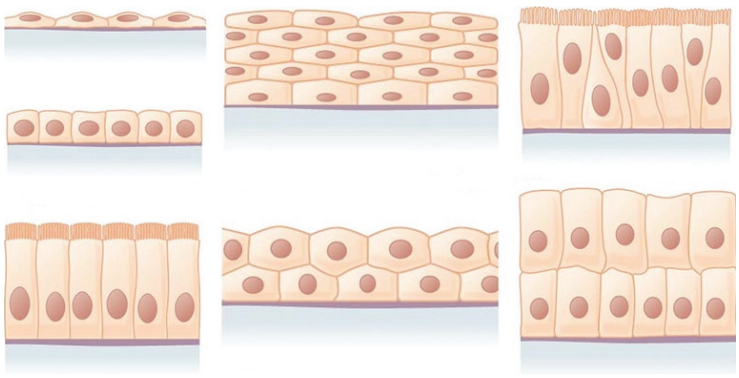
Въпроси и задачи:	1. От каква тъкан е изграден външният слой на кожата. 2. Нарисувай/оцвети част от епителна тъкан. 3. На микроскоп наблюдавай готов препарат от видове епителна или съединителна тъкан.

Тема № 4	**МУСКУЛНА И НЕРВНА ТЪКАН**
Планиране	Тема № 4 „Мускулна и нервна тъкан“ е подходяща да се организира в рамките на 2 учебни часа по биология и здравно образование в VIII клас на ЦСОП. Тема №4 включва следните акценти: 1. Понятие за мускулна тъкан. 2. Видове мускулна тъкан (напречно набраздена мускулна тъкан, сърдечна мускулна тъкан, гладка мускулна тъкан). 3. Нервна тъкан, неврон.

Компетентности като очаквани резултати	1. Разпознава (върху схема, изображение) мускулна и нервна тъкан. 2. Изброява различни видове мускулна тъкан, посочва ги върху изображение. 3. Описва видовете мускулна тъкан в зависимост от устройството и функцията. Дава примери – кои органи изграждат различните видове мускулна тъкан. 4. Посочва частите на нервната клетка. Оцветява.
Основни понятия, нови думи	Мускулна тъкан, напречно набраздена мускулна тъкан, сърдечна мускулна тъкан, гладка мускулна тъкан, нервна тъкан, нервна клетка, сиво и бяло мозъчно вещество.
Междупредметни връзки	Български език и литература, изобразително изкуство, информационни технологии.
Подходи, методи и форми на работа	Беседа; самостоятелна и групова работа; рисунка; работа с електронни ресурси.
Ресурси	Илюстративен материал, схеми, работни листове, електронни ресурси.
Знания, умения и отношения	Описва резултати от наблюдение по даден план и ориентири. Изброява видовете мускулна тъкан. Описва различни видове мускулна тъкан според структурата и функциите. Означава (върху схема, изображение) различни видове мускулна тъкан. Описва/посочва частите на нервната клетка.

Идеи за работа **Въпроси и задачи:**	1. Посочи/назови видовете мускулна тъкан. Кои органи изгражда? 2. На микроскоп наблюдавай готов препарат от мускулна или нервна тъкан.
Задача. Оцвети различните видове мускулатура и органите, които изграждат.	

Тема № 5	**ОБМЯНА НА ВЕЩЕСТВАТА**
Планиране	Тема № 5 „Обмяна на веществата“ е подходяща да се организира в рамките на 2 учебни часа по биология и здравно образование в VIII клас на ЦСОП. Тема №5 включва следните акценти: 1. Жизнени процеси – хранене, дишане и отделяне. 2. Понятие за обмяна на веществата. 3. Храна. 4. Състав на храната (въглехидрати, мазнини, белтъци, вода, минерални соли, витамини).
Компетентности като очаквани резултати	1. Дефинира процесите, осигуряващи обмяната на веществата (хранене, дишане, отделяне, кръвообращение). 2. Дефинира понятието „обмяна на вещества“ при човека. 3. Дефинира понятието „здравословно хранене“. 4. Изброява здравословни храни за обяд/закуска.
Основни понятия, нови думи	Хранителни вещества, вода, минерални соли, кислород, въглероден диоксид, кръвообращение.
Междупредметни връзки	Български език и литература, информационни технологии.
Подходи, методи и форми на работа	Беседа; самостоятелна и групова работа; работа с работен лист, електронни ресурси.
Ресурси	Презентация, работни листове, схеми, илюстративен материал.

Знания, умения и отношения	Дефинира основните жизнени процеси, чрез които се извършва обмяна на вещества (хранене, дишане, отделяне, кръвообръщение). Дава примери за здравословна храна. Проследява състава на групите хранителни продукти.
Идеи за работа **Задача 1.** Посочи/назови видовете храна. Коя храна трябва да ядем в по-малко количество?	
Задача 2. Нарисувай твоята любима храна. Ето някои идеи на картинката.	 Например: Банан Ягода Броколи Чушки Ядки Круша и др.
Задача 3	Напиши или нарисувай твоето меню за закуска, обяд.

Тема № 6	**ХРАНОСМИЛАТЕЛНА СИСТЕМА**
Планиране	Тема № 6 „Храносмилателна система“ е подходяща да се организира в рамките на не по-малко от 2 учебни часа по биология и здравно образование в VIII клас на ЦСОП. Тема № 6 включва следните акценти: 1. Устройство на храносмилателна система при човека (устна кухина, зъби, език, слюнчени жлези, гълтач, хранопровод, стомах, задстомашна жлеза и жлъчен мехур, черен дроб, тънко черво, дебело черво, анус). 2. Функция на органите, изграждащи храносмилателната система. 3. Храносмилане. 4. Здравни познания за храненето.
Компетентности като очаквани резултати	1. Изяснява що е хранене и храносмилане. 2. Разпознава, назовава и посочва органите на храносмилателната система върху изображение или модел. 3. Описва кратко основните функции на органите, изграждащи храносмилателната система. 4. Означава върху схема органите на храносмилателната система. 5. Участва в беседа за значението на режима на хранене, хигиената на хранене и здравословните храни за оптималното функциониране на организма.
Основни понятия, нови думи	Храносмилане, храносмилателна система, устна кухина, слюнчени жлези, гълтач, хранопровод, стомах, задстомашна жлеза и жлъчен мехур, черен дроб, тънко черво, дебело черво, анус;.
Междупредметни връзки	Български език и литература, изобразително изкуство, информационни технологии.
Подходи, методи и форми на работа	Електронни ресурси; беседа; самостоятелна работа; рисунка
Ресурси	Презентация, схеми, работни листове, илюстративен материал.

Знания, умения и отношения	Използва правилно термините, с които са означени органите, изграждащи храносмилателната система и процесите хранене и храносмилане. Проследява на изображение, означава и описва последователността от органи, изграждащи храносмилателната система. Обосновава значението на правилата за опазване на здравето на човека.	
Идеи за работа **Задача1.** Проследи пътя на храната от постъпването ѝ в устната кухина (уста) до отделянето на непотребните вещества от организма.	Храната постъпва в устната кухина (уста), където започва механичното смилане – чрез раздробяване и сдъвкване с участието на зъбите. Размесването на храната е с участието на езика. Началото на химичното смилане се осъществява от слюнчените жлези. Следва: 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.	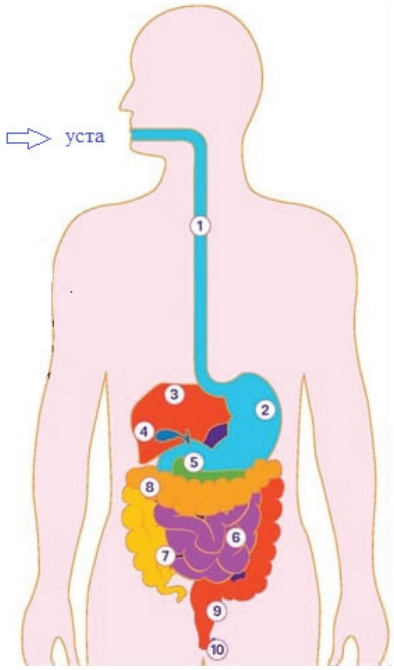

Тема № 7	**УСТНА КУХИНА**
Планиране	Тема № 7 „Устна кухина“ се организира в рамките на 1 учебен час по биология и здравно образование в VIII клас на ЦСОП. Тема № 7 включва следните акценти: 1. Зъби – брой, разположение, функция. 2. Разлика между млечни и постоянни зъби. 3. Видове зъби – резци, кучешки, предкътници, кътници, мъдреци. 4. Устройство на зъб (коронка, шийка, корен). 5. Хигиена на зъбите. 6. Език и зоните на вкуса. Ролята на езика в процеса храносмилане.
Компетентности като очаквани резултати	1. Назовава и означава (върху схема, изображение) устройството на зъба. 2. Изработва модел (рисунка) на зъбче. 3. Изброява видовете зъби (резци, кучешки кътници, предкътници и мъдреци). 4. Полага грижи за хигиената в устната кухина. 5. Посочва зоните на вкуса върху изображение на език. Понятие за вкусови рецептори.
Основни понятия, нови думи	Млечни и постоянни зъби; резци, кучешки кътници, предкътници, мъдреци; вкусови рецептори; слюнчени жлези; вкусови рецептори.
Междупредметни връзки	Български език и литература, изобразително изкуство, информационни технологии.
Подходи, методи и форми на работа	Беседа; моделиране; рисунка; електронни ресурси.
Ресурси	Презентация, схеми, работни листове, илюстративен материал.
Знания, умения и отношения	Познава устройството на зъба. Изброява частите на зъба, видовете зъби и техните функции. Познава зоните на вкуса върху езика и вкусовите рецептори. Изработва модел или рисунка по темата и описва устройството на зъбите и езика. Означава (върху схема, изображение) частите на зъба.

Идеи за работа **Задача 1.** Посочи устройството на зъба, като ползваш рисунката.	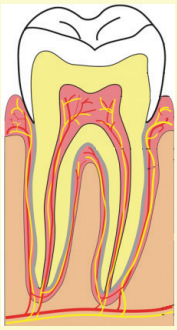 Запиши: КОРОНКА ШИЙКА КОРЕН
Задача 2. Нека да следваме схемата. Това е практическа задача – да се научим правилно и редовно да мием зъбите си.	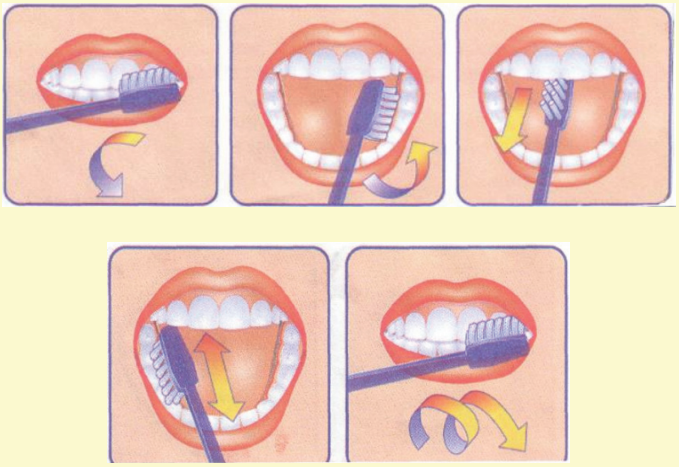

Тема № 8	**ДИХАТЕЛНА СИСТЕМА**
Планиране	Тема № 8 „Дихателна система“ е подходяща да се организира в рамките на 2 учебни часа по биология и здравно образование в VIII клас на ЦСОП. Тема № 8 включва следните акценти: 1. Устройство на дихателната система – понятие за носна кухина / устна кухина, трахея, гълтач, гръклян, трахея, бели дробове, бронхи, бронхиоли. 2. Дишане – промени, които настъпват при процеса дишане. 3. Дихателни движения – вдишване и издишване. 4. Описание на органите, изграждащи дихателната система.

Компетентности като очаквани резултати	1. Изброява и посочва органите на дихателната система. 2. Описва дихателните движения вдишване и издишване. 3. Описва устройството на дихателните органи. 4. Назовава и означава (върху схема или изображение) дихателните органи. 5. Оценява значението на процеса дишане за живота на човека. 6. Оценява вредата от тютюнопушенето и замърсеността на въздуха.
Основни понятия, нови думи	Носна кухина (нос), гълтач, гръклян, трахея, бронхи, бронхиоли; ихателни движения.
Междупредметни връзки	Български език и литература, изобразително изкуство, човекът и природата, информационни технологии.
Подходи, методи и форми на работа	Беседа; групова работа; електронни ресурси; презентация.
Ресурси	Схеми, илюстративен материал, презентация, електронни ресурси, работни листове.
Знания, умения и отношения	Дефинира процеса дишане. Изброява, описва и означава (върху схема или изображение) устройство и функции на органите на дихателната система. Дискутира влиянието на тютюнопушенето и замърсения въздух върху състоянието на организма. Разработва (в екип) проекти и др., свързани с дишането и здравословния начин на живот.

Идеи за работа **Задача 1.** Посочи органите на дихателната система. **Задача 2.** Като ползваш схемата, изясни дихателните движения – вдишване и издишване	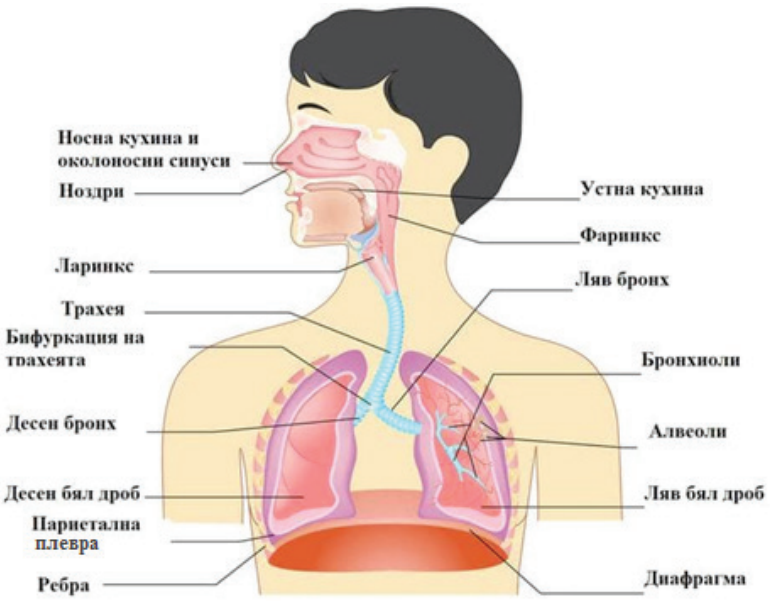

Тема № 9	**ОТДЕЛИТЕЛНА СИСТЕМА**
Планиране	Тема № 9 „Отделителна система“ е подходяща да се организира в рамките на 2 учебни часа по биология и здравно образование в VIII клас на ЦСОП. Тема № 9 включва следните акценти: 1. Устройство на отделителната система. 2. Характеристика на органите, изграждащи отделителната система (бъбреци, пикочопровод, пикочен мехур, пикочен канал). 3. Устройство на бъбрек. 4. Функция на отделителната система.
Компетентности като очаквани резултати	1. Изброява органите на отделителната система. 2. Описва устройството и функциите на отделителните органи, изграждащи отделителната система. 3. Назовава и означава върху схема или изображение отделителните органи.

Основни понятия, нови думи	Отделителна система, бъбреци, бъбречно легенче, пикочопровод, пикочен мехур, пикочен канал
Междупредметни връзки	Български език и литература, изобразително изкуство, информационни технологии.
Подходи, методи и форми на работа	Беседа; рисунка; работа с електронни ресурси.
Ресурси	Презентация, схеми, работни листове, илюстративен материал.
Знания, умения и отношения	Използва правилно термините, с които са означени органите на отделителната система. Проследява на изображение или модел, означава и съставя описание на органите, изграждащи отделителната система. Определя функциите и/или устройството на отделителната система.
Идеи за работа **Задача 1.** Означи устройството на бъбрека, като ползваш рисунката.	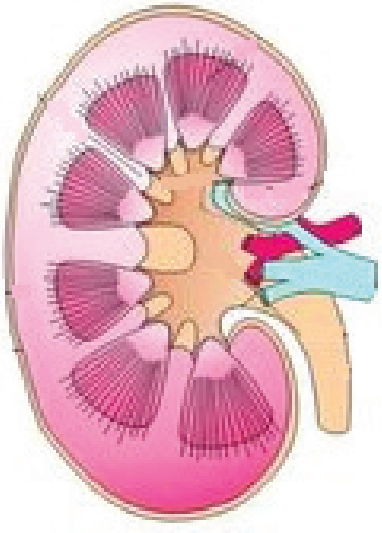 Устройство на бъбрек: 1. Кора 2. Сърцевина 3. Бъбречно легенче 4. Пикочопровод

Тема №10	**СЪРДЕЧНОСЪДОВА СИСТЕМА**
Планиране	Тема № 10 „Сърдечносъдова система“ е подходяща да се организира в рамките на 2 учебни часа по биология и здравно образование в VIII клас на ЦСОП. Тема № 10 включва следните акценти: 1. Устройство на сърдечносъдовата система (сърце и кръвоносни съдове). 2. Видове кръвоносни съдове – устройство и функция. 3. Понятие за кръвообръщение при човека. 4. Грижа за здравето на човека.
Компетентности като очаквани резултати	1. Дефинира процеса кръвообращение. 2. Посочва и изброява органите на сърдечносъдовата система. 3. Назовава видовете кръвоносни съдове. 4. Посочва устройството и функциите на сърцето. 5. Посочва и означава върху рисунка, схема, изображение устройството на сърдечносъдовата система. 6. Изяснява значението на кръвта като преносител на вещества.
Основни понятия, нови думи	Сърдечносъдова система, сърце, артерии, вени, капиляри; кръв; кръвообращение
Междупредметни връзки	Български език и литература, изобразително изкуство, информационни технологии.
Подходи, методи и форми на работа	Беседа; рисунка; електронни ресурси.
Ресурси	Презентация, схеми, работни листове, илюстративен материал, е-урок.

Знания, умения и отношения	Използва правилно термините, с които са означени органите на сърдечносъдова система в човешкото тяло. Посочва на изображение, означава и описва органите на сърдечносъдовата система и протичащите в нея процеси. Определя по устройство принадлежността на органите (сърце, артерии, вени, капиляри) към сърдечносъдовата система. Посочва правила за здравословен начин на живот.
Идеи за работа **Задача 1.** Означи устройството на сърдечносъдовата система, като ползваш изображението.	Устройство на сърдечносъдовата система при човека: 1. Сърце 2. Артерии 3. Вени 4. Капиляри 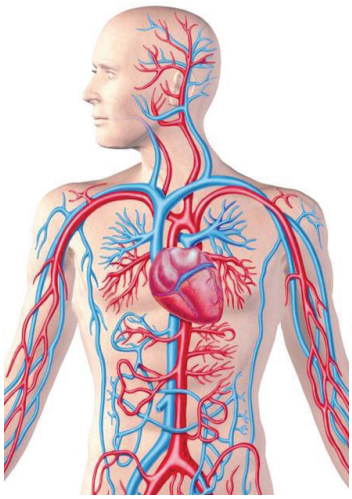

Тема № 11	**ДВИЖЕНИЕ И ОПОРА НА ТЯЛОТО**
Планиране	Тема № 11 „Движение и опора на тялото“ е подходяща да се организира в рамките на 2 учебни часа по биология и здравно образование в VIII клас на ЦСОП. Тема № 11 включва следните акценти: 1. Понятие за опорно-двигателна система – устройство (кости и мускули). 2. Устройство на скелета – кости на черепа, кости на туловището (гръбначен стълб и гръден кош) и кости на крайниците (горен крайник, долен крайник). 3. Грижи за здравето на опорно-двигателна система на човека. 4. Мускули на главата, на шията, на торса и на крайниците.

Компетентности като очаквани резултати	1. Назовава, означава и посочва частите на опорно-двигателната система. 2. Описва функциите на активната (мускулите) и пасивната (костите) част на опорно-двигателната система. 3. Означава частите на опорно-двигателната система, видове кости на изображения и схеми. 4. Посочва, разпознава и означава частите на скелета на изображение. 5. Диференцира костите на гръбначния стълб, черепа, костите на гръдния кош, костите на горните и долните крайници. 6. Посочва и описва устройството на скелетните мускули. 7. Разграничава видовете скелетни мускули според движението, което извършват. 8. Описва функцията на скелетните мускули. 9. Описва връзката кости – скелетни мускули – нервна система. 10. Обсъжда рисковите фактори, водещи до увреждане на опорно-двигателната система.
Основни понятия, нови думи	Опорно-двигателна система; кости на черепа; кости на туловището; гръбначен стълб; гръден кош; кости на горен крайник; кости на долен крайник; ребра; череп; мускули;
Междупредметни връзки	Български език и литература, изобразително изкуство, информационни технологии.
Подходи, методи и форми на работа	Беседа; групова работа; рисунка; електронни ресурси.
Ресурси	Презентация, схеми, работни листове, илюстративен материал.
Знания, умения и отношения	Използва правилно термините, с които са означени елементите на опорно-двигателна система в човешкия организъм. Посочва и проследява на изображение, означава и описва устройството на опорно-двигателната система. Посочва костите на туловището, черепа, костите на гръбначния стълб, гръдния кош, костите на горния крайник, костите на долния крайник, ребрата и мускулите.

Идеи за работа **Задача 1.** Посочи устройството на опорно-двигателната система, като ползваш изображението.	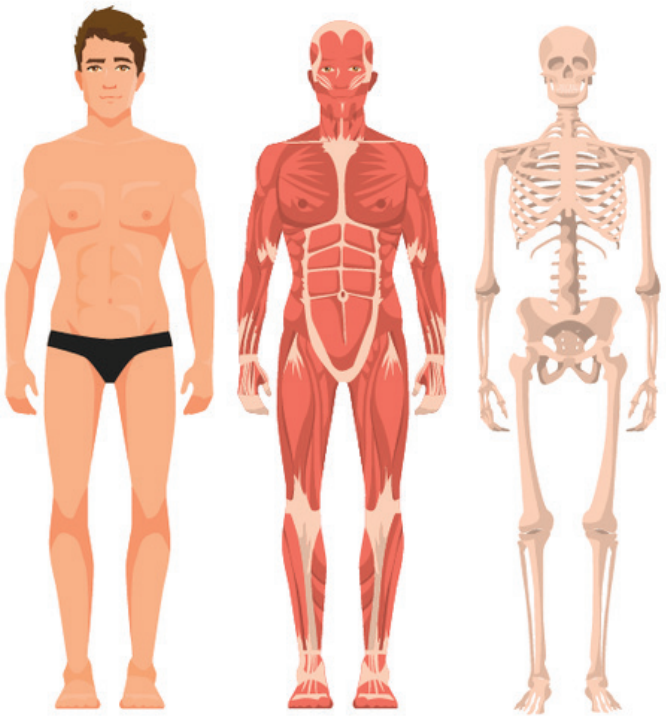

Тема № 12	**РАЗМНОЖАВАНЕ, ПОЛОВА СИСТЕМА, ОПЛОЖДАНЕ**
Планиране	Тема № 12 „Размножаване, полова система, оплождане“ е подходяща да се организира в рамките на 2 учебни часа по биология и здравно образование в VIII клас на ЦСОП. Тема №12 включва следните акценти: 1. Що е размножаване. 2. Устройство на мъжка полова система – семенници, тестиси, надсеменници, семеотводни канали, семенни мехурчета, простата (жлеза) и полов член. 3. Устройство на женска полова система – яйчници, яйцепроводи (маточни тръби), матка, влагалище. 4. Що е оплождане, яйцеклетка, сперматозоид, зигота.

Компетентности като очаквани резултати	1. Посочва и означава (върху схема, изображение) устройство на органите на мъжката и женската полова система. 2. Посочва рисковете от ранни сексуални контакти; личната отговорност при създаване на потомство. 3. Разработва (в екип) проекти и др., свързани с опазване на здравето и нерисково сексуално поведение.
Основни понятия, нови думи	Семенници; тестиси; надсеменници; семеотводни канали; семенни мехурчета; простата (жлеза); полов член; яйчници; яйцепроводи (маточни тръби); матка; влагалище; оплождане; яйцеклетка; сперматозоид; зигота.
Междупредметни връзки	Български език и литература, изобразително изкуство, информационни технологии.
Подходи, методи и форми на работа	Беседа; сравнение; електронни ресурси.
Ресурси	Презентация, схеми, работни листове, илюстративен материал, е-урок.
Знания, умения и отношения	Използва правилно термините, с които са означени органите в мъжката и женската полова система. Посочва на схема или изображение органите, изграждащи мъжката и женската полова система, и описва протичащите процеси. Определя по функция и/или устройство принадлежност на орган (органи) към дадената полова система. Обосновава значението на правилата за опазване на здравето на човешкия организъм.
Идеи за работа	Работен лист – в Приложението.

Тема № 13	**РАСТЕЖ И РАЗВИТИЕ**
Планиране	Тема № 13 „Растеж и развитие“ е подходяща да се организира в рамките на 2 учебни часа по биология и здравно образование в VIII клас на ЦСОП. Тема № 13 включва следните акценти: 1. Същност на растежа и развитието при човека. 2. Индивидуално развитие при мъжа. 3. Индивидуално развитие при жената. 4. Ембрионално и постембрионално развитие. 5. Промени, настъпващи през ембрионалното развитие на човека.
Компетентности като очаквани резултати	1. Назовава, посочва върху изображение и описва основните етапи в зародишното и следзародишното развитие на човека. 2. Аргументира необходимостта от опазване на сексуалното и репродуктивното здраве.
Основни понятия, нови думи	Растеж; индивидуално развитие; ембрионално развитие; зародиш.
Междупредметни връзки	Български език и литература, изобразително изкуство, информационни технологии.
Подходи, методи и форми на работа	Беседа; групова работа; сравнение; електронни ресурси.
Ресурси	Презентация, схеми, работни листове, илюстративен материал, е-урок.
Знания, умения и отношения	Използва правилно термините растеж и развитие при човека, индивидуално развитие, ембрионално развитие, постембрионално развитие на човека. Посочва и проследява на изображение, означава и описва промените при индивидуалното развитие на жената и индивидуално развитие на мъжа. Посочва промените, които настъпват в човешкия организъм през ембриоланлния и постембриоланлния период.

Идеи за работа **Задача 1.** Опиши процеса опложданe и промените, които настъпват през зародишното развитие на човека, като ползваш рисунката.	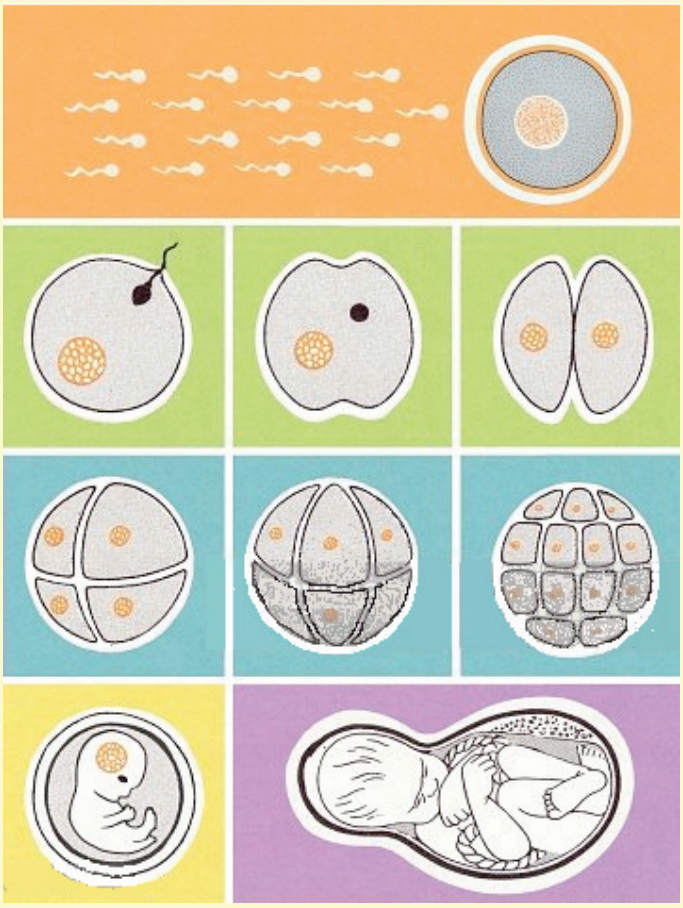

Тема № 14	**РЕГУЛАЦИЯ И ХОМЕОСТАЗА. НЕРВНА СИСТЕМА**
Планиране	Тема № 14 „Регулация и хомеостаза“ е подходяща да се организира в рамките на 2 учебни часа по биология и здравно образование в VIII клас на ЦСОП. Тема № 14 включва следните акценти: 1. Нервна система – общи данни за устройството. 2. Понятие за централна (главен мозък, гръбначен мозък) и периферна нервна система (нерви и нервни възли). 3. Функции на нервната система. 4. Нервна клетка, нервна тъкан, рецептори.

Компетентности като очаквани резултати	1. Изброява, описва и означава (върху схема, изображение) устройство и функции на органите на нервната система. 2. Оценява опасността от употребата на алкохол и наркотици както за личността, така и за обществото. 3. Аргументира необходимостта от профилактика на физическото и психическото здраве.
Основни понятия, нови думи	Нервна система; нервна клетка (неврон); дендрити; аксон; нервна тъкан; главен мозък; гръбначен мозък; централна нервна система; периферна нервна система;
Междупредметни връзки	Български език и литература, изобразително изкуство, информационни технологии.
Подходи, методи и форми на работа	Беседа; рисунка; сравнение; електронни ресурси.
Ресурси	Презентация, схеми, работни листове, илюстративен материал, е-урок.
Знания, умения и отношения	Използва правилно термините, с които са означени частите на нервната система в човешкия организъм. Посочва на изображение или модел и означава главен и гръбначен мозък. Назовава функциите и устройството на централната и периферната нервна система.
Идеи за работа	Работен лист – в Приложението.

РАБОТЕН ЛИСТ № 1

ЗАДАЧА: Назови/посочи изобразените системи, изграждащи човешкото тяло. Свържи ги с името им.

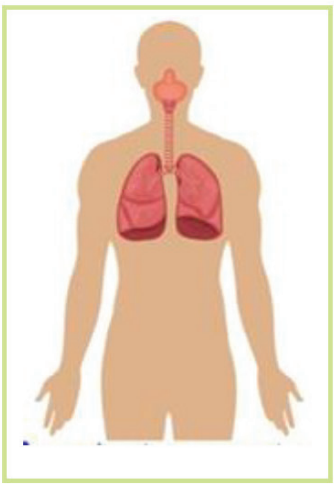

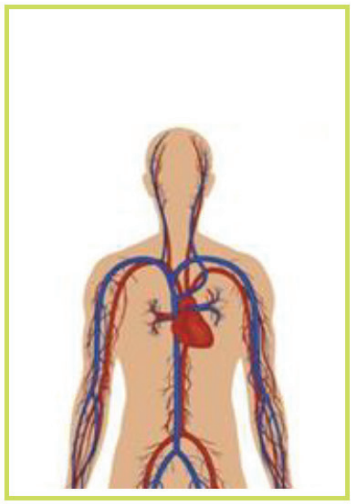

СКЕЛЕТ

ДИХАТЕЛНА СИСТЕМА

ХРАНОСМИЛАТЕЛНА СИСТЕМА

СЪРДЕЧНО – СЪДОВА СИСТЕМА

МУСКУЛИ

НЕРВНА СИСТЕМА

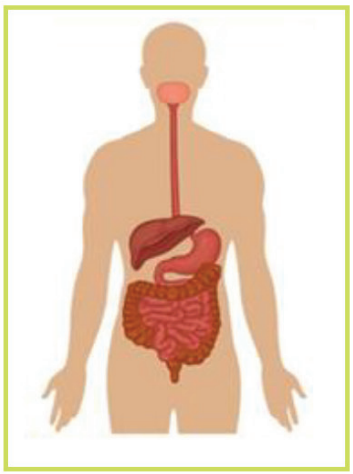

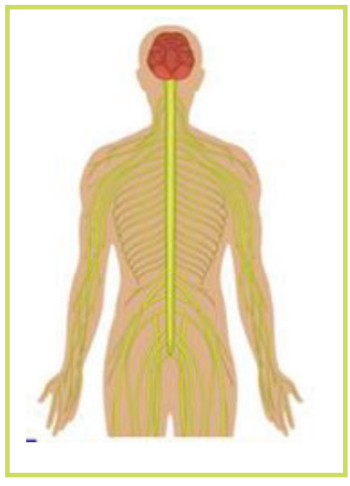

РАБОТЕН ЛИСТ № 2

ЗАДАЧА: Назови/посочи структурната организация на човешкия организъм. Свържи с подходящото изображение.

атоми, молекули

клетки

тъкани

органи

система от органи

човешки организъм

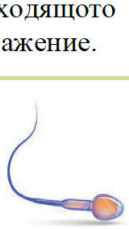

СПЕРМАТОЗОИД

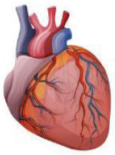

СЪРЦЕ

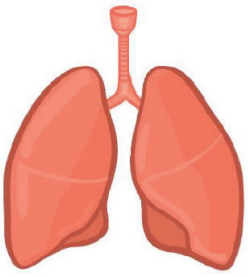

БЯЛ ДРОБ

ЧЕРВА

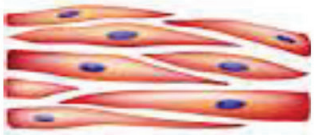

МУСКУЛНА ТЪКАН

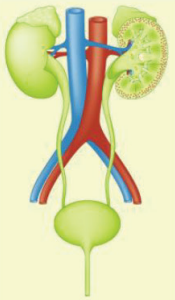

ОТДЕЛИТЕЛНА СИСТЕМА

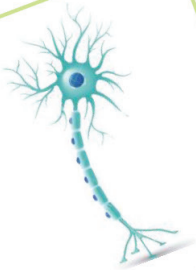

НЕРВНА КЛЕТКА

ЕПИТЕЛНА ТЪКАН

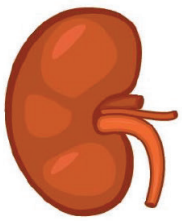

БЪБРЕК

РАБОТЕН ЛИСТ № 3

ЗАДАЧА: Назови/запиши пропуснатите означения в схемата. Кои са частите на човешкото тяло?

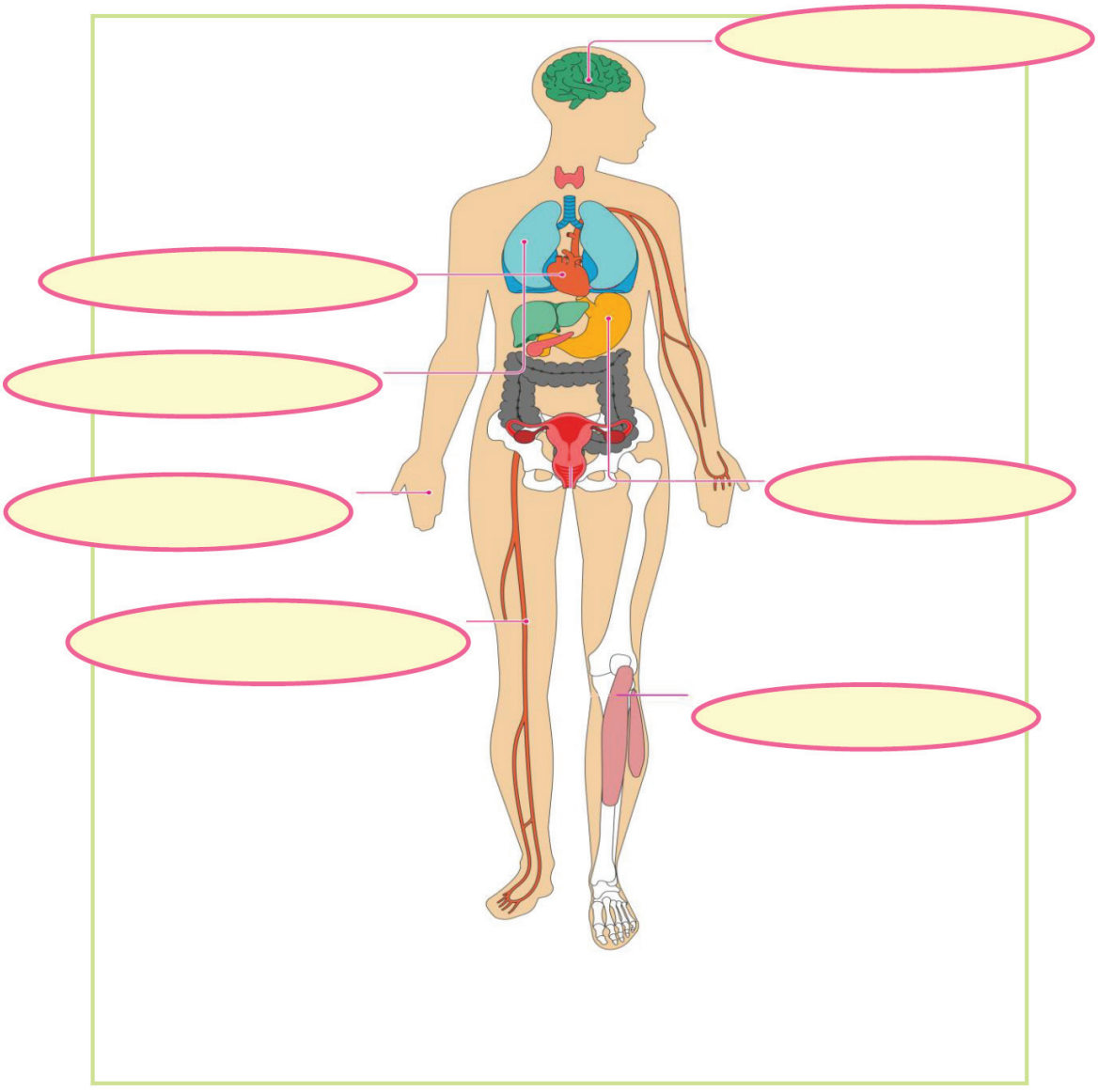

РАБОТЕН ЛИСТ № 4

ЗАДАЧА: Използвай фигура 1, за да изясниш понятието опложданe при човека.

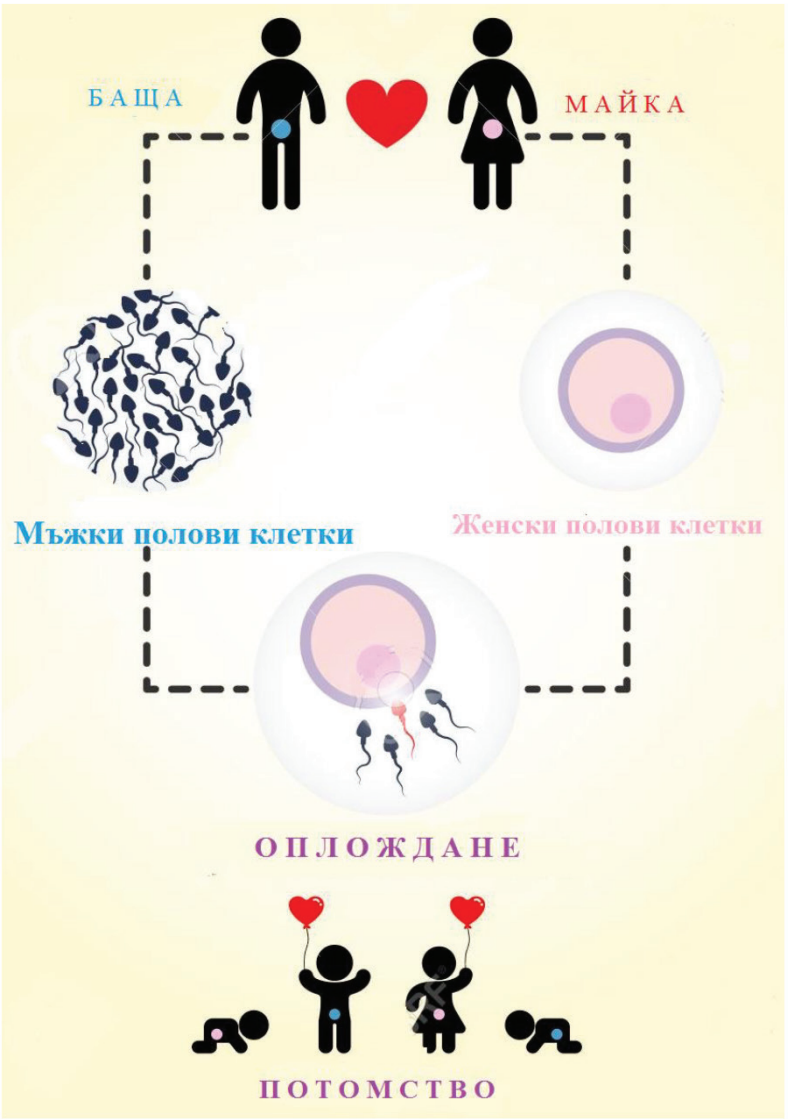

Фиг. 1. Опложданe при човека

РАБОТЕН ЛИСТ № 5

ЗАДАЧА: Използвай фигура 1, за да опишеш устройството на централната и периферната нервна система при човека. Посочи, запиши липсващите елементи на нервната система.

(главен мозък, гръбначен мозък, нерви, нервни възли – ганглии).

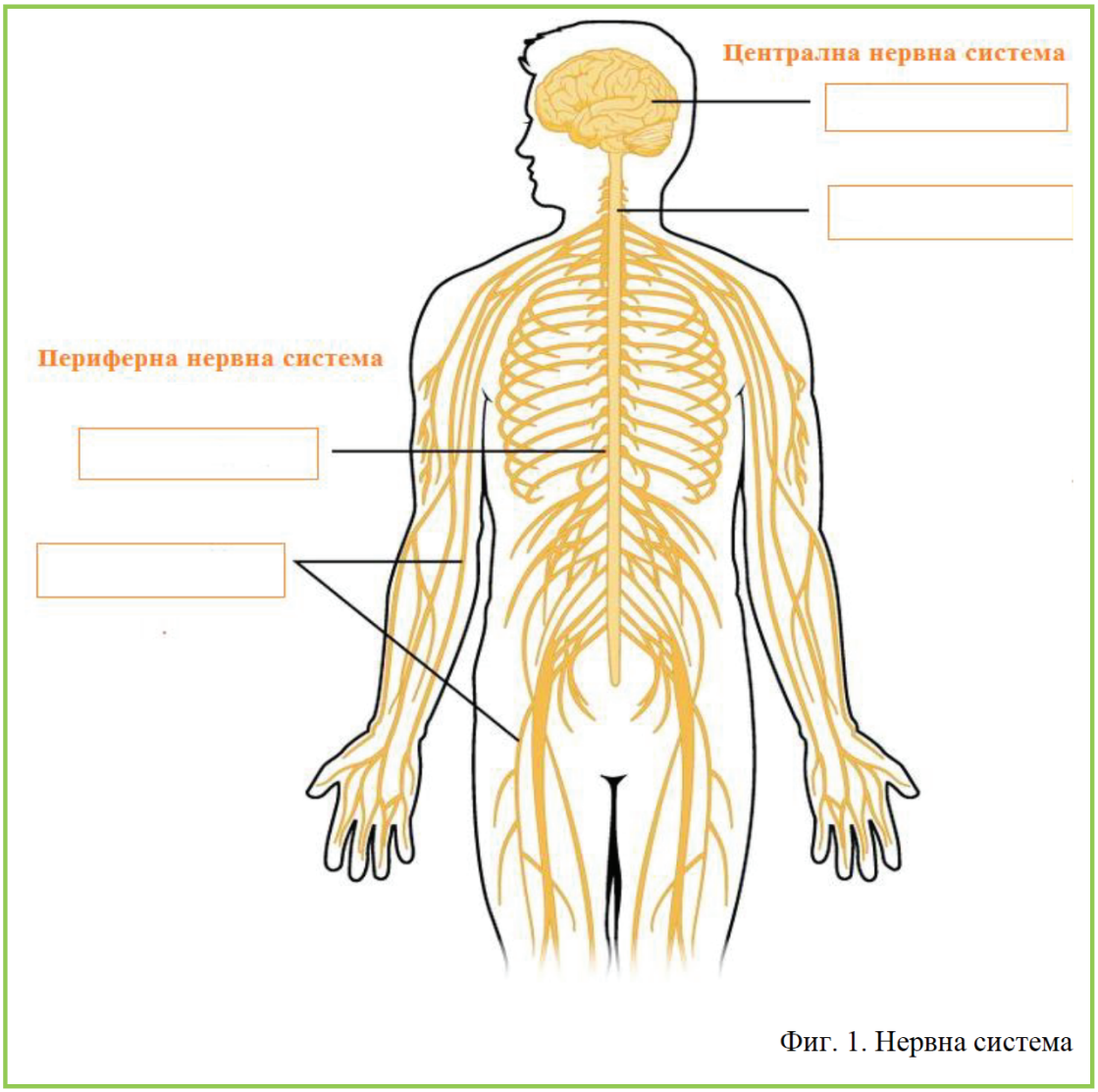

Фиг. 1. Нервна система

Допиши изреченията:

Централната нервна система се състои от _____ и _____

Периферната нервна система е изградена от _____ и _____

VIII КЛАС

ТЕХНОЛОГИИ И ПРЕДПРИЕ-МАЧЕСТВО

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО ТЕХНОЛОГИИ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО VIII КЛАС

УВОД

Създаването на Ръководство за адаптиране на учебното съдържание за ученици, които се обучават в центровете за специална образователна подкрепа, може да бъде разглеждано като сложна, но не непостижима задача.

В съвременния свят до хората достигат огромни информационни потоци от всякакви из-точници, най-вече свързани с технологиите. Именно те се справят със сложната задача да при-дадат на информацията по-достъпен и възприемлив облик за обикновените ѝ потребители. Този процес може да бъде окачествен като модерна трансформация на информацията.

Достъпна информация

В контекста на педагогическата наука може да разглеждаме знанието, което учителят предава на своите ученици, като предоставяне на ключова информация, която става част от сложния процес на взаимодействие между учител и ученик. Ако навлезем още по-детайлно в сферата на специалната педагогика, категорично можем да отбележим, че когато говорим за ученици със специални образователни потребности, адаптирането на учебното съдържание е най-голямото предизвикателство пред всеки учител. Тук е моментът да обърнем малко повече внимание на думата адаптиране. Как би се променило учебното съдържание, когато бъде адап-тирано? Отговорът на този въпрос е, че то би станало пригодно или приспособено за този, за когото е предназначено, т.е. достъпно. Именно достъпността на учебното съдържание, пред-назначено за ученици със специални образователни потребности, е ключовият показател за реализирането на качествен учебно-възпитателен процес.

Изкуството на адаптирането

Когато адаптираме конкретно учебно съдържание, трябва да сме наясно, че това неимоверно означава, да направим редизайн, т.е. да го препроектираме, така че да бъде разбираемо и мотивиращо за нашите ученици. Това може да реализираме като се опитваме да създаваме съдържание, което да стимулира изграждането на логически връзки (чрез прости и по-сложни аналогии) при мисловното функциониране на децата със специални образователни потребности. За щастие, в съвременния свят на помощ на учителя идват съвременните дигитални технологии, чрез които значително може да бъде подобрена степента на възприемане на учебното съдържание в спецификата на учениците със СОП.

В следващите страници на това ръководство ще се опитаме да представим как би могло да адаптираме учебното съдържание по предмета Технологии и предприемачество в VIII клас за ученици, които се обучават в центрове за специална образователна подкрепа.

Главна тема	**Професии и кариера**
Тема №1	**Професии и трудова среда. Професионално развитие**
Планиране	В тази тема от Помагалото за ученици със СОП, които се обучават по индивидуални учебни програми в центрове за специална образователна подкрепа са обобщени две подтеми от раздел „Професии и кариера“. Препоръчително е съдържанието да бъде разгледано в рамките на не по-малко от два учебни часа.
Компетентности като очаквани резултати	Описва професии в производството и услугите, включващи прости и рутинни дейности. Разграничава етапите на трудовия процес и описва трудовата среда на професии, които не изискват специална квалификация. Установява степента на съответствие между представата за себе си и мотивите за избор на професия.
Основни понятия, нови думи	Професия Трудов процес Трудова среда
Междупредметни връзки	История и цивилизация Изобразително изкуство
Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен подход, интерактивни методи, самостоятелна работа. Онагледяване на различни по вид професии и средствата на труда, които се използват при практикуването им. Включване на учениците в ролева игра с цел придобиване на представи за трудов процес и трудова среда.

Ресурси	Тематична презентация, работни листове, илюстративен материал, електронно съдържание, свързано с темата.
Знания, умения и отношения	Разграничава етапите на трудовия процес. Описва трудовата среда на професии, които не изискват специална квалификация.
Насоки за работа	Практическа задача, при която се изисква ученикът да свърже работника със съответните средства на труда. Практическа задача, свързана с изработване на инструменти от пластилин.

Главна тема	**Професии и кариера**
Тема №2	**Професионален избор**
Планиране	В тази тема от Помагалото за ученици със СОП, които се обучават по индивидуални учебни програми в центрове за специална образователна подкрепа, е представена една тема от раздел „Професии и кариера“. Препоръчително е съдържанието да бъде разгледано в рамките на не по-малко от два учебни часа.
Компетентности като очаквани резултати	Познава средствата и предмета на труда на професии, включващи прости и рутинни дейности. Определя свой професионален избор, на който съответстват професии от производството и услугите.
Основни понятия, нови думи	Трудова дейност Средства на труда Предмет на труда
Междупредметни връзки	География и икономика Изобразително изкуство
Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен подход, интерактивни методи, беседа. Онагледяване на различни по вид трудови дейности от разнородни професионални области. Запознаване с характерните за някои професии средства на труда.

Ресурси	Тематична презентация, работни листове, илюстративен материал, Видеосъдържание, свързано с темата.
Знания, умения и отношения	Определя мотивационно значимите фактори, които оказват влияние върху избора на професия. Установява мотивационно значимите си черти и определя кръга от интереси към дадена професия.
Насоки за работа	Практическа задача, при която се изисква ученикът да свърже работника със съответните предмети на труда. 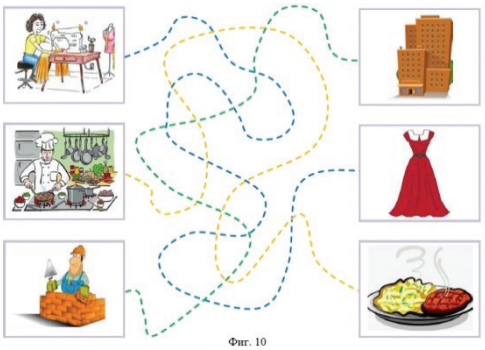 Фиг. 10 Практическа задача, свързана с избор на професия от картата на професиите.

Главна тема	**Пазарна икономика**
Тема №3	**Икономика и инициатива**
Планиране	В тази тема от Помагалото за ученици със СОП, които се обучават по индивидуални учебни програми в центрове за специална образователна подкрепа, е представена една тема от раздел „Пазарна икономика“. Препоръчително е съдържанието да бъде разгледано в рамките на не по-малко от два учебни часа.
Компетентности като очаквани резултати	Разбира как хората произвеждат и разменят стоките и услугите, от които имат нужда. Показва основните икономически избори („какво“, „как“ и „кой“).
Основни понятия, нови думи	Икономика Пазар Пазарна икономика
Междупредметни връзки	История и цивилизация География и икономика Изобразително изкуство
Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен подход, интерактивни методи, беседа, дейностен подход. Формиране на представи за причинно-следствена връзка между потребностите на хората и производството в отговор на тях чрез визуализиране на зависимостта. Изграждане на представи за пазар и пазарна икономика посредством онагледяване.
Ресурси	Работни листове, илюстративен материал, Видеосъдържание, свързано с темата.

Знания, умения и отношения	Разбира как хората произвеждат и разменят стоки и услуги, от които имат нужда. Показва основните икономически избори.
Насоки за работа	Практическа задача, при която се изисква ученикът да визуализира компонентите, които изграждат икономическия процес. След което да предположи дали може да бъде изключен някой от тях. Фиг. 1 Потребност Фиг. 2 Продукция Фиг. 3 Производство Практическа задача, при която ученикът трябва да установи връзката между нуждите на потребителите и пазара. 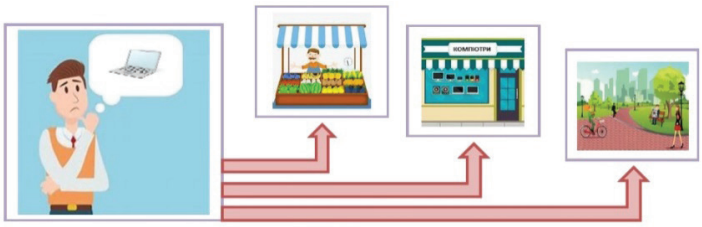 Фиг. 4

Главна тема	**Пазарна икономика**
Тема №4	**Икономически системи**
Планиране	В тази тема от Помагалото за ученици със СОП, които се обучават по индивидуални учебни програми в центрове за специална образователна подкрепа, е представена една тема от раздел „Пазарна икономика“. Препоръчително е съдържанието да бъде разгледано в рамките на не по-малко от два учебни часа.

Компетентности като очаквани резултати	Разграничава видовете икономически системи. Разбира елементите на видовете икономически системи и начините за организиране и координиране на хората.
Основни понятия, нови думи	Природни ресурси Човешки ресурси Капиталови ресурси Предприемачество Икономическа система
Междупредметни връзки	История и цивилизация География и икономика Математика
Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен подход, интерактивни методи, самостоятелна работа, беседа. Формиране на представи за видовете икономически ресурси чрез онагледяване с изображения. Схематично представяне на процесите, които функционират в дадена икономическа система.
Ресурси	Работни листове, илюстративен материал, Видеосъдържание, свързано с темата. Тематична презентация.
Знания, умения и отношения	Определя основните икономически въпроси: какво, как и за кого да се произвежда, съотнесени към отделните видове икономически системи. Показва основните икономически избори.

Насоки за работа	Задача, при която учениците се стимулират да дадат примери за икономически ресурси, след като са разгледали такива, представени чрез визуален материал. Практическа задача, при която ученикът трябва да повтори контура, проследяващ организацията на дадена икономическа система. 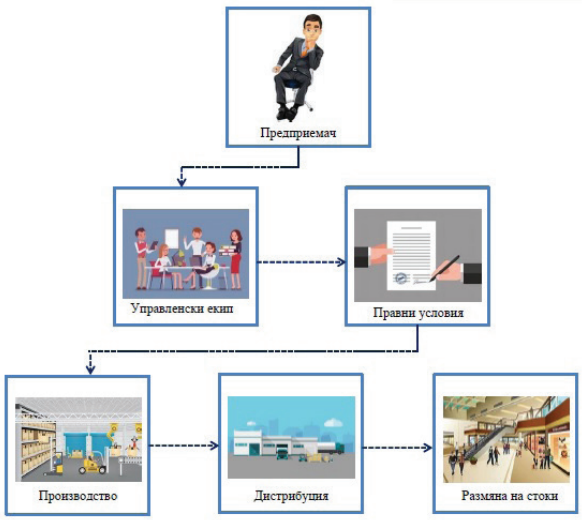

Главна тема	**Пазарна икономика**
Тема №5	**Опростен модел на кръгообразен поток. Пазарен механизъм**
Планиране	В тази тема от Помагалото за ученици със СОП, които се обучават по индивидуални учебни програми в центрове за специална образователна подкрепа, са представени две теми от раздел „Пазарна икономика“. Препоръчително е съдържанието да бъде разгледано в рамките на не по-малко от три учебни часа.

Компетентности като очаквани резултати	Познава основните характеристики на субектите в кръгообразния поток. Разбира функциите на парите.
Основни понятия, нови думи	Пазар на стоки и услуги Пазар на ресурси Пазарен механизъм Търсене Предлагане Пазарно равновесие
Междупредметни връзки	География и икономика Български език и литература
Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен подход, дейностен подход, интерактивни методи, беседа. Схематично представяне на елементите в цикличния модел на кръгообразен поток. Опростено визуализиране на пазарния механизъм.
Ресурси	Работни листове, илюстративен материал, ролева игра. Видеосъдържание, свързано с темата. Видеоурок.
Знания, умения и отношения	Определя ролята на стопанските субекти на стоковия пазар и на пазара на ресурси. Идентифицира себе си като участник в кръгообразния поток.

Насоки за работа	Практическа задача, при която ученикът се стимулира да нарисува продукт, за който счита, че се търси често от членовете на неговото семейство.

Главна тема	**Пазарна икономика**
Тема №6	**Потребители, спестители, инвеститори. Финансиране на предприятието**
Планиране	В тази тема от Помагалото за ученици със СОП, които се обучават по индивидуални учебни програми в центрове за специална образователна подкрепа, са представени две теми от раздел „Пазарна икономика“. Препоръчително е съдържанието да бъде разгледано в рамките на не по-малко от три учебни часа.
Компетентности като очаквани резултати	Разбира източниците и видовете доходи. Разграничава спестяване и кредитиране. Различава източниците на финансиране на предприятието.

Основни понятия, нови думи	Работна заплата Спестяване Собствени средства Привлечени средства
Междупредметни връзки	География и икономика Математика
Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен подход, интерактивни методи, полисетивен метод, беседа. Визуално представяне на източниците на доходи в едно семейство и разпределянето им. Схематично онагледяване процеса на финансиране в предприятията.
Ресурси	Работни листове, илюстративен материал, Видеосъдържание, свързано с темата. Видеоурок.
Знания, умения и отношения	Различава начините за спестяване на средства. Различава основните финансови инструменти на предприятията.

Насоки за работа	Практическа задача, при която ученикът се стимулира да изработи своя спестовна касичка по модел . Задача за дискусия, при която учениците разсъждават за влиянието върху развитието на предприятието вследствие на свежите финансови инвестиции.

Главна тема	**Пазарна икономика**
Тема №7	**Пазар на труда. Търсене и предлагане на труд**
Планиране	В тази тема от Помагалото за ученици със СОП, които се обучават по индивидуални учебни програми в центрове за специална образователна подкрепа, е представена една тема от раздел „Пазарна икономика“. Препоръчително е съдържанието да бъде разгледано в рамките на не по-малко от два учебни часа.

Компетентности като очаквани резултати	Разпознава пазарните сили, определящи отличителните особености на трудовия пазар. Разграничава факторите, влияещи върху търсенето и предлагането на труд.
Основни понятия, нови думи	Пазар на труда Търсене на труд Предлагане на труд
Междупредметни връзки	География и икономика Български език и литература Математика
Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен подход, интерактивни методи, беседа, самостоятелна работа. Нагледно представяне на пазара на труда. Диференциране на понятията: търсене на труд и предлагане на труд. Разглежда на обява за работа.
Ресурси	Тематична презентация. Работни листове, илюстративен материал. Видеосъдържание, свързано с темата.
Знания, умения и отношения	Разбира механизма на пазара на труда. Познава пазарните сили, определящи отличителните особености на трудовия пазар.

Насоки за работа	Практическа задача, при която ученикът се стимулира да разгледа обява за работа. След това той трябва да повтори контура, водещ до коректния отговор – служителят, който се търси да бъде назначен, в показаната обява. 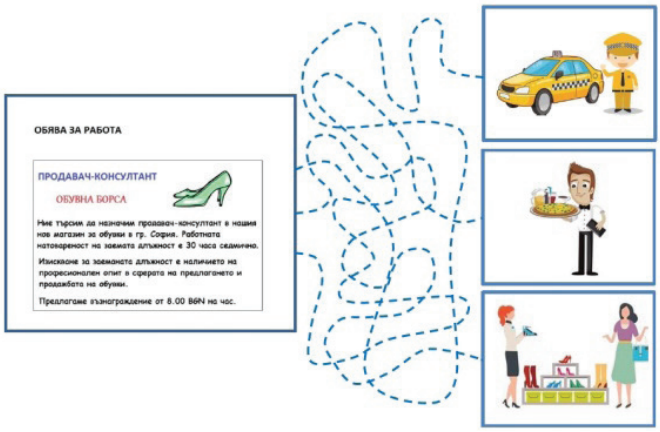 Задача за дискусия, при която учениците разсъждават върху факторите, които влияят за успешното реализиране на пазара на труда .

Главна тема	**Предприемачески процес**
Тема №8	**Предприемаческа дейност и бизнес среда. Ресурси, производство и разпределение на продукти**
Планиране	В тази тема от Помагалото за ученици със СОП, които се обучават по индивидуални учебни програми в центрове за специална образователна подкрепа, са представени три теми от раздел „Предприемачески процес“. Препоръчително е съдържанието да бъде разгледано в рамките на не по-малко от три учебни часа.

Компетентности като очаквани резултати	Формулира какво е предприемач. Разбира къде и как предприемачът извършва своята дейност. Разбира понятието „икономически ресурс“ и „пазар на ресурси“. Назовава основните видове пазари на ресурси.
Основни понятия, нови думи	Предприемаческа дейност Бизнес среда
Междупредметни връзки	География и икономика Математика
Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен подход, полисетивен метод, интерактивни методи, беседа. Нагледно представяне на предприемаческата дейност като процес. Схематично представяне на преобразуването от суровия ресурсен продукт до готовата за предлагане стока.
Ресурси	Тематична презентация. Работни листове, илюстративен материал. Видеосъдържание, свързано с темата.
Знания, умения и отношения	Формулира понятието „бизнес среда“. Разбира къде и как предприемачът извършва своята дейност. Назовава и/или посочва основните видове пазари на ресурси. Различава ролите на производителите и потребителите на различните видове пазари.

Насоки за работа	Практическа задача, при която ученикът трябва да избере качествата за успешното реализиране на всеки предприемач. Изисква се да повтори контура до верните отговори. 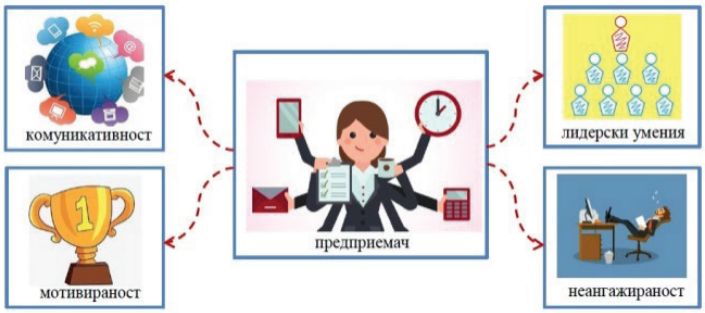 Задача за дискусия, при която учениците се насърчават да представят примери за ресурси, които се употребяват в производството на стоки.

Главна тема	**Предприемачески процес**
Тема №9	**Заинтересовани страни и предприемаческа дейност**
Планиране	В тази тема от Помагалото за ученици със СОП, които се обучават по индивидуални учебни програми в центрове за специална образователна подкрепа, са представени две теми от раздел „Предприемачески процес“. Препоръчително е съдържанието да бъде разгледано в рамките на не по-малко от два учебни часа.
Компетентности като очаквани резултати	Формулира понятието „заинтересовани страни“. Посочва заинтересованите страни – местна и централна власт, конкуренция, синдикати, потребители, неправителствени организации.

Основни понятия, нови думи	Заинтересовани страни Държавна власт Неправителствена организация Конкуренция
Междупредметни връзки	География и икономика Математика
Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен подход, интерактивни методи, беседа, самостоятелна работа. Схематичнопредставяненаосновнитезаинтересовани страни, оказващи влияние на предприемаческата дейност. Онагледяване ползите за икономиката от развитието на предприемаческата дейност.
Ресурси	Тематична презентация. Работни листове, илюстративен материал. Видеосъдържание, свързано с темата.
Знания, умения и отношения	Разбира влиянието на държавата като заинтересована страна. Назовава и/или посочва заинтересованите страни. Характеризира някои от основните заинтересовани страни.

Насоки за работа	Практическа задача, при която ученикът трябва да повтори контура до всички благоприятни последици от развитието на предприемаческата дейност. Следва дискусия върху интереса, който има държавата по отношение предприемаческия растеж.

Главна тема	**Технологии**
Тема №10	**Стандартизация и качество. Технологично планиране и проектиране. Екоматериали**
Планиране	В тази тема от Помагалото за ученици със СОП, които се обучават по индивидуални учебни програми в центрове за специална образователна подкрепа, са представени три теми от раздел „Технологии“. Препоръчително е съдържанието да бъде разгледано в рамките на не по-малко от три учебни часа.

Компетентности като очаквани резултати	Разбира, че технологията влияе на качеството. Различава проектирането и планирането на технологичен процес. Разбира ползата от екологичните материали. Посочва примери за технологични нововъведения. Дава примери за екологични материали.
Основни понятия, нови думи	Стандартизация Качество Технологично планиране Технологично проектиране Екоматериали
Междупредметни връзки	География и икономика Математика Изобразително изкуство
Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен подход, дейностен подход, сравнение, интерактивни методи, беседа. Схематично представяне на критериите за стандартизация и качество в производството. Онагледяване на процесите: технологично планиране и технологично проектиране. Визуализиране на примери за екоматериали.
Ресурси	Работни листове, илюстративен материал, Видеосъдържание, свързано с темата.

Знания, умения и отношения	Определя как технологията влияе на качеството. Формира представи за стандартизацията. Изгражда знания за „технологично планиране“. Разпознава дейности при осъществяване на проекти в производството. Познава, назовава и/или посочва видове екологични материали.
Насоки за работа	Практическа задача, при която ученикът трябва да изработи кутия за съхранение на вещи, от екоматериали по предложен пример.

Главна тема	**Предприемаческа инициатива**
Тема №11	**Малки и средни предприятия. Стандартни и нестандартни методи за откриване на бизнес идея. Оценка на бизнес идея**
Планиране	В тази тема от Помагалото за ученици със СОП, които се обучават по индивидуални учебни програми в центрове за специална образователна подкрепа, са представени три теми от раздел „Предприемаческа инициатива“. Препоръчително е съдържанието да бъде разгледано в рамките на не по-малко от три учебни часа.

Компетентности като очаквани резултати	Различава значението на малките и средните предприятия като основа на стопанската инициатива. Формира умения за филтриране на идеите с цел подбор на най-ценната. Оценява идеите с прости методи, неизискващи много допълнителна информация и време.
Основни понятия, нови думи	Малки предприятия Средни предприятия Стандартни методи Нестандартни методи Потенциал на бизнес идея
Междупредметни връзки	География и икономика Математика Изобразително изкуство
Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен подход, интерактивни методи, беседа, самостоятелна работа. Онагледяване чрез изображения на малки и средни предприятия с цел извличане на умения за разграничаването им. Схематично представяне на стандартните и нестандартните методи за търсене на бизнес идея. Визуализиране оценяването на бизнес идея.
Ресурси	Работни листове, илюстративен материал, Видеосъдържание, свързано с темата. Тематична презентация.

Знания, умения и отношения	Познава нормативната дефиниция на малкия и средния бизнес. Посочва предимствата на малките и средните предприятия Разпознава основните методи за откриване на бизнес идея. Оценява идеите с прости методи, неизискващи много допълнителна информация и време.
Насоки за работа	Практическа задача, при която ученикът трябва да изработи рисунка на магазин по предложен пример. След това трябва да определи вида предприятие според нормативната категоризация.

Главна тема	**Предприемаческа инициатива**
Тема №12	**Стопанско управление. Предпочитана правна форма за създаване на учебна фирма**
Планиране	В тази тема от Помагалото за ученици със СОП, които се обучават по индивидуални учебни програми в центрове за специална образователна подкрепа, са представени две теми от раздел „Предприемаческа инициатива“. Препоръчително е съдържанието да бъде разгледано в рамките на не по-малко от два учебни часа.
Компетентности като очаквани резултати	Разграничава предимства и недостатъци на основните организационно-управленски структури. Избира организационна структура на собствена стопанска единица.
Основни понятия, нови думи	Стопанско управление Управител Учебна фирма Учебно-тренировъчна фирма Учебна компания Организационна структура
Междупредметни връзки	География и икономика Математика Изобразително изкуство

Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен подход, полисетивен метод, интерактивни методи, беседа. Визуализиране на понятието стопанско управление. Запознаване с нивата от йерархичната пирамида на управление на фирмите. Схематично представяне на организационната структура на учебната фирма.
Ресурси	Илюстративен материал, интернет източници, Видеосъдържание, свързано с темата. Тематична презентация.
Знания, умения и отношения	Разбира ролята и функциите на стопанското управление. Разпознава и посочва основните организационно-управленски структури. Различава предимствата и недостатъците на основните организационно-управленски структури.
Насоки за работа	Практическа задача за работа в малки групи, при която учениците излъчват свои лидери на групите и работят върху обща задача по изработването на графичен макет на спортен автомобил по предложен образец. 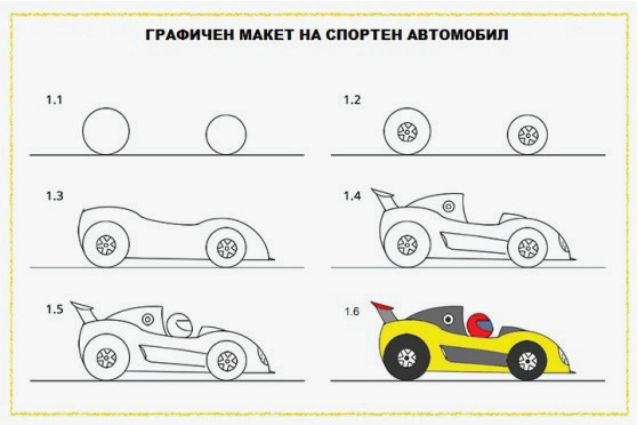

VIII КЛАС

МУЗИКА

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО МУЗИКА VIII КЛАС

Тема на урока	**Изразни средства в музиката. Принципи на формообразуване**
Компетентности като очаквани резултати	1. Разпознава, назовава изразни средства в музиката – ритъм, тембър, темпо и мелодия. 2. Разбира единството на музикалните изразни средства. 3. Подобрява способността си да изрази емоция и звук. 4. Придобива умения за слушане. 5. Разбира темпото като понятие за бързо – бавно и динамиката като силно – тихо.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Актуализация на представите за: мелодия, ритъм, темпо, тембър, динамика. 2. Развитие на музикално-слухови представи – темпо и динамика. 3. Разпознаване на темпото в музикално произведение. 4. Емоционално съпреживяване. 5. Развиване на елементарни танцови умения. 6. Развиване на артистичност. 7. Подобряване координацията на движенията на крайниците. 8. Постигане на ритмичност и синхрон в движенията. 9. Формиране на положително отношение към танца. 10. Развитие на музикален слух.
Методи и подходи	Беседа, сравнение, междупредметни връзки, музикално-ритмична игра, танцуване, възприемане на музика, работа с учебник
Ресурси	Учебникът по музика за VIII клас. Аудио и видеоматериали: https://www.youtube.com/watch?v=xenjhHHBZkA и др., мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници

Насоки за работа	1. Мултимедийна презентация, структурирана според съдържанието в помагалото (съдържа аудиовизуални модели, свързани с въздействието на отделните музикални изразни средства и тяхното описание). 2. Елементите на музиката са представени схематично с цел по-ясното им обяснение. По достъпен начин са обяснени някои от елементите на музиката, тяхното единство и как въздействат върху слушателя. 3. Музика за възприемане. Чрез видеоклипа е важно учениците да усетят музикалния ритъм и движенията в танца „ръченица“. 4. Музикално-ритмичната игра и танцът „ръченица“ дават възможност учениците да усвоят различни движения, да усетят ритъма и динамиката на музиката, подобрява се концентрацията на вниманието, развива се паметта, провокира се бодро настроение.

Тема на урока	**Музиката в древните култури. Хипотези за възникване на музиката**
Компетентности като очаквани резултати	1. Разпознава с помощ възникването на музиката и нейното развитие през етапите, наречени епохи. 2. Осъзнава с помощ възникването на музиката. 3. Разбира с помощ понятието „музикални първообрази“. 4. Подобрява способността да изрази емоция и звук. 5. Придобива полезни умения за слушане.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Допълване знанията за музиката като дума и произход. 2. Нови понятия – музикални първообрази, хорос“. 3. Правене на връзка на елементарно ниво между музиката и историческите явления и процеси.
Методи и подходи	Беседа, сравнение, междупредметни връзки, работа с учебник/помагало, интерактивни методи с обратна връзка на посланието, възприемане на музика, илюстративно-обяснителен метод, демонстрация

Ресурси	Учебникът по музика за VIII клас, мултимедийна презентация, работни листове, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници
Насоки за работа	1. Мултимедийна презентация, структурирана според съдържанието в помагалото (съдържа илюстративни модели, свързани с възникването на музиката, нейното развитие и въздействие през древността). 2. Подходящи илюстрации показват, че за музикалния живот свидетелстват археологически находки (изображения върху вази и др.). Важно е да се разбере, че за музикалното начало може да се съди и по съхранени фолклорни традиции и обичаи от времето на славяните и прабългарите (Еньовден, лазаруване, нестинарство). 3. За да осъзнаят учениците по-пълно връзката на музиката с историческите явления и да се ориентират в епохите, в помагалото е вмъкната информация за Орфей и неговите музикални инструменти.

Тема на урока	**Музиката в древните култури. Възникване и развитие на музикалните инструменти**
Компетентности като очаквани резултати	1. Разпознава, назовава древни музикални инструменти. 2. Разпознава, назовава древни музикални инструменти по видове. 3. Свързва старинни музикални инструменти със съвременни. 4. Разпознава с помощ звученето на някои от изучаваните инструменти. 5. Формира метроритмичен усет.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Актуализиране знанията за видовете музикални инструменти. 2. Развитие на умения за самостоятелност и активност. 3. Формиране на елементарни представи за същността на музикалните инструменти през древността.

Методи и подходи	Беседа, сравнение, междупредметни връзки, интерактивни методи с обратна връзка на посланието, практическа работа с музикални инструменти, демонстрация, визуализация на музикална картина, възприемане на музика, обобщаване, работа с учебник
Ресурси	Учебникът по музика за VIII клас, аудио- и видеоматериали https://www.youtube.com/watch?v=au4NhpCD170, мултимедийна презентация, работни листове, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници, съвременни музикални инструменти.
Насоки за работа	1. Мултимедийна презентация, структурирана според съдържанието в помагалото (съдържа илюстративни модели на различните видове музикални инструменти в древността). 2. Интересът на учениците предизвиква рубриката, включваща древногръцкия мит за пановата флейта. 3. Нагледна демонстрация на съвременни музикални инструменти помага на учениците да добият общи представи за древните инструменти и възможност да ги сравнят по външен вид, намирайки с помощ разликата между тях.

Тема на урока	**Музиката през Средновековието**
Компетентности като очаквани резултати	1. Разбира с помощ влиянието на църквата върху изкуствата през Средновековието. 2. Назовава с помощ жанр от светската музика през Средновековието**.**
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Нови понятия: „григориански хорал“, „невми“ жанровете „алба“, „серенада“ и „балада“. 2. Формиране на елементарна представа за същността на църковните песнопения.

Методи и подходи	Беседа, сравнение, междупредметни връзки, интерактивни методи с обратна връзка на посланието, възприемане на музика, работа с учебник
Ресурси	Учебникът по музика за VIII клас, аудио и видео материали https://www.youtube.com/watch?v=uTexS15FyXI https://www.youtube.com/watch?v=RBsfzj-nDqQ, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.
Насоки за работа	1. Предложените музикални примери за слушане дават представа за характера на църковното песнопение. 2. Представени са изображение на свети Йоан Кукузел – български църковен певец и композитор, и снимка на едноименния хор.

Тема на урока	**Музикалната култура през Ренесанса**
Компетентности като очаквани резултати	1. Проследява с помощ промените в развитието на науката и изкуствата по време на Ренесанса. 2. Назовава нови жанрове в музиката през Ренесанса – балада, шансон, романс, мадригал. 3. Разбира понятието Ренесанс. 4. Свързва представители на музикалното изкуство от Ренесанса с тяхната музика, с жанровете на епохата – светски и църковни.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Ново понятие – мадригал. 2. Правене на връзка на елементарно ниво между музиката и историческите явления и процеси. 3. Овладяване на знания за музикални инструменти от Ренесанса – мандолина, виола, лютня. 4. Определяне (назоваване) на една от характеристиките на мадригала.
Методи и подходи	Беседа, сравнение, междупредметни връзки, интерактивни методи с обратна връзка на посланието, илюстративно-обяснителен метод, възприемане на музика.

Ресурси	Учебникът по музика за VIII клас, мултимедийна презентация, Аудио и видео материал: https://www.youtube.com/watch?v=NOQMKaD_UpQ , https://www.youtube.com/watch?v=-foB75466zY илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници
Насоки за работа	1. Мултимедийна презентация, структурирана според съдържанието в помагалото (съдържа илюстративни модели, свързани с представители на изобразителното изкуство, литературата и музикалния живот по време на Ренесанса). 2. Акцентира се върху това, че епохата на Ренесанса е ерата на велики географски и научни открития, на интензивно развитие на художественото и музикалното изкуство и литературата. Представени са фотографии на бележити поети и художници от Италия – центъра на ренесансовото изкуство. 3. Подходящи илюстрации показват, че през Ренесанса органът продължава да властва в църковната музика, а в светската – музикалните инструменти стават все по-разнообразни: виола, мандолина, лютня.

Тема на урока	**Музикалният барок**
Компетентности като очаквани резултати	1. Разбира с помощ някои исторически стилове и естетически характеристики на барока в музиката. 2. Разбира на елементарно ниво връзката и влиянието на музиката с архитектурата и изобразителното изкуство. 3. Назовава някои основни характеристики на операта, ораторията, кончерто гроссото. 4. Показва, назовава музикални инструменти от епохата на барока. 5. Проявява емоционален отклик при възприемане на музиката. 6. Назовава с помощ основни музикални жанрове, композитори и музикални произведения от инструменталната музика на барока.

Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Нови понятия – орнаментика, оратория, кончерто гроссо. 2. Притежаване на знанията на елементарно ниво за историческото развитие на музиката. 3. Усвояване на знания за музикални инструменти от барока – цигулка, клавесин, орган, пиано. 4. Обогатяване на речника. 5. Формиране на слушателски умения. 6. Формиране и възпитаване на интерес към музикалното изкуство.
Методи и подходи	Беседа, сравнение, междупредметни връзки, използване на съвременни информационни технологии и интернет ресурси, илюстративно-обяснителен метод, възприемане на музика, слушане на музика.
Ресурси	Учебникът по музика за VIII клас. Аудио и видеоматериал: https://www.youtube.com/watch?v=98UjjwzJBFE, https://www.youtube.com/watch?v=6ulG3gQV65s (откъс) илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници
Насоки за работа	1. Илюстративният материал в помагалото предлага образци, чрез които учениците да добият представа за разкоша, великолепието и богатството през барока, което намира отражение и в бароковата музика, чието звучене прославя силата на монарха. Представени са и образци на музикални инструменти от барока – клавесин, пиано, орган и пиано. 2. Предложените музикални примери за слушане дават представа за характера на музиката през периода на барока, както и звученето на опера.

Тема на урока	**Епоха, стил, направление в изкуството. Европейски класицизъм**
Компетентности като очаквани резултати	1. Посочва и назовава с помощ музикалните стилове според епохата, в която са формирани. 2. Разпознава с помощ творби на видни музикални творци от Класицизма. 3. Разбира понятието Класицизъм.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Нови понятия – соната, симфония, инструментален концерт. 2. Притежаване на знания на елементарно ниво за историческото развитие на музиката.
Методи и подходи	Беседа, сравнение, междупредметни връзки, изпълнителска дейност, илюстративно-обяснителен метод, възприемане на музика, работа с учебник
Ресурси	Учебникът по музика за VIIIклас, мултимедийна презентация. Аудио- и видеоматериал: https://www.youtube.com/watch?v=NPuPHbtbWNI, https://www.youtube.com/watch?v=K9Bs4KrG-rE илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници
Насоки за работа	1. Мултимедийна презентация, структурирана според съдържанието в помагалото (съдържа илюстративни модели, свързани с представители на музикалния живот по време на Класицизма). 2. Схематично представяне на епохите, през които се формират стиловете в музикалното изкуство. Представени са и изпълнителските стилове, които биват индивидуални и колективни със снимки на известни български и световни изпълнители и групи. 3. Чрез предложените музикални произведения за слушане на Моцарт и Бетовен, учениците усещат магическата красота в шедьоврите на композиторите през Класицизма.

Тема на урока	**Музикална Европа през XIX век. Романтизъм. Възраждане**
Компетентности като очаквани резултати	1. Осъзнава характера на романтичната музика. 2. Назовава с помощ имена на творци от Романтизма. 3. Знае някои основни характеристики на епохата на Българското възраждане. 4. Назовава някои от българските музикални дейци от Възраждането. 5. Разпознава с помощ танца балет. 6. Формира метроритмичен усет. 7. Реагира на указанията и жестовете на учителя. 8. Изпълнява с помощ стъпки на балет с музикален съпровод. 9. Възпроизвежда по подражание кратки откъси от музикално произведение.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Нови понятия – **инструментална и вокална миниатюра**. 2. Овладяване на знания за музикални инструменти от епохата на Романтизма. 3. Развитие на умения за самостоятелност и активност**.** 4. Формиране на положително отношение към балета. 5. Притежаване на слушателски и познавателни умения. 6. Развитие на емоционална отзивчивост.
Методи и подходи	Беседа, сравнение, междупредметни връзки, музикално-ритмични упражнения – балет, демонстрация, визуализация на музикална картина, възприемане на музика, изпълнителска дейност, обобщение, работа с учебник
Ресурси	Учебникът по музика за VIII клас, аудио и видео материали https://www.youtube.com/watch?v=k_De3bfdlb8, https://www.youtube.com/watch?v=SM-G72ZUs08 , мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници, съвременни музикални инструменти.

Насоки за работа	1. Мултимедийна презентация, структурирана според съдържанието в помагалото (чрез илюстрации и кратка информация за видни представители на романтизма – Шопен, Верди, Паганини и Чайковски). 2. Чрез предложения откъс от „Вятър ечи, Балкан стене“ учениците осъзнават романтично-революционния характер на песните на Добри Чинтулов и тяхното широко разпространение в училищния живот, включвайки ги в различни тържества.

IX КЛАС

IX КЛАС

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК IX КЛАС

Методически насоки

1. В обучението по роден език при ученици със специални образователни потребности се взима под внимание не само наученото до този момент, а и това, което предстои да се овладява в следващите класове. Приемствеността по отношение на учебното съдържание изисква:

• учителите в прогимназиалните и гимназиалните класове да познават добре учебния материал и принципите на структуриране на знанията и уменията;

• приемствеността е необходима и по отношение на методите, похватите, средствата и формите. Прилагането на беседи и др. си има своя специфика във всички етапи на обучение. Подхожда се различно към всеки ученик според степента и вида на увреждане.

Диференциация и индивидуализация – произтича от общото и различното в учениците в паралелките, защото знанията се усвояват индивидуално. Индивидуално е и речевото развитие. Диференциация на обучението означава да се опираме на индивидуалните особености на учениците и степента на увреждане с цел да се стимулира качеството на работа. С допълнителни задачи да се активизират останалите, а чрез подходящи задачи да се работи с по-напредналите ученици. Индивидуалният подход се реализира чрез по-специални грижи към група ученици или определени ученици и с решаване на допълнителни задачи в учебно или извънучебно време; още чрез използване на разнообразен текстов и снимков материал в зависимост от възможностите и интересите на учениците. Учителят води дневник за грешките на всички ученици и на паралелката, като цяло. Индивидуалност без колективност е трудно осъществима.

2. Методически принципи – модел, който се проявява под формата на методически правила. Принципът за речетворческа активност се свързва с такива правила: когато индивидуално се изпитва ученик, паралелката да бъде активизирана, да участва и допълва; когато се осъществява общуване към учениците, въпросите да се поставят към всички, а след това да се посочи някой да отговори.

Методическите принципи не са достатъчно изяснени. Извеждат се 5 принципа и те стават основни и за днешното обучение по роден език.

• Речева насоченост – умение за създаване на кратък текст.

• Комуникативност – обучението да се свързва със ситуациите в общуването. Създаване на кратко изказване.

• Комплексност – да се овладяват основни езикови равнища паралелно.

• Преодоляване на интерференцията (наслагването) между стиловете. – ефекта на наслагването трябва да се намалява, ограничава.

• Движение от непреднамерено към осъзнато възприемане на езиковите факти – осмислянето на езиковите елементи трябва да става според възможностите на учениците. Тези принципи са свързани с функционалността в обучението по роден език. Има два основни методически принципа.

– Системно-структурен принцип (ССП) – свързан е с информационно познавателните цели в родноезиковото обучение. Служи за обосновка на факторите и условията за постигане на информационно познавателните цели. Знанията за триадата, семантиката, структурата и функциите на езиковите факти се усвояват в единна система, в техните връзки и взаимоот-

ношения, на основата на триединството език – > реч – > текст. Чрез този принцип учениците осъзнават по-добре системния характер на езика и се подпомага лингвистичното им мислене. Като се опираме върху ССП, създаваме условия за по-леко преодоляване на отклоненията от книжовно-стиловите норми, последователно се изучават езиковите единици и техните системни отношения, улеснява се подборът им в процеса на общуване.

– Комуникативно-речев принцип (КРП) – този принцип предполага изучаването на езиковите явления с оглед използването им в речта. КРП изисква да се сложи акцент върху развитието на речевите способности на учениците. Основни изисквания за прилагане на КРП:

а) Да има стремеж към максимално доближаване на ситуациите на общуване в клас, до реалния живот на учениците. В родноезиковото обучение да има повече естествени ситуации, но да има и въображаеми. Учениците да се включват в преносни ситуации с нестандартен характер, да се поставят в различни роли.

б) Да се познават добре основните речеви действия – слушане, четене и т.н., и да се съотнасят с основните етапи при създаване на текст.

в) КРП изисква в знанията по български език да има активни диалози, дискусии, спорове. За осъществяване на КРП особено ценни са въображаемите речеви ситуации. Когато осмисля тези ситуации, учителят трябва да отчита тематичното съдържание на изказването и условията, диктуващи акта на комуникация (адресант, цел, описание и т.н.). Целта е да се изгражда у учениците умението да се разказва.

3. Методи, похвати и форми в родноезиковото обучение (РЕО). Методите са конструкти, представи, които се реализират чрез различни похвати. Признаци на методите. • Методът е осъзната система от действия, последователността на която се определя от самия учител. • Методът съответства на целта. • Методът се характеризира с плавност и е реализиране на определен начин на дейност. • Методът има свое предметно съдържание и включва средствата и начините за организиране на действията, извършени от учениците. • Методът е система от действия на учителя с цел използване на наличните средства, организиращи познавателната и речевата практическа дейност на учащите. • Методът определя движението на ученика към целта, т.е. усвояването на учебното съдържание. Похват – учебният похват се възприема като операция, завършен цикъл от операции на учителя и ученика, с който се решава елементарна учебна задача. По структура похватът съответства на метода и е подчинен на целта, преследвана от учителя. Похватите са много – например задачите за различните видове езиков анализ и разбор. Езиков анализ – анализиране на факти в различни равнища. • Езиков разбор – изисква интерпретация, която да има аргументация.

Задачи за упражнения: • Задачи за разпознаване и етикетиране на езиковите единици. • Задачи за аналитични наблюдения. • Задачи за редактиране. • Задачи за конструиране. Тези задачи могат да се посочат като похвати. Работа с учебното помагало – урочната статия да се използва, да се коментира дефиниция. Един и същи похват може да се използва с различни цели в рамките на всички учебни методи. Методът се реализира чрез специфични похвати, които представляват конкретните действия на учителя и учениците. Всеки метод е дидактическа система от много похвати, от които единдва са доминиращи. Похватите се реализират под формата на беседа, слово на учителя, самостоятелна работа. Формите са външно проявление на методите, както следва.

1. Обяснително илюстративен метод – съдържа словесно-нагледна информация и се използва в уроците, чиято цел е да се усвои определен обем от знания. Основна форма на реализация на метода е словото на учителя. По-рядко се използва и формата беседа. Водещи похвати

при този метод са: съобщение и обяснение на езикови факти и дефиниции, въвеждане на термини, даване на образец за анализ, поставяне на информативни въпроси.

2. Репродуктивен метод – осъществява се в словото на учителя и беседата. От учениците се изисква да възпроизвеждат знания, да работят по известен образец за действие или по даден алгоритъм. Целта е чрез повторение учениците да овладеят знанията, а тези знания да станат основа на развитието на речевите им умения. Похватите, които се използват, са: действия по алгоритъм за анализ, редактиране, създаване на действие. Беседата заема голямо място.

3. Проблемно изложение – учителят създава изказване, което е образец, еталон как да се решава някакъв лингвистичен проблем. Показват се противоречивите пътища в процеса на познанието. Учениците се учат на подход при цялостното изложение по даден лингвистичен проблем. Основна форма на проявление на метода е словото на учителя.

4. Частично изследователски метод – чрез него се формира умение за самостоятелно мислене и приложение на знанията. Свързва се с репродуктивната дейност на учениците. Учителят възлага въпроси и задачи с проблемен характер. Основна форма на проявление е евристичната беседа (беседа с откривателски характер). Учениците сами, но не без подкрепата на учителя стигат до изводи за някои особености на изучаваните езикови и речеведски понятия. Евристичният характер на беседата в случай на противоположни мнения обуславя пораждането на изказвания и разсъждения. Учителят трябва да учи на етика в спора, на убедителност при защита на собствено мнение у учениците. Основните похвати са: поставяне на проблемни въпроси и задачи, водещи до усвояване на езикова и речеведска информация. Задачи за сравняване и създаване на различни текстове.

Снимковият материал е разнообразен по вид и съдържание. Снимките и схемите са в тясна връзка със структурните компоненти на всеки от уроците и са опора за разнообразни дидактически решения, свързани с визуализиране на функционалните стилове в българския книжовен език. Илюстрациите имат конкретно значение и подпомагат усвояването на учебното съдържание, разбирането на понятията и усвояване на основните правила по конкретната тема. Създават възможности за практическото им прилагане, насърчаване и улесняване на самостоятелната работа, овладяване на ключови компетентности по правоговор и правопис, изработване на схеми, наблюдение в природата, запознаване с устройството на държавата, използване на електронно базирани информационни източници за търсене и събиране на информация, разумно действие в различни житейски ситуации и др. Важно място е отделено на междупредметните връзки: с български език и литература, технологии и предприемачество, биология и здравно образование, география и икономика, изобразително изкуство.

Представеното учебно помагало се основава на учебната програма по Български език за IX клас, одобрена от МОН.

Тема № 1. Текстът като смислово и езиково единство

Предвиденото учебно съдържание по темата „Текстът като смислово и езиково единство“ за учениците със СОП в IX клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по български език в предходните класове. Основен е принципът за нагледност.

Очакваните резултати като компетентности от обучението по темата дават възможност да се развият умения за правилно общуване, като откриват основната мисъл и съществени детайли от него. Обогатен активен речник на учениците.

Разпознават особеностите на текста като най-голяма единица на речта, чрез която се осъществява процесът на общуване – информативност, завършеност, смислова и езикова свързаност и въздействие. Познават и уместно използват лексикални, морфологични и синтактични средства за свързване на изреченията смислово и граматически, подчинени на една обща тема в текста. Разпознаване на чужд текст. Извличат и използват информация при решаване на комуникативни задачи. Открива, коментира и редактира правоговорни и правописни грешки. Съобразяват се с участниците в комуникативния акт, формулират отговори в съответствие с учебната ситуация. Умения за разбиране и разпознаване на текст, смислово свързване на думите в кратки изречения и изреченията в кратък текст. Подобряване на комуникацията. Социализация и интеграция.

Нови понятия

Смислово свързани изречения, текст.

Методи за работа

Дискусионни, ситуационни / подбор на ситуацията – конкретни образи, диалози, събития в текста (и опитни) емпирични методи. Използването на нагледно-образни средства за упражнения. Практически упражнения с познати теми, хобита и занимания с цел да предизвикат по-голям интерес и мотивация; активизиране на вниманието; осигуряване на по-добра комуникация между учениците; подобряване на когнитивните процеси.

Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които общуват (вербално или невербално), е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Работи се за формиране на първоначални представи за правилата в българския език.

Темата позволява да бъде прилаган гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – български език, география и икономика, биология и здравно образование и технологии и предприемачество.

Тема № 2. Лексикални особености на думата. Участие в диалог

Предвиденото учебно съдържание по темата „Лексикални особености на думата. Участие в диалог“ за учениците със СОП в IX клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по български език в предходните класове. Основен е принципът за нагледност.

Очакваните резултати като компетентности от обучението по темата дават възможност да се развият умения за правилно смислово говорене и писане на думата в текста. Обогатен активен речник на учениците.

Разпознават лексикалните особености на думата. Извличат и използват информация при решаване на комуникативни задачи при спазване на лексикалните особености на думата. Прилага лексикалните особености на думата в устната и в писмената реч. Познаване значението на думата. Умение за правилно използване на думата във връзка с другите думи в изречението или в текста. Умение за правилно изразяване при диалог. Открива, коментира и редактира правоговорни, правописни грешки и правилна употреба на думите при диалог. Съобразяват се с участниците в комуникативния акт, формулират отговори в съответствие с учебната ситуация. Разграничават правилно и неправилно употребена дума при устно и писмено общуване.

Умение за работа с тълковен речник.

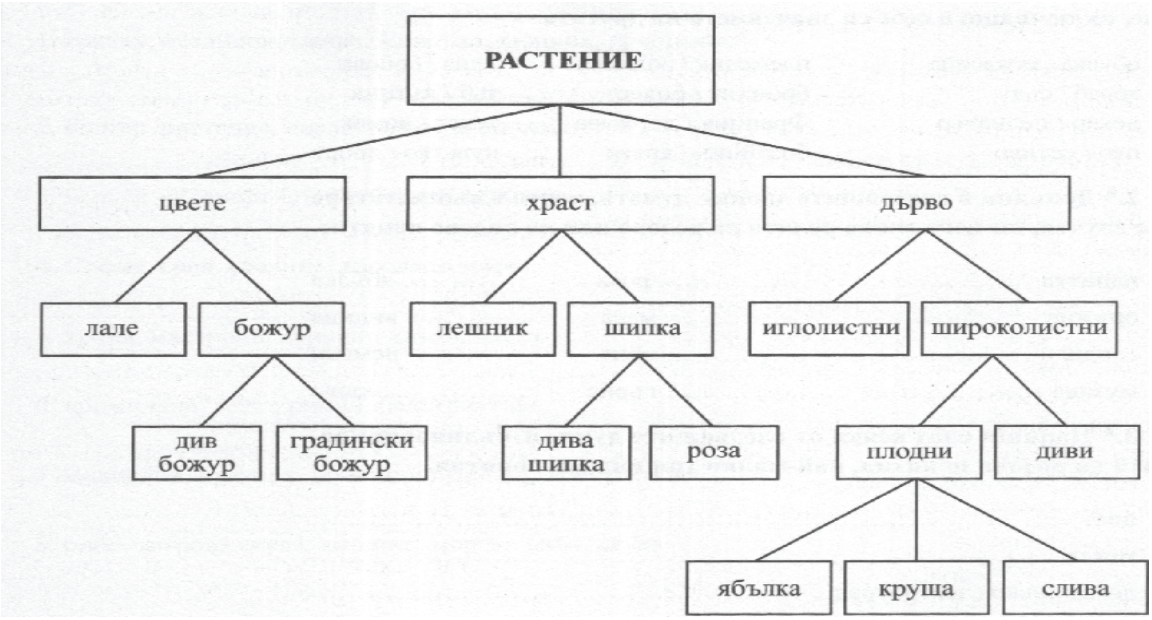

Нови понятия

Лексикология, речниково значение на думата, диалог, тълковен речник.

Методи за работа

Дискусионни, ситуационни (подбор на ситуацията – конкретни образи, диалози, събития в текста) и опитни/емпирични методи. Използването на нагледно-образни средства.

Практически упражнения. Примерите са написани с придружаващ снимков материал и със схеми под формата на игри, за да предизвикат по-голям интерес и мотивация при овладяване лексикалните особености на думата в българския език; активизиране на вниманието; осигуряване на по-добра комуникация между учениците, подобряване на паметовите функции. Умение за правилно изразяване при водене на диалог. Работа с тълковен речник

Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които общуват (вербално или невербално), е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания и формулирането им писмено. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Работи се за формиране на първоначални представи за писмените правила в българския език.

Темата позволява да бъде прилаган гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – български език, география и икономика, биология и здравно образование и технологии и предприемачество.

Тема № 3. Научен стил

Предвиденото учебно съдържание по темата „Научен стил“ за учениците със СОП в IX клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по български език в предходните класове. Основен е принципът за нагледност.

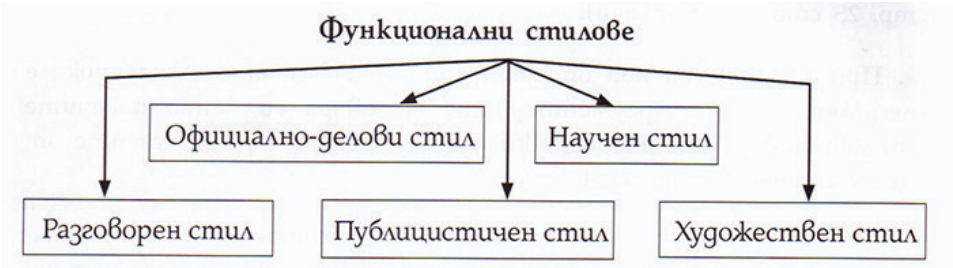

Очакваните резултати като компетентности от обучението по темата дават възможност да се развият умения за правилно говорене и писане, като откриват основната мисъл и съществени детайли от него. Обогатен активен речник на учениците. Разпознаване на научния стил при четене и слушане на различни текстове.

Разпознават особеностите на научния стил. Извличат и използват информация при решаване на комуникативни задачи. Открива и коментира научни текстове. Съобразяват се с участниците в комуникативния акт, формулират отговори в съответствие с учебната ситуация. Разграничават текст с научен стил от останалите функционални стилове в българския книжовен език при писмено общуване. Затвърждаване на стари и получаване на нови знания за географски понятия в Република България.

Нови понятия

Наука, научен стил, термини, изследвания, графики.

Методи за работа

Дискусионни, ситуационни (подбор на ситуацията – конкретни образи, диалози, събития в текста) и опитни/емпирични методи. Използването на нагледно-образни средства. Практически упражнения. Примерите са написани с придружаващ снимков материал и със схеми под формата на игри, за да предизвикат по-голям интерес и мотивация при овладяване на знания за научния стил в българския език; активизиране на вниманието; осигуряване на по-добра комуникация между учениците, подобряване на паметовите функции, социализация.

Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които общуват (вербално или невербално), е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания и формулирането им писмено. За ученици с ниско

езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Работи се за формиране на първоначални представи за писмените правила в българския език.

Темата позволява да бъдат прилагани гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Въпроси и задачи за ученика:

1. С чужда помощ намери материал от научна литература за Черно море и го прочети пред класа.

***Междупредметни връзки* –** български език, география и икономика, биология и здравно образование и технологии и предприемачество.

Тема № 4. Официално-делови стил

Предвиденото учебно съдържание по темата „Официално-делови стил“ за учениците със СОП в IX клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по български език в предходните класове. Основен е принципът за нагледност.

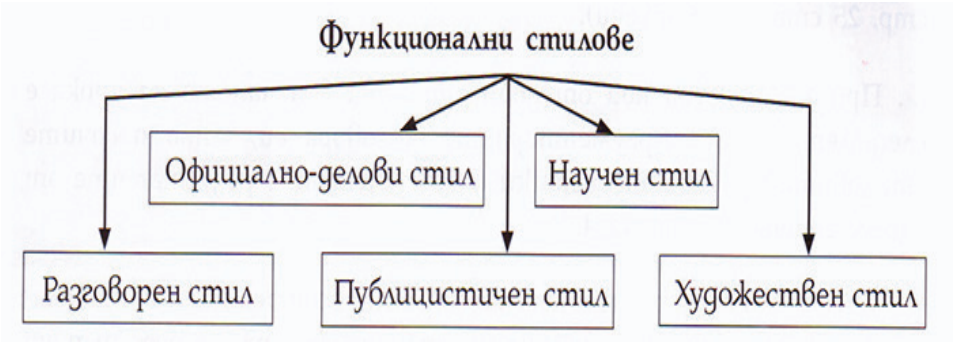

Очакваните резултати като компетентности от обучението по темата дават възможност да се развият умения за правилно говорене и писане. Умение за слушане. Обогатен активен речник на учениците. Разпознаване на официално-деловия стил при четене и слушане на различни текстове.

Разпознават особеностите на официално-деловия стил. Извличат и използват информация при решаване на комуникативни задачи. Открива и коментира текстове с официално-делови стил. Съобразяват се с участниците в комуникативния акт, формулират отговори в съответствие с учебната ситуация. Разграничават текст с официално-деловия стил от текстове с останалите функционални стилове в българския книжовен език при писмено общуване. Получаване на нови знания и умения за писане на стандартни формуляри за комуникация с институциите в държавната администрация на Република България.

Нови понятия

Официално-делови стил, държавна администрация, институции, съдебна система, законодателство, молба/заявление, удостоверение.

Методи за работа

Дискусионни, ситуационни (подбор на ситуацията – конкретни образи, диалози, събития в текста) и опитни/емпирични методи. Използването на нагледно-образни средства. Практически упражнения. Примерите са написани с придружаващ снимков материал и със схеми под формата на игри, за да предизвикат по-голям интерес и мотивация при овладяване на знания за официално-деловия стил в българския език; активизиране на вниманието; осигуряване на по-добра комуникация между учениците, подобряване на паметовите функции. Добра комуникация с институциите в държавната администрация, социализация и интеграция.

Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които общуват (вербално или невербално), е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания и формулирането им писмено. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Работи се за формиране на първоначални представи за писмените правила в българския език.

Темата позволява да бъде прилаган гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – български език, география и икономика, биология и здравно образование и технологии и предприемачество.

Тема № 5. Публицистичен стил

Предвиденото учебно съдържание по темата „Публицистичен стил“ за учениците със СОП в IX клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по български език в предходните класове. Основен е принципът за нагледност.

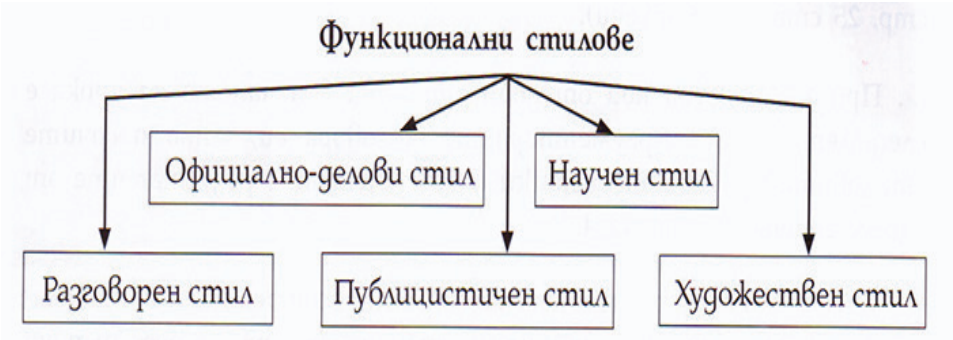

Очакваните резултати като компетентности от обучението по темата дават възможност да се развият умения за правилно говорене и писане. Умение за слушане. Обогатен активен речник на учениците. Разпознават особеностите на публицистичния стил. Извличат и използват информация при решаване на комуникативни задачи. Прилагане на публицистичния стил в устната и писмената реч. При четене и слушане откриват, коментират текстове с публицистичен стил. Съобразяват се с участниците в комуникативния акт, формулират отговори в съответствие с учебната ситуация. Придобиват умения за разпознаване и разграничаване на публицистичните текстове от текстове с другите функционални стилове в българския книжовен език. Езикови особености на публицистичния стил на фонетично, лексикално, морфологично и синтактично ниво. Лексика, характерна за публицистичния стил. Използване на текстове от науката, медиите, художествената литература, като се посочва разликата на тези текстове от текстове, свързани с публицистичния стил.

Нови понятия

Преса, радио, телевизия, политика, новини – политически, спортни, общество, обществен проблем, репортаж, статия, публицистичен стил.

Методи за работа

Дискусионни, ситуационни (подбор на ситуацията – конкретни образи, диалози, събития в текста) и опитни/емпирични методи. Използването на нагледно-образни средства. Практически упражнения. Примерите са написани с придружаващ снимков материал и със схеми под формата на игри, за да предизвикат по-голям интерес и мотивация при овладяване на публицистичния стил в българския език; активизиране на вниманието; осигуряване на по-

добра комуникация между учениците, развитие на когнитивните процеси. Разбиране на новини по радио, телевизия, преса, интернет.

Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които общуват (вербално или невербално), е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания и формулирането им писмено. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилагат индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Работи се за формиране на първоначални представи за писмените правила в българския език.

Темата позволява да бъдат прилагани гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки **–** български език, география и икономика, биология и здравно образование и технологии и предприемачество.

IX КЛАС

ЛИТЕРАТУРА

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО ЛИТЕРАТУРА IX КЛАС

Методически насоки

Теоретичната рамка на методическите насоки за обучение на ученици със специални образователни потребности по литература в IX клас включва следното съдържание.

1. В обучението по литература за IX клас е заложено осмислянето на литературата като процес, който се развива и преминава през различни етапи със свои специфични особености. Обучението по литература за ученици със СОП следва принципите на комуникативния и когнитивния подход. То се определя от следните общи педагогически принципи: ориентираност към възможностите и интересите на учениците; съдържателност и реалистичност на учебното съдържание; комуникативност и интерактивност на учебните дейности; разнообразие, занимателност и наситеност на учебния процес с достъпни външни опори, включително и продукти на новите технологии, интегрирано развитие на всички умения като едно цяло в контекста на богата, разностранна културна информация и чрез осъществяване на връзки с други области на знанието. Наред с общите методически принципи трябва да се вземат предвид и характерните особености на учениците със СОП – конкретно-образно мислене, краткотрайна памет, неустойчивост на вниманието, невъзможност да се оперира с чисто абстрактни категории, неспособност да се разграничава ясно реалният и въображаемият свят, ограничени социални и културни знания. Специфичните особености на учениците изискват при обучението да се използват следните принципи: достъпност, нагледност, практичност, системност и последователност, както и да се прилага индивидуален, диференциран и интегриран подход.

2. Формулирането на литературните задачи, съобразено с възможностите и индивидуалните способности на учениците със СОП е начин всеки ученик да се заинтригува с интересното и значимото за него и по този начин да получи необходимите знания и практически умения. Въпросите и задачите след урока стоят в центъра на работата в часа по литература. Чрез тях се осъществява диалог между учителя и учениците и се пробужда интерес и съпричастност в работата.

Текстовете в учебното помагало по литература за IX клас са придружени от богат илюстративен материал, който по различен начин онагледява смисъла на изучавания учебен материал. Уроците са организирани в раздели, определени от учебната програма по литература за IX клас.

3. При избора на методите за работа трябва да се вземе под внимание, че приложението на един или друг метод в учебно-възпитателния процес зависи от много фактори:

- възрастови и психични особености на учениците;
- цели и задачи на конкретния урок;
- характер на учебното съдържание;
- времето, с което разполага учителят;
- етапи на урока;
- опит, умения, личност на учителя.

Основната разлика при методите на обучение при ученици със СОП е корекционно-развиващата им насоченост. Тя включва:

- малък обем информация;
- максимална разчлененост на сложните понятия;

- по-бавен темп на обучение и частични повторения;
- опора върху сензорния опит на детето;
- ръководство на дейността на детето до момента на самостоятелно изпълнение.

Словесни методи: разказ, беседа, обяснение, работа с учебника и книгата.

Разказ – трябва да е максимално конкретен, без подробности, които да отклоняват вниманието на ученика, без да съдържа думи, които той не разбира. Чрез разказа се дава по-широка информация, но липсва възможност за по-често контролиране на качественото ѝ осмисляне.

Беседа – при децата със СОП въпросите при беседата трябва да бъдат формулирани така, че да провокират пълен отговор, да не са двусмислени. Беседата позволява по-често обратна връзка и контрол. За използването ѝ обаче са необходими определени знания, умения и опит от страна на учениците, върху основата, на които ще се осмисля и затвърдява новото учебно съдържание. Въпреки ограничения познавателен опит на децата, беседата се предпочита, защото се създават по-ефективни предпоставки за развитие и корекция на представите и понятията. При децата със СОП най-често се използва обяснителна беседа, която е по-достъпна за учениците и насочва главно към развитие на паметта.

Обяснение – при обяснението трябва да се дава алгоритъм за действие. Учителят трябва да разкрива онези причинно-следствени връзки, които ще подпомогнат детето да разбира новото.

Работа с учебника и книгата – използва се за придобиване на нови знания, за затвърдяване на усвоеното и за формиране на умения и навици. Учениците работят по-уверено с учебника, когато често го ползват (посочват цитати, разчитат рисунките, таблиците, диаграмите, поместени към текста). Този метод е изключително полезен при подготовката на учениците за самостоятелно придобиване на знания, т.е. да се научат да се самообразоват (там, където е възможно).

Нагледни методи: илюстрация, демонстрация, наблюдение.

Нагледните методи имат широко приложение при обучението на ученици със СОП имайки предвид нагледно-образната им памет. В обучението по литература най-подходящият за приложение е илюстративният метод. Илюстрацията е вид нагледно обяснение. Тя допринася за емоционалното възприемане на учебния материал и облекчава разбирането на абстрактни моменти от словесните обяснения, създаващи трудности на децата със СОП. Чрез нея се работи върху подобряване на възприятието. Когато се работи с илюстрация, трябва да се търси винаги връзката между текст и илюстрация.

Практически методи: упражнение, писмени и графични работи.

Упражнение – то е специално организирано многократно повторение на учебни действия, за да се изработят умения и навици. При децата със СОП е свързано със сенсибилизацията (колкото повече се упражнява дадено нещо, толкова то се усъвършенства).

Представеното учебно помагало се основава на учебната програма по Литература за IX клас, одобрена от МОН.

Тема № 1. Просвещението като културна епоха

Предвиденото учебно съдържание по темата „Просвещението като културна епоха“ за учениците със СОП в IX клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове. Основен е принципът за нагледност.

Очаквани резултати като компетентности от обучението по темата: познава значението на Просвещението като културна епоха. Различава отличителни за епохата на Просвещението светогледни идеи. Обогатен активен речник на учениците. Изградена положителна нагласа към учебния труд. Различава литературни жанрове. Умее да проследява в исторически план възникването и разпространението на Просвещението в различните изкуства.

Нови понятия

Просвещение, научен метод, „век на разума“, художествена галерия.

Методи за работа

Илюстративно-обяснителен метод, беседа, устно изложение, практически упражнения, репродуктивен метод.

Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които използват устна реч, е необходимо стимулиране на речевата изява, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности в устната комуникация и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход (използват се алтернативни средства за комуникация) и се възлагат практически задачи. Темата позволява да бъдат прилагани гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – български език, география и икономика, история и цивилизации, музика.

Методически указания и препоръки (методическите насоки и препоръки включват набор от дейности, които учителят по свой избор може да разпредели в учебните часове).

При работа по темата:

1. Помогнете на учениците да се запознаят с учебното съдържание от помагалото.
2. Предложете на учениците да:

– разгледат внимателно изображенията от помагалото;

– направят опит да опишат какво виждат на изображенията;

– посочат изображението, като чуят неговото описание.

3. Помогнете на учениците да изпълнят поставените задачи от помагалото.

Подтема № 1.1. „Пътешествията на Гъливер“

Предвиденото учебно съдържание по темата „Пътешествията на Гъливер“ за учениците със СОП в IX клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове. Основен е принципът за нагледност.

Очакваните резултати от обучението и компетентности като очаквани резултати: разпознава жанрови характеристики на романа в „Пътешествията на Гъливер“. Тълкува с подкрепа откъси от „Пътешествията на Гъливер“. Проследява развитието на действието в повествователен план. Изразява впечатления, чувства, настроения с помощта на вербален, невербален и визуален език. Обрисува картини от текста (вербално или чрез други алтернативни средства за комуникация). Съотнася постъпките на героите към собствения си опит. Обогатен активен речник на учениците. Ученикът участва в групова дейност за създаване на игрови и сценични форми на „Пътешествията на Гъливер“. Избира дадена роля. Открива с помощта на учителя валидността на основните принципи на общочовешката морална система.

Нови понятия

Лилипути, въображение.

Методи за работа

Беседа, устно изложение. Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които използват устна реч, е необходимо стимулиране на речевата изява, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности в устната комуникация и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход (използват се алтернативни средства за комуникация) и се възлагат практически задачи. Темата позволява да бъдат прилагани гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – български език, география и икономика, биология и здравно образование и изобразително изкуство.

Методически указания и препоръки (методическите насоки и препоръки включват набор от дейности, които учителят по свой избор може да разпредели в учебните часове).

При работа по темата:

1. Помогнете на учениците да се запознаят с учебното съдържание от помагалото.
2. Предложете на учениците да:

– разгледат внимателно изображенията от помагалото;

– направят опит да опишат какво виждат на изображенията;

– посочат изображението, като чуят неговото описание.

3. Помогнете на учениците да изпълнят поставените задачи от помагалото.

Тема № 2. Романтизмът като културно явление

Предвиденото учебно съдържание по темата „Романтизмът като културно явление“ за учениците със СОП в IX клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове. Основен е принципът за нагледност.

Очакваните резултати от обучението и компетентности като очаквани резултати: познава значението на Романтизма като културна епоха и като направление в литературата. Различава отличителни за епохата на Романтизма светогледни идеи. Обяснява прилики и разлики между светогледни идеи на Просвещението и Романтизма в контекста на културната динамика, с подкрепа и богато онагледяване. Обогатен пасивен и активен речник.

Нови понятия

Романтизъм, поезия, поема, фолклор, изгнаник, уникален.

Методи за работа

Беседа, устно изложение. Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които използват устна реч, е необходимо стимулиране на речевата изява, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности в устната комуникация и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход (използват се алтернативни средства за комуникация) и се възлагат практически задачи. Темата позволява да бъдат прилагани гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – български език, география и икономика, история и цивилизации, изобразително изкуство.

Методически указания и препоръки (методическите насоки и препоръки включват набор от дейности, които учителят по свой избор може да разпредели в учебните часове).

При работа по темата:

1. Помогнете на учениците да се запознаят с учебното съдържание от помагалото.
2. Предложете на учениците да:

– разгледат внимателно изображенията от помагалото;

– направят опит да опишат какво виждат на изображенията;

– посочат изображението, като чуят неговото описание.

3. Помогнете на учениците да изпълнят поставените задачи от помагалото.

Тема № 3. Реализмът като метод и направление в литературата и в изкуството

Предвиденото учебно съдържание по темата „Реализмът като метод и направление в литературата и в изкуството“ за учениците със СОП в IX клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове. Основен е принципът за нагледност.

Очакваните резултати от обучението и компетентности като очаквани резултати: познава значението на реализма като направление (и метод) в литературата.

Притежава знания за характерните черти при писателите реалисти. Обогатен активен речник с литературни термини. Умее да проследява в исторически и литературен план влиянието на реализма върху литературните герои и художниците.

Нови понятия

Реализъм, характер, обемен роман, социални слоеве.

Методи за работа

Беседа, устно изложение. Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които използват устна реч, е необходимо стимулиране на речевата изява, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности в устната комуникация и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход (използват се алтернативни средства за комуникация) и се възлагат практически задачи. Темата позволява да бъдат прилагани гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – български език, география и икономика, история и цивилизации, човекът и природата, изобразително изкуство.

Методически указания и препоръки (методическите насоки и препоръки включват набор от дейности, които учителят по свой избор може да разпредели в учебните часове).

При работа по темата:

1. Помогнете на учениците да се запознаят с учебното съдържание от помагалото.
2. Предложете на учениците да:

– разгледат внимателно изображенията от помагалото;

– направят опит да опишат какво виждат на изображенията;

– посочат изображението, като чуят неговото описание.

3. Помогнете на учениците да изпълнят поставените задачи от помагалото.

Тема № 4. Модернизмът като литературно направление

Предвиденото учебно съдържание по темата „Модернизмът като литературно направление“ за учениците със СОП в IX клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове. Основен е принципът за нагледност.

Очакваните резултати от обучението и компетентности като очаквани резултати: познава значението на модернизма като направление в литературата.

Различава характерни черти на модернизма. Притежава умения за откриване и назоваване на прилики и разлики на модернизма с реализма и романтизма. Умее да открива и назовава различните изобразителни техники при модернизма. Познава значението на символизма в контекста на модернизма.

Нови понятия

Модернизъм, символизъм, етап, идеал.

Методи за работа

Беседа, устно изложение. Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които използват устна реч, е необходимо стимулиране на речевата изява, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности в устната комуникация и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход (използват се алтернативни средства за комуникация) и се възлагат практически задачи. Темата позволява да бъде прилаган гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – български език, география и икономика, история и цивилизации и изобразително изкуство.

Методически указания и препоръки (методическите насоки и препоръки включват набор от дейности, които учителят по свой избор може да разпредели в учебните часове).

При работа по темата:

1. Помогнете на учениците да се запознаят с учебното съдържание от помагалото.
2. Предложете на учениците да:

– разгледат внимателно изображенията от помагалото;

– направят опит да опишат какво виждат на изображенията;

– посочат изображението, като чуят неговото описание.

3. Помогнете на учениците да изпълнят поставените задачи от помагалото.

Допълнителна задача: прочетете стихотворението „Гласните“ на Артюр Рембо и поставете задача на учениците да оцветят буквите според цветовете в стихотворението.

Тема № 5. Българското възраждане като културна епоха

Предвиденото учебно съдържание по темата „Българското възраждане като културна епоха“ за учениците със СОП в IX клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове. Основен е принципът за нагледност.

Очакваните резултати от обучението и компетентности като очаквани резултати: познава значението на Българското възраждане като литературен период. Различава отличителни за Българското възраждане светогледни идеи. Обяснява прилики и разлики между светогледни идеи на Ренесанса, Просвещението, романтизма и Българското възраждане в контекста на културната динамика. Формирано ценностно отношение към изучаването на литературата и изграждане на ясно съзнание за национална идентичност.

Нови понятия

Българско възраждане, взаимно училище.

Методи за работа

Беседа, устно изложение. Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които използват устна реч, е необходимо стимулиране на речевата изява, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности в устната комуникация и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход (използват се алтернативни средства за комуникация) и се възлагат практически задачи. Темата позволява да бъде прилаган гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – български език, география и икономика, история и цивилизации и изобразително изкуство.

Методически указания и препоръки (методическите насоки и препоръки включват набор от дейности, които учителят по свой избор може да разпредели в учебните часове).

При работа по темата:

1. Помогнете на учениците да се запознаят с учебното съдържание от помагалото.
2. Предложете на учениците да:

– разгледат внимателно изображенията от помагалото;

– направят опит да опишат какво виждат на изображенията;

– посочат изображението, като чуят неговото описание.

3. Помогнете на учениците да изпълнят поставените задачи от помагалото.

Подтема № 5.1. Народни будители. Българската литература през епохата на Възраждането

Предвиденото учебно съдържание по темата „Народни будители. Българската литература през епохата на Възраждането“ за учениците със СОП в IX клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове. Основен е принципът за нагледност.

Очакваните резултати от обучението и компетентности като очаквани резултати: различава отличителни за Българското възраждане светогледни идеи, проявени в Предисловието на „История славянобългарска“. Тълкува Предисловието на „История славянобългарска“ съобразно културно-историческите характеристики на творбата. Съпоставя с личния си опит интерпретирани в Предисловието на „История славянобългарска“ ценности и норми, проблеми и конфликти и обосновава позиция по тях. Притежава знания за народните будители по време на Възраждането и тяхната дейност. Изградено национално самочувствие и родолюбие.

Нови понятия

Българско възраждане, будители, белетристика, енциклопедия.

Методи за работа

Беседа, устно изложение. Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които използват устна реч, е необходимо стимулиране на речевата изява, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности в устната комуникация и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход (използват се алтернативни средства за комуникация) и се възлагат практически задачи. Темата позволява да бъдат прилагани гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – български език, география и икономика, история и цивилизации и изобразително изкуство.

Методически указания и препоръки (методическите насоки и препоръки включват набор от дейности, които учителят по свой избор може да разпредели в учебните часове).

При работа по темата:

1. Помогнете на учениците да се запознаят с учебното съдържание от помагалото.
2. Предложете на учениците да:

– разгледат внимателно изображенията от помагалото;

– направят опит да опишат какво виждат на изображенията;

– посочат изображението, като чуят неговото описание.

3. Помогнете на учениците да изпълнят поставените задачи от помагалото.
4. Учениците да изпълнят задачите от работния лист с подкрепа.

Подтема № 5.2. Христо Ботев. Поетът герой

Предвиденото учебно съдържание по темата „Христо Ботев. Поетът герой“ за учениците със СОП в IX клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове. Основен е принципът за нагледност.

Очакваните резултати от обучението и компетентности като очаквани резултати: различава отличителни за Българското възраждане светогледни идеи, проявени в творби на Христо Ботев. Овладява знания за живота и дейността на Христо Ботев, идеалите за които се бори и защитава.

Нови понятия

Гений, талант, подножие.

Методи за работа

Беседа, устно изложение. Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които използват устна реч, е необходимо стимулиране на речевата изява, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности в устната комуникация и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход (използват се алтернативни средства за комуникация) и се възлагат практически задачи. Темата позволява да бъдат прилагани гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – български език, география и икономика, история и цивилизации.

Методически указания и препоръки (методическите насоки и препоръки включват набор от дейности, които учителят по свой избор може да разпредели в учебните часове).

При работа по темата:

1. Помогнете на учениците да се запознаят с учебното съдържание от помагалото.
2. Предложете на учениците да:

– разгледат внимателно изображенията от помагалото;

– направят опит да опишат какво виждат на изображенията;

– посочат изображението, като чуят неговото описание.

3. Помогнете на учениците да изпълнят поставените задачи от помагалото.

Подтема № 5.3. Поезията на Христо Ботев

Предвиденото учебно съдържание по темата „Поезията на Христо Ботев“ за учениците със СОП в IX клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове. Основен е принципът за нагледност.

Очакваните резултати от обучението и компетентности като очаквани резултати: разпознава жанрови характеристики на баладата и на одата. Ученикът умее да проследява движението на чувствата и смяната на картините в стихотворението „Хаджи Димитър“. Умее да проследява развитието на действието в прозаичен текст. Разграничава портретно описание на герой, природна картина (с подкрепа). Умее да обрисува с думи (показва) външния вид на героя, природна картина, описание на обстановка. Разбира с помощта на учителя значението на непознатите думи и достъпните фигури на речта. Ученикът възпроизвежда, рецитира и изказва кратки литературни изрази с артикулация, темп, ритъм, интонация, които не пречат на разбирането.

Нови понятия

Балада, ода, самодиви, саможертва.

Методи за работа

Беседа, устно изложение. Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които използват устна реч, е необходимо стимулиране на речевата изява, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности в устната комуникация и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход (използват се алтернативни средства за комуникация) и се възлагат практически задачи. Темата позволява да бъдат прилагани гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – български език, география и икономика, история и цивилизации.

Методически указания и препоръки (методическите насоки и препоръки включват набор от дейности, които учителят по свой избор може да разпредели в учебните часове).

При работа по темата:

1. Помогнете на учениците да се запознаят с учебното съдържание от помагалото.
2. Предложете на учениците да:

– разгледат внимателно изображенията от помагалото;

– направят опит да опишат какво виждат на изображенията;

– посочат изображението, като чуят неговото описание.

3. Помогнете на учениците да изпълнят поставените задачи от помагалото.

IX КЛАС

МАТЕМАТИКА

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО МАТЕМАТИКА IX КЛАС

Темите в учебното помагало са разработени в съответствие с изискванията на учебната програма по математика за девети клас, очакваните резултати от обучението в различните области на компетентност и връзката им с отделните ключови компетентности. Девети клас е вторият клас на първи гимназиален етап в средната степен на образование и в този клас продължава изграждането на системата от математически знания в средното училище като продължение и разширение на изученото в предходните години. Специфичните цели на обучението по математика, залегнали в Държавния образователен стандарт за първи гимназиален етап на средната степен на образование са следните.

- Формиране на логическо и пространствено мислене, на наблюдателност и математическа компетентност.
- Формирането на математическа компетентност за етапа е на познавателно, комуникационно и аналитично ниво, като се развиват способността и желанието на индивида да използва математически методи на мислене и на представяне – чрез формули, модели, конструкции, графики, диаграми, най-общо казано – „работа с данни“.
- Математическата компетентност за първи гимназиален етап включва стабилно познаване на факти, основни величини и закономерности, както и усвояване на познавателни и практически умения, необходими за решаване на задачи и проблеми чрез подбор и прилагане на основни методи и инструменти.
- Математическата компетентност на този етап предполага и поемане на отговорност за самостоятелно изпълнение на задачи в процеса на обучение, както и проява на отношение и готовност за избор на решение и поведение съобразно конкретни проблеми и обстоятелства.

Очакваните резултати от обучението по математика в девети клас в шестте области на компетентност са:

Области на компетентност	**Знания, умения и отношения В резултат на обучението си ученикът:**
Числа. Алгебра	• Извършва тъждествени преобразувания с рационални изрази. • Решава системи уравнения от първа и втора степен с две неизвестни без параметър чрез заместване или събиране. • Умее да представя решения на неравенства чрез числови интервали.

Фигури и тела	• Знае признаците за подобни триъгълници. • Умее да прилага признаците за подобни триъгълници. • Знае метрични зависимости в правоъгълен триъгълник. • Знае метрични зависимости между отсечки в окръжност.
Функции. Измерване	• Знае: – понятието числова функция и начини на задаване; – понятията линейна и квадратна функция; – основните тригонометрични функции в интервала (0; 90°). • Пресмята стойности на изучените функции и на аргументите им. • Пресмята стойности на тригонометричните функции при зададен аргумент и на аргумента при зададена стойност на тригонометричната функция (за 30°, 45°, 60°).
Логически знания	• Разбира на конкретно ниво смисъла на логическите съюзи „и“, „или“, „ако..., то...“, на отрицанието „не“ и на релациите „следва“ и „еквивалентност“. • Разбира на конкретно ниво смисъла на кванторите „за всяко“, „съществува“ и понятията „необходимо условие“, „достатъчно условие“ и „необходимо и достатъчно условие“. • Прилага метода на еквивалентните преобразувания при решаване на уравнения и системи. • Умее да конкретизира общовалидно твърдение и обосновава невярност на твърдение с контра пример. • Преценява вярност, рационалност и целесъобразност при избор в конкретна ситуация и обосновава изводи.
Елементи от вероятности и статистика	• Разчита и интерпретира информация, представена с графики, с таблици или с диаграми.
Моделиране	• Моделира: – с квадратна функция; – с уравнения, свеждащи се до квадратни; – със система уравнения от първа или втора степен с две неизвестни.

Учебно съдържание:

Теми	Компетентности като очаквани резултати	Нови понятия
1. Функция, дефиниционно множество	✓ Знае понятията функция и дефиниционно множество. ✓ Умее да намира функционалната стойност и стойност на аргумента на дадена функция.	Функция, деф. множество, аргумент, променлива
2.1. Линейни уравнения с две неизвестни *2.2. Системи линейни уравнения с две неизвестни. Решаване чрез заместване*	✓ Разпознава линейни уравнения с две неизвестни, знае понятията, свързани с тях. ✓ Знае понятието система. ✓ Умее да решава система линейни уравнения чрез заместване.	Линейно уравнение с две неизвестни, система линейни уравнения с две неизвестни, наредена двойка числа, решение на уравнение с две неизвестни и на система линейни уравнения
3.1. Системи уравнения от втора степен с две неизвестни, на които едното уравнение е от първа степен. Решаване	✓ Знае понятието системи уравнения от втора степен с две неизвестни и умее да ги решава.	Системи уравнения от втора степен с две неизвестни
4. Подобни триъгълници. Първи признак за подобност на триъгълници	✓ Знае понятието подобни триъгълници.	Подобни триъгълници

5. Квадратни неравенства. Метод на интервалите	✓ Умее да решава квадратно неравенство	Квадратно неравенство
6.1. Метрични зависимости между отсечки в триъгълник *6.2. Теорема на Питагор*	✓ Знае и прилага метрични зависимости в правоъгълен триъгълник	Метрични зависимости, средно геометрично, проекция на катет върху хипотенуза
7.1. Тригонометрични функции на остър ъгъл *7.2. Стойности на тригонометрични функции на ъгли с мярка 30°,45°,60°*	✓ Знае тригонометрични функции на остър ъгъл в правоъгълен триъгълник ✓ Знае тригонометричните функции на *30°, 45°,60°*	Синус, косинус, тангенс, котангенс

В учебното съдържание по математика в IX клас продължава системният курс по геометрия от VII и VIII клас, като се разглеждат следните глобални теми: „Подобни триъгълници“, „Метрични зависимости между отсечки“ и „Тригонометрични функции на остър ъгъл“. След геометрията на еднаквостите (еднаквите триъгълници) продължава изучаването на свойствата на фигурите с геометрията на подобностите (подобни триъгълници), т.е. изучаването на евклидовата геометрия в нейната пълнота. Най-важните следствия от теорията на подобните триъгълници са метричните зависимости в основните фигури и началните знания по тригонометрията. Всичко това дава възможност за съществени приложения при решаването на основните геометрични фигури.

Алгебричният материал включва глобалните теми: „Функции“, „Системи линейни уравнения с две неизвестни“, „Системи уравнения от втора степен с две неизвестни“. Важен момент е началото на изучаването на основното математическо понятие функция. След изучаването на пропорциите в VI клас и запознаването с графиката на правата и обратната пропорционалност, сега започва системното изучаване на функциите с линейната и квадратната функция, техните графики, свойства и важната връзката с уравненията и неравенствата. Вторият важен момент в обучението по алгебра е завършването на цикъла на изучаването на рационалните уравнения, системи уравнения и неравенства.

В IX клас с темата „Класическа вероятност“ продължава изучаването на елементите на вероятностите и статистиката. Разбира се, продължава усъвършенстването на уменията на учениците за работа с таблици, диаграми и графики.

Учебното помагало следва хронологията на учебната програма, при която еднозначно е определен редът на изучаваните глобални теми. Силен акцент е поставен върху аргументацията, анализа на условието на твърдението или задачата, обосноваването и строгото доказване на

теоремите – необходимо условие за развиване на уменията на учениците за анализ, синтез и оценка на получените резултати.

Целта е учебното помагало да се ползва самостоятелно от учениците, и по тази причина в теоретичната част на уроците са решени и подробно описани ключови задачи. Учителят би могъл да използва учебника като помагало при разработката на отделните методически единици.

При овладяването на математическата грамотност е необходимо да се акцентира на развитието на уменията на ученика да разчита и записва информация със символите на математиката и по нейните правила, т.е. да я преведе на математически език; да изпълнява точно и докрай процедури за изчисляване и сравняване; да оценява и проверява получените резултати; да избира и ползва адекватни методи, инструменти, помощни материали и технологии. Учебникът е ориентиран към развиване на математическите компетентности на учениците: математическо мислене и разсъждаване; аргументиране; комуникация чрез математически език; моделиране; решаване на математическа задача; представяне на математически обекти и ситуации.

При въвеждането на математическите понятия са спазени основните правила: разглеждане и наблюдение на достатъчен брой обекти, влизащи в обема на понятието; използване на житейския опит на учениците; запознаване със знание, в резултат на което учениците получават първична представа и разбиране за въвежданото понятие; отделяне на съществените признаци на разглежданото понятие; формулиране на точното определение на разглежданото понятие; въвеждане на символното означение; разкриване на връзките на новото понятие с вече изучените и показване на практическата приложимост на новото понятие.

По този начин се цели реализиране на съществени аспекти на когнитивното функциониране: възприемане, получаване на представа, разбиране, осмисляне, запомняне, об-общение, систематизация и приложение.

Използвана литература:

Книга за учителя по математика – издателство „Анубис“

IX КЛАС

ИНФОРМА-ЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ IX КЛАС

ОСНОВНИ ПОЛОЖЕНИЯ

Обучението по информационни технологии в IX клас е насочено към овладяване на базисни знания, умения и отношения, свързани с дигиталните компетентности на ученика. Учебното съдържание по предмета е насочено към овладяване на знания, умения и отношения, които се координират не само с изграждането на основни дигитални компетентности, но и с формирането на умения за работа в екип, комуникационни компетентности.

Предвид спецификата на учениците със СОП, не могат да бъдат предложени унифицирани адаптирани дейности в учебните часове. В това изложение ще се опитам да поднеса някои важни особености, които считам, че трябва да бъдат взети под внимание от преподавателя при обучение на ученици със СОП. Тези особености съм установила от личен опит в процеса на работа с тях.

В обучението голямо значение има широкото използване на най-разнообразни технологии за възприемане, преработване и предаване на информация. Ефективното ѝ усвояване от учащите предполага трансформиране с помощта на редица операции: моделиране, модифициране, филтриране, редуциране, систематизиране и т.н.

Тема „Компютърни системи“ е надградена, учениците в осми клас са се запознали с КС. Разширяват се знанията за суперкомпютри, грид и облачни технологии.

Темата „Компютърни мрежи и услуги“ запознава учениците с организацията и структурата на локалните и глобалните компютърни мрежи и споделянето на ресурси.

Темата „Приложни програми“ запознава учениците с допълнителните възможности на класическите офис технологии за текстообработка и електронни таблици (ЕТ).

Трябва да се има предвид, че при децата със СОП не може да се разчита на траен ресурс от знания и умения. Необходимо е за темите „Текстообработка“ и „ЕТ“ да са налице формирани базови умения. Тези теми са особено важни за учениците – залегнали са в почти всички сфери на ежедневието им. При децата с по-големи дефицити в познавателната дейност е достатъчно да се формират умения за използване на клавиатурата като техническо средство за участие в малки проекти и оформяне на документи, свързани с всекидневието: заявление, автобиография, писмо и др.

В тема „Работа по проект“ усвоените до момента знания и умения в областта на информационните и комуникационните технологии се обединяват със знания и умения, придобити от други учебни дисциплини. Формират се и се затвърдяват умения за работа с достъпни информационни технологии за извличане на необходимата информация по зададена задача, нейното подреждане, съхраняване, копиране, отпечатване. Обръща се особено внимание върху безопасността им в интернет, спазването на етични норми и правила при общуване в интернет, спазването на авторски права и др.

ОБЩИ ПРЕПОРЪКИ ПРИ ИЗУЧАВАНЕ НА ТЕМИТЕ

Обучаващият да:

• гарантира сигурността и безопасността на учениците;

• запазва спокойна емоционална атмосфера;

• осигурява устойчивост на тяхното внимание и поддържаща мотивация във всеки учебен час;

• се съобразява с по-малките познавателни възможности на учениците със СОП;

• подбира дейностите, насочвайки ги към улесняване разбирането на учебния материал;

• дава ясни и кратки инструкции за изпълнение на задачите;

• отчита значението на игровия елемент при усвояване на понятия и термини;

• използва подходящо онагледяване от съответното приложение на учебния пакет, както и тематични изображения, шаблони, видеоклипове и др.;

• получава обратна връзка от обучаваните за всяка тема от учебното съдържание;

• обвързва учебното съдържание със здравни и екологични познания;

• дава възможност на учениците да изказват собствено мнение, да защитават позиция.

От обучаваните да се изисква да:

• дават пълни устни отговори, съставени по възможност от цели изречения, а не от отделни думи;

• работят самостоятелно индивидуални и групови задания с означения или с инструкции;

• съставят устни и писмени описания;

• демонстрират практически умения за работа с КС;

• свързват изученото с житейския си опит и да правят изводи за възможностите за ползване на опита в ежедневието.

Препоръчителното съдържание на предложения модел на уроците трябва да се адаптира повторно към: различното ниво на знания, умения и компетенции на обучаемите, стиловете им на учене, възможностите им за натрупване на нови знания, собственото им темпо на работа, емоционалното им състояние. Да се адаптира, това означава учебното съдържание в конкретния урок да бъде поднесено по начин, по който учениците да го разбират, да им бъде интересно, да проявяват инициативност. Наред с това трябва периодично да се актуализират знанията и да се преразглеждат методите, моделите, след което, ако е необходимо, отново да се адаптират според потребностите на ученика. Редуцирането на учебни ресурси и дейности подпомага по-доброто усвояване на новите знания.

!!! Правилата за безопасна работа в компютърния кабинет и интернет, които учениците са задължени да спазват, се поставят на видно място във всеки компютърен кабинет.

I тема. Компютърни системи

Подтема 1. Суперкомпютри, грид и облачни технологии

Цели: учениците да се запознаят с най-новите постижения в областта на компютърните технологии и тяхното приложение; да се запознаят с понятията суперкомпютри, грид и облачни технологии.

Компетентности, като очаквани резултати: проявяват интерес към най-новите постижения в областта на компютърните технологии и тяхната роля за развитието на обществото.

Ключови понятия: суперкомпютри, грид и облачни технологии, FLOOPS.

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети.

Дидактични методи: разказ, демонстрация, дискусия.

Примерен материал за урока

Урокът започваме с тематична презентация за суперкомпютрите, грид и облачни технологии. Въвеждаме мерната единица за измерване скоростта на суперкомпютрите. Понятията илюстрираме с подходящи изображения и видеоматериали от интернет. Включваме и учениците в търсенето на материали. Продължаваме с беседа за суперкомпютрите в България, кога и как ще бъде построен новият суперкомпютър. Разкажете за приложението на машината. От значение е, че облачните технологии представляват услуга, а не продукт. Услугата е апаратно, програмно осигурена и носи информация на ползвателите (други компютри и устройства).

Задача. Как ще изглежда според вас новият суперкомпютър? Нарисувайте го.

Задача. Потърсете информация за суперкомпютър IBMBlue Gene. В България ли се намира? Къде се използва? Какви са единиците за измерване скоростта на суперкомпютрите?

Въвеждаме понятието Cloud computing („облачен компютинг“ или „изчисления в облак“). Облакът в случая е метафора, която илюстрира интернет заради това, че често пъти по графики и схеми интернет се изобразява точно като облак.

Задача. Създайте документ на MS WORD, въведете на латиница имената на най-известните доставчици на облачни услуги, като ползвате образеца. Запишете документа в работната папка.

Речник. Популярни компании доставчици на облаци са: Amazon (Amazon WebServices), Google(Google AppEngine), Microsoft (Microsoft Azure), Apple iCloud, Salesforce, Sun Microsystems, IBM, Oracle, Cloud bg – в България.

Подтема 2. Системи за глобално позициониране

Цели: да познават съществуването и функционирането на система за глобално позициониране; да намират маршрут за придвижване чрез информационни технологии.

Компетентности като очаквани резултати:

Запознати са със структурата и принципите на функциониране на система за глобално позициониране; познават процеса за намиране на местоположение на даден обект; формират умения за разглеждане приложения за намиране на маршрути.

Ключови понятия: глобални системи за позициониране**.**

Междупредметни връзки: география и икономика.

Дидактични методи: разказ, демонстрация (GPS, карта – наблюдение на населени места и др.; демонстриране на действия, които трябва да усвоят учениците, като се придружава с обяснения как да действат и в каква последователност са действията), упражнение.

Примерен материал за урока

Започваме с разказ за принципа на работа на системите за глобално позициониране (Global Positioning System – GPS). Обясняваме, че чрез тях могат да се определят местоположението, посоката и скоростта на движението на обекти, които са разположени на сушата, във водата или в околоземното космическо пространство. Продължаваме с информация за областите на приложение: транспорт; селско стопанство; комуникации; метеорология; туризъм; спорт; наука – геология, геодезия и археология.

Задача. Разглеждаме маршрути с гугъл карти. Намираме местоположение на обект и съставяне на маршрут за придвижване.

Разглеждаме земната повърхност: карта, сателит, изглед на улиците – Street View с Google maps.

При планиране и съставяне на маршрут е необходимо да бъдат въведени:

– начинът, по който искате да се придвижите от една към друга точка;

– начална и крайна точка;

– избор на междинни точки.

Допълнителна практическа задача. Работата със сайта marshruti.eu няма да ни затрудни. Ползването му е лесно. За целта трябва да разполагаме с устройство с достъп до интернет: компютър, таблет или смартфон. Избираме маршрута, по който искаме да пътуваме. Задаваме дестинацията, дори тя да бъде повече от една. Marshruti.eu ни дава възможност да преценим по кой от всички възможни пътища да минем, както и междинните точки на страната, които искаме да посетим.

https://marshruti.eu/blog/734

II тема. Компютърни мрежи и услуги

Подтема 1. Локални и глобални компютърни мрежи. Услуги

Цели: да формират знания за компютърни мрежи; за услуги в интернет.

Компетентности, като очаквани резултати: посочват на скица локална и глобална компютърна мрежа; посочват на схема видове мрежови типологии; познават често използвани услуги в интернет.

Ключови понятия: мрежа**,** локална мрежа, глобална мрежа, физическа типология, логическа типология, сървър.

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети.

Дидактични методи: разказ, демонстрация, упражнение, игра.

Примерен материал за урока

Започваме урока с въвеждане на понятието мрежа: технология, позволяваща на независими устройства с възможности за комуникация, за обмен на данни, за свързване помежду си или да използват и споделят общи ресурси. Подходящо е да се демонстрират понятията с тематични изображения. За компютърна мрежа говорим, когато независимите устройства са компютри. В зависимост от физическото отстояние разпознаваме локални и глобални компютърни мрежи. Илюстрираме с подходящо и тематично изображение. Наблягаме на разликите между двата вида мрежи. Локалната компютърна мрежа (**LAN мрежа)** се разполага на близко разстояние: стая, блок, училище, фирма. Глобалната компютърна мрежа (WAN мрежа) обхваща голяма географска област.

Ако познавателните възможности на учениците позволяват, може да продължим с предимствата и недостатъците на компютърните мрежи.

В противен случай преминаваме на видовете топологии на локални компютърни мрежи. Продължаваме с популярните услуги в интернет. Изброяваме ги.

Задача за ученици. Разгледайте примерните изображения на компютърни мрежи. Отбележете вида им според големината на физическото им отстояние. Посочете разликите между LAN и WAN мрежа.

Подтема 2. Основни комуникационни устройства и съобщителни среди

Цели: да се запознаят с различните мрежови устройства, свързващи елементи и тяхното предназначение; с основните съобщителни среди за пренос на информация; да използват знанията си в решаването на задачи.

Компетентности, като очаквани резултати: различават жично и безжично свързване; формират знания за основните комуникационни устройства и съобщителни среди.

Ключови понятия: модем, комутатор (switch), маршрутизатор (router), точка на достъп (access point), безжична мрежа, кабелна мрежа, коаксиален кабел, оптичен кабел, среда на пренос.

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети.

Дидактични методи: разказ, беседа, демонстрация, дискусия.

Примерен материал за урока

Започваме с беседа за разнообразието от мрежови технологии, използването на специализирани междинни устройства и въвеждаме основните понятия.

Модем – периферно устройство за компютър, което позволява той да се свърже с други компютри, оборудвани с модем, чрез телефонната мрежа (телефонен модем) или кабелната мрежа (кабелен модем). Използват се за отдалечен достъп.

Комутатор – междинно устройство, което осигурява допълнителни входни точки за включване на възли към локалната мрежа и управлява достъпа им до нея. Отворите се наричат портове.

Маршрутизаторът – междинно устройство, което притежава по-голяма функционалност от комутатора. Използва се за свързване на поне две мрежи и за преодоляване на различията между тях,

Точка за достъп – междинно устройство, което помага на безжични устройства да се свържат към една мрежа и да използват нейните услуги. Понятията обясняваме речево с малко и прости думи и илюстрирано.

Среда за пренос на данни наричаме средата, която осигурява преноса на данни между различни устройства. Различаваме кабелна и безжична среда.

Кабелната среда включва: коаксиален кабел, кабел с усукани двойки проводници и кабел с оптични влакна (могат да се демонстрират в компютърния кабинет, да се пипнат от учениците, като се изключи захранването и се осигури тяхната безопасност).

Безжичната локална мрежа използва електромагнитни радиовълни за приемане и предаване на данните по въздуха с помощта на антена. Средата е безжична. Илюстрират се с подходящи изображения.

Задача с физическа манипулация. Разгледайте брошури на „Технополис“ или друг магазин за техника. Намерете и изрежете компоненти за кабелна или безжична кабелна мрежа. Апликирайте на лист хартия с големина А4.

Задача с висока степен на самостоятелност. Намерете в интернет изображения на компонентите на кабелна локална мрежа. Отворете текстов документ, копирайте, запаметете и отпечатайте документа.

Подтема 3. Свързване и конфигуриране на малка мрежа

Темата е твърде наситена с понятия и логически връзки. Според мен учениците със СОП ще се чувстват несигурни и объркани в материята. Тъй като целта на обучението е все пак да изградят практически компетентности, учебният материал може да се „маркира“ и да се

минимизират действията, задачите и съдържанието до например: Изграждане на домашна мрежа или как става от кабелна в безжична.

Цели: да са мотивирани за участие в учебната единица; да разпознават компонентите на малка локална мрежа (домашна или за офис).

Компетентности, като очаквани резултати: да умеят да откриват и назовават компонентите на компютърна мрежа.

Ключови понятия: суич, протокол.

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети.

Дидактични методи: беседа, разказ, демонстрация.

Примерен материал за урока

Обясняваме, че ако се премахне безжичната точка за достъп, проектираната локална мрежа ще се превърне в жична мрежа. Съществува вариант за изключване на суича от схемата, тогава мрежата ще остане безжична. Суичът е междинното устройство в локалната мрежа, което ще играе ролята на централен възел и ще осигурява свързване на жичните устройства към нея. Показваме примери. Обръщаме внимание на възможността да превърнем домашната кабелна мрежа в безжична. Това става с помощта на безжична мрежова карта (която не е вградена в настолните компютри) и маршрутизатор с вградена безжична входна точка („Рутер с вграден Access Point“).

Като упражнение включваме физическа игра: от брошури на магазини да намерят и изрежат картинки на компоненти за малка домашна мрежа. След това да апликират модела. В инструкцията може да се упомене и видът топология: например звезда.

Подтема 4. Споделяне на ресурси в локална мрежа

Цели: да се запознаят какво означава „споделен ресурс“ и с организацията за достъп до споделен ресурс.

Компетентности, като очаквани резултати: познава организацията на достъпа до ресурси в мрежата; формира знания за понятието „споделен ресурс“.

Ключови понятия: споделен ресурс, администратор.

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети.

Дидактични методи: разказ, дискусия, игра, демонстрация (презентация).

Примерен материал за урока

Урока започваме с пример. Офисите на дадена фирма са отдалечени географски. Във всеки от тях има изградена локална мрежа и интернет. Трябва всеки офис да има достъп до определени папки за работа. Въвеждаме мрежови ресурси като устройства, които са директно свързани към локалната мрежа и са за общо ползване от всеки потребител. Това могат да бъдат: сървъри, принтери, скенери, рутери, камери и всяко друго устройство, способно да споделя самостоятелно данни в мрежата. Независимо от предназначението си всеки мрежов ресурс има собствена компютърна и операционна система, чрез която може да бъде управляван и да се съставят протоколи за обмен на данни между устройството и другите участници в мрежата. Когато потребител представи свой ресурс в мрежата, той се нарича споделен. Това могат да бъдат файлове (които всеки потребител може да редактира, копира и др.) и устройства (принтери, скенери и др.). Собственикът на ресурсите се нарича администратор и има най-високо ниво на достъп до ресурсите в мрежата. Всеки участник в локална мрежа може да

споделя собствени ресурси без ограничения. Програмата, която осъществява управлението на ресурсите, се нарича „Активна директория“.

Въпроси и задачи за ученика:

1. Избройте някои мрежови ресурси в LAN.
2. Кои ресурси наричаме споделени?

Подтема 5. Защита на информацията в мрежова среда

Цели: да се запознаят учениците с основните видове заплахи за сигурността, с някои основни правила за защита.

Компетентности, като очаквани резултати: посочват основни заплахи за сигурността като вируси, червеи, хакерски атаки; познават правила за защита; създават модел на парола.

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети.

Дидактични методи: разказ, демонстрация, дискусия.

Примерен материал за урока

След кратко въведение в темата за ролите в нивата на достъп запознаваме учениците със сигурността на данните: опасност от вируси, шпионски софтуер и различни видове атаки, както и с основните мерки за защита: обновления на ОС, защитна стена (извършва защита при работа в мрежа), антивирусен софтуер, програма против шпионски софтуер, забрана за споделяне на важни файлове; създаване на трудни пароли. Обясняваме, че има център за сигурност (security center), който се намира в контролния пакет; продължаваме с някои от начините за гарантиране на сигурност в мрежата: Електронен подпис и Бисквитки.

Задача. Създайте собствена парола, като следвате правилата за създаване.

Трябва ли да я споделяте?

Какво изобразява следният знак?

Задача с висока степен на самостоятелност. Създайте текстов документ на тема „Защита на компютрите в мрежата“. Оформете документа по следния начин:

– заглавие центрирано, удебелено, шрифт Times New Roman 14 pt;

– всяка точка да е с удебелен текст, шрифт Times New Roman 12 pt;

– основен текст – шрифт Times New Roman 12 pt, всеки нов абзац с отстъп 1 см, разстояние преди абзац 3 pt, след абзац 3 pt.

Вмъкнете изображения, онагледяващи информацията, номер на страница на място по избор. Посочете използваната литература на отделна страница. Запишете получения файл под името **sigurnost_v_mreja.docx** *в работната папка. Споделете файла с преподавателя си по е-поща.*

Подтема 6. Информация и услуги за гражданите в интернет

Цели: да се запознаят учениците с най-важните услуги в интернет и как да ги търсят.

Компетентности, като очаквани резултати: формират знания за ползването на основни услуги от гражданите в интернет; намират в интернет информация относно електронни услуги за гражданите;

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети.

Дидактични методи: разказ, беседа, демонстрация, дискусия.

Примерен материал за урока

Урока започваме с беседа за съвременното „информационно“ общество, за наличието в интернет на голям обем информация, за достъпа до нея и до голямото разнообразие от услуги за всички граждани. Показваме сайта на е-правителството на Република България – www.egov.bg, коментираме услугите, които предлага. Показваме сайта на Държавната агенция за закрила на детето. Част от нейните отговорности са свързани с осигуряване на равен достъп до качествено образование; подобряване здравето на децата и др. След това може да поднесем информация за важни и много полезни електронни услуги: административни електронни услуги, търсене на работа, попълване и подаване на данъчни документи, гласуване и др. Изтъкваме предимствата и удобствата за гражданите, когато използват тези услуги.

Задачи и въпроси за ученика. Разгледайте сайта на вашата община и запишете какви видове е-услуги предлага.

Задача с висока степен на самостоятелност. Избройте е-услуги за граждани и запишете на текстов документ тези, които познавате. Потърсете подходящо изображение и опитайте да го копирате.

Задача с ниска степен на самостоятелност. Заградете с кръгче услугите, които могат да се предложат електронно.

Подтема 7. Електронна търговия

Очаквани трудности и предложения за преодоляване: поради чисто теоретичния характер на урока е необходимо предварително подбиране на подходящи примери и проблемни ситуации.

Цели: да се запознаят учениците с понятието електронна търговия и с областите на приложение.

Компетентности, като очаквани резултати: формират знания за електронна търговия, намират в интернет информация относно електронно търгуване.

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети.

Дидактични методи: разказ, беседа, демонстрация, дискусия.

Примерен материал за урока

Въвеждаме с беседа понятията електронна търговия, електронно разплащане, основни принципи на електронната търговия, области на приложение на електронната търговия, основни нормативни документи, свързани с електронната търговия, електронни пари; начини на електронни разплащания чрез софтуерни системи в интернет. Наблягаме на областите на приложение на електронната търговия. Уведомяване за наличието на Закон за електронна търговия (ЗЕТ). Изтъкваме предимствата на електронната търговия: купуването и продаването

на продукти и услуги в реално време чрез интернет и други компютърни мрежи, бърз и лесен достъп до стоки и услуги, доставка до избрано място от потребителя, ниски разходи за поддръжка, продажби в цял свят, богат избор на стоки. Акцентът е на областите на приложение на електронната търговия **(различни видове електронни магазини, електронни услуги и др.),** защото може да засяга ежедневието на някои ученици в процеса на тяхната професионална реализация и социализация. Продължаваме със средствата за плащане: карти и електронния заместител на парите; наблегнете на разликата на понятията „е-пари“ (карти и софтуерни пари) и вече познатото им „пари“. Показваме изображение на биткойн – вид виртуални пари**.**

Задача. Обсъдете с родителите си какви сайтове ползват за е-търговия и как се осъществява разплащането? Разкажете. Спазват ли следните важни съвети: да се уверят, че на сайта, от който пазаруват, има подробна информация за продавача. Цените на стоките и услугите трябва да са ясно и разбираемо обявени.

Въпроси:
Какво е предназначението на е-парите?
Какъв е техният физически вид?

Задача с висока степен на самостоятелност. Подкрепете отговора си с подходящи изображения.

Задача с ниска степен на самостоятелност. Свържи изображението с наименованието.

Практическо занятие. Потърсете в интернет магазин за техника и разгледайте няколко монитора за компютър. Изберете този с най-ниска цена. Проверете дали има на сайта данни за продавача.

III тема. Приложни програми

Подтема 1. Шаблони и теми в текстов документ

Цели: да формират знания за основните възможности на текстообработващите програми за използване на шаблони при решаването на конкретни практически задачи; работа с готови шаблони

Компетентности, като очаквани резултати: познава основните възможности на текстообработващата програма за използване на шаблони; формират умения за запазване на документ във формат, подходящ за използване като шаблон.

Ключови понятия: шаблон; тема.

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети**.**

Дидактични методи: разказ, демонстрация, дискусия.

Примерен материал за урока

Започваме с дискусия какво е шаблон (образец на документ, който се използва за създаване на нови документи и след стартиране създава копие на себе си), как се създава (като се запише документ като файл с разширение .dotx). Текстообработващите програми предлагат разнообразие от шаблони за писма, брошури, календари и различни бизнес и административни документи. При работа с ученици със СОП не е препоръчително да се разглеждат останалите файлови разширения (.dotm).

Използването на тема (множество елементи, които определят външния вид на документ) само ще маркираме, поради психологическите характеристики на обучаемите. Изборът на текст, изображения, графики, цвят се извършва от панелите на менюто **Desingn.**

Разглеждаме използването на готов шаблон: използвайки готови шаблони в MS Word от списъка с категоризирани шаблони в MS Word, изберете готов шаблон за поздравителна картичка за рожден ден.

Инструкция: търсете шаблон по зададена ключова дума Birthday в полето Search for online templates. Редактирайте текстовата информация на български език. Добавете избрано подходящо изображение за фон на картичката и го разположете на целия лист като обект под съдържателната част на документа. Съхранете получения документ отново като шаблон**.**

Запазване на текстов документ като шаблон – обясняваме действията.

File (Файл)-- Save as (Запиши като)...

От падащия списък на Save as type избираме Document Template (*dot).

Програмата предлага папката Templates.

При избор на готов шаблон обръщаме внимание, че може да се наложи допълнително редактиране на съдържателната част на така създадения документ, както и да изтрием или добавим контроли на съдържанието.

Практическо задание: създайте картичка.

Задайте инструкция за изпълнение:

Влезте в менюто **File/New.**

В полето за търсене напишете думата на англ. език (латиница) Cards и от списъка с шаблони изберете шаблон. На същия отворен прозорец натиснете бутон **Create.**

Вече имате нов документ, копие на избрания шаблон. По избор може да се редактира и форматира информацията в шаблона. Съхранете шаблона с име сардс.doxt във вашата работна папка. За да се запише файл като шаблон, се избира File/Save As. В полето File name се записва името на шаблона, а в полето Save as type се избира Word Template.

Темата на компютърен документ е съвкупност от цветове, шрифтове и ефекти, които определят външния вид на документа. Програмите MS Word, MS Excel и MS Power Point осигуряват различни готови стандартни теми на документи: промяна на цветовете, на шрифта, на ефектите.

Задача за индивидуална или групова практическа работа в час за упражнение:

1. Отворете програмата MS Word и отидете в менюто „Файл“.
2. Изберете „Създаване“ и в полето за търсене напишете „Автобиография“ и натиснете „ENTER“ .
3. В списъка с шаблони за картички, които се появяват, намерете този, който харесвате.
4. След като изберете подходящ шаблон, кликнете върху него и кликнете върху „Създаване“. Изчакайте изтеглянето на този шаблон от интернет и отварянето му в нов файл.
5. Попълнете празните полета, като напишете вашите данни. При невъзможност за, запазете шаблона без промяна.
6. Когато приключите с попълването на автобиографията, запазете я.

В урока за упражнение учениците усъвършенстват уменията си за използване на готов шаблон. Те трябва да проучат какво представлява европейският формат на автобиография, като го потърсят в интернет или като шаблон. При констатиране на невъзможност за реализиране на практическите дейности, поради психофизичните особености на обучаемите, се преминава към елементарни дейности: разглеждане на готови тематични шаблони в интернет.

За изпълнението на задачите трябва да има достъп до интернет. В противен случай учителят трябва предварително да изтегли подходящи шаблони за реализирането на задачите.

Въпроси за обучаемите:

Какво представляват документите шаблони?

Какво определя файловото разширения .dotx?

Обяснете накратко каква е технологията за ползване на стандартен шаблон?

Обяснете накратко каква е технологията за създаване на собствен шаблон?

За какво се използват темите в MS Office?

Подтема 2. Сортиране в електронна таблица (ЕТ) по няколко признака. Филтриране и валидиране на данни в ЕТ

Цели: формиране на умения за попълване на електронна таблица за съхраняване на атрибутите на конкретен обект; актуализиране знанията за ЕТ компоненти.

Компетентности, като очаквани резултат: разпознават ЕТ, изброяват компонентите на ЕТ, попълват информация в таблица по образец.

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети.

Дидактични методи: демонстрация, дискусия, упражнение.

Примерен материал за урока

Урокът започваме с възстановяване на знания и умения за ЕТ, защото обучаемите формират нетрайна база знания и умения. Накратко припомняме компонентите на ЕТ, последователността от стъпки за създаване на такава.

Да си припомним: сортирането на данни в MS EXCEL е подреждане на данни по големина (в низходящ или възходящ ред) на данните от определена колона на електронната таблица. Ако трябва да сортираме текстови данни, то това го правим по азбучен ред. Ако сортираме (подреждаме) по дати, то това става по хронологичен ред (от по-стара дата към по-нова).

Да припомним!!! Компоненти на електронна таблица – изброяваме:

Клетка (cell) – най-малката единица от таблицата, в която се въвежда информация. (Текст – букви, цифри и знаци до 256 символа; Число – с него могат да се извършат изчисления и преобразувания).

Редове (row) – хоризонтално разположени клетки. Именуват се с цифри: 1, 2, 3,…, 65536.

Колони (columns) – вертикално разположени клетки. Именуват се с букви от английската азбука: A, B, C,…, Z, AA, AB,…, IV.

Адрес на клетка – показва позицията ѝ в таблицата. Състои се от името на колоната и името на реда: A1, ZZ35535, IA12.

Формула – записано правило за изчисляване на стойността клетка от стойността на други клетки или числа.

Функции – дефинирано действие над клетките с име и аргумент.

Работен лист (Sheet) – електронна таблица, основният тип документ, използван в Excel.

Работна книга(Book) – файл на Excel, може да съдържа един или повече работни листа.

Продължаваме с въвеждане целите на сортирането: по-лесно намиране и сравнение на данни. Обясняваме начините на сортиране на Excel – пренарежда редовете спрямо съдържанието на избраната от вас колона. Сортирането може да бъде: числено; по азбучен ред; по дати. Сортирането може да се извърши с повече от един критерий, но трябва да се определи кой от тях трябва да се покаже по-напред. За да можем да сортираме редовете на таблица, трябва да изберем по стойностите в коя от колоните ще извършим сортирането. Избраната колона се нарича ***критерий на сортирането***. Ако няколко реда на таблицата имат еднакви стойности в избраната за сортирането колона, трябва да се определи ***втори критерий*** – колона, различна от първата: редовете, които имат равни стойности по първия критерий, да бъдат сортирани помежду си по втория критерий.

Очаквани трудности и предложения за преодоляване: За някои задачи е планирано използване на интернет. Ако има проблем с интернет връзката, задачите може да останат за реализиране на хартиен носител, като условията се адаптират към новото условие.

Въпроси и задачи:

1. Посочете елементите на ЕТ.

2. Към електронна таблица е приложено сортиране на данните по два критерия. Разгледайте я и се опитайте да обясните кога се въвежда подреждането на данните по втори критерий.

Подтема 3. Циркулярни писма и формуляри в текстообработваща система

Вид на урока: за нови знания.

Цели: да се запознаят учениците с новите понятия и техните приложения в живота.

Компетентности, като очаквани резултати: да разпознават циркулярно писмо и формуляр, да изброяват примери за тях и тяхното приложение.

Ключови понятия: циркулярно писмо, формуляр.

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети.

Дидактични методи: разказ, демонстрация, дискусия.

Примерен материал за урока

Обясняваме, че циркулярното писмо е текстов документ, който има неизменяща се част (постоянна) и такава, която променя своите копия. Създават се и се променят с бутоните и командите на менюто MAILINGS. Покажете я на компютъра и на изображение. Технологията за създаване на циркулярни документи преминава през: създаване на основен документ с информацията, която е една и съща във всички екземпляри, и след това се добавят специфични полета с различна (индивидуална) информация във всеки отделен документ. Може само да се маркира тази информация, защото стъпките по нейното изпълнение са строго свързани логически и изискват натрупан запас от знания и умения с дигиталните технологии.

Формулярът е документ, който се използва за образец.

За да се изготви формуляр в MS Word, най-напред трябва да се създаде текстов документ или шаблон, след това да се добавят специфични полета или контроли за съдържанието към формуляра.

Въпроси и задачи:

1. Какво представляват циркулярните документи? Дайте примери (писмо, пощенски плик, електронно съобщение и др.).

2. От колко елемента са съставени циркулярните документи и кои са те?

3. Файловете с данни са част от циркулярните документи. Какви данни могат да съдържат те?

Файл – източник на данни: съдържа таблица с информацията, която трябва да се вмъкне в основния документ по време на създаването на циркулярното писмо. Той може да съдържа записи с имената и адресите на получателите.

Приложни програми

Задача за практическа работа с подкрепа

Разделете се на две групи и си припомнете как се работи с инструментите на програма Word и какви са основните ѝ възможности и предназначение. Потърсете помощ от учителя, ако не можете да се справите сами. Изгответе текстов документ с описание на най-важните възможности на MS Word. Подкрепете с подходящи и допълващи текста изображения на екрана.

Текста съхранете в папка. Архивирайте папката и я споделете с преподавателя си. Така създадохте самоучител за програмата. Тази техника може да използвате при работа по проекти и изготвяне на документацията към тях.

IV тема. Работа по проект

Подтема 1. Разработване на проект в екип за решаване на конкретен проблем

Цели: усъвършенстване на уменията и знанията за разработване на проект в екип. Използване на подходящи технологии и изготвяне на план, свързан с разработването на проект.

Компетентности, като очаквани резултати: да надградят умения за работа по проект; да усъвършенстват компетентност за работа в екип.

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети.

Дидактични методи: разказ, демонстрация, упражнение, дискусия.

Примерен материал за урока

Урокът има за цел: да се инсценира проблем, който да се разреши от учениците, като се използват основните характеристики, етапи и роли на един проект. В началото на часа учениците трябва да си припомнят вече изученото по темата в предходен клас. При невъзможност да се справят самостоятелно, учителят накратко обяснява основните характеристики на проект, етапите, през които се преминава, за да се достигне крайната цел. След това преминаваме към разпределяне на екипите, ролите, технологиите и времето за всяка дейност, свързана с реализирането на проекта. Тук е важна ролята на учителя за правилното групиране на учениците. Екипите трябва да са равносилни като познавателни възможности, личностни симпатии и др. След избора на тема е необходимо учениците да създадат проектоплан на основните етапи и задачи, свързани с реализирането на проект. В него трябва да се опишат планиране на задачи, отделните роли на всеки участник, приложения и време за реализиране на всяка отделна задача. Това описание на проекта може да се реализира в текстов документ, в който всеки участник да запише с каква роля, дейност и за колко време може да реализира задача по проекта. Така те усъвършенстват уменията си за работа с текстообработка, подобряват моториката. В хода на урока се изисква работа в интернет, търсене на информация по темата, на подходящи изображения и др.

Разработването и реализирането на проекти в часовете по ИТ е творчески процес, който позволява на учениците по интересен и нетрадиционен начин да покажат своите знания, да проверят уменията и компетенциите си, да изразят своите идеи, да проявят творчество и да участват в учебния процес наравно с учителя.

Подтема 2. Екипна разработка на проект

Цели: надграждане на уменията и знанията за работа в екип при разработване на проект. Използване на различни технологии при разработването на проект и спазване на етични правила при използването на ресурси и комуникацията с другите членове на екипа.

Компетентности, като очаквани резултати: затвърдяват знания и умения за обобщаване и търсене на информация в интернет. затвърдяват уменията за оформяне и подготовка на текстов документ за предпечат**.**

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети.

Дидактични методи: работа в екип, наблюдение, демонстрация (разглеждане материал в Google, Google Презентации, Google изображения).

Примерен материал за урока

След избиране на темата, под наблюдение на учителя, започва коментар и дискусия за разпределяне на роли и дейности в екипа. Всеки член на екипа трябва да участва според личните си възможности, да събере информация (текст и изображения), както и да води документиране на работата си. В текстов документ или компютърна презентация се описват всички важни елементи: тема на проекта, членове, цели, планирани дейности и т.н.

Указания за работата в екип

Разпределяте си основните задачи: кой коя част от проекта ще направи. Поставете си ясни срокове за решаването им. През цялото време си координирайте работата, за да има цялостен вид проектът в краен етап.

ПРИМЕРНА ТЕМА ЗА ПРОЕКТ

Проект „Grid и Cloud технологии“

Едни от най- актуалните и бързоразвиващи се направления в областта на ИТ технологиите са грид и облачните технологии, в които намират приложение суперкомпютрите.

Въвеждаме инструкция:

Сформирайте екип и разпределете следните задачи за реализиране на проекта:

– търсене, намиране организации, в които се използват такива технологии;

– намиране на най-големите доставчици на тези технологии – имена и изображения.

– суперкомпютри в България.

Документацията (MS Word) на завършения проект трябва да съдържа следната важна информация: тема на проекта; имената на членовете – ръководител и съекипници; описание на целите, които се поставят пред проекта; планирани дейности; реализация на проекта – извършване на планираните дейности, срещнати трудности, отстраняване на грешки, използвани материали и технологични средства, необходими ресурси за отделните дейности и др.

Документацията може да се оформи в текстов документ или компютърна презентация.

Добре е учителят да има предварителна подготовка на електронни материали, които да подпомогнат работата на екипите. Да наблюдава, да оказва подкрепа, да дава напътствия за работа, за да чувстват учениците емпатийното му отношение, което, от своя страна, ще им внуши усещането за успешност, за справяне с поставеното задание.

Подтема 3. Екипна защита на проект

Цели: да формира умения за представяне на информация пред публика, доразвиване на умения за работа в екип.

Компетентности, като очаквани резултати: надгражда социалната си компетентност и умения за общуване с конкретна цел; формира умения за представяне на информация пред публика.

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети.

Дидактични методи: беседа, практика, демонстрация.

Примерен материал за урока

Учениците участват, според възможностите си, в разработването на презентация, включваща дейностите от работата по проекта; подбира подходящи за целта на представянето технологии, като отчита спецификите им; комбинира повече от едно умение при разработване на презентация; обяснява избора на избраните и използваните средства и ресурси при разработване на проекта; участва в екипното представяне на проекта, като използва по подходящ начин различните технологични средства. Представят проектите си, като използват правилата за представяне пред публика: изреждаме ги.

IX КЛАС

ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ IX КЛАС

КРАТКО ПРЕДСТАВЯНЕ

Помагалото по история и цивилизации за деца със СОП е изготвено въз основа на глобалните теми по учебната програма за общообразователно училище, като акцентът е поставен върху нагледността и упражненията за затвърждаване на новите знания от урока.

На 15 – 16-годишна възраст децата със СОП вече са навлезли в юношеството. „Светът на идеите започва да придобива смисъл за юношата и девойката. Способността за критично мислене е вече по-голяма. Те поставят под въпрос приетата рамка – например правилата. ...Това състояние на криза е част от развитието.“ (М. Роусън и Т. Рихтер)

Това е период на бурни емоции, търсенето на нещо ново, макар и невинаги младежът да е наясно какво е то, обръщане навътре към себе си. Учебният план по история и цивилизации за IX клас обхваща периода от навечерието на Първата световна война до началото на XXI век и идеологиите, стоящи в основата им.

В разказите на учителя трябва да се наблегне на чувството, за да могат учениците да изградят своя позиция по въпроса. В края на часа или през следващия час е добре да се даде възможност на ученика да направи собствена оценка на събитието и емоциите, които изпитва.

Повествователният елемент в IX клас се изразява в биографиите на реални личности, представители на своята епоха. Целта е чрез тези личности да се разкрие самата епоха, но и да се породят силни чувства. Чрез примера на другите, младежите ще се замислят над нравствените проблеми на нашето ежедневие.

Рисуването е част от урока и терапията. Учителят може да дава задание за самостоятелна работа или ако има време – и в самия час, през който учениците да рисуват картина по темата. Важно е предварително да обсъдят колективно задачата, след което учителят да покаже как биха могли да започнат, и да ги остави да довършат сами. Обсъждането на рисунката в края на часа е задължително.

Използвани са два символа:

нови думи

задачи

ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ В КРАЯ НА ОБУЧЕНИЕТО

ОБЛАСТИ НА КОМПЕТЕНТНОСТИ	ЗНАНИЯ, УМЕНИЯ И ОТНОШЕНИЯ
I. Фундаментите на съвременния свят	Обяснява възникването и дейността на различни институции. Прилага пространствени ориентири при обяснение на териториални и/или обществени промени. Определя мястото на България в значими исторически процеси. Подбира и използва основни понятия при описание, сравнение и анализ на исторически събития и процеси. Открива причини и последици.
II. Национално и световно историческо и културно наследство	Познава културни достижения от периода. Обяснява традиции, принадлежащи на различни култури. Дава примери за взаимни влияния. Оценява значението на националните и европейските приноси в световното културно наследство.
III. Човекът в историята	Разбира различия в начините на живот и в ценностите на отделни общества. Оценява идеи и действия на личности в историята. Разбира социални и икономически последици от открития в областта на науката, техниката и технологиите. Разбира ролята на човека за разрешаването на значими проблеми в историческото развитие на обществото.
IV. Източници на историята	Разглежда писмени документи, карти, изображения, схеми, диаграми. Търси с помощ от учителя информация чрез ИКТ по зададени показатели.

УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ

ТЕМИ/АКЦЕНТИ	ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ/ КОМПЕТЕНТНОСТИ	ТЕМИ/АКЦЕНТИ
1. ВЪВЕДЕНИЕ В СЪВРЕМЕННОСТТА		
Обща периодизация на историята. Етапи на съвременната история.	Използва хронологични и пространствени ориентири при определяне на мястото на съвременната епоха по линията на времето. Отговаря на въпроси по съдържанието. Оцветява рисунка чрез съчетаване на цветове.	Съвременност
2. СВЕТЪТ ОТ ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА ДО 1945 Г.		
2.1. Държавност и политики		
2.1.1. Първа световна война Блоково обособяване. Причини за войната. Повод за войната. Ход на войната. Западен фронт. Източен фронт. Включване на България във войната. Край на войната.	Показва на картата държавите участници в Първата световна война и разделението им в лагери. С помощ от страна на учителя отговаря на въпроси, изясняващи причините за войната. По картините показва и разказва какъв е бил поводът за започване на войната. С помощ от страна на учителя отговаря на въпроси, свързани с хода на войната. Знае кога е приключила войната и кой е	Ревизионизъм

	победителят. Разбира последиците от войната.	
2.1.2. Версайско-Вашингтонска система Предложение на американския президент Удроу Уилсън за справедлив мир. Версайска система от договори. Вашингтонска конференция. Международните отношения след Първата световна война.	Познава Версайско-Вашингтонската система от мирни договори, но по-специално внимание отделя на Ньойския договор. Показва на картата границите на България след Ньойския договор. Отговаря на въпроси. Разглежда материали, свързани с Първата световна война.	
2.1.3. От Русия към СССР Причини за Февруарската революция през 1917 г. Абдикация на руския император Николай II. Съвети на работническите, селските и войнишките депутати. Октомврийска революция 1917 г. Втори общоруски конгрес на Съветите. Първа руска конституция. Брест-Литовски мирен договор. Гражданската война в Русия. Военен комунизъм. Десети конгрес на Руската комунистическа партия. Създаване на СССР.	Разбира причините, довели до изостряне на революционната обстановка в Русия. По картините проследява събитията, довели до заменяне на монархията с нова система на управление. Разбира понятията „социализъм“, „болшевики“ и „военен комунизъм“ и ги отнася към събитията в Русия и по-късно към СССР. Отговаря на въпроси. Оцветява.	Диктатура Болшевик Съветизация Диктатура на пролетариата Гражданска война Белогвардеец
2.1.4. Фашизъм и националсоциализъм Фашизмът в Италия. Националсоциализъм в Германия.	Прави разлика между фашизъм и националсоциализъм. Разбира общото и различното между двете идеологии. Разпознава представители на двете идеологии.	Фашизъм Националсоциализъм
2.1.5. Гражданската война в Испания Испания в началото на XX век.	Разбира в какво състояние заварва XX век Испания. Научава защо генерал Примо де Ривера извършва	Франкизъм

Превратът през 1923 г. Падане на монархията. Начало на Гражданската война. Разрухата. Франкизъм.	превратът през 1923 г. Разбира, че след емиграцията на испанския крал Испания е обявена за република. Разбира разликата между република и монархия. Разбира подбудите на генерал Франко да започне гражданска война. Проследява по картините хода на гражданската война и разбира последиците от нея. Разбира понятието „франкизъм“.	
2.1.6. Втора световна война Причини за избухване на Втората световна война. Начало на войната. Първи етап на войната. Втори етап на войната. Трети етап на войната. Край на войната. Участие на България във войната.	Разбира кои са причините за сближаването между Германия и СССР. Описва драматичното начало на войната по картините. Използва карта за проследяване етапите на военните действия. Знае кой е основният акцент в Декларацията на Обединените нации, която се подписва през 1942 г. Разбира причините, поради които България се включва във Втората световна война. Оценява позицията на България в спасяването на българските евреи. Запознава се с историята за пускането на атомните бомби над Хирошима и Нагасаки и дава оценка на събитието. Знае как завършва Втората световна война и кои са победителите.	Геноцид Холокост Антисемитизъм
2.2. Общество и идеи		
2.2.1. Икономическо развитие на държавите с тоталитарно и демократично управление	Знае на колко лагера се разделя светът след 1945 г. По картата показва държавите, тръгнали по социалистически	Национализация Аграрна реформа Капитализъм

Светът след 1945 г. Икономическо развитие на държавите с тоталитарно управление. Икономическо развитие на държавите с демократично управление. Икономическо развитие на държавите от Третия свят.	и капиталистически път на развитие, както и държавите от Третия свят. По картините разказва с помощ от учителя за икономическото развитие на трите групи държави. Отговаря на въпроси. Попълва таблица.	
2.2.2. Световна икономическа криза Същност и причини за появата. Обхват на кризата. Идеите на Джон Кейнс. Приключване на кризата.	Разбира причините и последствията, до които води световната икономическа криза. Разбира какви мерки трябва да се вземат за излизане от нея. Отговаря на въпроси.	Икономическа криза Рецесия Икономическа депресия
2.3. Култура, наука и технологии		
2.3.1. Изкуството между двете войни Политическа обстановка между двете войни. Авангардизъм в изкуството. Сюрреализъм. Абстракционизъм.	Използвайки знанията, които има до момента, ученикът разказва по картините за света между двете войни. Разбира причините творците да се стремят към нов вид изкуство. Разпознава образите на творци от този период. Прави сравнение между двата стила.	Сюрреализъм Абстракционизъм Авангардно изкуство
3. СВЕТЪТ СЛЕД 1945 Г.		
3.1. Държавност и политики		
3.1.1. „Студена война“ Поява на понятието „студената война“. Волята на суперсилите. Същност на понятието „студена война“. Методи на „студената война“.	Разбира причините, довели до „студената война“. Разбира какви са целите на двете суперсили и защо ги наричат суперсили. Разказва по картините за методите, които са използвани по време на „студената война“ за надпревара. Попълва таблица.	Студена война Желязна завеса
3.1.2. Международните организации след 1945 г. Организация на обединените нации – цел на организацията, основни институции. НАТО – цел на	Знае целта на създаването на международните организации. Познава някои от тях и дейностите, с които се занимават.	Международна организация

организацията. ОПЕК – цел на организацията. Европейска икономическа общност, Европейска общност за въглища и стомана и Европейска общност за атомна енергетика.		
3.1.3. Деколонизация Същност на понятието. Причини за започване на процеса на деколонизация. Образуване на Третия свят. Движение на необвързаните.	Разбира причините за започване процеса на деколонизация. Разбира как са се появили държавите от Третия свят. Познава целите на международната организация „Движение на необвързаните“. Отговаря на въпроси.	Деколонизация
3.1.4. Източна Европа и разпадане на тоталитарните режими Същност на понятието „Източна Европа“. Източният блок под диктата на СССР. Рухване на комунистическите режими в Източна Европа. Съвременна Европа.	Разбира какво се влага в понятието „Източна Европа“ и „Източен блок“. Показва на картата държавите от Източна Европа. Назовава организациите, в които са обединени държавите от Източния блок. Разказва с помощ за рухването на Берлинската стена. Гледа и слуша клипа на песента „Стената“, посветен на събитието, и разсъждава.	
3.1.5. Изграждане на обединена Европа Началото на обединението на Европа – Роберт Шуман и Договорът за учредяване на Общността за въглища и стомана. Европейски съюз и неговите създатели. Символи и институции на ЕС. Харта за правата на гражданите на ЕС.	По картините разказва за развиването на идеята за обединена Европа. Разпознава символите на ЕС. Знае кои са основните глави в Хартата за правата на гражданите на Европа.	
3.2. Общество и идеи		

3.2.1. Преходът от планова към пазарна икономика Принципи на плановата икономика. Принципи на пазарната икономика. Преминаване от планово към пазарно стопанство. Преходът на България към демокрация и пазарна икономика.	Знае основните разлики между планова и пазарна икономика. Описва по картините трудностите на прехода от планова към пазарна икономика. Разказва накратко за прехода, който изминава България към пазарно стопанство.	Пазарна икономика Планова икономика Дисидент
3.3. Култура, наука и технологии		
3.3.1. Ролята на технологиите върху живота на хората Полза и вреда от новите технологии. Глобализация и дигитализация в науката, търговията и услугите.	Познава някои съвременни технологии и може да определи ползите и вредите от тях. Дава примери за технологии, които се използват в медицината, науката и ежедневието на хората.	Глобализация Дигитализация
3.3.2. Българският принос в световната цивилизация	Разказва по картините за български открития в различни сфери на живота. Разпознава портретите на известни българи.	

ДЕЙНОСТИ ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА КОМПЕТЕНТНОСТИ

- Групова и индивидуална работа.
- Участие в ролеви игри.
- Работа с различни източници на информация.
- Рисуване и моделиране.
- Посещение на библиотека, музеи.
- Участие в екскурзии.

СПЕЦИФИЧНИ МЕТОДИ И ФОРМИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ПОСТИЖЕНИЯТА НА УЧЕНИКА

Оценяването на постиженията на ученика се осъществява с помощта на различни форми на проверка на знанията и уменията: наблюдение (на ученика в различни ситуации; на речта, умее ли да използва невербални форми на комуникация при липса на реч); оценяване способността на ученика да се справя с помощ; оценяване активността на ученика при взаимодействието му с учителя.

РЕГИСТРИРАНЕ НА ПОСТИЖЕНИЯТА

СРЕЩА ЗАТРУДНЕНИЯ

Ученикът проявява дисциплинираност и последователност в работата си.
Ученикът търси подкрепата на учителя.
Ученикът изразява вербално (невербално), че съответното съдържание му е познато.
Ученикът разпознава личности и по възможност произнася имената им.
Ученикът демонстрира постижения, като участва в игри.

СПРАВЯ СЕ

1. Ученикът търси подкрепата на учителя.
2. Ученикът назовава/разпознава познати имена, обекти.
3. Ученикът вярно сортира нагледни материали по зададени критерии.
4. Ученикът използва някои специфични термини и понятия.

ПОСТИГА ИЗИСКВАНИЯТА

1. Ученикът използва някои специфични термини и понятия.
2. Ученикът обяснява / дава пример – за явление или процес от природната или обществената среда.
3. Ученикът изразява мнение по зададен въпрос.

ПРИЛОЖЕНИЯ

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 1

„ВЪВЕДЕНИЕ В СЪВРЕМЕННОСТТА“

ЗАДАЧИ:

1. Намерете мястото на съвременната епоха върху линията на времето, като допълните думите!

пра..... ан..... сред..... но.....време съ.....

2. Помислете защо Средновековието е нарисувано с черен цвят, а съвременността – със син. Какво си представяте?

3. Отговорете на въпросите, като използвате картините от помагалото:

- Кога е поставено началото на съвременността?
- Кога започва вторият етап на периода?
- Приключил ли е третият етап?

4. Оцветете картината. Обърнете внимание, че със синьо се рисуват небето, морето и всичко безкрайно.

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 2

„ПЪРВА СВЕТОВНА ВОЙНА“

ЗАДАЧИ:

1. Подчертайте верния отговор:

• Кои от държавите не участват в Първата световна война?

Англия **Германия** **Индия** **България** **Русия** **Япония**

• Какъв е поводът за започване на войната?

убит е австрийският престолонаследник **откраднат портмонето на австрийския престолонаследник**

• Кой е победителят в Първата световна война?

Централни сили **Антанта**

2. Свържете държавите според блоковото им участие!

Англия	АНТАНТА
Франция	
Германия	
България	
Русия	
Австро-Унгария	ЦЕНТРАЛНИ СИЛИ
Османска империя	

3. Оцветете военните снаряжения и помислете защо казваме, че Първата световна война е „нов тип война“? Какви оръжия се използват?

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 3

„ВЕРСАЙСКО-ВАШИНГТОНСКАТА СИСТЕМА“

ЗАДАЧИ:

1. Подчертайте верния отговор:

• Справедлив ли е планът на Уилсън за мир?

да, защото предлага справедливи условия за победители и победени

не, защото ощетява победителките във войната

• Къде е подписан договорът с България?

в Сен Жермен **в Ньой**

• Справедлив ли е договорът с България ?

да, защото тя си го заслужава

не, защото ѝ отнемат много територии и я лишават от възможността да има своя войска.

• Защо се създава Обществото на народите?

за да има кой да защитава интересите на държавите

за да събира всяка година пари от държавите

• Между кои държави е подписано Вашингтонското споразумение?

Германия, Италия, Чехословакия, Румъния

страните победителки във войната

2. Попълнете имената на държавите, загубили Първата световна война!

Гер.....
Австро.....
Бъл.....
Осман.....импе.....

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 4

„ОТ РУСИЯ КЪМ СССР“

ЗАДАЧИ:

1. Отговорете на въпросите, като използвате картините от помагалото!

- Защо хората се вдигат на бунтове през февруари 1917 г.?
- Защо е съставено временно правителство с княз Лвов?
- Кой застава начело на Октомврийската революция от 1917 г.?
- Кога Русия излиза от Първата световна война?
- Защо в Русия избухва Гражданска война?
- Кога се създава СССР?

2. Кой е този човек и какво проповядва?

3. Оцветете кораба „Аврора“ и разкажете какво знаете за него.

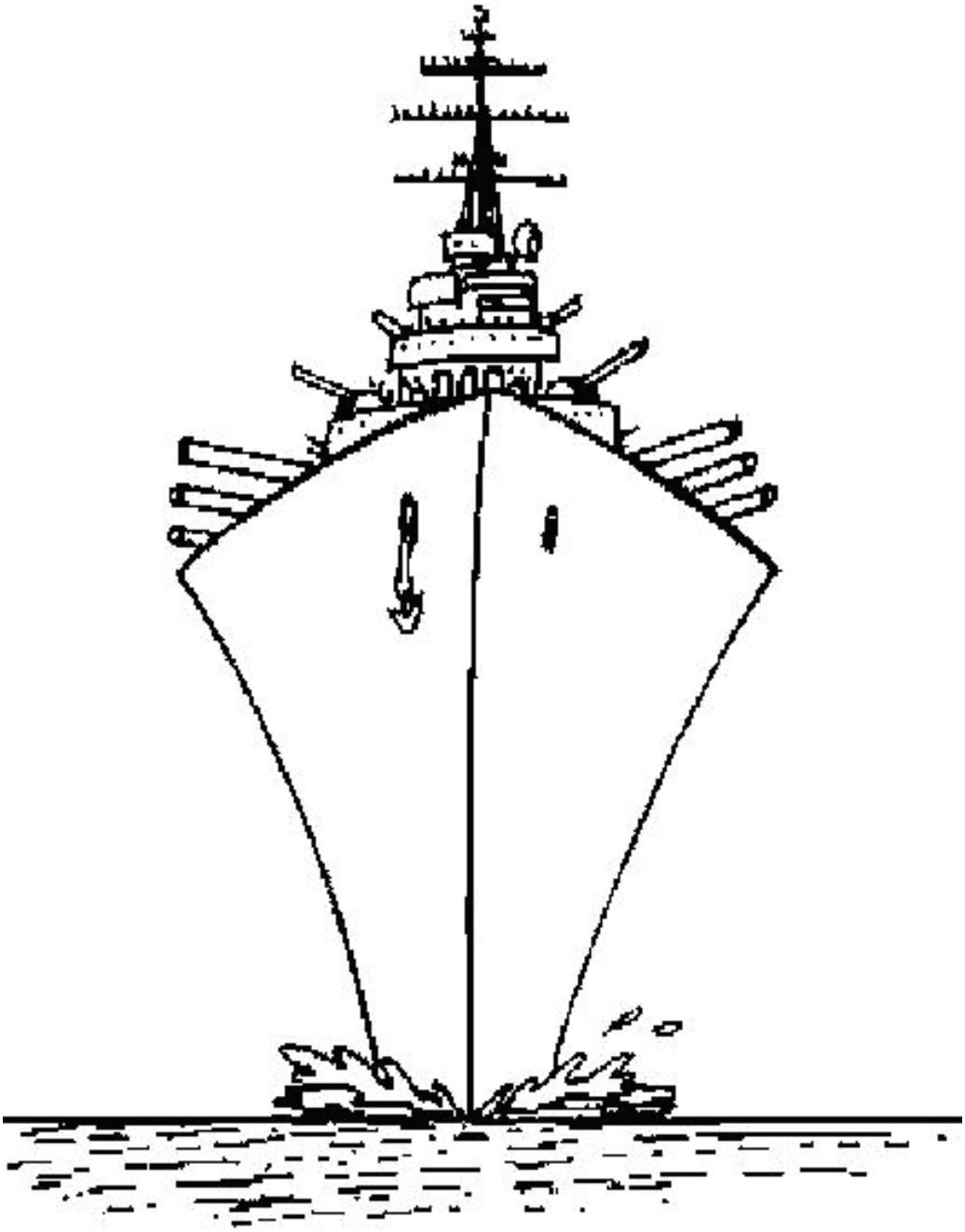

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 5

„ФАШИЗЪМ И НАЦИОНАЛСОЦИАЛИЗЪМ“

ЗАДАЧИ:

1. Попълнете таблицата, като довършите думите! (Италия, Германия, Хитлер, Мусолини, нация, личност, сила)

ВЪПРОС	ФАШИЗЪМ	НАЦИОНАЛСОЦИАЛИЗЪМ
1. Къде възник-ва?	И.....	Г.....
2. Представител	Мусо.....	Хи.....
3. Нацията или личността е на преден план?	На.....	Ли.....
4. Как се под-чиняват хората – със сила или доброволно?	Си.....	Си.....

2. Познайте човека на снимката!

3. Символи на коя идеология са изображенията?

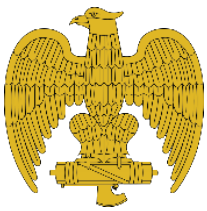

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 6

„ГРАЖДАНСКАТА ВОЙНА В ИСПАНИЯ“

ЗАДАЧИ:

1. Подчертайте общите неща между фашизма, националсоциализма и франкизма!

управлението на държавата е в ръцете на една личност

управлява се с терор

борят се за мир и любов между хората по целия свят

човеконенавистници

не търпят критика

обичат да им се казва истината

2. Разпознайте лицата на портретите и ги свържете със съответната държава и идеология! Обърнете внимание на военните им униформи и обяснете защо според вас са облечени така?

Франкизъм **Фашизъм** **Националсоциализъм**

Испания **Италия** **Германия**

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 8

„ВТОРА СВЕТОВНА ВОЙНА“

ЗАДАЧИ:

1. Свържете портретите с техните имена и държавите, които представляват! Отнесете ги към съответния лагер на враждуващи държави.

Хитлер **Рузвелт** **Мусолини** **Цар Борис** **Чърчил** **Сталин**

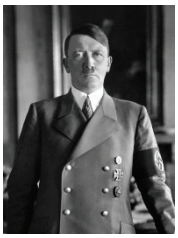
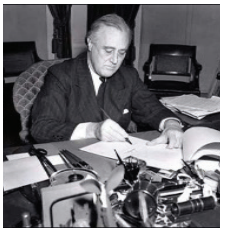

Англия **България** **СССР** **Италия** **Германия** **САЩ**

Тристранен пакт **Антихитлеристка коалиция**

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 9

„СВЕТЪТ СЛЕД 1945 ГОДИНА“

ЗАДАЧИ:

1. Попълнете таблицата! (социалистически, капиталистически, развиващи се)

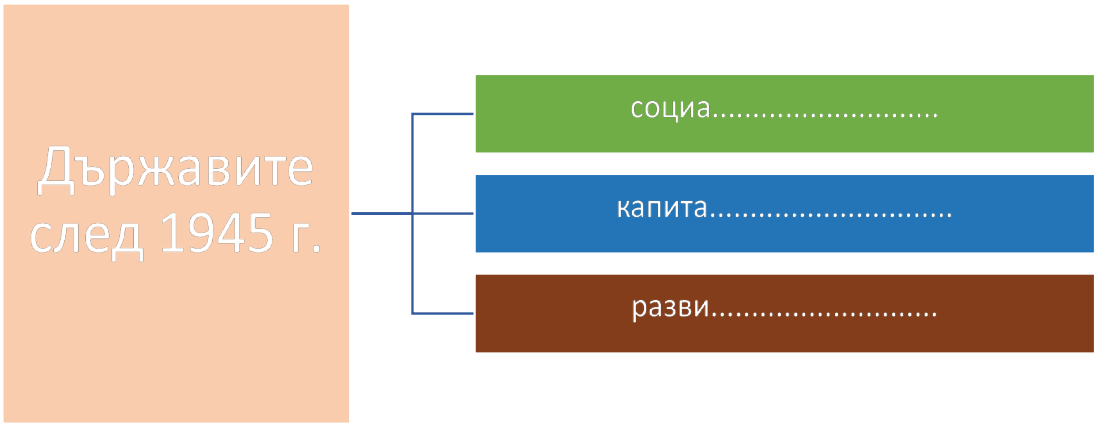

2. Отговорете на въпросите, като подчертаете верния отговор:

• Кой план помага на държавите с демократично управление (капиталистически) да си стабилизират икономиките след Втората световна война?

План Маршал **План Иванов**

• Защо държавите от Третия свят остават най-бедни?

защото не им се работи

защото икономиката им е зависима от богатите държави

• Каква държава е България след 1945 г.?

капиталистическа **социалистическа**

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 10

„СВЕТОВНА ИКОНОМИЧЕСКА КРИЗА 1929 – 1933 Г.“

ЗАДАЧИ:

1. Подчертайте верния отговор:

• Коя е основната причина за започване на световната икономическа криза?

свръхпроизводство на стоки и липса на пазари

няма стоки и хората няма какво да си купят

• Какво означава думата икономическа депресия?

боли ме главата

икономиката е в застой

• Кой е човекът от снимката и какви са идеите му за излизане от кризата?

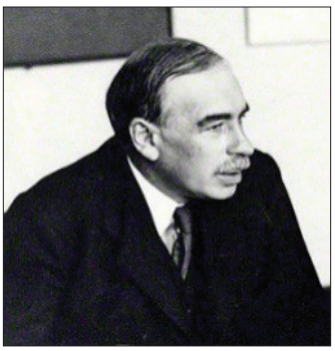

Джон Мейнард Кейнс **Иван Иванов**

Държавата трябва да се намеси в икономиката **Държавата да не се меси**

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 11

„ИЗКУСТВОТО МЕЖДУ ДВЕТЕ ВОЙНИ“

ЗАДАЧА:

1. Разгледайте картините и помислете кое е общото и кое е различното между тях.

Салвадор Дали

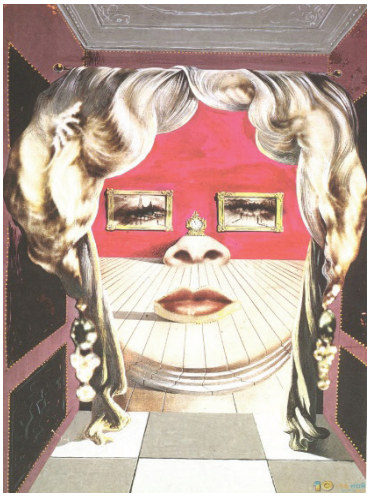

Лицето на Мей Уест

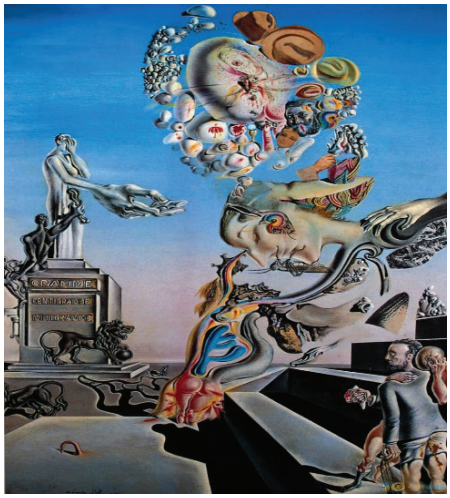

Любовна игра

Явленски

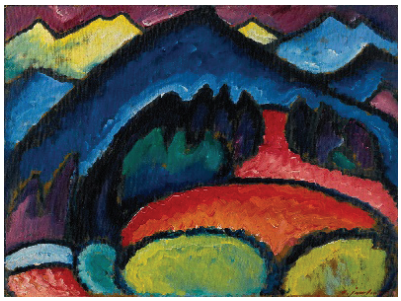

Гора

Село

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 12

„СТУДЕНА ВОЙНА“

ЗАДАЧИ:

1. Попълнете таблицата, като използвате подходящите думи!

СССР, България, САЩ, Западна Германия, Унгария, Франция

Разпространение на комунизма по целия свят

Унищожение на комунизма

Шпионаж, надпревара във въоръжаването, пропаганда

ВЪПРОС	ИЗТОЧЕН БЛОК	ЗАПАДЕН БЛОК
1. Запишете някои от държавите, които влизат в съответния блок.		
2. Запишете целта на всеки блок.		
3. Запишете какви методи използват двата блока за постигане на целите си.		

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 13

„МЕЖДУНАРОДНИ ОРГАНИЗАЦИИ СЛЕД 1945 Г.“

ЗАДАЧИ:

1. Свържете организацията според целите, които изпълнява, със съответната картина.

НАТО **ОПЕК** **ООН** **ЕОАЕ (атомна енергия)** **ЕОВС (въглища и стомана)**

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 14

„ДЕКОЛОНИЗАЦИЯ“

ЗАДАЧИ:

1. Подчертайте верния отговор:

• Кои са причините, довели до процеса на деколонизация?

изтощението на Европа от световните войни и икономическата криза

съжалението на Великите сили към бедните хора

• Какъв е резултатът от деколонизацията?

образуват се 90 нови държави

настъпват световен мир и благоденствие на хората

• Какви цели преследва международната организация „Движение на необвързаните“?

гарантиране суверенитета и националната сигурност на държавите от Третия свят

да помогне на бедните и гладуващи хора

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 15

„ ИЗТОЧНА ЕВРОПА И РАЗПАДАНЕ НА ТОТАЛИТАРНИТЕ РЕЖИМИ“

ЗАДАЧИ:

1. Като гледате политическата карта на Европа, нанесете държавите на съответното им място в контурната крата. Оцветете страните от Източна Европа в червено!

2. Гледайте клипа, чуйте песента „Стената“ на Пинк Флойд и разсъждавайте върху видяното.

https://www.youtube.com/watch?v=YR5ApYxkU-U

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 16

„ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ“

ЗАДАЧА:

1. Използвайте ИКТ, за да принтирате знамената и картата на Европа, да ги оцветите и залепите на съответното място.

https://www.consilium.europa.eu/media/29875/qc0116256bgc.pdf

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 17

„ПРЕХОДЪТ ОТ ПЛАНОВА В ПАЗАРНА ИКОНОМИКА“

ЗАДАЧА:

1. Свържете картината със съответстващата ѝ дума!

Пазарна икономика

Планова икономика

Комунизъм

Капитализъм

ПРИЛОЖЕНИЕ КЪМ ТЕМА 18

„НОВИТЕ ТЕХНОЛОГИИ В ЖИВОТА НА ХОРАТА“

ЗАДАЧА:

1. Посочете ползите и вредите от предметите!

IX КЛАС

ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА IX КЛАС

Предвиденото учебно съдържание по География и икономика за IX клас за учениците със СОП надгражда усвоените практически и теоретични знания по география в предходните класове. Целта е да бъде разширен образователният, социалният и практическият опит на учениците. В учебния материал се интегрират данни от различни области на човешкото познание, като се създават предпоставки за обогатяване на представи за обекти и явления от средата, за формиране на умения за самостоятелни дейности, за възпитаване на положително отношение към околната среда. Учебното съдържание се диференцира по сложност според индивидуалните познавателни възможности на учениците.

Ръководството за дейността на учителя съдържа основни положения – принципи, които отразяват обективните закономерности на учебния процес. Това са общите принципи на дидактиката и специфичните принципи в процеса на обучение на учениците със специални образователни потребности:

- научност;
- нагледност;
- достъпност и трайност (прилагане на знанията в различна ситуация);
- системност и последователност;
- партньорство между учител, ученик, родител;
- реална връзка на обучението с обществения живот.

Представеното учебно помагало се основава на учебната програма по География и икономика за IX клас, одобрена от МОН. Обучението е насочено към придобиване на ключови компетентности чрез овладяване на знания, умения и отношения, свързани с политическата и социално-икономическата организация на обществото, регионите в света и избрани страни в тях.

Темите са групирани в раздели, като всеки раздел отговаря на една глобална тема от учебната програма. Те са представени в логическа последователност, като изучаваните глобални теми в IX клас са:

1. География на обществото

2. География на световното стопанство

3. Регионална география

Илюстративният материал е разнообразен по вид и съдържание. Илюстрациите са в тясна връзка със структурните компоненти на всеки от уроците и са опора за разнообразни дидактически решения, свързани с визуализиране на географски твърдения, за извличане на географско познание. Илюстрациите имат конкретно значение и подпомагат усвояването на учебното съдържание и разбирането на понятията, процесите и явленията по конкретната тема. Създават възможности за практическото им прилагане, насърчаване и улесняване на самостоятелната работа, овладяване на ключови компетентности, като: работа с географска карта, основни умения за четене на диаграми, представяне на географска информация върху

контурна карта, изработване на схеми, наблюдение в природата, използване на електронно базирани информационни източници за търсене и събиране на информация, разумно действие в различни житейски ситуации и др. Важно място е отделено на междупредметните връзки с български език и литература, математика, информационни технологии, технологии и предприемачество, биология и здравно образование, химия и опазване на околната среда, физика и астрономия.

Допълнителният текст в рубриката „Знаете ли, че…“ има пояснителен характер и съдържа допълнителна фактологична информация. За по-пълноценна и ефективна работа са представени различни по вид и начин на изпълнение на задачи, които осигуряват възможност за прилагане на различни форми на учебна дейност.

Тема на урока	I. ГЕОГРАФИЯ НА ОБЩЕСТВОТО **1. Политическа организация на обществото**
Компетентности като очаквани резултати	Назовава основни характеристики на държавата и органите на властта. Посочва групи страни по различни признаци (географско положение, форма на управление, държавно устройство и степен на икономическо развитие). Разбира разликата между изпълнителна, законодателни и съдебна власт. Посочва държави, техните столици и държавни граници на географската карта.
Знания, умения, основни понятия	1. Разширяване на знанията за същността на държавата. 2. Назоваване на основни характеристики на държавата. 3. Посочване на групи страни по различни признаци, като за онагледяване се използва приложената схема (фиг. 1). 4. Разпознаване на органите на властта, президент, Народно събрание, министър-председател. 5. Работа с географска карта – посочване на държави и техните столици и граници. 6. Развитие на пространствени представи.
Методи	Беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Примерен ход на урока	Урокът включва основен текст, в който по разбираем за учениците със СОП начин, кратко и точно са посочени същността на държавата и нейните основни характеристики. Текстът е подкрепен с приложена схема (фиг. 1) като източник на географска информация. Приложен е принципът за нагледност, който е един от основните принципи при обучението на ученици със СОП. Използва се политическа карта на континент или на света. Припомнят се условните знаци за изобразяване на държавна граници, столица, държава. В рубриката „Знаете ли, че…“ накратко са посочени органите на властта. Изпълнението на приложените задачи води до затвърдяване и пренос на новите знания, формиране на практически умения, подобряване на двигателната активност на горните крайници.

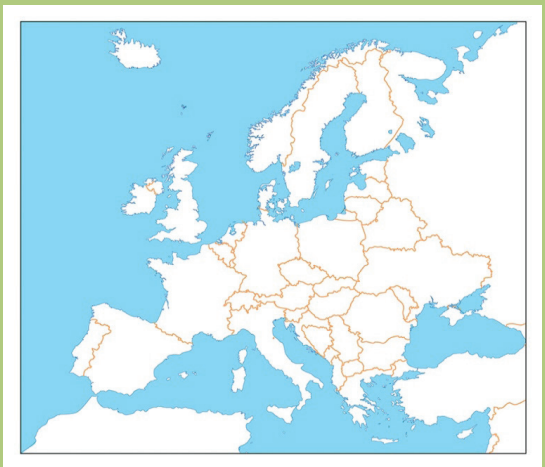

Фигура 1. Контурна карта на Европа

Задачи: **1.** Оцветете върху контурната карта на Европа:

<u>според географско положение</u>

а) островна държава

б) полуостровна държава

в) вътрешноконтинентална

<u>според форма на управление</u>

г) една република

д) една монархия

<u>според големина</u>

е) средна държава

ж) малка държава

Тема на урока	**2. Политическа карта на света**
Компетентности като очаквани резултати	Разпознава политическата карта. Определя разликата между природногеографската и политическа карта. Посочва основните етапи и съвременната динамика при формиране на политическата карта на света.

Знания, умения, основни понятия	1. Самостоятелно разпознаване на политическата карта. 2. Дефиниране с помощ съдържанието на политическата карта. 3. Посочване на основните етапи и съвременната динамика при формиране на политическата карта на света. 4. Посочване на примери за държави, възникнали в различните етапи на формиране на политическата карта.
Методи	Беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.
Примерен ход на урока	Припомнят се видовете географски карти. Посочват се основните им характеристики. Чрез подходящи въпроси се прави оценка на нивото на познания по темата. Вниманието на учениците се насочва към промените, настъпили през различните етапи от възникването на държавите и съвременната динамика при формиране на политическата карта на света. Посочват на политическата карта на света, при необходимост с помощ от специалния педагог, различни държави. Наученото затвърдяват с изпълнение на примерни задачи след урока.

Задачи за затвърдяване на учебното съдържание:

1. Допълнете пропуснатото в изреченията, като използвате дадените думи:

Древен Египет Месопотамия България Византия Испания 200 Великобритания Франция Рим Югославия

Първите големи държави през Античността са…….
Средновековието се свързва с формирането на държави като…….
Големи колониални държави са……..
След 1989 г. се разпадат социалистически държави като…… .
Днес на политическата карта на света има над……държави.

2. Оградете буквата пред верния отговор!

Политическата карта е вид тематична географска карта, на която са представени:

а) полезни изкопаеми;

б) държавите с техните граници, столици и по-големи градове;

в) релеф, води;

г) стопански отрасли.

Тема на урока	**3. Брой, разпределение и движение на населението**
Компетентности като очаквани резултати	Разбира причините за промените в броя и разпределението на населението. Посочва разликата между естествено и механично движение на населението. Определя същността на естествения прираст и съвременните демографски проблеми.
Знания, умения, основни понятия	1. Разбиране на причините за промените в броя и разпределението на населението. 2. Посочване на основните характеристики на движението на населението (естествено и механично). 3. Обясняване на географски проблеми, свързани с населението на Земята. 4. Сравняване на демографски ситуации в различни страни с подкрепа от педагог. 5. Формиране на умения за работа с илюстрации и графични изображения.

Методи	Беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Примерен ход на урока

При провеждането на този урок специалният педагог има възможност да се опре на формираните вече знания и умения за населението на Земята, изучавано по континенти, и избрани страни, в V, VI и VII клас. Работи се с приложените изображения в помагалото – фиг. 1 и 2, за да се направят изводи и посочат тенденциите за изменение на броя и разпределението на населението по континенти. По достъпен начин се изясняват понятията естествено и механично движение на населението и причините за териториалното им разпределение в световен мащаб. Дефинират се понятията „демографски взрив“, „демографски срив“ и демографска политика. Тези понятия са абстрактни и за да се разберат и усвоят от учениците със СОП може да се използва допълнително онагледяване чрез интернет ресурси, географски карти, графики, илюстрации. В рубриката „Знаете ли, че…“ са посочени интересни факти за изменението на населението на планетата. Затвърдяват се знанията с изпълнение на задачи върху учебното съдържание за население на Земята.

Задачи:

1. Попълнете пропуснатото в изречението:

Броят на населението на Земята е вече над…… млрд. души.

2. Довършете схемата:

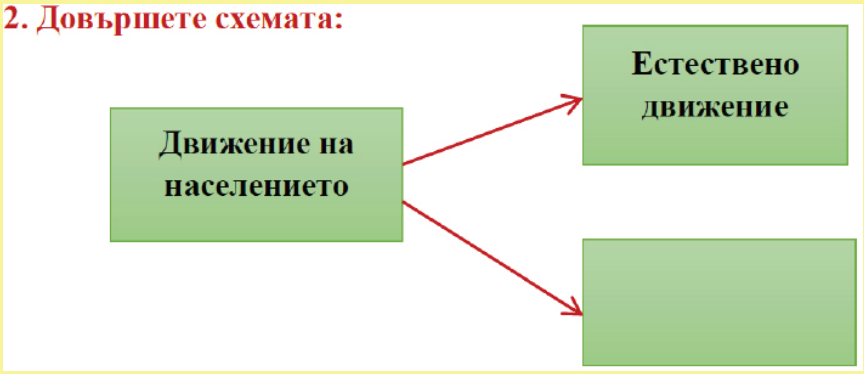

3. Оградете буквата пред верния отговор!

Гъстотата на населението е:

а) разпределение на населението по градове и села;

б) броят на хората, които живеят на един квадратен километър;

в) разпределение на населението по континенти.

4. Разпределете страните по брой население в % и ги оцветете! (използва се приложената в учебното помагало фиг. 4 по темата).

Тема на урока	**4. Структура на населението**
Компетентности като очаквани резултати	Знае видовете структури на населението. Обяснява с помощ факторите за тяхното състояние. Може да извлича информация от тематични карти и други източници.
Знания, умения, основни понятия	1. Посочване на признаците за групиране на населението. 2. Разбиране на факторите за тяхното състояние. 3. Разкриване на връзката между структурата и движението на населението. 4. Формиране на умения за работа с илюстрации и графични изображения.
Методи	Беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.
Примерен ход на урока	Изяснява се понятието структура на населението. Посочват се основните признаци, по които се групира населението. Характеризират се по достъпен начин и с използване на онагледяване от различни източници групите население. Изпълняват се задачи за затвърдяване на учебното съдържание по темата. Задачи: **1. Допишете изречението, като попълните вярното:** Структурата на населението показва групирането на хората по определени признаци:……. **2. Оградете буквата пред верния отговор в изреченията!** **А. Трудоспособното население е на възраст:** а) от 15 до 64 години б) до 14 години в) над 65 години **Б. За групирането на хора по кой признак се отнася твърдението „Съществуват над 5000 езика“:** а) религиозна структура б) езикова структура в) полова структура

Тема на урока	**5. Селища и урбанизация**
Компетентности като очаквани резултати	Обяснява факторите за възникване и развитие на селищата. Познава класификацията на селищата по брой на населението. Обяснява същността и особеностите на урбанизацията. Може да извлича информация от изображения.
Знания, умения, основни понятия	1. Посочване на основните фактори за възникване и развитие на селищата. 2. Класифициране на селищата по признак брой на населението. 3. Посочване на особеностите на урбанизацията и нейната същност. 4. Коментиране с помощ на последиците от урбанизацията. 5. Формиране на умения за работа с илюстрации и графични изображения.
Методи	Беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.
Примерен ход на урока	Провежда се беседа за установяване на предишни познания по темата. Пояснява се понятието „селищна мрежа“. Изтъква се, че формирането на селищна мрежа е резултат от продължително историческо развитие. Географското положение, природните компоненти, културните особености на населението, политическите граници (държавни, областни, общински) са сред факторите, които влияят на този процес. Използва се снимков материал за демонстриране на типовете селища. Темата позволява използването на електронни ресурси, мултимедийна презентация. С подкрепа на специалния педагог се показват по-големите селища върху географската карта и условните знаци, които съответстват на типа селище. Изясняват се същността и особеностите на урбанизацията. В рубриката „Знаете ли, че…“ е добавена информация за най-малкото селище, за формите на урбанизация и примери за мегалополиси.

Тема на урока	II. ГЕОГРАФИЯ НА СВЕТОВНОТО СТОПАНСТВО **6. Същност и особености на световното стопанство**
Компетентности като очаквани резултати	Познава същността и съвременната структура на световното стопанство. Разбира как се формира пазарното стопанство. Обяснява влиянието на географското положение, природогеографските и социално-икономическите фактори за развитие на световното стопанство. Може да извлича информация от изображения.
Знания, умения, основни понятия	1. Овладяване на умение за формулиране на същността на стопанството като сфера на човешката дейност. 2.Определяне на начина, по който се формира пазарното стопанство. 3. Посочване на факторите за развитие на световното стопанство. 4. Разбиране структурата на световното стопанство. 5. Формиране на умения за работа с илюстрации и графични изображения.
Методи	Беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Примерен ход на урока	Провежда се беседа за установяване на предишни познания по темата. Формулира се понятието стопанство. За улеснение на учениците се използва снимков материал за онагледяване на основните етапи на човешката дейност (фиг. 1 – 4). Обяснява се формирането на пазарното стопанство, като се използва личният практически опит на учениците. Посочват се факторите за групиране на стопанските отрасли в първичен, вторичен и третичен сектор (фиг. 5). Разглежда се по достъпен начин влиянието на географското положение, природногеографските и социално-икономическите фактори за развитие на световното стопанство. Акцентира се на значението на екологичния фактор за развитие на съвременното стопанство. В хода на урока широко се застъпва онагледяване със снимки, изображения, схеми. С попълване на отговорите в приложената задача се затвърдява учебният материал по темата. Задача: Поставете правилния цифров код (1, 2, 3, 4) на стопанските дейности!

Тема на урока	**7, 8, 9. Първичен сектор. Земеделие – обща характеристика. Растениевъдство и животновъдство**
Компетентности като очаквани резултати	Разбира същността и структурата на първичния сектор. Познава добивните отрасли. Посочва същността, значението, особеностите и факторите за развитие на земеделието. Разграничава типовете земеделие. Разпознава подотраслите на растениевъдството (зърнени култури: пшеница, царевица, ориз, технически култури: влакнодайни, маслодайни, захародайни, тонизиращи култури, цитрусови култури; овощарство, зеленчукопроизводство, лозарство) по правило. Знае подотраслите на животновъдството (говедовъдство, свиневъдство, овцевъдство, птицевъдство, бубарство) по правило. Използва информация за земеделието от графични изображения, снимки, илюстрации.

Знания, умения, основни понятия	1. Формиране на знания за същността и структурата на първичния сектор. 2. Разбиране на същността, значението и факторите за развитие на земеделието. 3. Посочване на растениевъдни култури по видове. 4. Формиране на знания за подотраслите на животновъдството. 5. Формиране на умения за работа с карта, илюстрации, диаграми и графични изображения.
Методи	Беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.
Примерен ход на урока	Урокът се развива върху изясняване на логическата последователност (алгоритъм) при характеризиране на стопанските дейности от първичен сектор. Посочва се зависимостта от природните фактори на растениевъдството, животновъдството и добива на полезни изкопаеми. Провежда се беседа за припомняне на природните фактори, за проверка на вече формирани знания по темата, за лични наблюдения при отглеждане на растения и животни. Изброяват се социално-икономическите фактори, които имат второстепенно значение за първичния сектор. Характеризира се растениевъдството като отрасъл, водещ в земеделието, и основните му подотрасли. Работи се с географска карта за намиране на площите с обработваема земя, в които е съсредоточено отглеждането на основните култури. Изброяват се животновъдните подотрасли. Посочват се районите на развитие върху географската карта. Разглеждат се проблеми и тенденции в развитието на земеделието. Използва се богат илюстративен материал с цел формиране на трайни нови знания.

Примерни въпроси и задачи за проверка на степента на усвояване на учебното съдържание:

1. Свържете илюстрациите със съответния подотрасъл от първичен сектор (стр. 11 в Учебното помагало)!

2. Довършете изречението, като изброите 5 (пет) водещи страни от фиг. 1 в производството на пшеница!

Най-големи производители на пшеница в света са…… ....

3. Довършете схемата:

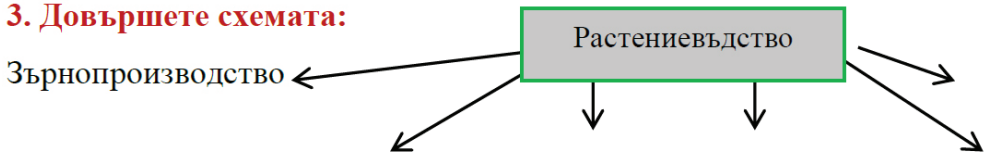

4. Какви суровини осигурява животновъдството за вторичния сектор? Оградете буквата пред верния отговор!

а) мляко **г) кожи**
б) месо **д) пшеница**
в) плодове **е) вълна**

5. Кое от твърденията НЕ е вярно?

1. Говедовъдството се специализира в производството на мляко и месо.
2. Пчелният мед е ценен продукт.
3. Овцевъдството е подотрасъл на растениевъдството.

Тема на урока	**10, 11. Вторичен сектор – обща характеристика. Енергетика, металургия, машиностроене, химическа промишленост**

Компетентности като очаквани резултати	Познава същността, значението и структурата на вторичния сектор. Разпознава отраслите на вторичния сектор по характерните им особености. Посочва факторите за развитие на отраслите от вторичния сектор и съвременните тенденции в развитието им. Знае алгоритъма за характеризиране на отрасъл. Посочва видове енергийни източници и промените в потреблението им. Открива връзката между металургията и машиностроенето и значението им за социално-икономическото развитие на страните. Разбира значението на химическата промишленост. Използва информация от различни източници, работа с учебник и географски атлас.
Знания, умения, основни понятия	1. Формиране на знания и умения за характеризиране на отрасъл от вторичен сектор по алгоритъм. 2. Формиране на знания за същността, значението и структурата на вторичния сектор. 3. Посочване на факторите за развитие на отраслите от вторичния сектор и съвременните тенденции в развитието им. 4. Откриване на връзките между отраслите от вторичен сектор. 5. Формиране на умения за работа с картографски и графични изображения.
Методи	Беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Примерен ход на урока	Провежда се беседа с въвеждащи въпроси относно същността, значението и факторите за развитие на отраслите от вторичния сектор. Акцентира се на стратегическото значение на енергетиката за развитието на световното стопанство. Посочват се източниците за производство на електроенергия и видовете електроцентрали. За онагледяване се използва кръгова диаграма. Запознават се с използването на нови източници на енергия – на слънцето, вятъра и др. Двата отрасъла – металургия и машиностроене, се разглеждат паралелно, като се обяснява връзката, зависимостта между тях и значението им за социално-икономическото развитие на страните. Обясняват се промените в развитието на машиностроенето. При характеризиране на химическата промишленост се обръща внимание на това, че е един от най-новите отрасли, като се изброяват използваните суровини, продуктите, получавани при преработката им, и приложението на продукцията на отрасъла. За онагледяване на производството и продукцията на химическата промишленост може да се подготви и представи презентация. При характеризиране на отраслите от вторичния сектор се спазва принципът за достъпност,като се отчитат различните интелектуални възможности на учениците. Използва се снимков материал за обогатяване на представите. На географската карта се посочват най-развитите райони за съответния отрасъл.

Примерни задачи за затвърдяване на учебното съдържание:

1. Попълнете пропуснатото в схемата!

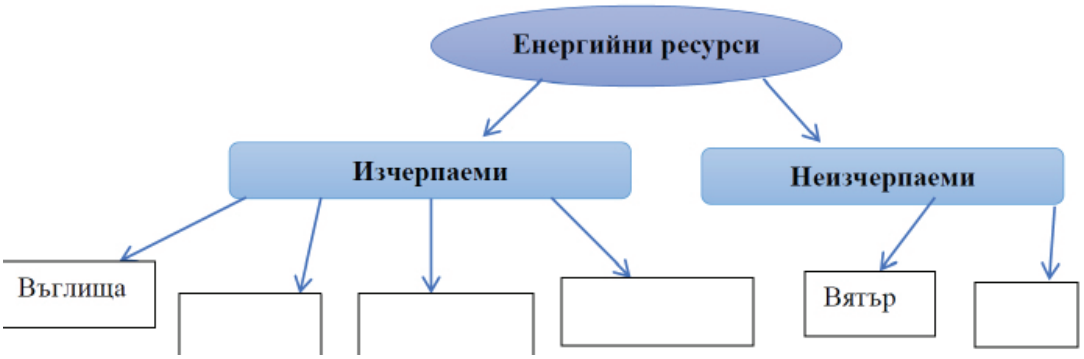

2. Довършете изреченията!

Металургията е отрасъл, в който се произвеждат черни и цветни……..……

Транспортното машиностроене включва производството на…….

……

Фармацевтичната промишленост произвежда…… .

Производството на торове, киселини, горива, пластмаси, синтетични и изкуствени влакна, лекарства се извършва от ……..промишленост.

Тема на урока	**12. Лека и хранително-вкусова промишленост**
Компетентности като очаквани резултати	Познава същността и отрасловата структура на леката и на хранително-вкусовата промишленост. Разпознава отраслите им според вида на използваните суровини. Разбира социалната значимост на леката и на хранително-вкусовата промишленост. Използва информация за тях от графични изображения, снимки, илюстрации.

Знания, умения, основни понятия	1. Усвояване на знания и умения за характеризиране на отраслите на леката и хранително-вкусовата промишленост според индивидуалните възможности на ученика. 2. Разпознаване на отраслите според вида на използваните суровини и по изображения. 3. Разбиране социалната значимост на леката и на хранително-вкусовата промишленост. 4. Посочване на географската карта на териториалното разположение на по-големите производствени мощности.
Методи	Беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.
Примерен ход на урока	В този урок може да се използват лични наблюдения и знания на учениците за произвежданите стоки в отраслите на леката и на хранително-вкусовата промишленост. Провежда се беседа, като се разглеждат приложените графични изображения на стр. 379 и 380 в учебното помагало. Разглеждат се видовете подотрасли според вида на използваните суровини. Обяснява се социалната им значимост. Акцентира се на това, че хранително-вкусовата промишленост разчита предимно на естествени суровини и това я прави силно зависима от растениевъдството и животновъдството. На географската карта се посочват най-развитите райони световни производствени центрове. В рубриката „Знаете ли, че…“ е представена информация за същността на понятието агробизнес.

Задачи за затвърдяване на учебното съдържание:

1. Представете схематично производствените връзки между отделни подотрасли на земеделието, леката и хранително-вкусовата промишленост, като следвате стъпките в предложения пример:

овцевъдство → вълна → текстилна промишленост
овцевъдство → мляко → млечна промишленост
овцевъдство → месо → месна промишленост

зърнопроизводство →
производство на слънчоглед →
производство на цвекло и захарна тръстика →
производство на памук, лен →

Тема на урока	**13, 14. Третичен сектор. Икономически връзки. Транспорт и туризъм**
Компетентности като очаквани резултати	Познава същността, значението и структурата на третичния сектор. Оценява социалната значимост на отраслите от третичния сектор. Познава същността и основните форми на икономическите връзки. Използва информация за икономическите връзки от различни източници. Посочва главни туристически райони в света и туристически маршрути в тях, включително с помощта на информационните технологии. Показва по картата най-големите пристанища, летища в света и държавите с най-високо развит автомобилен и жп транспорт.
Знания, умения, основни понятия	1. Познаване същността, значението и структурата на третичния сектор. 2. Разбиране на социалната значимост на отраслите от третичния сектор. 3. Разграничаване на основните форми на икономическите връзки. 4. Характеризиране на туризма като отрасъл, който използва по специфичен начин природните и културно-историческите забележителности. 5. Посочване на главните туристически райони в света и туристическите маршрути в тях. 6. Посочване по картата на най-големите пристанища, летища в света и държавите с най-високо развит автомобилен и жп транспорт. 7. Формиране на умения за работа с карта, илюстрации, диаграми и графични изображения.
Методи	Беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Примерен ход на урока	Урокът започва с беседа за значението на третичния сектор като важно звено, осъществяващо връзката между всички производства и потребители. Изтъква се голямата социална значимост на част от услугите, произвеждани в сектора, свързани със специфични човешки потребности – здравеопазване, научни изследвания и образование, култура, спорт и др. Посочват се основните форми на икономическите връзки – външна и вътрешна търговия. Разглеждат се видовете транспорт и факторите за развитието му. Видовете транспорт се визуализират със схеми, снимков материал или електронни ресурси, посочват се на географската карта най-големите пристанища, летища в света и държавите с най-високо развит автомобилен и жп транспорт. Характеризира се туризма като отрасъл, който използва по специфичен начин природните и културно-историческите забележителности. Темата позволява широко използване на снимков материал, електронни ресурси, мултимедийна презентация. Посочват се известни туристически райони в света.

Въпроси и задачи за затвърдяване на учебното съдържание:

1. Допълнете схемата!

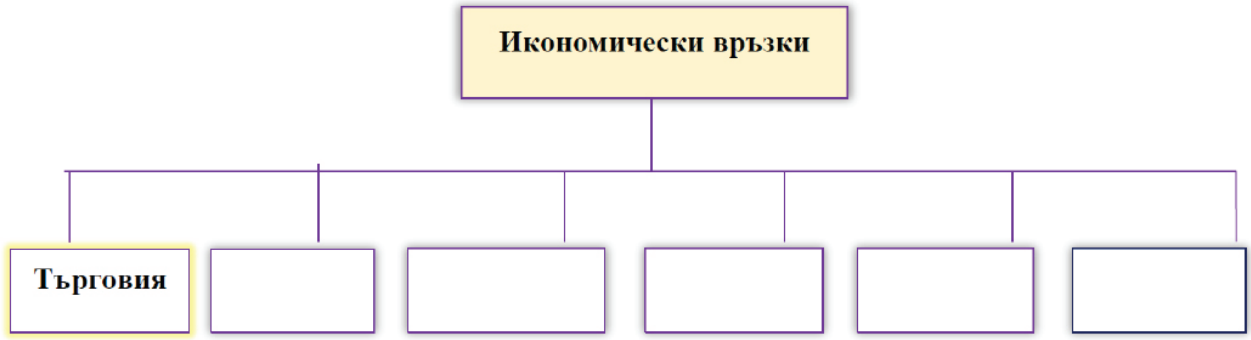

2. За кой вид транспорт се отнася твърдението: „Отличава се с относително ниски разходи и най-голям обем на пренасяните товари“?

Оградете буквата пред верния отговор!

а) воден в) автомобилен

б) въздушен г) железопътен

2. Създадените от човека ресурси са:

а) природни (планини, пещери, водопади и други)

б) антропогенни (културни и исторически паметници)

Тема на урока	**15. Международни организации**
Компетентности като очаквани резултати	Знае кои са най-важните световни организации – ООН (ФАО, ЮНЕСКО, СТО), и регионалните – ЕС. Запознат е с формите и динамиката на икономическата интеграция в ЕС (зона за свободна търговия, митнически съюз, вътрешен пазар, основни принципи: свобода на движение на стоки и услуги, работна сила и капитали). Посочва с помощ от педагог целите и задачите на основните международни организации. Използва различни източници на информация.
Знания, умения, основни понятия	1. Разпознаване и назоваване на най-важните световни и регионални организации. 2. Определяне значението им за решаване на глобални и регионални проблеми. 3. Посочване на формите на икономическата интеграция в ЕС. 4. Формиране на умения за работа с карта, илюстрации, диаграми и графични изображения, електронни ресурси.
Методи	Беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Примерен ход на урока	В този урок по достъпен начин се представя информация за значимите световни и регионални международни организации като най-важна форма на сътрудничество в съвременния свят. Обяснява се нарастващата роля на сътрудничеството за решаването на глобалните политически, икономически, демографски и екологични проблеми. Представят се най-голямата световна организация – Организацията на обединените нации (ООН), и учредените към нея организации, които развиват дейност в конкретна икономическа или културна област, като СТО, ФАО, ЮНЕСКО. Акцентира се на ролята на регионалната организация Европейски съюз (ЕС) като международно обединение с най-голяма интеграция във всички сфери. Коментира се значението на членството на България в ООН и ЕС за съвременното ѝ развитие. Учениците се запознават с логото на всяка една от представените организации. В рубриката „Знаете ли, че…“ е поместена информация за главните органи на ЕС.

Тема на урока	III. РЕГИОНАЛНА ГЕОГРАФИЯ **16 - 25. Географски региони в света**
Компетентности като очаквани резултати	Назовава регионите в света по географски признак (Европа, Азия, Северна и Южна Америка, Африка, Австралия и Океания). Характеризира регионите в логическа последователност (алгоритъм): географско положение, природна среда, население, стопанство, специфични проблеми. Представя географските характеристики на страни в регионите по правило. Използва различни източници на информация, вкл. информационни технологии.

Знания, умения, основни понятия	1. Назоваване на географските райони в света. 2. Характеризиране по алгоритъм специфичните им особености. 3. Познаване на уникалното в природния, демографския и стопанския облик на страни, типични представителки на географските региони в света: ➢ Регион Европа. Германия и Франция. Русия ➢ Регион Азия. Япония. Китай и Индия; ➢ Регион Северна Америка. САЩ ➢ Регион Южна Америка. Бразилия ➢ Регион Африка. Република Южна Африка ➢ Регион Австралия и Океания. Австралийски съюз ➢ Географска характеристика на страна по избор – Италия. 4. Формиране на умения за работа с карта, илюстрации, диаграми, графични изображения, електронни ресурси, мултимедийна презентация.
Методи	Беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Примерен ход на уроците	По картата се припомня географското положение на изучавания континент. Обръща се внимание на икономогеографското и политикогеографското положение на региона. Проследяват се страните в региона. Търсят се специфични особености на разположението и предимствата на това географско положение. Природната среда се разглежда, като се припомнят вече изучени особености на природата на съответния континент – прилагане на стари знания в нова ситуация. Стопанството на регионите се разглежда последователно. Различните стопански дейности се обвързват с ресурсите, с които разполагат. Обръща се внимание на специфичните за регионите производства. Дефинират се специфичните съвременни проблеми за всеки регион. Проследяват се приложените изображения в учебното помагало. По картата се посочват столици, промишлени центрове, пристанища. Прави се сравнение с вече изучени страни. За затвърдяване на знанията се използват въпроси и задачи, приложени след учебното съдържание, попълване на контурни карти.

ГЕОГРАФСКИ РЕГИОН ЕВРОПА. ГЕРМАНИЯ И ФРАНЦИЯ

Задачи:

Очертайте границите на Германия и Франция на контурната карта (фиг. 6)! Оцветете територията им! Отбележете столиците им!

Фигура 1. Контурна карта на Европа

РУСИЯ

Задачи:

1. Като използвате фиг. 9, запишете страните, с които граничи Русия!

2.Допълнете изречението:

Столица на Русия е град…… .

Фигура 2. Граници на Русия

РЕГИОН АЗИЯ. ЯПОНИЯ

Задачи:

Надпишете и оцветете на контурната карта по-големите острови и крайбрежни морета на Японския архипелаг! Обозначете по-големите градове, напишете имената им!

Фигура 3. Контурна карта на Япония

Фигура 4. Японски архипелаг

СРАВНИТЕЛНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА КИТАЙ И ИНДИЯ

Задачи:

1.Отнесете географските обекти към съответната страна:

Китай	**Индия**

Тибет Великата китайска стена Пекин Ню Делхи Тадж Махал

2. Оградете буквата на верния отговор в изречението:
Най-многолюдната страна в Азия е:

а) Япония **б) Индия** **в) Китай**

3. За коя страна е валидно твърдението: В стопанството ѝ се съчетават модерни технологии с примитивно и нископродуктивно производство. (Оградете верния отговор!)

а) Япония **б) Индия** **в) Китай**

РЕГИОН СЕВЕРНА АМЕРИКА. САЩ

Задачи**:**

1. Оцветете с цветове по избор отделните щати на САЩ!

2. Отбележете на картата столицата Вашингтон и най-големите градове – Ню Йорк, Лос Анжелис и Чикаго!

Фигура 5. Контурна карта на САЩ

РЕГИОН ЮЖНА АМЕРИКА. БРАЗИЛИЯ

Задачи**:**

1. Оцветете територията на Бразилия!

2. Отбележете на контурната карта столицата Бразилия и най-големите градове – Сао Пауло и Рио де Жанейро!

3. Оградете буквата на верния отговор в изречението:

Най-високата и най-дългата планина в Западното полукълбо е:

а) Кордилери б) Анди в) Хималаи

Фигура 6. Контурна карта на Южна Америка

РЕГИОН АФРИКА. РЕПУБЛИКА ЮЖНА АФРИКА

Задачи:

1. Допълнете изреченията:

1. Главни проблеми в регион Африка са: ……
……
……(бедност, глад, безработица, епидемии, неграмотност, липса на чиста питейна вода).

2. Полезните изкопаеми, с които е изключително богата Република Южна Африка, са
……
……
(диаманти, злато, руди на черни и цветни метали)

2.Оцветете континента Африка на контурната карта (фиг. 11)!

3. Отбележете на картата Република Южна Африка и нейните столици:

Претория

Кейптаун

Блумфонтейн

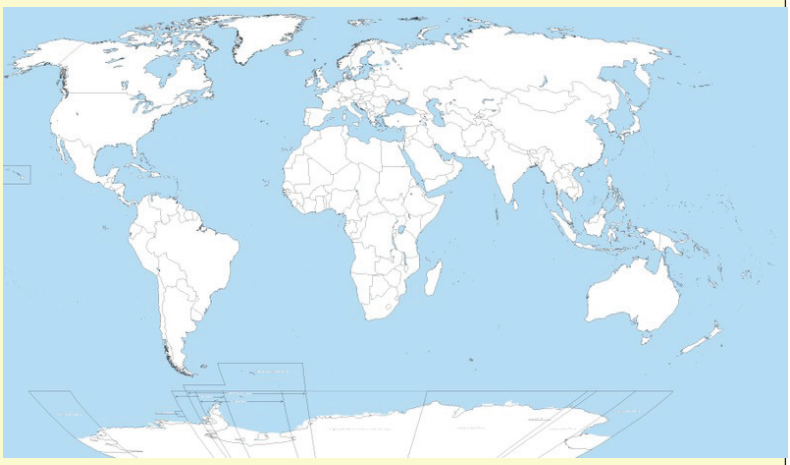

Фигура 7. Контурна карта

РЕГИОН АВСТРАЛИЯ И ОКЕАНИЯ. АВСТРАЛИЙСКИ СЪЮЗ

Задачи:

1. Като използвате приложената карта (фиг. 11), посочете най-разпространените полезни изкопаеми в Австралийски съюз:

……
……

……
……

……
……
……

(желязна руда, въглища, нефт, природен газ, злато, сребро)

Фигура 8. Стопанска карта на Австралийския съюз

2. Оцветете контурната карта (фиг. 12) и отбележете най-големите градове в Австралийския съюз:

- Сидни
- Канбера
- Мелбърн
- Брисбейн
- Пърт

Фигура 9. Контурна карта на Австралийския съюз

ГЕОГРАФСКА ХАРАКТЕРИСТИКА НА СТРАНА ПО ИЗБОР. ИТАЛИЯ

Задачи:

1. Оцветете регионите на Италия върху приложената контурна карта.

2. Отбележете градовете Рим, Милано и Неапол и островите Сицилия и Сардиния.

Фигура 10. Региони в Италия

Фигура 11. Контурна карта на Италия

ГЛОБАЛНО И РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ НА СВЕТА
(Годишен преговор)

РАБОТЕН ЛИСТ № 1

Въпроси и задачи:

1. Попълнете пропуснатото в текста, като използвате термините: столица, държавни, флаг, герб, химн**!**

Съвременната държава е исторически утвърдила се форма на политическа организация на обществото. Политическата карта на света се променя непрекъснато. Всяка държава заема определена площ и се отделя от съседните държави посредством ……? граници. Всяка държава има главен град – ……? и държавни символи – ……?,……? и ……?.

2. Коя част на Азия НЕ е гъсто населена?

Оградете буквата на верния отговор!

а) Южна Азия

б) Югоизточна Азия

в) Източна Азия

г) Централна Азия

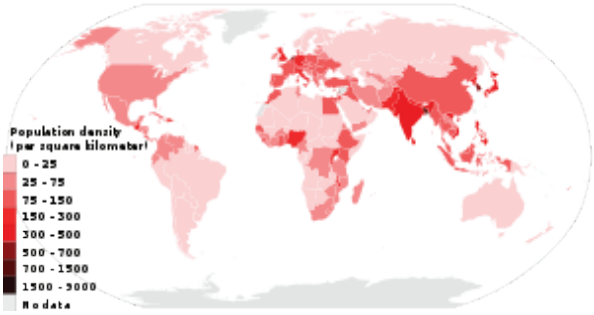

Фигура 1. Гъстота на населението

3. Попълнете текста, като използвате думите: естествен, положителен, отрицателен

Разликата между раждаемостта и смъртността е ……. ? прираст на населението. Когато раждаемостта е по-висока от смъртността, той е …….. ? .

и обратно – при по-висока смъртност той е …….. ?

4. Отбележете със знака **„X“** верните твърдения:

☐ Броят на населението на света нараства поради по-големия брой на родените от броя на починалите.

☐ Населението на света се увеличава под влияние на войните.

☐ Природните условия не оказват влияние върху географското разпределение на населението.

☐ Броят на хората на Земята се увеличава поради по-голямата продължителност на живота и по-успешното лечение на много заболявания.

☐ Войните и липсата на работа са причина за промени в географското разпределение на населението.

РАБОТЕН ЛИСТ № 2

Въпроси и задачи:

1. Подредете и запишете последователността за характеризиране на страна!

А) природна среда …….

Б) стопанство и градове ……..

В) население …….

Г) географско положение ……

2. Запишете с цифров код дейностите, които се отнасят за: а) добиващи (първичен сектор) …… б) обработващи (вторичен сектор) …… в) обслужващи (третичен сектор) ……	**1.** Отглеждане на зеленчуци; **2.**Производство на електроенергия; **3.**Търговия; **4.**Добив на руди; **5.**Отглеждане на овце; **6.** Превоз на товари; **7**. Млекопроизводство; **8**. Риболов; **9**. Посещение на музеи; **10.** Образование; **11.** Дърводобив; **12**. Почивка на море; **13.** Автомобилостроене; **14**. Самолетостроене; **15.** Превоз на пътници; **16**. Търговия с платове; **17**. Отглеждане на грозде; **18.** Здравеопазване.

3. За всяка от дадените страни запишете буквения код на съответстващата характеристика!

Република Южна Африка ….. Бразилия….. Япония……

А) Страната заема едно от първите места по запаси на диаманти, злато и платина.

Б) Световен лидер в производството на технологии и машини.

В) Най-големите градове са Сао Пауло, Рио де Жанейро.

4. Запишете имената на регионите от картата срещу цифрите! **1**…… **2**…… **3**…… **4**…… **5**…… **6**……	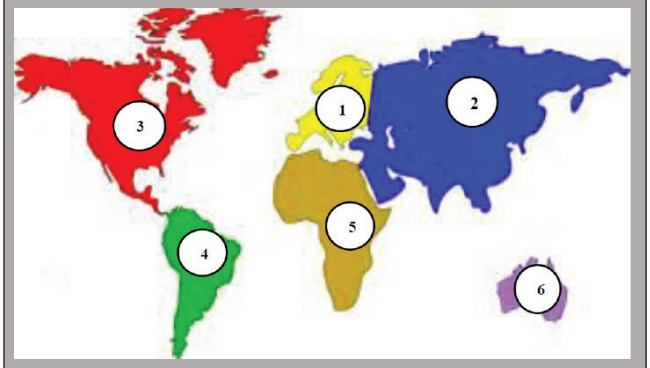 **Фигура 1.** Региони в света

IX КЛАС

БИОЛОГИЯ И ЗДРАВНО ОБРАЗОВАНИЕ

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО БИОЛОГИЯ И ЗДРАВНО ОБРАЗОВАНИЕ IX КЛАС

Увод

Микроорганизмовият свят е невидим свят, уникален с многобразието си, с широкото си разпространение и огромното значение за живота на Земята. Благодарение на жизнедеятелността на невидимите организми е възможен биогеохимичният кръговрат на веществата в природата. Невидимите форми заемат изключително важно място и са абсолютно необходими в живота на човека. В същото време, те могат да бъдат много опасни и да поставят под заплаха съществуването на живота на планетата Земя. Свидетели сме на това в днешното време – как един невидим микроорганизъм, наречен COVID-19, заразява милиони хора по света и причинява световна икономическа кризата. В този контекст знанията по биология са от изключително значение за всеки човек. В учебната програма по биология и здравно образование в IX клас са включени знания за устройството, процесите и възпроизводството на клетката, както и приложението на тези знания.

Учебната програма по биология и здравно образование в IX клас е насочена към формиране на следните ключови компетенции.

- По природни науки − използване на знания за структурата, функциите и възпроизводството на клетката и прогнозиране на възможни техни приложения в практиката.
- Умения за подкрепа на устойчивото развитие и за здравословния начин на живот и спорт − използване на познания за устройството, функциите и възпроизводството на клетката за превенция на различни метаболитни заболявания и нарушения в механизма на клетъчно делене.
- Умения за учене − самостоятелно проучване на информация от различни източници, дискутиране на проблеми, проявяване на критично мислене, работа в екип, планиране на дейности, изразяване на мнение и формулиране на решения, усвояване на правила, подпомагащи познавателния процес; самонаблюдаване и упражняване на самоконтрол при изпълняване на дидактически задачи, решаване на задачи и казуси, насочени към формиране на функционална грамотност.
- Компетентности в областта на българския език − развиване на техниката на четене и писмената култура на учениците; обогатяване на езиковата им култура чрез използване на специфична терминология; развиване на умения за работа с различни видове текст (научен, научнопопулярен) и различаването им; за извличане на съществена информация от учебник, научнопопулярни статии и други източници, за работа с речник на чуждите думи в българския език и терминологичен речник; създаване на текст в устна или писмена форма – описание, съобщение, есе, план, протокол с резултати и изводи от експериментална дейност; усъвършенстване на уменията за диалогично общуване при обсъждане на съвместна дейност, изразяване на мнение и др.
- Дигитална компетентност − търсене, събиране, обработване и представяне на информация, за създаване на компютърни модели и презентации.

- Социални и граждански компетентности – умения за общуване, критично и съзидателно мислене при вземане на решения; проявяване на толерантно отношение и приемане на различни гледни точки при обсъждания и дискусии.;
- Инициативност и предприемчивост – умения за планиране, организиране и управление на познавателната дейност.

Учебното съдържание по биологията е комплексно, логически структурирано по такъв начин, че знанието по една тема е основа за усвояването на последващата. Знанията се надграждат върху изученото в предишните класове. Успешното свояване на учебния материал в голяма степен ще зависи от подбора на форми на дейности и методи, които да бъдат най-подходящи за всеко едно дете, най-близки до неговите особености и потребности. Много е важно детето да се чувства комфортно. Дългият текст и словесните обяснения, големият обем от нови термини и понятия при изучаването на невидимия микроорганизмов свят могат да предизвикат преумора на дете със СОП. Претоварването, особено интелектуалното, повлича след себе си не само понижена работоспособност, но и затормозеност в разбирането на заобикалящата ситуация, агресията, неадекватното поведение и емоционалната лабилност при такива ученици. Първоначално познавателната активност може да се формира върху интересния, лесен и разбираем от детето материал (редуциран) с използването на интерактивни методи, ИКТ, дейностни подходи и др. Комуникацията и общуването са в основата на формиране на подкрепяща и позитивна среда. Словесни методи с богат илюстративен материал са подходящи за това. От зададения въпрос започва мисловната дейност, която активизира паметта на детето и неговата речева активност. Включването на всички запазени сетива при организирането на учебния процес в час по биология с учениците със СОП чрез използването на ИКТ, обучителни софтуерни продукти, онагледяване и предметно-практическите дейности развиват перцепцията и дългосрочната памет. Като добавим и 3D изображения, модели и схеми – невидимият микросвят става видим и може да бъде успешно изучаван от учениците със СОП.

Тема на урока	**1. Химичен състав на живата материя**
Компетентности като очаквани резултати	Изброяват групи химични елементи въз основа на процентното им съдържание в клетката и илюстрира с примери тяхното значение. Разпознават (в текст, изображение, модел), описват по алгоритъм (състав – свойства – функции) и представят схематично неорганични и органични съединения, изграждащи клетката. Дефинират въглехидрати, липиди, белтъци, ензими, нуклеинови киселини (ДНК, РНК). Групират органичните съединения въз основа на броя и вида на мономерните им единици. Обосновават общо и различно между нежива и жива природа по отношение на изграждащите ги химични елементи и съединения. Разчитат схеми, графики и диаграми за химичен състав на живата и неживата материя.

Нови понятия	Биополимери, въглехидрати, липиди, белтъци, ензими, нуклеинови киселини (ДНК, РНК)
Междупредметни връзки	Български език и литература, математика, изобразително изкуство, информационни технологии
Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен, полисетивен метод, самостоятелна работа, сравнение, интерактивни методи, дейностен подход.
Ресурси	Презентация, е-урок, модел на клетки като 3D изображение, схеми, таблици, работни листове
План на урока	1. Химични елементи в клетката. 2. Химични съединения в клетката.
Знания, умения и отношения	Разпознават (в текст, изображение, модел), описват по алгоритъм (състав – свойства − функции) и представят схематично неорганични и органични съединения, изграждащи клетката. Дефинират въглехидрати, липиди, белтъци, ензими, нуклеинови киселини (ДНК, РНК). Обосновават общо и различно между нежива и жива природа по отношение на изграждащите ги химични елементи и съединения. Разчитат схеми, графики и диаграми за химичен състав на живата и неживата материя.

Разработване на новия учебен материал. Успешното усвояване на учебния материал в голяма степен ще зависи от подбора на дейности и методи, които да бъдат най-подходящи за всеко едно дете (игрови методи и форми; често превключване от един вид дейности на друг – работа с учебника, попълване на схеми, таблици; рисуване и др.). Започваме урока от мотивиращата беседа и актуализиране на знанията. Общата представа за химичните елементи и съединенията в клетката учениците получават след прегледа и обсъждането на информацията от електронния урок. Прегледът на презентацията спомага за фокусиране на вниманието върху най-важните положения. При работа с работен лист ученикът уточнява, прилага и запомня новите знания.

Примерен работен лист

1. Елементите, изграждащи клетката, се разделят на две групи (фиг. 1). Какви са? Впишете техните названия на съответните места в схемата:

Фиг. 1

Фиг. 2

2. От какви видове съединения са изградени клетките (фиг. 2)? Впишете в отредените места на схемата съответните видове съединения.

3. В кои храни се съдържат белтъци, въглехидрати, липиди, нуклеинови киселини, витамини и минерали? Нарисувайте хранителната пирамида. Потърсете източници от интернет.

Тема на урока	**2. Надмолекулни комплекси**
Компетентности като очаквани резултати	Дефинира надмолекулни комплекси. Проследява етапи на възпроизводство на вирус. Изброява и описва по алгоритъм (начин на заразяване − признаци − превенция) вирусни заболявания. Аргументира необходимостта от профилактика на вирусни заболявания. Дискутира проблеми, свързани с вирусните заболявания, и необходимостта от профилактика.
Нови понятия	Надмолекулни комплекси, вируси
Междупредметни връзки	Български език и литература, математика, изобразително изкуство, информационни технологии
Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен, полисетивен метод, самостоятелна работа, сравнение, интерактивни методи, беседа, дейностен подход.
Ресурси	Презентация, видеоурок, модел на клетки като 3D изображение, схеми, таблици, работни листове
План на урока	1. Надмолекулярни комплекси. 2. Структурни особености на вирусите.
Знания, умения и отношения	Дефинират, назовават и разпознават видове надмолекулни комплекси. Описват, представят схематично структурата и етапите на възпроизвеждане на вирус. Изброяват пътищата за заразяване с вирусни заболявания. Описват социалнозначими вирусни заболявания при човека в последователността – причинител и симптоми. Оценяват значението на здравно-хигиенните правила и норми за превенция на вирусни заболявания. Анализират текстова или таблична информация, свързана с вирусни заболявания при човека, и извеждат обобщения и изводи. Самостоятелно проучват информация от различни източници, дискутират проблеми, работят в екип, планират дейности, изразяват мнение и формулират решения.

Разработване на новия учебен материал

Темата е актуална за днешния ден и учениците лесно могат да бъдат мотивирани да научат повече за вирусите, за жизнените процеси в тях, за заболявания, причинени от вируси, и начините за превенция. След като ученикът разбира, че знанията са важни за него, се появява интерес към учебната дейност. Учениците могат да изгледат видеоурок, https://ucha.se/watch/6913/virusi-prichiniteli-na-zaboliavania, https://ucha.se/watch/373/Virusi---vidove-i-ustroystvo. Учебният материал е изложен по интересен и достъпен начин за учениците. Информацията за видове вируси те могат да потърсят в интернет и да я споделят и обсъдят.

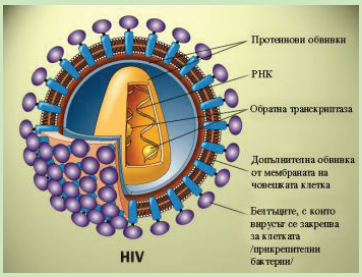

Фигура 1

Примерен работен лист

Задача 1. Разгледайте устройството на вируса на фиг. 1. Вирусът жив ли е, или нежив? Напишете пропуснатите думи в таблицата 1.

Признаци, присъщи на …….. организми	Признаци, присъщи на …… материя
Наличие на биомолекули – белтъци и нуклеинови киселини	Липса на клетъчен строеж
Собствена наследствена програма (РНК или ДНК)	Не извършват обменни процеси
Наследственост и изменчивост	Не могат да се възпроизвеждат самостоятелно
Могат да се възпроизвеждат само в чужди живи клетки	Извън клетка съществуват в кристална форма

Задача 2. Нарисувайте схемата на възпроизвеждане на вирусите. С какво са опасни те?

Задача 3. Намерете в интернет информацията за най-опасните вирусни заболявания при човека – причинител, начини на заразяване, симптоми и превенция.

Задача 4. Какви са правилата за превенцията на вирусните заболявания?

За учениците с ниско функциониране може да бъде представена информация във вид на приказка с използване на много илюстрации и пиктограми, с главния герой вирус: как живеят вирусите? (Не могат да живеят сами и се стремят да проникнат при някой на гости). Как действат? Защо се разболяваме? От какво се страхуват вирусите? Защо трябва да мием и да дезинфекцираме ръцете? Защо трябва да спазваме дистанцията и да носим маски?

Всичко това може да се продемонстрира нагледно, като се разпръскат капките от пулверизатор, или да се демонстрира как правилно се мият ръцете, като предварително ги нацапаме с брокат – невидимите вируси, които полепват по ръцете и ни причакват върху различни повърхности, до които се докосваме, за да проникнат в нашия организъм, и др.

Тема на урока	**3. Структура и процеси в клетката. Прокариотна клетка**
Компетентности като очаквани резултати	Описват основни положения в клетъчната теория. Назовават, разпознават (в текст, изображение, микроскопска снимка), означават върху схема и моделират прокариотна и еукариотна клетка. Описват и означават върху изображение клетъчна мембрана, клетъчно ядро, цитоплазма, органели. Сравняват по устройство прокариотна и еукариотна клетка. Изброяват и описват по алгоритъм (начин на заразяване − признаци − превенция) заболявания, причинени от бактерии, и аргументират необходимостта от профилактика на бактерийни заболявания. Проучват различни източници на информация и представят резултати от приложни аспекти на знания за процесите в клетката.
Нови понятия	Клетъчна теория, клетъчна мембрана, клетъчно ядро, цитоплазма, органели
Междупредметни връзки	Български език и литература, математика, изобразително изкуство, информационни технологии
Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен, полисетивен метод, самостоятелна работа, сравнение, интерактивни методи, беседа, дейностен подход.

Ресурси	Презентация, видеоурок, модел на клетки като 3D изображение, схеми, таблици, работни листове
План на урока	1. Клетъчен строеж на организмите. 2. Клетъчна теория. 3.Основни типове клетки. 4. Прокариотна клетка. Бактерии. 5. Заболявания, причинени от бактерии
Знания, умения и отношения	Означават върху схема или модел структури на прокариотни и еукариотни клетки. Сравняват прокариотна и еукариотна клетка по дадени наготово критерии за сравнение. Анализират визуално представена информация и определят форма на прокариотни клетки. Описват заболявания при човека, причинени от бактерии в последователността: причинител – начин на заразяване – симптоми – профилактика. Самостоятелно проучват информация за най-големите епидемии в историята на човечеството Четат фигуративно представена информация и трансформират информация от една знаково-символична система в друга.

Разработване на новия учебен материал

Урокът се започва по обичаен начин – преговор на изученото, въвеждащи в темата мотивационни моменти, преглед на електронен урок/презентация. След обсъждане на основните понятия и причинно-следствените връзки, може де се предложи самостоятелната работа върху работния лист.

Примерен работен лист

Задача 1. Довърши изреченията: 1. Всички организми се състоят от ……..; 2. ……. е основна структурна и функционална единица на организмите, в нея протичат ……. процеси; 3. Клетките в многоклетъчния организъм си взаимодействат, като изпълняват определени ……..; 4. Новите клетки се образуват чрез …….. на предшестващите.

Задача 2. Клетките се делят на прокариотни и еукариотни. Определете типовете клетки на фиг. 1 и фиг. 2 (устройство на бактериите), напишете названията в празните кутии.

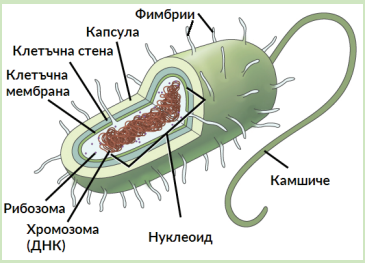

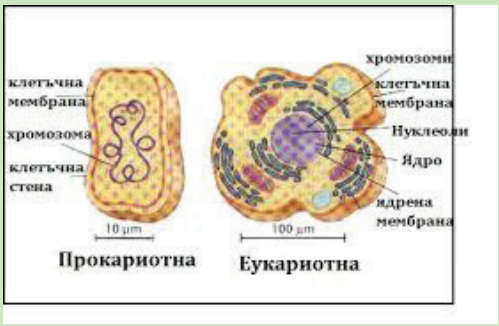

Задача 3. Нарисувайте бактерии с различни видове и форми (кълбовидни, пръчковидни, извити[2]) и напишете техните названия. Потърсете в интернет информацията за значение на бактериите за човека.

Задача 4. Разгледайте фиг. 6 и 7 от помагалото. Назовете и опишете по алгоритъм (начин на заразяване − признаци − превенция)[3] някои заболявания, причинени от бактерии. Аргументирайте необходимостта от профилактика на бактерийни заболявания. Намерете в интернет повече информация и попълнете таблицата.

Заболяване	Начин на заразяване	Признаци	Превенция

Тема на урока	**3. Структура и процеси в клетката. Еукариотна клетка**
Компетентности като очаквани резултати	Сравняват по-съществени признаци пасивен и активен транспорт; ендо- и екзоцитоза; анаболитни и катаболитни процеси; репликация, транскрипция и транслация. Свързват процеси в клетката със стуктурите, които ги осигуряват. Аргументират значението на мембранния транспорт, метаболитните и генетичните процеси за функционирането на клетката. Проучват различни източници на информация и представят резултати за приложни аспекти на знания за процесите в клетката.
Нови понятия	Клетъчна мембрана, клетъчно ядро, цитоплазма, органели, мембранен транспорт (пасивен и активен), цитози (ендоцитоза и екзоцитоза), метаболизъм, метаболитни процеси (анаболитни и катаболитни), генетични процеси (репликация, транскрипция, транслация)
Междупредметни връзки	Български език и литература, математика, изобразително изкуство, информационни технологии
Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен, полисетивен метод, самостоятелна работа, сравнение, интерактивни методи, беседа, дейностен подход.
Ресурси	Презентация, видеоурок, модел на клетки като 3D изображение, схеми, таблици, работни листове
План на урока	1. Общо устройство на еукариотната клетка. 2. Клетъчна мембрана. 3. Други цитоплазмени органели
Знания, умения и отношения	Описват структурата и функцията на едномембранни, двумембранни и немембранни клетъчни органели. Анализират фигуративно представена информация и трансформират информация от една знаково-символична система в друга.

Разработване на новия учебен материал

Работим по вече изградения стереотип.Учебният материал е доста обемист, с много нови термини и понятия. Налага се редуциране на учебното съдържание до ниво разбиране от учениците с ограничените възможности.

Примерен работен лист

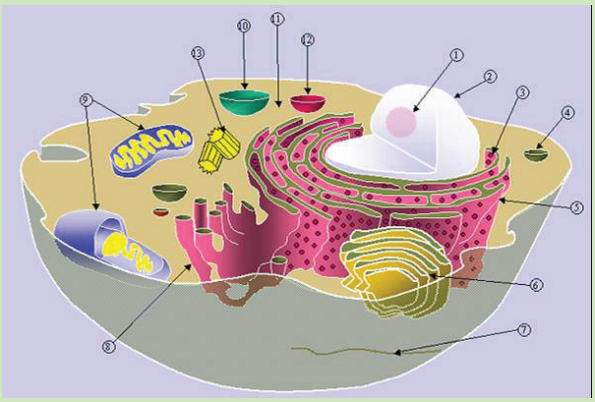

Фигура 1

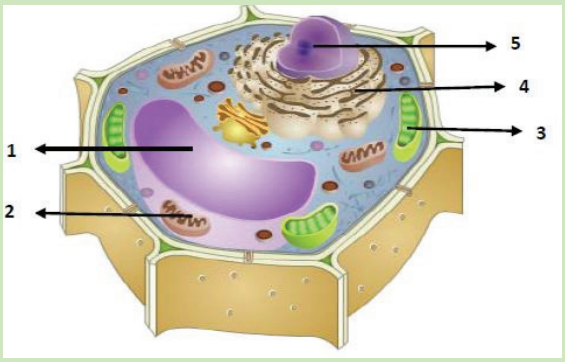

Задача 1. Какво е устройството на еукариотната клетка. Разпознайте коя клетка е растителна, а коя е животинска? Върху схемата (фиг. 1) впишете съответно растителната и животинската и названията на органелите в тях.

……. клетка	…… клетка
1……2……3….. ……4……5…… 6……..7……8…. ……9……10…….. ……11……..12…….. 13…….	1……. 2…… 3……. 4…….. 5……..

Задача 2. Ако сравняваме клетката със завода, то какви органели можем да назовем по следния начин (попълнете таблицата):

……	Енергетическа станция. Произвежда АТФ – основен източник на енергия в клетката.
…… ……..	Склад за готовата продукция. Произведените вещества постъпват по каналчета в цистерните, където се опаковат в мембранните мехурчета и се разнасят по цитоплазмата.
Лизосоми, ферменти	Цех за преработката на отпадъци. Разграждат се ненужните вещества.
Рибозоми	Монтажна линия. Сглобяват се белтъците от аминокиселини.
----------	Информационен център. Съхраняване на наследствена информация.
Хлоро……	Фотохимична лаборатория. Протича фотосинтез.

Задача 3. Какво значение има клетъчната мембрана? Нарисувайте схемата на ендоцитоза и екзоцитоза.

Тема на урока	**4. Възпроизводство на клетката**
Компетентности като очаквани резултати	Дефинират амитоза, митоза, мейоза, митотичен и жизнен цикъл на клетката. Назовават, описват и сравняват видове делене на клетката и съответните етапи. Проследяват на схема етапи на митоза и мейоза. Представят (чрез текст, схема, модел) етапи на клетъчно делене, клетъчен и митотичен цикъл на клетката. Аргументират значението на клетъчното делене и клетъчната диференциация.

Нови понятия	Амитоза, митоза, мейоза, митотичен цикъл, жизнен цикъл на клетката
Междупредметни връзки	Български език и литература, математика, изобразително изкуство, информационни технологии
Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен, полисетивен метод, самостоятелна работа, сравнение, интерактивни методи, беседа, дейностен подход.
Ресурси	Презентация, видеоурок, модел на клетки като 3D изображение, схеми, таблици, работни листове
План на урока	1. Значение на клетъчното деление. 2. Видове деление на клетката. Митоза и мейоза.
Знания, умения и отношения	Описват върху схема или модел периодите на митотичния цикъл. Сравняват митотичен и жизнен цикъл. Дефинират мейоза. Назовават, описват и проследяват на схема или модел етапи на мейозата. Представят (чрез текст, схема, модел) етапи на мейозата. Аргументират значението на мейозата за половоразмножаващите се организми. Сравняват видове делене на клетката и съответните етапи.

Разработване на новия учебен материал – по обичаен начин

Работен лист

Задача 1. Сравнете митотичния и жизненния цикъл на клетката. Жизненният цикъл съвпада с митотичния, когато клетката след възникването си навлиза в подготовка за ново делене).

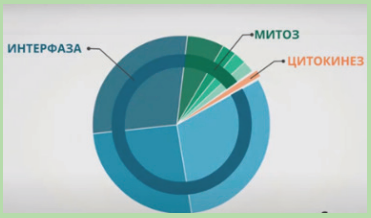

Задача 2. Напишете видове клетъчно делене: амитоза, митоза, мейоза.

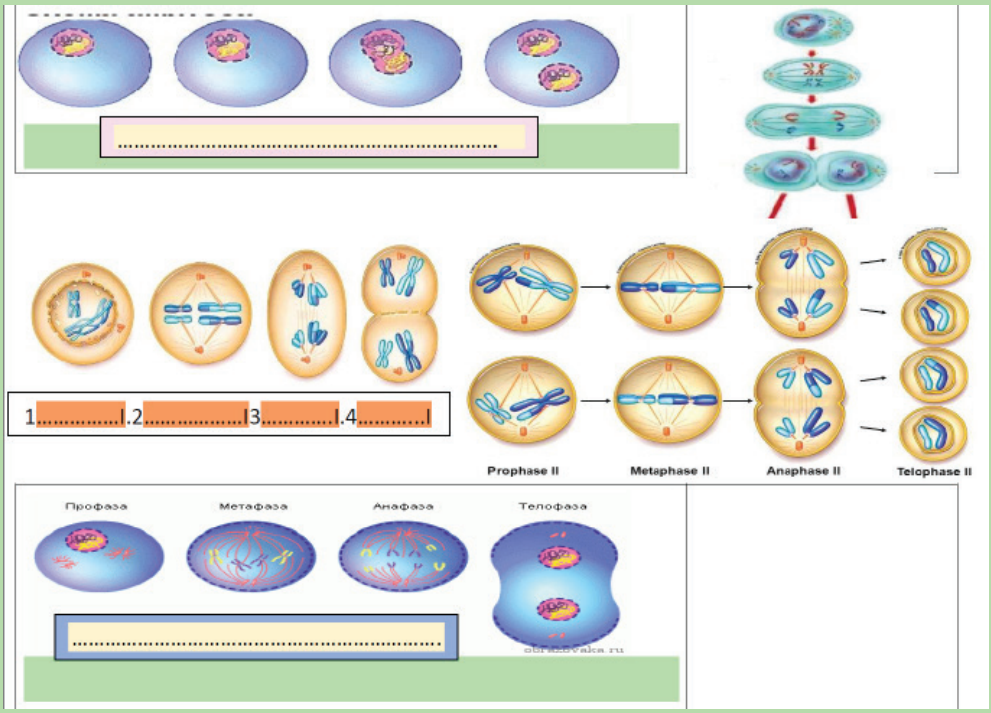

Задача 3. Напишете фазите на мейоза.

Задача 4. Сравнете видовете делене. Определете особеностите на всеки един от

тях. Впише съответните названия в празните графи на таблицата.

.....	.....	.....
Характерна за някои едноклетъчни еукариоти. При човека така се делят епителиални клетки при зарастването на рани, при тумурни клетки, в променени клетки	Типично е за еукариотните клетки. Процесът е непрекъснат и се дели на четири фази: профаза, метафаза, анафаза и телофаза. Предшества се от процеса на подготовката – интерфаза.	Деление на половите клетки: протича като две последователни митотични деления. Всяко от тях преминава чрез четири познати фази.
Наследственият материал се разпределя неравномерно. Ядрото се дели на две чрез прищипване	Генетичният материал от майчината клетка се разпределя равномерно в две дъщерни. Запазва се броят на хромозомите	Образуват се полови клетки – гамети, с намален наполовина брой хромозоми – запазва се видовият генетичен код.

Тема на урока	**5. Приложение на знанията за клетката**
Компетентности като очаквани резултати	Описват и илюстрират с примери приложението на знания за клетката в науката, биотехнологичните производства, медицината, селското стопанство, опазването на околната среда. Проучват различни източници на информация и изработват презентации, проекти и др. за приложението на знания за клетката.
Нови понятия	
Междупредметни връзки	Български език и литература, математика, изобразително изкуство, информационни технологии

Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен, полисетивен метод, самостоятелна работа, сравнение, интерактивни методи, беседа, дейностен подход.
Ресурси	Презентация, видеоурок, модел на клетки като 3D изображение, схеми, таблици, работни листове
План на урока	Сферите на човешката дейност, в които знанията за клетката намират най-широко приложение: биотехнологично производство, медицина, селско стопанство и др.
Знания, умения и отношения	Описва и илюстрира с примери приложението на рекомбинантните ДНК технологии в науката и практиката. Оценява значението на генномодифицираните организми за природата и за човека. Разчита схеми, таблици, графики, диаграми, илюстриращи ролята на генномодифицираните организми за природата и човека. Промишленост. Илюстрира с примери приложението на микроорганизмите в хранително-вкусовата промишленост. Науката и практиката. Проучва различни източници на информация. Мислене, работа в екип, изразява мнение и формулира решения.

Разработване на новия учебен материал

Учебното съдържание дава възможности за творческа активност на учениците, самостоятелна работа с различни източници на информация или работа в групи по изпълнение на поставените задачи, след като бъде спазена обичайната последователност в организацията на урочните дейности.

Примерен работен лист

Задача 1. Намерете подходяща информация в интернет пространството. Създайте презентация, таблица, постер, колаж, рисунка и др. Съдържанието и избора на информация ориентирайте спрямо следните опорни елементи.

Приложение на ДНК технологии в науката и техниката	Ролята на генномодифицираните организми в природата и за човека	Приложение на микроорганизми в хранително-вкусова промишленост и пречиствателни станции	Приложение на технологиите за използване на микроорганизми в медицината

IX КЛАС

ТЕХНОЛОГИИ И ПРЕДПРИЕ-МАЧЕСТВО

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО ТЕХНОЛОГИИ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО IX КЛАС

В следващите страници на това ръководство ще се опитаме да представим как би могло да се адаптира учебното съдържание по предмета Технологии и предприемачество в IX клас за ученици, които се обучават в центрове за специална образователна подкрепа.

Главна тема	**Професии и кариера**
Тема №1	**Професии и трудова среда. Професионален избор и кариера**
Планиране	В тази тема от Помагалото за ученици със СОП, които се обучават по индивидуални учебни програми в центрове за специална образователна подкрепа, са обобщени две подтеми от раздел „Професии и кариера“. Препоръчително е съдържанието да бъде разгледано в рамките на не по-малко от два учебни часа.
Компетентности като очаквани резултати	Различава професии, свързани с умения за управление на машини и съоръжения,. Установява съответствието между трудов процес и трудова среда на професии, изискващи специална квалификация. Познава средствата и предмета на труда на професии, свързани с управление и контрол на машини и съоръжения от място и дистанционно.
Основни понятия, нови думи	Технологично нововъведение Професионална квалификация Професионална пригодност Кариерно ориентиране
Междупредметни връзки	История и цивилизации География и икономика

Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен подход, интерактивни методи, беседа. Схематично представяне на етапите, през които преминава служителят за придобиване на степен за професионална пригодност. Посредством предложеното онагледяване е подходящо да се поставят акценти на технологичните нововъведения в съвременното производство.
Ресурси	Тематична презентация, работни листове, илюстративен материал, Електронно съдържание, свързано с темата.
Знания, умения и отношения	Различава характерните особености в работата на операторите на машини и на инженерите. Посочва професии, свързани с умения за управление на машини и съоръжения. Формира умения за разпознаване особеностите на различните видове оборудване за целите на дадена трудова дейност.
Насоки за работа	Практическа задача, при която се изисква ученикът да избере една от илюстрираните професии (като повтори контура), с оглед насърчаване уменията за професионално ориентиране. 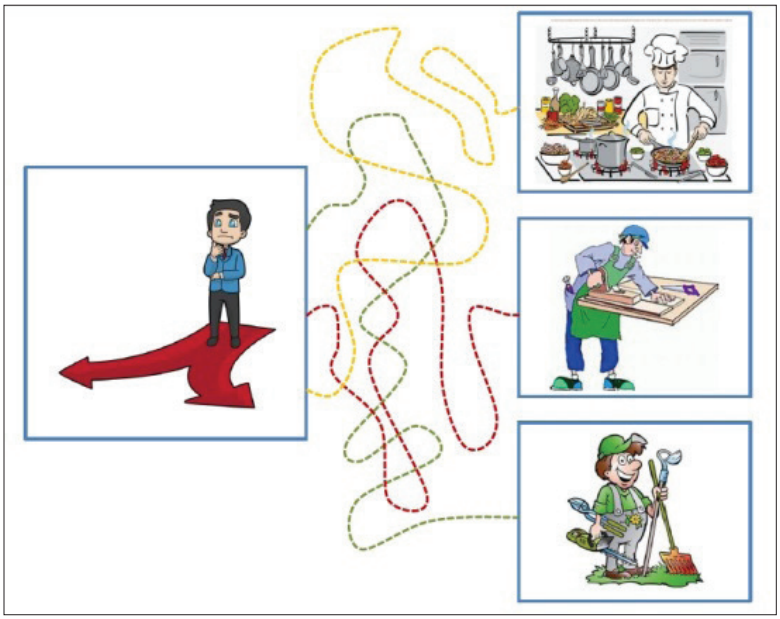

Главна тема	**Пазарна икономика**
Тема №2	**Основни функции на държавата в икономиката. Държавата и нейният бюджет**
Планиране	В тази тема от Помагалото за ученици със СОП, които се обучават по индивидуални учебни програми в центрове за специална образователна подкрепа, са представени две подтеми от раздел „Пазарна икономика“. Препоръчително е съдържанието да бъде разгледано в рамките на не по-малко от два учебни часа.
Компетентности като очаквани резултати	Посочва основните функции на държавата като потребител и производител. Разбира ролята на държавата в кръгообразния поток. Оценява как държавата набира и изразходва средства.
Основни понятия, нови думи	Обществени услуги Публични блага Държавна намеса Държавен бюджет
Междупредметни връзки	География и икономика Математика
Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен подход, интерактивни методи, беседа, дейностен подход. Схематично представяне на благоприятното въздействие на държавата върху обществените услуги. Представяне на процеса на формиране на държавния бюджет.
Ресурси	Интернет достъпност, работни листове, илюстративен материал. Видеосъдържание, свързано с темата.

Знания, умения и отношения	Разбира необходимостта от държавна намеса в икономическите отношения. Посочва основните функции на държавата като потребител и производител. Формира знания за начина, по който държавата набира средства за извършване на държавните разходи.
Насоки за работа	Задача за дискусия, при която учениците трябва да предположат последиците при небалансиран държавен бюджет. 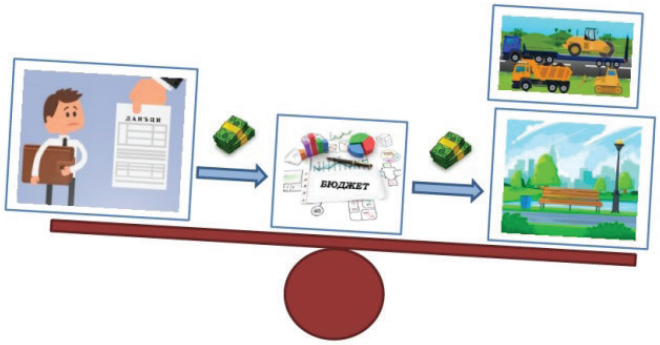

Главна тема	**Пазарна икономика**
Тема №3	**Как се конкурират предприятията? Риск и застраховка. Социално осигуряване**
Планиране	В тази тема от Помагалото за ученици със СОП, които се обучават по индивидуални учебни програми в центрове за специална образователна подкрепа, са представена три подтеми от раздел „Пазарна икономика“. Препоръчително е съдържанието да бъде разгледано в рамките на не по-малко от три учебни часа.

Компетентности като очаквани резултати	Различава форми на проявление на пазарна конкуренция. Посочва възможностите за въздействие върху пазарната цена. Формира знания за разбиране на застраховането като средство за защита от различни рискове. Разбира необходимостта от осигурителна система.
Основни понятия, нови думи	Пазарна конкуренция Пазарна структура Застраховане Социално осигуряване
Междупредметни връзки	История и цивилизации География и икономика Математика
Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен подход, интерактивни методи, самостоятелна работа, беседа. Представяне на пазарна конкуренция, пазарна структура и застраховане.
Ресурси	Работни листове, илюстративен материал. Видеосъдържание, свързано с темата.
Знания, умения и отношения	Формира умения за разграничаване формите на проявление на пазарна конкуренция. Посочва рискове, които подлежат на застраховане. Изгражда знания за принципите на организация на социалното осигуряване.

Насоки за работа	Практическа задача, при която се изисква учениците да се разделят на малки групи. Всяка група трябва да посочи цени на мебелите, показани на изображението, и да се аргументира. Целта е да се стимулира конкурентното мислене.
Главна тема	**Пазарна икономика**
Тема №4	**Финансово осигуряване на предприятието. Пари и финансови институции. Непазарни сили, оказващи влияние при заетостта и при определяне на трудовото възнаграждение**
Планиране	В тази тема от Помагалото за ученици със СОП, които се обучават по индивидуални учебни програми в центрове за специална образователна подкрепа, са представена три подтеми от раздел „Пазарна икономика“. Препоръчително е съдържанието да бъде разгледано в рамките на не по-малко от два учебни часа.
Компетентности като очаквани резултати	Посочва източници за финансиране на собствен бизнес. Разбира участието на банките в стопанския живот. Различава ролята на синдикатите като фактор на непазарно влияние върху условията на труда и работната заплата.

Основни понятия, нови думи	Финансова институция Кредит Лизинг Депозит Трудов договор Социални придобивки Извънреден труд
Междупредметни връзки	География и икономика Математика
Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен подход, дейностен подход, интерактивни методи, беседа. Схематично представяне на основните начини за набавяне на финансова инвестиция на дадено предприятие. Представяне механизма на функциониране на банките. Запознаване с непазарните сили, оказващи влияние върху формирането на трудовото възнаграждение Онагледяване на факторите, повишаващи благосъстоянието на служителите.
Ресурси	Работни листове, илюстративен материал. Видеосъдържание, свързано с темата. Тематична презентация.
Знания, умения и отношения	Разбира същността на финансите. Посочва основните финансови отношения, в които влиза предприятието при нужда от финансиране. Формира знания за участието на банките в стопанския живот. Дефинира работната заплата като цена на труда.
Насоки за работа	Задача, при която учениците се стимулират да проучат дали техните родители получават социални придобивки и какви са те? Насърчават се да представят отговорите си с рисунка.

Главна тема	**Предприемачески процес**
Тема №5	**Бизнес среда. Ресурси, производство и разпределение на ресурси. Заинтересовани страни**
Планиране	В тази тема от Помагалото за ученици със СОП, които се обучават по индивидуални учебни програми в центрове за специална образователна подкрепа, са представени три подтеми от раздел „Предприемачески процес“. Препоръчително е съдържанието да бъде разгледано в рамките на не по-малко от три учебни часа.
Компетентности като очаквани резултати	Формира знания за основните насоки от дейността на предприемача – генериране и реализация на идеи, поемане на риск, иновативно управление. Разпознава факторите и средствата за производство. Осъзнава функцията на конкуренцията. Посочва допирните точки на предприемачеството със синдикалната дейност.
Основни понятия, нови думи	Оценка на бизнес среда Производствени фактори Енергийни ресурси Суровинни ресурси Синдикати Конкуренция
Междупредметни връзки	География и икономика Български език и литература Изобразително изкуство

Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен подход, интерактивни методи, полисетивен метод, беседа. Опростено визуално представяне на структурата на SWOT анализ. Представяне чрез илюстрации същността на ресурсите по отношение на производствения механизъм. Визуализиране на синдикати и конкуренция, като заинтересовани страни.
Ресурси	Работни листове, илюстративен материал, Видеосъдържание, свързано с темата. Видеоурок.
Знания, умения и отношения	Формира знания за основните насоки в дейността на предприемача за успешното анализиране на собствения бизнес. Различава стратегии на предприемача в пазарна среда. Посочва суровинните и енергийните ресурси. Дефинира функциите на основните заинтересовани страни.
Насоки за работа	Практическа задача, при която ученикът се стимулира да нарисува и оцвети фигура на вятърна електроцентрала по показания модел. 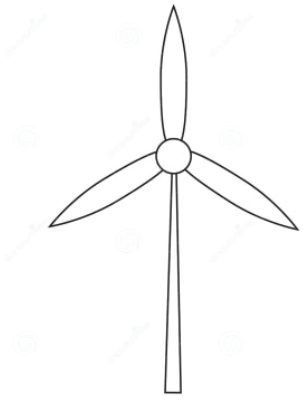

Главна тема	**Технологии**
Тема №6	**Автоматизирани системи в производството. Роботизирани технологии. Производствен процес и трудова среда. Ефективно производство**
Планиране	В тази тема от Помагалото за ученици със СОП, които се обучават по индивидуални учебни програми в центрове за специална образователна подкрепа, са представени четири подтеми от раздел „Технологии“. Препоръчително е съдържанието да бъде разгледано в рамките на не по-малко от четири учебни часа.
Компетентности като очаквани резултати	Познава особеностите и ролята на механизацията и автоматизацията. Разбира ефекта от роботизацията върху производството и услугите. Посочва формите на организация на производствения процес. Дефинира и характеризира ефективността на производството.
Основни понятия, нови думи	Автоматизирани системи Роботизирани технологии Организация на производство Ефективно производство
Междупредметни връзки	История и цивилизации География и икономика Математика
Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен подход, интерактивни методи, беседа, самостоятелна работа. Презентиране на автоматизацията и роботизацията на съвременния производствен процес. Схематично представяне на организацията на производствения процес и трудовата среда. Представяне на понятията: трудова среда и ефективно производство.

Ресурси	Тематична презентация; работни листове; илюстративен материал. Видеосъдържание, свързано с темата. Видеоурок.
Знания, умения и отношения	Различава предимствата, функциите и действието на роботите. Разбира значението на механизираните и автоматизираните технологии за постигане на висока производителност. Описва форми на организация на производствения процес. Разпознава характеристиките на трудовата среда и осъзнава ползата от интегрирано работно място.
Насоки за работа	Практическа задача, при която ученикът се стимулира да изработи рисунка на робот по модел. 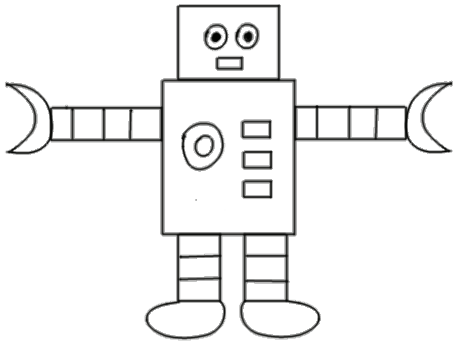
Главна тема	**Предприемаческа инициатива**
Тема №7	**Проучване на пазара. Анализ на конкуренцията. Бизнес планиране. Стратегическо управление**
Планиране	В тази тема от Помагалото за ученици със СОП, които се обучават по индивидуални учебни програми в центрове за специална образователна подкрепа, са представени четири подтеми от раздел „Предприемаческа инициатива“. Препоръчително е съдържанието да бъде разгледано в рамките на не по-малко от четири учебни часа.

Компетентности като очаквани резултати	Разпознава инструментариума на маркетинга. Осъзнава ролята на сравнителния конкурентен анализ. Разбира необходимостта от бизнес планирането. Посочва етапите на процеса на бизнес планиране. Разбира смисъла от поставяне на организационните цели.
Основни понятия, нови думи	Проучване на пазара Анализ на конкуренцията Бизнес план Стратегическо управление Визия на фирмата
Междупредметни връзки	География и икономика Български език и литература Математика
Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен подход, полисетивен метод, интерактивни методи, беседа. Чрез нагледен метод се представя проучването на конкуренцията и пазара. Диференциране на понятията: бизнес план и стратегическо управление. Схематично представяне на компонентите на стратегическото управление.
Ресурси	Тематична презентация. Работни листове, илюстративен материал. Видеосъдържание, свързано с темата.
Знания, умения и отношения	Посочва конкурентните предимства. Формира знания за същността на маркетинга. Запознава се с традиционни методи за проучване на конкуренцията. Разбира необходимостта от бизнес планирането. Посочва етапите на бизнес планирането.

Насоки за работа	Практическа задача, при която ученикът се стимулира да направи проучване за цените на посочените на фигурата продукти.

Главна тема	**Предприемаческа инициатива**
Тема №8	**Стилове на ръководство. Лидерство. Разработване и избор на дейност по проектно задание. Оценяване на продукт или услуга**
Планиране	В тази тема от Помагалото за ученици със СОП, които се обучават по индивидуални учебни програми в центрове за специална образователна подкрепа, са представени четири подтеми от раздел „Предприемаческа инициатива“. Препоръчително е съдържанието да бъде разгледано в рамките на не по-малко от четири учебни часа.
Компетентности като очаквани резултати	Запознава се с различни стилове на ръководство. Разграничава типове лидери. Оценява реалните пазарни условия. Различава методи за определяне цена на продукта или услугата.

Основни понятия, нови думи	Стил на ръководене Лидер Правна форма Търговска дейност Ценообразуване
Междупредметни връзки	География и икономика Математика
Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен подход, интерактивни методи, беседа, самостоятелна работа. Изясняване на понятията: стил на ръководене и лидер. Схематично представяне на основните правни форми за започване на дейност. Визуализиране на източниците, подпомагащи предприемачите при определянето на пазарна цена на своя продукт.
Ресурси	Тематична презентация. Работни листове, илюстративен материал. Видеосъдържание, свързано с темата. Интернет източници.
Знания, умения и отношения	Запознава се със стилове на ръководство. Посочва различните стилове на ръководство. Разграничава типовете лидери и лидерско поведение на работното място. Формира знания за съвременната нормативна уредба. Познава методи за определяне на цена на продукта или услугата.
Насоки за работа	Практическа задача по групи, при която учениците се стимулират да направят анкетно проучване за цената на продукт по избор сред съучениците си от Центъра. След изпълнението на задачата се предвижда да се проведе дискусия за сравняване на резултатите.

Главна тема	**Предприемаческа инициатива**
Тема №9	**Управление на фирмата. Управление на производствения процес и продажбите. Финансови разчети**
Планиране	В тази тема от Помагалото за ученици със СОП, които се обучават по индивидуални учебни програми в центрове за специална образователна подкрепа, са представени три подтеми от раздел „Предприемаческа инициатива“. Препоръчително е съдържанието да бъде разгледано в рамките на не по-малко от три учебни часа.
Компетентности като очаквани резултати	Разбира функциите и задълженията на отговорните ръководители. Посочва методи за ефективна продажба и реализиране на приходи от продажби. Разпознава отчета за приходите и разходите на фирмата.
Основни понятия, нови думи	Модел на управление Длъжностна характеристика Производствена програма Техники за продажба Финансов разчет
Междупредметни връзки	География и икономика Математика

Подходи, методи и форми на работа	Илюстративно-обяснителен подход, дейностен подход, сравнение, интерактивни методи, беседа. Изясняване на понятията: модел на управление и длъжностна характеристика, като се използват илюстрации. Използване на схематично представяне на управлението на производствения процес и продажбите. Диаграмно представяне на разпределението на финансовия поток в дадена фирма.
Ресурси	Тематична презентация. Работни листове, илюстративен материал. Видеосъдържание, свързано с темата. интернет проучване.
Знания, умения и отношения	Запознава се със същността на управлението на фирмата. Осъзнава стойността на управленското решение. Различава елементите на фирмената култура. Разпознава характеристиките на производствения процес на фирмата. Разбира същността и ролята на управлението на продажбите на фирмата. Формира знания за същността на финансовите разчети на фирмата.
Насоки за работа	Практическа задача по групи, при която учениците биват стимулирани за изработването на рекламна брошура на фирма за производство на детски играчки. Резултатите се представят като групов проект.

IX КЛАС

МУЗИКА

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО МУЗИКА IX КЛАС

Тема на урока	**Музикална Европа през XX век. Импресионизъм**
Компетентности, като очаквани резултати	1. Има основна представа за изкуствата през импресионизма. 2. Разбира с помощ изучавани музикалните изразни средства. 3. Придобива слухов опит от различни музикални стилове. 4. Придобива полезни умения за слушане. 5. Разпознава, назовава някои творци от музикалния импресионизъм.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Актуализация на представите за „импресия“, и изразните средства „хармония“, „тембър“ и „динамика“. 2. Основно понятие: „импресионизъм“. 3. Ново понятие: „езкиз“. 4. Реагиране при слушане на музика в различно темпо и динамика. 5. Изграждане на умение за възприемане на музика. 6. Усвояване на знания за музикалното изкуство. 7. Емоционално съпреживяване. 8. Развитие на музикален слух (ако е възможно).
Методи и подходи	Беседа, сравнение, работа с учебник/помагало, междупредметни връзки, илюстративно-обяснителен метод, демонстрация,

Ресурси	Учебникът по музика за IX клас. Аудио- и видеоматериали: https://www.youtube.com/watch?v=FOCucJw7iT8 / откъс/ https://www.youtube.com/watch?v=3-4J5j74VPw др., мултимедийна презентация, изобразителното изкуство като източник на информация за музикалната практика, работни листове, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.
Насоки за работа	1. Мултимедийна презентация, структурирана според съдържанието в помагалото. Презентацията съдържа аудиовизуални и илюстративни модели, свързани с въздействието на отделните музикални изразни средства и тяхното описание. Илюстрациите на художници – импресионисти показват влиянието на изобразителното изкуство върху характера на музикалните творби по това време. 2. Музика за възприемане. За учениците е важно да усетят различните тембри на отделните инструменти във всеки откъс на произведението „Морето“ на Дебюси. Стимулираме учениците да изразят чувства и настроения. 3. Чрез поставени задачи насочваме учениците да обърнат внимание на влиянието на импресионизма върху изобразителното и музикалното изкуство и връзката между тях.

Тема на урока	**Музикална Европа през XX век. Експресионизъм**

Компетентности, като очаквани резултати	1. Разпознава, назовава музикални стилове. 2. Разбира взаимодействието между музика, литература и изобразително изкуство. 3. Подобрява способността да изрази емоция и звук. 4. Придобива полезни умения за слушане. 5. Разпознава, назовава някои творци от музикалния експресионизъм.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Обогатяване на знанията за развитие на музикалните жанрове. 2. Основно понятие „експресионизъм“. 3. Разбиране спецификата на музикалното изкуство във връзка с другите изкуства: литература и изобразително изкуство. 4. Емоционално съпреживяване. 5. Формиране на слушателски умения.
Методи и подходи	Беседа, сравнение, междупредметни връзки, описание, илюстративно-обяснителен метод, интерактивни методи, работа с учебник/помагало, илюстративно-обяснителен метод наблюдение
Ресурси	Учебникът по музика за IX клас. Аудио- и видеоматериали: https://www.youtube.com/watch?v=WEQx_O648IY (откъс), илюстративен материал, изобразителното изкуство като източник на информация за музикалната практика, работни листове, е-ресурси, интернет източници

Насоки за работа	1. Илюстративен материал според съдържанието в помагалото, който съдържа аудиовизуални и илюстративни модели, свързани с въздействието на отделните музикални изразни средства и тяхното описание. Илюстрациите на художници експресионисти показват влиянието на изобразителното изкуство върху характера на музикалните творби по това време. 2. Музика за възприемане. За учениците е важно да усетят настроението и да изразят чувство в зависимост от влиянието на изразните средства в представените произведения.

Тема на урока	**Музикална Европа през XX век. Неокласицизъм**
Компетентности, като очаквани резултати	1. Открива с помощ разлики в стиловите направления импресионизъм, експресионизъм и неокласицизъм. 2. Разбира единството на музиката с изобразителното изкуство. 3. Проявява емоционален отклик от музиката.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Актуализиране на знанията за композиторско творчество, музикален жанр, музикален стил и музикалноизразни средства. 2. Проявяване на адекватна реакция при слушане на музика в различно темпо и динамика. 3. Емоционално съпреживяване. 4. Придобиване на поведенчески модели за по-добра адаптивност към средата. 5. Нова дума – „неокласицизъм“.

Методи и подходи	Беседа, сравнение, междупредметни връзки, обяснение, илюстративно-обяснителен метод.
Ресурси	Учебникът по музика за IX клас. Аудио- и видеоматериали: https://www.youtube.com/watch?v=NBaKgjmGxbU (откъс), https://www.youtube.com/watch?v=WEQx_O648IY, снимков материал, мултимедийна презентация, работни листове, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.
Насоки за работа	1. Мултимедийна презентация, структурирана според съдържанието в помагалото (съдържа аудиовизуални и изобразителни модели, показващи характера и изразните средства в тях). 2. Музика за възприемане. За учениците е важно да усетят настроението и да изразят чувство в зависимост от влиянието на изразните средства в представените произведения. 3. Практическата работа в края на часа ще предизвика спонтанността на учениците, ще развие тяхното въображение и възможността да изразят своето настроение и чувства чрез изобразителната дейност.

Тема на урока	**Музикална Европа през XX век. Българска музикална култура**
Компетентности, като очаквани резултати	1. Актуализира знанията за българските композитори и за музикални жанрове: опера, симфонична поема. 2. Прави връзка на елементарно ниво между музиката и историческите явления и процеси. 3. Знае, назовава имената на българските композитори – класици и основни техни произведения. 4. Възпроизвежда относително точно текста и мелодията на песента. 5. Има развита способност за самостоятелно и сравнително точно интонационно и ритмично пеене.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Основно понятие – „класика“. 2. Формиране на ценностно отношение към наследството от композиторите – класици. 3. Актуализиране знанията за „симфонична поема“ и „оперета“. 4. Създаване на положителна емоционална нагласа при възприемане и слушане на музика.
Методи и подходи	Беседа, сравнение, междупредметни връзки, илюстративно-обяснителен метод, работа с учебник/ помагало, обобщение, наблюдение

Ресурси	Учебникът по музика за IX клас, илюстративен материал, аудио и видео материали: https://www.youtube.com/watch?v=txQUVbO0oQ0, https://www.youtube.com/watch?v=4-034lbfmqo, https://www.youtube.com/watch?v=pj1xH91eBhI, снимков материал, е-ресурси, интернет източници
Насоки за работа	1. Чрез беседа и илюстративен материал, според съдържанието в помагалото, на учениците се представят кратки биографични бележки с информация за бележити български композитори – класици. 2. Примерите за възприемане на музика илюстрират отделни черти от творчеството на композиторите.

Тема на урока	**Българска популярна музика**
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разпознава, назовава, показва музикални инструменти от началото на XX век. 2. Познава, назовава някои съвременни български естрадни изпълнители и групи. 3. Разбира понятието „естрада“. 4. Разбира ролята на музикалната индустрия за съвременната култура. 5. Подобрява способността да изрази емоция. 6. Придобива полезни умения за слушане. 7. Разпознава, изразява емоция в резултат на въздействието на музикалното изпълнение и текста.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Основни понятия: „естрада“, „стари шлагери“. 2. Овладяване на знания за музикални инструменти от началото на XX век. 3. Разбиране ролята на радиото за развитието на българската популярна музика. 4. Създаване на положителна емоционална нагласа при възприемане и слушане на музика. 5. Проявяване на артистичност. 6. Емоционално съпреживяване. 7. Формиране на слушателски умения.
Методи и подходи	Беседа, сравнение, междупредметни връзки, илюстративно-обяснителен метод, интерактивни методи, работа с учебник/помагало.

Ресурси	Учебникът по музика за IX клас. Аудио- и видеоматериали: https://www.youtube.com/watch?v=DXOSWlcox3Y , https://www.youtube.com/watch?v=ZQU2g01yJSk , илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници
Насоки за работа	1. Темата за българската популярна музика започва с въвеждащ текст за атмосферата през XIX век в градовете по нашите земи. Включен е кратък текст за първата звезда на популярната музика със световна известност – Аспарух Лешников-Ари. 2. Музика за възприемане. Чрез слушане на познати музикални произведения, изпълнявани от легендите на българската популярна музика Емил Димитров и Лили Иванова, е важно учениците да усетят настроението в музиката, да умеят да изразят чувство, провокирано от мелодията, и при желание да се включат с изпълнение. 3. Като допълнителна работа може да се предостави възможност учениците да потърсят в интернет музикални клипове с български изпълнители на популярна музика и да споделят каква музика обичат да слушат.

Тема на урока	**Българско изпълнителско изкуство на световна сцена**
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разбира с помощ ролята на музикалната индустрия за успехите на българските музикални творци на световната сцена. 2. Разпознава, назовава някои български музиканти, добили световна популярност. 3. Разпознава музикални творби, като се опира на слуховия си опит, свързан с изразните средства. 4. Разпознава, изразява емоция в резултат на въздействието на музикалното изпълнение и текста.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Придобиване на знания за световни престижни музикални сцени. 2. Придобиване на знания за приноса на българските музиканти на световната сцена. 3. Актуализиране на знания за фолклорни изпълнители и фолклорните области, към които принадлежи техният репертоар. 4. Усвояване на музикална отзивчивост. 5. Емоционално съпреживяване. 6. Формиране на слушателски умения. 7. Развиване на музикалната памет и въображение чрез възприемане на различни музикални произведения.
Методи и подходи	Беседа, илюстративно-обяснителен метод, междупредметни връзки, интерактивни методи, работа с учебник, илюстративно-обяснителен метод, наблюдение.

Ресурси	Учебникът по музика за IX клас. Аудио- и видеоматериали: https://www.youtube.com/watch?v=XTJQsesaiKo , https://www.youtube.com/watch?v=kjqOGtPyFNw, https://www.youtube.com/watch?v=P_Y7abspLSA, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.
Насоки за работа	1. Мултимедийна презентация, структурирана според съдържанието в помагалото (съдържа аудиовизуални модели, клипове и илюстрации, свързани с изяви на български музиканти на световната сцена). Учениците осъзнават, че със своя творчески принос българските музиканти са активни участници в множество музикални световни проекти. 2. Музика за възприемане. Чрез предложените музикални примери учениците възприемат световната музика като взаимодействие и смесване между различни култури. 3. Предлага се на учениците музика за слушане по избор: от радио, телевизия, интернет. 4. Като допълнителна работа може да се предостави възможност на учениците да потърсят в интернет изяви на известни български музиканти на световните сцени и да споделят преживявания. Насочваме вниманието им към световни международни класации и конкурси: Грами, Евровизия и други.

X КЛАС

X КЛАС

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК X КЛАС

Методически насоки

1. В обучението по роден език при ученици със специални образователни потребности се взима под внимание не само наученото до този момент, а и това, което предстои да се овладява в следващите класове. Приемствеността по отношение на учебното съдържание изисква:

• учителите в прогимназиалните и гимназиалните класове да познават добре учебния материал и принципите на структуриране на знанията и уменията;

• приемствеността е необходима и по отношение на методите, похватите, средствата и формите. Прилагането на беседи и др. си има своя специфика във всички етапи на обучение. Подхожда се различно към всеки ученик според степента и вида на увреждане.

е) ***Диференциация и индивидуализация*** – произтича от общото и различното у учениците в паралелките, защото знанията се усвояват индивидуално. Индивидуално е и речевото развитие. Диференциация на обучението означава да се опираме на индивидуалните особености на учениците и степента на увреждане, с цел да се стимулира качеството на работа. С допълнителни задачи да се активизират останалите, а чрез подходящи задачи да се работи с по-напредналите ученици. Индивидуалният подход се реализира чрез по-специални грижи към група ученици или определени ученици и с решаване на допълнителни задачи в учебно или извънучебно време; още чрез използване на разнообразен текстов и снимков материал в зависимост от възможностите и интересите на учениците. Учителят води дневник за грешките на всички ученици и на паралелката, като цяло. Индивидуалност без колективност е трудно осъществима.

2. ***Методически принципи*** – модел, който се проявява под формата на методически правила. Принципът за речетворческа активност се свързва със следните правила:

– когато индивидуално се изпитва ученик, паралелката да бъде активизирана, да участва и допълва;

– когато се осъществява общуване към учениците, въпросите да се поставят към всички, а след това да се посочи някой да отговори.

Методическите принципи не са достатъчно изяснени. Извеждат се 5 принципа и те стават основни и за днешното обучение по роден език.

• 1) Речева насоченост – умение за създаване на кратък текст.

• 2) Комуникативност – обучението да се свързва със ситуациите в общуването. Създаване на кратко изказване.

• 3) Комплексност – да се овладяват основни езикови равнища паралелно.

• 4) Преодоляване на интерференцията (наслагването) между стиловете – ефектът на наслагването трябва да се намалява, ограничава.

• 5) Движение от непреднамерено към осъзнато възприемане на езиковите факти. – осмислянето на езиковите елементи трябва да става според възможностите на учениците..

Тези принципи са свързани с функционалността в обучението по роден език. Има два основни методически принципа.

• Системно-структурен принцип (ССП) – свързан е с информационно-познавателните цели в родноезиковото обучение. Служи за обосновка на факторите и условията за постигане

на информационно-познавателните цели. Знанията за триадата, семантиката, структурата и функциите на езиковите факти се усвояват в единна система, в техните връзки и взаимоотношения, на основата на триединството език – > реч – > текст. Чрез този принцип учениците осъзнават по-добре системния характер на езика и се подпомага лингвистичното им мислене. Като се опираме върху ССП, създаваме условия за по-леко преодоляване на отклоненията от книжовно-стиловите норми, последователно се изучават езиковите единици и техните системни отношения, улеснява се подборът им в процеса на общуване.

• Комуникативно-речев принцип (КРП) – този принцип предполага изучаването на езиковите явления с оглед използването им в речта. КРП изисква да се сложи акцент върху развитието на речевите способности на учениците. Основни изисквания за прилагане на КРП:

а) Да има стремеж към максимално доближаване на ситуациите на общуване в клас, до реалния живот на учениците. В родноезиковото обучение да има повече естествени ситуации, но да има и въображаеми. Учениците да се включват в преносни ситуации с нестандартен характер, да се поставят в различни роли.

б) Да се познават добре основните речеви действия – слушане, четене и т.н., и да се съотнасят с основните етапи при създаване на текст.

в) КРП изисква в знанията по български език да има активни диалози, дискусии.

1. Обяснително илюстративен метод – съдържа словесно нагледна информация и се използва в уроците, чиято цел е да се усвои определен обем от знания. Основна форма на реализация на метода е словото на учителя. По-рядко се използва и формата беседа. Водещи похвати при този метод са: съобщение и обяснение на езикови факти и дефиниции, въвеждане на термини, даване на образец за анализ, поставяне на информативни въпроси.

2. Репродуктивен метод – осъществява се в словото на учителя и беседата. От учениците се изисква да възпроизвеждат знания, да работят по известен образец за действие или по даден алгоритъм. Целта е чрез повторение учениците да овладеят знанията, а тези знания да станат основа на развитието на речевите им умения. Похватите, които се използват, са: действия по алгоритъм за анализ, редактиране, създаване на действие. Беседата заема голямо място.

3. Проблемно изложение – учителят създава изказване, което е образец, еталон как да се решава някакъв лингвистичен проблем. Показват се противоречивите пътища в процеса на познанието. Учениците се учат на подход при цялостното изложение по даден лингвистичен проблем. Основна форма на проявление на метода е словото на учителя.

4. Частично изследователски метод – чрез него се формира умение за самостоятелно мислене и приложение на знанията. Свързва се с репродуктивната дейност на учениците. Учителят възлага въпроси и задачи с проблемен характер. Основна форма на проявление е евристичната беседа (беседа с откривателски характер). Учениците сами, но не без подкрепата на учителя стигат до изводи за някои особености на изучаваните езикови и речеведски понятия. Евристичният характер на беседата в случай на противоположни мнения обуславя пораждането на изказвания и разсъждения. Учителят трябва да учи на етика в спора, на убедителност при защита на собствено мнение у учениците. Основните похвати са: поставяне на проблемни въпроси и задачи, водещи до усвояване на езикова и речеведска информация. Задачи за сравняване и създаване на различни текстове.

Снимковият материал е разнообразен по вид и съдържание. Снимките и схемите са в тясна връзка със структурните компоненти на всеки от уроците и са опора за разнообразни дидактически решения, свързани с визуализиране на книжовната норма в българския език. Илюстрациите имат конкретно значение и подпомагат усвояването на учебното съдържание,

разбирането на понятията и усвояване на основните правила по конкретната тема. Създават възможности за практическото им прилагане, насърчаване и улесняване на самостоятелната работа, овладяване на ключови компетентности по правоговор и правопис, изработване на схеми, наблюдение в природата, използване на електронно базирани информационни източници за търсене и събиране на информация, разумно действие в различни житейски ситуации и др. Важно място е отделено на междупредметните връзки: с български език и литература, технологии и предприемачество, биология и здравно образование, изобразително изкуство.

Представеното учебно помагало се основава на учебната програма по Български език за X клас, одобрена от МОН.

Тема № 1. Норми в съвременния български книжовен език. Правоговорна норма

Предвиденото учебно съдържание по темата „Норми в съвременния български книжовен език. Правоговорна норма“ за учениците със СОП в X клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по български език в предходните класове. Основен е принципът за нагледност.

Очакваните резултати като компетентности от обучението по темата дават възможност да се развият умения за правилно общуване, като откриват основната мисъл и съществени детайли от него. Обогатен активен речник на учениците.

Разпознават особеностите на правоговорната норма. Извличат и използват информация при решаване на комуникативни задачи при спазване на правоговорната норма. Прилага правоговорната норма в устната реч. Открива, коментира и редактира правоговорни грешки. Съобразяват се с участниците в комуникативния акт, формулират отговори в съответствие с учебната ситуация. Разграничават правилна и неправилна правоговорна норма при общуване.

Нови понятия

Правилен изказ по време на диалог. Основни правила в правоговорна норма. Устна реч. Писмена реч. Правоговорна норма.

Методи за работа

Дискусионни, ситуационни/подбор на ситуацията – конкретни образи, диалози, събития в текста (и опитни) емпирични методи. Използването на нагледно-образни средства за упражнения. Практически упражнения. Примерите са написани с малките имена на учениците от паралелката и любимите им занимания с цел да предизвикат по-голям интерес и мотивация при овладяване на правоговорната норма в българския език; активизиране на вниманието; осигуряване на по-добра комуникация между учениците; подобряване на когнитивните процеси.

Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които общуват (вербално или невербално), е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Работи се за формиране на първоначални представи за правилата в българския език.

Темата позволява да бъдат прилагани гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Въпроси и задачи за ученика:

1. Прочети и препиши изреченията с чужда помощ и направи връзка с картинките от точка.2.1!

2.Прочети и препиши изреченията с чужда помощ и направи връзка с картинките от точка 2.2.!

3. Прочети урока с чужда помощ!

Междупредметни връзки – български език, география и икономика, биология и здравно образование и технологии и предприемачество.

Тема № 2. Правописна норма

Предвиденото учебно съдържание по темата „Правописна норма“ за учениците със СОП в X клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по български език в предходните класове. Основен е принципът за нагледност.

Очакваните резултати като компетентности от обучението по темата дават възможност да се развият умения за правилно писане, като откриват основната мисъл и съществени детайли от него. Обогатен активен речник на учениците.

Разпознават особеностите на правописната норма. Извличат и използват информация при решаване на комуникативни задачи при спазване на правописната норма. Прилага правописната норма в писмената реч. Открива, коментира и редактира правописни грешки. Съобразяват се с участниците в комуникативния акт, формулират отговори в съответствие с учебната ситуация. Разграничават правилна и неправилна правописна норма при писмено общуване.

Нови понятия

Устна реч. Писмена реч. Правописна норма. Правилно писане. Основни правила в писмената реч.

Методи за работа

Дискусионни, ситуационни (подбор на ситуацията – конкретни образи, диалози, събития в текста) и опитни/емпирични методи. Използването на нагледно-образни средства. Практически упражнения. Примерите са написани с придружаващ снимков материал и със схеми под формата на игри, за да предизвикат по-голям интерес и мотивация при овладяване на правописната норма в българския език; активизиране на вниманието; осигуряване на по-добра комуникация между учениците, подобряване на паметовите функции.

Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които общуват (вербално или невербално), е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания и формулирането им писмено. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Работи се за формиране на първоначални представи за писмените правила в българския език.

Темата позволява да бъде прилаган гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Въпроси и задачи за ученика:

1. Прочети и препиши примерите с чужда помощ и направи връзка с картинките от точка 3!

2. Нарисувай рисунката с радостта на децата под дъгата от точка 3, В!
3. Кои сезони липсват от картинките на точка 3, подточка В?

Междупредметни връзки – български език, география и икономика, биология и здравно образование и технологии и предприемачество.

Подтема № 2.1. Правописна норма. Употреба на главна и малка буква

Предвиденото учебно съдържание по подтемата „Правописна норма. Употреба на главна и малка буква“ за учениците със СОП в X клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по български език в предходните класове. Основен е принципът за нагледност.

Очакваните резултати като компетентности от обучението по темата дават възможност да се развият умения за правилна употреба на главна и малка буква, като откриват основната мисъл и съществени детайли от него. Обогатен активен речник на учениците.

Разпознават особеностите на правописната норма. Извличат и използват информация при решаване на комуникативни задачи при спазване на правописната норма. Прилага правописната норма в писмената реч. Правилно изписване на имената на учениците от класа – име и фамилия. Имената на населените места, в които живеят. Имена на градове, села, литературни герои и др. Открива, коментира и редактира правописни грешки. Получават нови знания. Обмяна на информация между учениците от класа. Съобразяват се с участниците в комуникативния акт, формулират отговори в съответствие с учебната ситуация. Разграничават правилна и неправилна правописна норма при писмено общуване.

Нови понятия

Устна реч. Писмена реч. Правописна норма. Правилно писане. Основни правила в писмената реч. Употреба на главна и малка буква.

Методи за работа

Дискусионни, ситуационни (подбор на ситуацията – конкретни образи, диалози, събития в текста) и опитни/емпирични методи. Използването на нагледно-образни средства. Практически упражнения. Примерите са написани с придружаващ снимков материал, за да предизвикат по-голям интерес и мотивация при овладяване на правописната норма в българския език; активизиране на вниманието; осигуряване на по-добра комуникация между учениците, подобряване на паметовите функции.

Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които общуват (вербално или невербално), е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания и формулирането им писмено. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилагат индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Работи се за формиране на първоначални представи за писмените правила в българския език.

Темата позволява да бъдат прилагани гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Въпроси и задачи за ученика:

1. С чужда помощ препиши примерите и нарисувай рисунка с любим литературен герой!
2. Кои литературни герои още познаваш? Напиши ги в тетрадката!

Междупредметни връзки – български език и литература, география и икономика, биология и здравно образование, изобразително изкуство и технологии и предприемачество.

Тема № 3. Граматична норма

Предвиденото учебно съдържание по темата „Граматична норма“ за учениците със СОП в X клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по български език в предходните класове. Основен е принципът за нагледност.

Очакваните резултати като компетентности от обучението по темата дават възможност да се развият умения за правилно говорене и писане, като откриват основната мисъл и съществени детайли от него. Обогатен активен речник на учениците.

Разпознават особеностите на граматичната норма. Извличат и използват информация при решаване на комуникативни задачи при спазване на граматичната норма. Прилага граматичната норма в устната и писмената реч. Открива, коментира и редактира правоговорни и правописни грешки. Съобразяват се с участниците в комуникативния акт, формулират отговори в съответствие с учебната ситуация. Разграничават правилна и неправилна правописна норма при писмено общуване.

Нови понятия

Устна реч. Писмена реч. Правоговорна норма. Правописна норма. Граматична норма. Правилно говорене. Правилно писане. Основни правила в граматичната норма.

Методи за работа

Дискусионни, ситуационни (подбор на ситуацията – конкретни образи, диалози, събития в текста) и опитни/емпирични методи. Използването на нагледно-образни средства. Практически упражнения. Примерите са написани с придружаващ снимков материал и със схеми под формата на игри, за да предизвикат по-голям интерес и мотивация при овладяване на граматичната норма в българския език; активизиране на вниманието; осигуряване на по-добра комуникация между учениците, подобряване на паметовите функции.

Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които общуват (вербално или невербално), е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания и формулирането им писмено. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Работи се за формиране на първоначални представи за писмените правила в българския език.

Темата позволява да бъде прилаган гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Въпроси и задачи за ученика:

1. Прочети и препиши примерите с чужда помощ и направи връзка с картинките от точка 2!

Междупредметни връзки – български език, география и икономика, биология и здравно образование и технологии и предприемачество.

Тема № 4. Пунктуационна норма

Предвиденото учебно съдържание по темата „Пунктуационна норма“ за учениците със СОП в X клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по български език в предходните класове. Основен е принципът за нагледност.

Очакваните резултати като компетентности от обучението по темата дават възможност да се развият умения за правилно говорене и писане и поставяне на пунктуационни знаци на правилните места, като откриват основната мисъл и съществени детайли от него. Обогатен активен речник на учениците.

Разпознават особеностите на пунктуационната норма. Извличат и използват информация при решаване на комуникативни задачи при спазване на пунктуационната норма. Прилага пунктуационната норма в устната и писмената реч. Открива, коментира и редактира пунктуационни грешки. Съобразяват се с участниците в комуникативния акт, формулират отговори в съответствие с учебната ситуация. Разграничават правилна и неправилна пунктуационна норма при писмено общуване.

Нови понятия

Пунктуационна норма – точка, удивителна, въпросителна, многоточие, запетая, тире. Основни правила в пунктуационната норма.

Методи за работа

Дискусионни, ситуационни (подбор на ситуацията – конкретни образи, диалози, събития в текста) и опитни/емпирични методи. Използването на нагледно-образни средства. Практически упражнения. Примерите са написани с придружаващ снимков материал и със схеми под формата на игри, за да предизвикат по-голям интерес и мотивация при овладяване на пунктуационната норма в българския език; активизиране на вниманието; осигуряване на по-добра комуникация между учениците, развитие на когнитивните процеси.

Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които общуват (вербално или невербално), е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания и формулирането им писмено. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Работи се за формиране на първоначални представи за писмените правила в българския език.

Темата позволява да бъдат прилагани гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Въпроси и задачи за ученика:

1. Направете действията, които виждате на картинките в точка 1, препиши изреченията под картинките!

2. Изрежи картинките от точка 5 и направи малко табло на хартия с формат А4 за животните в джунглата!

3. Познаваш ли още животни от джунглата? Напиши ги в тетрадката!

Междупредметни връзки – български език, география и икономика, биология и здравно образование и технологии и предприемачество.

Тема № 5. Лексикална норма

Предвиденото учебно съдържание по темата „Лексикална норма“ за учениците със СОП в X клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по български език в предходните класове. Основен е принципът за нагледност.

Очакваните резултати като компетентности от обучението по темата дават възможност да се развият умения за правилно говорене, писане и спазване на лексикалната норма на правилните места, като откриват основната мисъл и съществени детайли от него. Обогатен активен речник на учениците.

Разпознават особеностите на лексикалната норма. Извличат и използват информация при решаване на комуникативни задачи при спазване на лексикалната норма. Прилага лексикалната норма в устната и писмената реч. Открива, коментира и редактира лексикални грешки в изречение или текст и ги осмисля. Съобразяват се с участниците в комуникативния акт, формулират отговори в съответствие с учебната ситуация. Разграничават правилна и неправилна лексикална норма при устно и писмено общуване.

Нови понятия

Лексикална норма – синоними, антоними, омоними, пароними. Основни правила в лексикалната норма.

Методи за работа

Дискусионни, ситуационни (подбор на ситуацията – конкретни образи, диалози, събития в текста) и опитни/емпирични методи. Използването на нагледно-образни средства. Практически упражнения. Примерите са написани с придружаващ снимков материал и със схеми под формата на игри, за да предизвикат по-голям интерес и мотивация при овладяване на лексикалната норма в българския език; активизиране на вниманието; осигуряване на по-добра комуникация между учениците, развитие на когнитивните процеси – внимание, мислене, памет.

Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които общуват (вербално или невербално), е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания и формулирането им писмено. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилагат индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Работи се за формиране на първоначални представи за писмените правила в българския език.

Темата позволява да бъде прилаган гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Междупредметни връзки – български език, география и икономика, биология и здравно образование и технологии и предприемачество.

Тема № 6. Възприемане, анализ и редактиране на чужд и собствен текст (езиков практикум)

Предвиденото учебно съдържание по темата „Възприемане, анализ и редактиране на чужд и собствен текст (езиков практикум)“ за учениците със СОП в X клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по български език в предходните класове. Основен е принципът за нагледност.

Очакваните резултати като компетентности от обучението по темата дават възможност да се развият умения за правилно писане, поставяне на пунктуационни знаци, спазване на граматична и лексикална норма, като откриват основната мисъл и съществени детайли в текст. Обогатен активен речник на учениците.

Разпознават особеностите на нормите в българския книжовен език. Извличат и използват информация при решаване на комуникативни задачи при спазване на нормите в съвременния български книжовен език. Прилагат книжовните норми в устната и писмената реч. Откриват, коментират и редактират правописни и пунктуационни грешки. Съобразяват се с участниците в комуникативния акт, формулират отговори в съответствие с учебната ситуация. Разграничават правилна и неправилна норма при устно и писмено общуване.

Нови понятия

Затвърдяване на знания. Правила в българския книжовен език. Пунктуация. Писане на главна и малка буква при литературните герои.

Методи за работа

Дискусионни, ситуационни (подбор на ситуацията – конкретни образи, диалози, събития в текста) и опитни/емпирични методи. Използването на нагледно-образни средства. Практически упражнения – детска приказка. Текстът е написан с придружаващ снимков материал, за да предизвикат по-голям интерес и мотивация при овладяване на правописната и пунктуационната норма в българския език; активизиране на вниманието; осигуряване на по-добра комуникация между учениците, развитие на когнитивните процеси.

Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които общуват (вербално или невербално), е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания и формулирането им писмено. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилагат индивидуален подход и възлагане на допълнителни или улеснени практически задачи. Работи се за формиране на първоначални представи за писмените правила в българския език.

Темата позволява да бъдат прилагани гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Въпроси и задачи за ученика:

1. С чужда помощ препишете текста или част от него и отстранете правописните и пунктуационните грешки!

Междупредметни връзки – български език и литература, география и икономика, биология и здравно образование и технологии и предприемачество.

Тема № 7. Публично изказване по граждански проблем

Предвиденото учебно съдържание по темата „Публично изказване по граждански проблем“ за учениците със СОП в X клас надгражда на усвоените практически и теоретични знания по български език в предходните класове. Основен е принципът за нагледност.

Очакваните резултати като компетентности от обучението по темата дават възможност да се развият умения за правилно говорене, правилен изказ пред аудитория, правилно писане. Обогатен активен речник на учениците.

Разпознават особеностите на граждански проблем, виждане по него и представянето му пред останалите ученици. Изказване на собствено мнение. Извличат и използват информация при решаване на комуникативни задачи при спазване на нормите в българския книжовен език. Прилагане на книжовните норми в устната и писмената реч. Съобразяват се с участниците в комуникативния акт, формулират отговори в съответствие с учебната ситуация. Разграничават правилна и неправилна правоговорна норма при устно общуване.

Нови понятия

Публично изказване. Проблем – житейски, морален, граждански. Граждански проблем.

Методи за работа

Дискусионни, ситуационни 1подбор на ситуацията – конкретни образи, диалози, събития в текста) и опитни/емпирични методи. Използването на нагледно-образни средства. Практически упражнения. Примерите са написани с придружаващ снимков материал, за да се образува устен и писмен текст (с цел подпомагане изказването на учениците), като предизвикат по-голям интерес и мотивация при изказване на мнението по даден проблем на всеки ученик; активизиране на вниманието; осигуряване на по-добра комуникация между учениците, диалог, беседа, развитие на когнитивните процеси.

Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които общуват (вербално или невербално), е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания и формулирането им писмено. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Работи се за формиране на първоначални представи за писмените правила в българския език.

Темата позволява да бъдат прилагани гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Въпроси и задачи за ученика:

1. С помощта на учителя направи кратко изказване по гражданския проблем – опазване на околната среда пред учениците по картинките и изреченията под тях в точка

2. Изрежи картинките и направи малко табло на хартия А4 на тема „Екология“.

Междупредметни връзки – български език и литература, география и икономика, биология и здравно образование и технологии и предприемачество.

Тема № 8. Есе по граждански проблем

Предвиденото учебно съдържание по темата „Есе по граждански проблем“ за учениците със СОП в X клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по български език в предходните класове. Основен е принципът за нагледност.

Очакваните резултати като компетентности от обучението по темата дават възможност да се развият умения за правилно говорене, правилно писане. Обогатен активен речник на учениците.

Разпознават особеностите на есе по граждански проблем, виждане по него и представянето му пред останалите ученици. Писмено изказване на собствено мнение по граждански проблем. Извличат и използват информация при решаване на комуникативни задачи при спазване на нормите в българския книжовен език. Прилагане на книжовните норми в писмената реч. Съобразяват се с участниците в комуникативния акт, формулират отговори в съответствие с учебната ситуация. Разграничават правилна и неправилна правоговорна, правописна и пунктуационна норма при писмено общуване.

Нови понятия

Есе. Композиция на есе.

Методи за работа

Дискусионни, ситуационни (подбор на ситуацията – конкретни образи, диалози, събития в текста) и опитни/емпирични методи. Използването на нагледно-образни средства. Практически упражнения. Примерите са написани с придружаващ снимков материал, за да се образува писмен текст (с цел подпомагане на учениците), като предизвикат по-голям интерес и мотивация при писмено изказване на мнението по даден проблем на всеки ученик; активизиране на вниманието; осигуряване на по-добра комуникация между учениците, диалог, беседа, развитие на когнитивните процеси.

Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които общуват (вербално или невербално), е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания и формулирането им писмено. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилага индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Работи се за формиране на първоначални представи за писмените правила в българския език.

Темата позволява да бъдат прилагани гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Картинките и изреченията се повтарят, за да може ученикът да постигне умението да се изказва накратко пред публика по граждански проблем и успешно да го напише във вид на есе. С това ще затвърди знанията и уменията си и ще може да участва активно в социалния живот, ще се чувства като част от гражданското общество. Ще овладее българската книжовна норма и ще бъде полезен за себе си и за обществото. Възможността да изказва мнение по граждански проблем, подпомага развитието на емоционалната интелигентност у учениците. Щастието и успехът в живота са основна цел на всяко човешко същество. Емоционалната интелигентност е също толкова свързана с тези две неща, колкото и високите умствени възможности и предметното знание. Емоционалната интелигентност помага в изграждането на удовлетворяващи взаимоотношения, повишава шансовете за успех в работата и постигането на професионалните и личните цели.

Развивайки емоционална интелигентност у учениците, учителят усъвършенства своите умения в тази област. Това му помага да се справя по-успешно със социалните предизвикателства в професията, като разрешаване на конфликти при децата, общуване с родителите, ефективна комуникация с колегите и постигане на сътрудничество, успешно партниране с директора, непедагогическия персонал и др. Не на последно място по важност, емоционалната интелигентност помага на учителя да осъществи по-добър контакт с учениците и така по-лесно да ги мотивира. Всичко това се отразява на поведението им по време на час, на присъствието и ангажираността им в учебния процес, на постигането на добри резултати.

Въпроси и задачи за ученика:

1. Знаеш ли за друг граждански проблем? Сподели го със съучениците си!

Междупредметни връзки – български език и литература, география и икономика, биология и здравно образование и технологии и предприемачество.

X КЛАС

ЛИТЕРАТУРА

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО ЛИТЕРАТУРА X КЛАС

Литературата като наука изгражда вярна и обективна картина за творческите търсения на най-великите творци – писатели и поети, прославили България и българския дух по света. Целта на обучението по литература е да разшири литературната култура, т.е. да формира знания (теории, принципи, закономерности, понятия, методи, фактология), умения (общоинтелектуални и специфични) и начин на мислене, характеризиращ се с пространственост и комплексност (разглеждане на обектите и явленията във взаимна връзка). Представи, понятия, умения и навици въвеждат учениците в начина на мислене, т.е. в алгоритъма на характеризиране на принципи, процеси и явления в родната ни литература.

Основната цел, която си поставя съвременното българско образование, е да се развиват и усъвършенстват ключовите компетентности на учениците.

От целите произтичат трите групи задачи: образователни, корекционно-развиващи и възпитателни. **Към образователните задачи** при обучението на учениците със СОП се отнасят общи познания, включващи отделни и основни жанрови закономерности и връзки в литературното образование. Почти не се застъпват научни теории и принципи. Най-важен компонент са представите и понятията (знанията), които се дават на учениците. Към образователните задачи се отнасят и усвояването на умения (практични действия, които се изпълняват съзнателно въз основа на налични знания) и навици (автоматизирани умения). **Корекционните и развиващите задачи** са специфични при обучението на ученици със СОП. Акцентира се на два основни момента – корекция и развитие. **Възпитателните задачи** са общи задачи, заложени във всички дисциплини и са насочени към формиране на система от възгледи, подчинени на образованието и вътрешно присъщите му възгледи и връзки.

Ръководство за дейността на учителя са основни положения **принципи**, които отразяват обективните закономерности на учебния процес. Това са общите принципи на дидактиката и специфични принципи при обучение на ученици със специални образователни потребности:

- научност;
- нагледност;
- достъпност и трайност (прилагане на знанията в различна ситуация);
- системност;
- партньорство между учител, ученик, родител;
- реална връзка на обучението с обществения живот.

Предвиденото учебно съдържание по литература за учениците със СОП надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове. Целта е да бъдат разширени образователният, социалният и практическият опит на учениците. В учебния материал се интегрират данни от различни области на човешкото познание. Широко приложение в обучението намира принципът за нагледност. Предвидено е учениците да се запознаят с основните епохи и направления в европейския литературноисторически процес. Според избрания хронологичен принцип българската литература присъства в съответните

исторически периоди: в VIII клас – българска средновековна литература; в IX клас – литература на Българското възраждане; и в X клас – българската литература от Освобождението до епохата след края на Втората световна война. Учебното съдържание се диференцира по сложност според индивидуалните познавателни възможности на учениците.

Учебното съдържание по литература в X клас има ключова роля поради три основни причини.

- Издига като приоритет формирането, развиването и усъвършенстването на способностите на учениците за учене, мислене и успешно общуване на основата на регламентиран образователен минимум.
- Същевременно учебното съдържание по литература за X клас съдържа елементи на базовия код на европейската и съответно българската култура, състоящ се от представи, идеи, образи, ситуации и сюжети, които са високопродуктивни – към тях многократно се връщат творци на литературата и на почти всички останали изкуства: скулптура, живопис, архитектура, музика, театър, опера, кино, приложни изкуства и др.
- Не на последно място, учебното съдържание по литература за X клас е важен инструмент за осмисляне на българската култура и българската идентичност и тяхната устойчива вписаност в европейското цивилизационно поле.

Представеното учебно помагало се основава на учебната програма по литература за X клас, одобрена от МОН.

Включеният материал и текстовете на уроците са съобразени с познавателните възможности на учениците от X клас със СОП. Осигурени са системност при въвеждането на понятията, последователност и приемственост в учебното съдържание. Стилът на изложение на предложеното помагало по литература е ясен и точен и насочващ към изграждането на вътрешнопредметни и междупредметни връзки.

Това позволява лесно, но в същото време пълноценно от образователна гледна точка съпоставяне и различаване на литературните факти и явления, характерни за българската литература от периодите след Освобождението до Първата световна война, между двете световни войни и след Втората световна война. Включени са подходящи и разнообразни исторически извори и допълнителни художествени текстове, въпроси и упражнения в към уроците.

Темите са групирани в раздели, като всеки раздел отговаря на една глобална тема от учебната програма. В X клас изучаваните глобални теми в съответното помагало литература са:

1. Българската литература от периода от Освобождението до Първата световна война.
2. Иван Вазов – „Епопея на забравените“, „Левски“.
3. Иван Вазов – „Под игото“.
4. Алеко Константинов – „Бай Ганьо се завърна от Европа“.
5. Пейо Яворов – „Две хубави очи“, „В часа на синята мъгла“.
6. Българската литература от периода между двете световни войни.
7. Българската литература от периода след Втората световна война.

8. Димитър Димов „Из Тютюн“ I и XIV глава от първа част.

Илюстративният материал е разнообразен по вид и съдържание. Илюстрациите са в тясна връзка със структурните компоненти на всеки от уроците и са опора за разнообразни дидактически решения, свързани с визуализиране на литературни твърдения за извличане на литературно познание. Илюстрациите имат конкретно значение и подпомагат усвояването на учебното съдържание и разбирането на понятията, процесите и явленията по конкретната тема. Създават възможности за практическото им прилагане, насърчаване и улесняване на самостоятелната работа, овладяване на ключови компетентности като работа с литературна творба. Изграждат се умения за четене на кратък текст от стихотворения, разкази и романи, представяне на основна литературна информация, разбира ценности и норми, проблеми и конфликти между героите и др. Важно място е отделено на междупредметните връзки – с информационни технологии, технологии и предприемачество, музика, история и цивилизации, география и икономика.

Тема № 1. Българската литература от периода от Освобождението до Първата световна война

Предвиденото учебно съдържание по темата „Българската литература от Освобождението до Първата световна война“ за учениците със СОП в X клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по литература в предходните класове. Основен е принципът за нагледност.

Очакваните резултати като компетентности от обучението по темата са разширяване на знанията за значението на този литературен период, динамичното време след Освобождението и настъпилите промени през 80-те и 90-те години на XX век. Учениците трябва да могат да се ориентират и различават отличителни за българската култура от периода от Освобождението до Първата световна война светогледни идеи.

За усвояване на учебното съдържание по т. 1 – **„Българската литература от периода от Освобождението до Първата световна война“** се използват съответните литературни произведения и богато онагледен материал (портрети, снимки, картини, филми). Припомня се изученото за авторите от този период от различни източници. Припомнят се най-изтъкнати писатели и техните вечни творби, като: **„Елате ни вижте“, „Немили-недраги“, Епопея на забравените“ на Иван Вазов, „Записки по българските въстания“ на Захари Стоянов, „Бай Ганьо“ на Алеко Константинов.**

Следвайки логическата последователност при характеристика на литературното развитие, вниманието на учениците се насочва към съпоставяне на светогледни идеи, характерни за европейската модерност и българската литература от периода от Освобождението до Първата световна война и обяснява прилики и разлики помежду им в контекста на културната динамика. Работи се за развитие на пространствени и времеви представи. Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които общуват (вербално или невербално), е необходимо стимулиране на речта, устно изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилагат индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Работи се за формиране на първоначални представи за обекти и явления, произхождащи от литературните знания.

Темата позволява да бъдат прилагани гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Въпроси и задачи:

1. Разкажете какви промени настъпват в културния живот на България след Освобождението.
2. Назовете автори, чийто водещ мотив в творчеството е идеята за националноосвободителните идеали, но са разочаровани от новото време.

При избора на методите за работа трябва да се вземе под внимание, че приложението на един или друг метод в учебно-възпитателния процес зависи от много фактори:

- възрастови и психични особености на учениците;
- цели и задачи на конкретния урок;
- характер на учебното съдържание;
- времето, с което разполага учителят;
- етапи на урока;
- опит, умения, личност на учителя.

Основната разлика при методите на обучение при ученици със СОП е корекционно-развиващата им насоченост. Тя включва:

- малък обем информация;
- максимална разчлененост на сложните понятия;
- по-бавен темп на обучение и частични повторения;
- опора върху сензорния опит на детето;
- ръководство на дейността на детето до момента на самостоятелно изпълнение.

Словесни методи: разказ, беседа, обяснение, работа с учебника и книгата.

Разказ – трябва да е максимално конкретен, без подробности, които да отклоняват вниманието на ученика, без да съдържа думи, които той не разбира. Чрез разказа се дава по-широка информация, но липсва възможност за по-често контролиране на качественото ѝ о***смисляне.***

Беседа – при децата със СОП въпросите при беседата трябва да бъдат формулирани така, че да провокират пълен отговор, да не са двусмислени. Беседата позволява по-често обратна връзка и контрол. За използването ѝ обаче са необходими определени знания, умения и опит от страна на учениците, върху основата, на които ще се осмисля и затвърдява новото учебно съдържание. Въпреки ограничения познавателен опит на децата беседата се предпочита, защото се създават по-ефективни предпоставки за развитие и корекция на представите и понятията. При децата със СОП най-често се използва обяснителна беседа, която е по-достъпна за учениците и насочва главно към развитие на паметта.

Обяснение – при обяснението трябва да се дава алгоритъм за действие. Учителят трябва да разкрива онези причинно-следствени връзки, които ще подпомогнат детето да разбира новото.

Работа с учебника и книгата – използва се за придобиване на нови знания, за затвърдяване на усвоеното и за формиране на умения и навици. Учениците работят по-уверено с учебника, когато често го ползват (посочват цитати, разчитат рисунките, таблиците, диаграмите, поместени към текста). Този метод е изключително полезен при подготовката на учениците за самостоятелно придобиване на знания, т.е. да се научат да се самообразоват (там, където е възможно).

Нагледни методи: илюстрация, демонстрация, наблюдение.

Нагледните методи имат широко приложение при обучението на ученици със СОП имайки предвид нагледно-образната им памет. В обучението по литература най-подходящият за

приложение е илюстративният метод. Илюстрацията е вид нагледно обяснение. Тя допринася за емоционалното възприемане на учебния материал и облекчава разбирането на абстрактни моменти от словесните обяснения, създаващи трудности на децата със СОП. Чрез нея се работи върху подобряване на възприятието. Когато се работи с илюстрация, трябва да се търси винаги връзката между текст и илюстрация.

Практически методи: упражнение, писмени и графични работи.

Упражнение – то е специално организирано многократно повторение на учебни действия, за да се изработят умения и навици. При децата със СОП е свързано със сенсибилизацията (колкото повече се упражнява дадено нещо, толкова то се усъвършенства).

Междупредметни връзки – български език и литература, география и икономика, музика, история и цивилизации и технологии и предприемачество.

Тема № 2. Иван Вазов – „Епопея на забравените“

При изучаването на литературните компоненти е необходимо вниманието на учениците да бъде насочено към логиката на литературното познание за комплексната картина на социалните проблеми и традициите на българската културна история. Образователният стандарт при обучението по литература на България изисква прилагане на специфичния и традиционен за литературата алгоритъм за характеризиране. При обучението на учениците със СОП е важно балансиране на информацията и поддържането на познавателната активност чрез използването на различни похвати и методи, за да се усвоят на минимално ниво връзките между отделните явления.

Подтема 2.1. „Левски“

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят знания за особеностите и духа на националното възраждане в България и умения за вникване в същността на социално-битовата и културната тематика. Още в началото на урока да се постави акцент върху главните идеи и мотиви в цикъла „Епопея на забравените“ и веднага се решава въпросът за нравствения дълг на личността към обществото. Според индивидуалните възможности на учениците да се прави оценка на личността на Апостола, смятан от Вазов за най-голямата възрожденска личност.

Примерен ход на урока

Нагледно се представя чрез картинен материал животът на българите през робските години и учениците се насочват към откриване на идеята за свободата, олицетворена в образа на Левски. Утвърждава се мотивът, че водачът трябва да служи на народа си и че описаната биография на Левски дублира Христовата съдба. Насочва се вниманието върху начина на изобразяване на революционната борба и саможертва на Левски, а чрез нея – и на идеала, обхванал народа ни. Намират по картина, посочват, назовават известни герои на Вазов от цикъла „Епопея на забравените“, ако е възможна вербална комуникация, след което се насочват към основната идея за свободата, която възвисява Апостола като национален герой.

Специалният педагог подпомага учениците и ползва за опора зоните на близкото развитие на ученика, като се диференцират задачите според индивидуалните възможности.

Метод: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод, устно изложение, практически упражнения, репродуктивен метод.

Задачи:

1. Как се нарича писателят, който е създал одата „Левски“ от цикъла „Епопея на забравените“?
2. С какви други имена българският народ нарича Левски?
3. Заради какви норми и ценности националният ни герой Левски иска да вдигне българския народ на бунт (революция)?

4. Какво въздействие оказва примерът на Левски за героизъм и саможертва у всеки човек?
5. Нарисувайте/оцветете с подкрепа портрет на Васил Левски.
6. Посочете/назовете къде в одата „Левски“ се среща метафора или метонимия.

Междупредметни връзки – български език и литература, география и икономика, музика, история и цивилизации и технологии и предприемачество.

Тема № 3. Иван Вазов – „Под игото“

Картината на взаимодействие в романа „Под игото“ на Иван Вазов между компонентите в отделните глави е причина в него да се обособят няколко основни връзки – между героичното, изключителното и всекидневното, семейно-битовото, на трагичното и комичното, възвишеното и низкото.

При характеризиране на особеностите на романа се спазва следната логическа последователност/алгоритъм: типично исторически, епически роман, в началото на който авторът изобразява подготовката и избухването на Априлското въстание. Романът се състои от три композиционни части.

За по-ефективна работа с учениците със специални образователни потребности учебното съдържание се разчленява, използва се забавен темп на работа и подпомагащи прийоми, прилагат се упражнения за мотриката при реализиране на задачи с по-голяма продължителност.

Подтема 3.1. „Гост“, „Новата молитва на Марка“, „Пиянството на един народ“

С какви композиционни особености се отличава романът „Под игото“, съответно и неговите ключови глави „Гост“, „Новата молитва на Марка“ и „Пиянството на един народ“?

Предполагаем отговор: В композицията на произведението се наблюдава своеобразна окръгленост – романът започва с появата на Иван Кралича, бъдещия Бойчо Огнянов, и завършва със смъртта му. Всяка една от трите изучавани глави – „Гост“, „Новата молитва на Марка“ и „Пиянството на един народ“ – е подчинена на определена структура, в която присъстват основните композиционни елементи, които присъстват и в целия роман: завръзка, развитие на действието, кулминация, развръзка и заключение. Специфичното е, че и трите глави следват идентична схема на разгръщане.

Учителят акцентира на събитията, пресъздавани в романа „Под игото“. Представете накратко случващото се в главите „Гост“ и „Новата молитва на Марка“. Предполагаем отговор – романът „Под игото“ разказва за събитията, свързани с организирането, избухването и потушаването на Априлското въстание. В центъра на повествованието е малкото подбалканско градче Бяла черква и животът в него.

„Гост“ е първата глава от романа. Чрез нея се въвежда битът на Бяла черква (домът на чорбаджи Марко), показват се порядките в семейството от времето на Възраждането, взаимоотношенията родители – деца, въведени са и основни герои – чорбаджи Марко и Кралича. Главата „Новата молитва на Марка“е ключова за преливането на сюжетните планове един в друг. Чрез нея се показва моментът на преобръщане на нагласата на покорство в порив за бунт и противопоставяне. Не е случайно, че описваното е представено през погледа и светоусещанията на чорбаджи Марко – героя, който в началото най-малко вярва в бунта и във възможността за противодействие на поробителите. Безразсъдните от гледна точка на робското примирение действия на Безпортев, от една страна, демонстрират мащаба на опълчването срещу поробителя, който вече не буди респект и страх. От друга страна, те служат като своеобразен катализатор за прозрението на чорбаджи Марко: „Лудите, лудите – те да са живи!“, с което приключват разсъжденията му върху случващото се.

Учителят пита учениците от какво се вълнува повествователят в главата „Пиянството на един народ“? Какви представи за колективния образ на народа поражда тази глава?

Предполагаем отговор: Повествователят има особено съществена роля в главата „Пиянството на един народ“, където се превръщат авторовите виждания за събитията. В главата „Пиянството на един народ“ е откроен колективният образ на народа, като акцентът е поставен върху „българския национален дух“ – своеобразен герой, плод на „предвечерието на Освобождението“. Неговата митологизация е постигната чрез символиката на библейския мотив за сеячите чрез автоцитата от одата „Каблешков“, чрез метафоризирания образ на „една гигантска идея, невидим Крали Марко, който местеше планини“.

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят знания и умения за определяне на жанровите и културноисторическите характеристики на отделните глави в „Под игото“ на Иван Вазов.

Тълкува произведението, разпознава литературни похвати, тропи и фигури в откъси от „Под игото“ и обяснява функциите им.

Различава в откъси от „Под игото“ светогледни идеи, характерни за българската култура през периода от Освобождението до Първата световна война, в съпоставка с одата „Левски“.

Акцентира се върху тълкуването: Защо наричаме Вазов „идеолог на нацията“, каква „идеология“ въплъщава Вазовото творчество? Защо Вазов е най-търсеният/най-четеният български автор вече повече от век, защо името Вазов и неговото творчество са въплъщение на разбирането на българския народ за български литературен класик и българска литературна класика.

Вазов е „идеолог на нацията“, защото литературният капитал, завещан ни от него, въплъщава в най-пълна мяра българското национално самочувствие и дух.

Примерен ход на урока

Провежда се беседа с въвеждащи въпроси, с които се провокира извличане на вече придобити знания за компонентите на романа „Под игото“. Работи се с картинен и мултимедиен материал, посочват се актуалните послания, които отправят към нас Вазовите творби. Припомня се тематичната свързаност по отношение на „робството, бунта, свободата“. Назовават се имена на герои от Априлското въстание, ключови събития и факти.

Метод: дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод, беседа, устно изложение, практически упражнения, репродуктивен метод

Въпроси и задачи:

1. Разкажете с подкрепа откъс от романа „Под игото“ на Иван Вазов.
2. На какви добродетели чорбаджи Марко е възпитавал своите синове?
3. Слушайте песните „Вятър ечи, балкан стене“, „Боят настана, тупкат сърца ни“ и изпейте куплет или цяла песен.
4. Нарисувайте знамето на въстанието (с подкрепа).
5. Назовете имената на герои, взели участие в Априлското въстание.
6. Посочете жанрови характеристики на романа „Под игото“.

Междупредметни връзки – български език и литература, география и икономика, музика, история и цивилизации и технологии и предприемачество.

Тема 4. Алеко Константинов – „Бай Ганьо се завърна от Европа“

При изучаването на литературните компоненти е необходимо вниманието на учениците да бъде насочено към логиката на литературното познание за комплексната картина на социалните проблеми и традициите на българската културна история. Образователният стандарт при обучението по литература на България изисква прилагане на специфичния и традиционен за литературата алгоритъм за характеризиране. При обучението на учениците със СОП е важно балансиране на информацията и поддържането на познавателната активност чрез използването на различни похвати и методи, за да се усвоят на минимално ниво връзките между отделните явления.

В творбата на Алеко Константинов – „Бай Ганьо“ не се разработва един-единствен сюжет, а се състои от множество истории, обединени от основния герой, който заради разминаването с културата, нравите и ценностите на Европа попада в еднотипни, затруднителни ситуации, от които се измъква благодарение на нахалството, агресията и неизчерпаемата си енергия. По-скоро проблемът, разработван в „Бай Ганьо“, трябва да се търси извън книгата.

Приключенията на един съвременен българин са родени от необходимостта да се намери някакво обяснение за трудния път на България към модерността.

Само в рамките на едно поколение старите патриархални ценности трябва да се забравят и да се приемат новите, модерните. Проблемът обаче е в това, че целият този процес протича прекалено бързо, почти шоково. Но човекът е същество, което не може да реагира толкова бързо – това, което другите народи са постигали за векове, ние трябва да възприемем само за едно-две десетилетия. Въпросът обаче е на каква цена, по какъв начин? Когато успехът се преследва на всяка цена, пред човека и обществото застава огромен проблем.

Цели на урока (очаквани резултати): Да се усвоят знания и умения за характеризиране на сатиричния образ на Бай Ганъо, използвайки за опора отделните сатирични фейлетони. Съпоставя с личния си опит интерпретирани в „Бай Ганьо се върна от Европа“ ценности и норми, проблеми и конфликти, характерни за българската култура през периода от Освобождението до Първата световна война и обосновава позиция по тях. Да се обогатят представите и знанията за подбиране и извличане съобразно няколко критерия информация от различни източници, за да изпълни самостоятелно конкретна комуникативна задача, свързана с аргументация на гледна точка към идентичността на Бай Ганьо.

Примерен ход на урока

Провежда се беседа с въвеждащи въпроси, с които се провокира извличане на вече придобити знания за компонентите на сатиричните фейлетони. Работи се за разбиране на светогледни идеи, характерни за българската културата през периода от Освобождението до Първата световна война, в съпоставка с други творби от А. Константинов (например с „Разни хора – разни идеали“) и обяснява разлики помежду им в контекста на културната динамика.

Допълнителната информация в рубриката „Знаете ли, че…“се дискутира дали Бай Ганьо е изображение на българския национален характер, дали е изцяло социален тип, роден в епохата на първоначалното натрупване на капитала, или е социален образ с някои национални черти.

Метод: илюстративно-обяснителен метод, беседа, устно изложение, практически упражнения, репродуктивен метод, работа с различни литературни източници.

Въпроси и задачи:

1. Назовете популярни фрази от приключенията на Бай Ганьо и ги сравнете с вашия личен опит и преживявания.

2. Попълнете пропуснатото в изреченията: Бай Ганьо е новоформиралият се……., който усеща силата на……..и няма желание за….....

3. В образа на Бай Ганьо са вложени само.....черти, недостатъци и пороци.

4. Бай Ганьо е изображение на българския.....характер, дали е изцяло социален тип, или е социален образ с някои.....черти.

Тема № 5. Пейо Яворов – „Две хубави очи“, „В часа на синята мъгла“

Учениците разпознават родови характеристики на лириката, проявени в „Две хубави очи“ и във „В часа на синята мъгла“. Тълкуват „Две хубави очи“ и „В часа на синята мъгла“ съобразно родовите и/или културноисторическите характеристики на творбите. Различават проявления на характерни черти на символизма в „Две хубави очи“ и във „В часа на синята мъгла“ и тълкуват творбите съобразно посочените проявления. Разпознават литературни похвати, тропи и фигури в „Две хубави очи“ и във „В часа на синята мъгла“. Разбират и оценяват в „Две хубави очи“ и във „В часа на синята мъгла“ специфични начини на въздействие. Подбират, извличат и обработват съобразно няколко критерия информация от различни източници, за да изпълнят самостоятелно конкретна творческа задача, свързана с „Две хубави очи“ и/или с „В часа на синята мъгла“. Различават светогледни идеи, характерни за българската култура през периода от Освобождението до Първата световна война, в „Две хубави очи“ и във „В часа на синята мъгла“.

Цели на урока (очаквани резултати):

– да се усвоят знания и умения да назовават поетите от тази епоха, които следват примера на възрожденците и са модел за поведение на духовния водач, свързано с войводството му в Македония;

– да се запознаят с многообразното творчество на Яворов, състоящо се не само от стихотворения, но и от издаване на революционни вестници;

– да обогатят представите си за Яворов като творец, който се интересува от борбите за национално освобождение, от смисъла на човешкото съществуване, от поривите на младостта, от трепетите на любовта.

Примерен ход на урока

Провежда се беседа с въвеждащи въпроси, с които се провокира извличане на вече придобити знания за компонентите на Яворовата поезия и нейното разнообразие. Работи се с богато разнообразие от картини и изображения, посочват се творческите търсения, които намират отклик в поезията му и тя става все по-майсторска и разнообразна.

Характеризира се ролята му на духовен водач и в същото време – хуманист и лирик, чиято поезия се отличава с майсторство и разнообразие. По достъпен за учениците със СОП начин и отчитайки индивидуалните им възможности, се усвояват практически умения за работа над композицията на двете стихотворения – „Две хубави очи“ и „В часа на синята мъгла“, както и размислите на лирическия герой изразяват тревогата, че намирането на отговор е невъзможно, което всъщност е един от основните проблеми в цялата Яворова лирика.

Обръща се внимание на това в какво се състои смисълът на човешкото съществуване, как човек да запази своята душевна чистота и непоквареност въпреки житейските изпитания. И в двете стихотворения детството е свързано с едни и същи представи и ценности – невинност, непорочност, неговата непоквареност вследствие на житейските изпитания.

Затвърдяване на информация за лириката и творчеството на Яворов се осъществява чрез въпроси и задачи след урока.

Метод: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод, беседа, устно изложение, практически упражнения, репродуктивен метод.

Въпроси и задачи:

1. Посочете какви са страховете и съмненията на лирическите герои в стихотворенията „Две хубави очи“ и „В часа на синята мъгла“.

2. Разкажете какви чувства и стремежи пораждат у вас двете стихотворения.

3. Как бихте постъпили (в какво бихте вярвали), ако сте на мястото на лирическите герои?

Междупредметни връзки – български език и литература, география и икономика, музика, история и цивилизации и технологии и предприемачество.

Тема № 6. „Българската литература между двете световни войни (1918 – 1945 г.)“

Учениците различават отличителни за българската култура от периода между двете световни войни светогледни идеи. Съпоставят светогледни идеи, характерни за българската литература от периода от Освобождението до Първата световна война, и българската литература от периода между двете световни войни, обясняват прилики и разлики помежду им в контекста на културната динамика. Съпоставят светогледни идеи, характерни за европейската модерност и българската литература от периода между двете световни войни, и обясняват прилики и разлики помежду им в контекста на културната динамика.

Цели на урока (очаквани резултати):

– да се усвоят знания и умения за характеризиране на периода в българската литература между двете световни войни, като най-богат естетически за литературата през XX век;

– да се назовават имената и творчеството на различните представители на поетите от този период.

Примерен ход на урока

Провежда се беседа с въпроси относно различните творчески направления – символизъм, експресионализъм и диаболизъм, и техните най-ярки представители. Следва се логическата последователност за характеризирането им. Работи се за разбиране атмосферата от края на 30-те и началото на 40-те години. Посочват се разказите: „Хотел Ниагара“ на Константин Константинов; сборниците „Улица без паваж“ и „Дни и вечери“ на Павел Вежинов; „Примамливи блясъци“ и „Делници и празници“ на Емилиан Станев. Сходно звучене по това време има лириката на Валери Петров – „Край синьото море“, и на Богомил Райнов – „Автобиография“, „Любовен календар“.

Ползват се електронни ресурси за онагледяване и мултимедийна презентация из творчеството на авторите на XX век. Усвояват се практически умения за съпоставяне на светогледни идеи, характерни за българската литература от периода от Освобождението до Първата световна война. Допълнителната информация в рубриката „Знаете ли, че…“ разширява познанията за различните произведения и автори.

Метод: беседа, дискусия, упражнение, изображения, мултимедийна презентация, електронни ресурси.

Въпроси и задачи:

1. Разкажете (с помощ) какви са отличителните черти на българската култура в периода между двете световни войни.
2. Какви са били основните творчески търсения на авторите от този период (с помощ)?
3. Назовете имената на писатели (с помощ), чието творчество е белязано от периода между двете световни войни.

Тема № 7. Българската литература след Втората световна война

Учениците различават отличителни за българската култура от периода след Втората световна война светогледни идеи. Съпоставят светогледни идеи, характерни за българската литература от периода между двете световни войни, и българската литература от периода след Втората световна война и обясняват прилики и разлики помежду им в контекста на културната динамика.

Цели на урока (очаквани резултати):

– да се усвоят знания и умения за характеризиране на периода след Втората световна война и как наред с пораженията от войната следват и трайни геополитически последици за Европа, която е разделена на зони на влияние;

– да се назовава и посочва кръгът от теми и проблеми, наложен от управляващите: изображение на положителния герой, представител на работническата класа, който изгражда новото общество; възхвала на вожда – комунистическия лидер в духа на характерния за тази епоха култ към личността;

– да се формират умения за разбиране на жанра, характерен за този период – на производствения роман, чийто сюжет е свързан със строежа на заводи и градове.

Примерен ход на урока

Провежда се беседа с въпроси, като многократно се повтарят характеристиките на творбите от времето на тази епоха. Разширяват се обемът и способностите на възприемане чрез използване на богат илюстративен материал на произведенията на отделните автори. Назовават се някои от поетите, изявили се през ***20-те и 30-те години*** на XX век със стихотворения, носещи чертите на модерния постсимволизъм – Елисавета Багряна със стихосбирката „Пет звезди“, Никола Фурнаджиев, утвърдил се в българската поезия с творбите си с фолклорно-митологични мотиви в поетическата книга **„Пролетен вятър“,** първата стихосбирка на Блага Димитрова със стихове за вожда. Прави се съпоставка с други поети, като Атанас Далчев, които не изменят на индивидуалния си стил, не пишат агитационна поезия, а се дистанцират от литературния живот и не публикуват свои стихове.

Ползват се електронни ресурси за представяне богатството на българската литература през ***50-те години.*** Тя е свързана със създаването на мащабни произведения в жанра на епическия роман. Такива текстове са **„Тютюн“ на Димитър Димов** (1951 г.); **„Железният светилник** (1952 г.), **„Илинден“ (**1953 г.), **„Преспанските камбани“ (**1954 г.) на Димитър Талев. Последният роман от четирилогията е публикуван през 1966 г.

Усвояват се практически умения за работа с различни литературни източници от този период. Затвърдява се усвоената информация чрез въпроси и задачи след урока.

Метод: дискусия, упражнение, схеми, работа със специализирана литература, илюстративно-обяснителен метод, беседа, устно изложение, практически упражнения, репродуктивен метод

Въпроси и задачи:

1. Какви политически възгледи влияят върху творчеството на българските поети и писатели в периода на култа към вожда?

2. Назовете автори, които не изменят на индивидуалния си стил и не пишат агитационни творби.

3. Как повечето автори изобразяват положителния герой и защо сюжетът на тяхното творчество е свързан със строежа на заводи и градове?

Междупредметни връзки – български език и литература, география и икономика, музика, история и цивилизации и технологии и предприемачество.

Тема № 8. Димитър Димов – „Из Тютюн“ (1951 г.) I и XVI глава, първа част

Ученикът познава творческата история на романа „Тютюн“ и я тълкува съобразно светогледни идеи, характерни за българската култура през периода след Втората световна война. Разпознава жанрови характеристики на романа, проявени в „Тютюн“. Тълкува откъси от „Тютюн“ съобразно жанровите и/или културноисторическите характеристики на творбата. Разпознава литературни похвати, тропи и фигури в откъси от „Тютюн“ и обяснява функциите им. Съпоставя с личния си опит интерпретирани в откъси от „Тютюн“ценности и норми, проблеми и конфликти и обосновава позиция по тях. Подбира, извлича и обработва съобразно няколко критерия информация от различни източници, за да изпълни самостоятелно конкретна изследователска задача, свързана с историята на четенето на „Тютюн“. Различава в откъси от „Тютюн“ светогледни идеи, характерни за българската култура през периода след Втората световна война, и обяснява прилики и разлики между тях и светогледни идеи, характерни за българската култура през периода между двете световни войни в контекста на културната динамика.

Цели на урока (очаквани резултати):

– да се усвоят знания и умения за характеризиране творчеството на Димитър Димов като писател и драматург, автор на романи, в които засяга трагедиите на XX век. Как творбите му го представят като майстор на психологическия и социалния роман;

– да се назовават различни негови романи.

Примерен ход на урока

Провежда се беседа с въпроси относно възхода и падението на тютюневия концерн „Никотиана“. Акцентира се на централната фигура в произведението – Ирина, която е богато надарена и изключително сложна личност. Защо тя е образец за красота и доброта и свързва живота си с Борис Морев, обсебен от страстта си към забогатяване? Изтъкват се особеностите на сложния образ на Борис, като в някои ситуации желанието му да се налага над другите, е подчинено на алчност, а в други прилича на чудак или като човек, който играе хазартна игра, която в своето непрекъснато усложняване води до лудост.

Работи се с мотива за болестта – този мотив е характерен и за предишните романи на Димов, особено за **„Осъдени души“.** В „Тютюн“ работниците се разболяват от наслоилия се в дробовете им тютюнев прах. Посочват се причини за болестта на Мария – жената, благодарение на която Борис Морев достига до татко Пиер, стария собственик на фирмата**.** Посочва се как Мария е човекът, който е бил свидетел на цялата тъмна история на концерна. Защо самият Борис Морев се разболява от малария непосредствено преди финала на романа и умира? Как за разгръщане на болестното, като всеобземащо в **„Тютюн“**, са показателни социалните движения като болест на обществото: с говоренето за **„комунистическата зараза**“, като важен контрапункт на болестното състояние на Борис Морев.

Метод: дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод, беседа, устно изложение, практически упражнения, репродуктивен метод

Въпроси и задачи:

1. Какви са мотивите на автора да напише романа „Тютюн“?

2. Как „Никотиана“ променя живота, поведението и съдбите на Борис и Ирина?

3. Защо романът предизвиква огромен за времето си интерес и противоречиви критики?

Междупредметни връзки – български език и литература, география и икономика, музика, история и цивилизации и технологии и предприемачество.

X КЛАС

МАТЕМАТИКА

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО МАТЕМАТИКА X КЛАС

Темите в учебното помагало са разработени в съответствие с изискванията на учебната програма на МОН по математика за десети клас, с очакваните резултати от обучението в различните области на компетентност и с връзката им с отделните ключови компетентности. Десети клас е последният клас на първи гимназиален етап в средната степен на образование и в този клас продължава изграждането на системата от математически знания в средното училище като продължение и разширение на изученото в предходните години.

Специфичните цели на обучението по математика, залегнали в Държавния образователен стандарт за първи гимназиален етап на средната степен на образование са следните.

- Формиране на логическо и пространствено мислене, на наблюдателност и на математическа компетентност.
- Формиране на математическа компетентност за този етап на познавателно, комуникационно и аналитично ниво, като се развива способността и желанието на индивида да използва математически методи на мислене и на представяне – чрез формули, модели, конструкции, графики, диаграми, или най-общо казано „работа с данни“.
- Математическата компетентност за първи гимназиален етап да включва стабилно познаване на факти, основни величини и закономерности, както и набор от познавателни и практически умения, необходими за решаване на задачи и проблеми чрез подбор и прилагане на основни методи и инструменти.
- Математическата компетентност на този етап да предполага и поемане на отговорност за самостоятелно изпълнение на задачи в процеса на обучение, както и проява на отношение и избор на решение и поведение съобразно конкретни проблеми и обстоятелства.

Очакваните резултати от обучението по математика в десети клас в шестте области на компетентност са:

Области на компетентности	**Знания, умения и отношения В резултат на обучението си ученикът**
Числа. Алгебра	• извършва тъждествени преобразувания на ирационални изрази (съдържащи квадратни корени); • намира числена стойност на ирационален израз; • решава ирационални уравнения без параметър, съдържащи един радикал; • извършва тъждествени преобразувания на ирационални изрази (съдържащи квадратни корени); • намира числена стойност на ирационален израз; • решава ирационални уравнения без параметър, съдържащи един радикал; • умее да намира елементите на аритметична и геометрична прогресия;

Фигури и тела	• умее да декомпозира стереометрична задача на няколко планиметрични; • умее да намира елементи на права призма.
Функции. Измерване	• знае тригонометрични функции на ъгъл в интервала [0°; 180°] • умее да намира лице на повърхнина и обем на права призма; • може да конструира числови редици по дадено правило; • знае аритметична и геометрична прогресия и техните свойства;
Елементи от вероятности и статистика	• знае понятията генерална съвкупност и извадка; • умее да намира централните тенденции в данни – мода, медиана, средноаритметично.
Моделиране	• моделира процеси с прогресия.

Учебно съдържание

Теми	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия
1.1. Ирационални изрази *1.2. Ирационални уравнения с един квадратен радикал*	▪ Знае понятието ирационален израз ▪ Може да решава ирационални уравнения с един радикал	Ирационален израз (радикал), ирационално уравнение
2.1. Числови редици. Начини на задаване *2.2. Аритметична прогресия. Формула за общия член* *2.3. Геометрична прогресия. Формула за общия член*	▪ Знае понятията числова редица, аритметична и геометрична прогресия, умее да намира елементите им	Числова редица, член на числова редица, общ член, аритметична прогресия, разлика на аритметична прогресия, геометрична прогресия, частно на геометрична прогресия

3.1. Описателна статистика *3.2. Централни тенденции – мода, медиана и средно аритметично*	▪ Знае понятието генерална съвкупност ▪ Умее да намира мода, медиана и средно аритметично и знае тяхното значение	Данни, извадка, медиана, мода, средноаритметично
4.1. Тригонометричните функции синус, косинус, тангенс и котангенс в интервала [0°;180°] *4.2. Основни тригонометрични тъждества в интервала [0°;180°]* *4.3. Синусова теорема* *4.4. Косинусова теорема*	▪ Знае определенията на основните тригонометрични функции и основните тъждества в интервала [0°;180°] ▪ Знае и умее да прилага синусова и косинусова теорема	Тригонометрична окръжност

В учебното съдържание по математика в X клас продължава системният курс по геометрия от предходните години (VII – IX клас), като се разглеждат следните глобални теми: „Решаване на триъгълник“ и „Елементи на стереометрията“. С изучаването на първата тема завършва най-важната и от практическа гледна точка тема в геометрията – решаването на триъгълник.

Втората тема е посветена на пространствената геометрия и целта е учениците да придобият известни умения за решаване на някои основни пространствени фигури с помощта на изучените метрични теореми, т.е. приложение на знанията за решаване на триъгълник в известните и изучавани още от VI клас тела.

Алгебричният материал включва глобалните теми „Ирационални изрази и уравнения“ и „Прогресии“. В първата тема основният нов момент е разширяването на знанията за видовете уравнения, които можем да решаваме с разглеждането на някои ирационални уравнения. Включени са уравнения с един радикал.

В X клас с темата „Статистика и обработка на данни“ продължава изучаването на елементите на вероятностите и статистиката. След постепенното разширяване на знанията и компетентностите на учениците в тази област в обучението от V до IX клас, в X клас са застъпени две теми. Първата е наречена „Описателна статистика“ и можем да я считаме за увод в статистиката и запознаване с някои от базовите понятия на статистиката. Втората тема е посветена на изучаване на т.нар. централни тенденции.

Учебното помагало следва хронологията на учебната програма, при която еднозначно е определен редът на изучаваните глобални теми. Силен акцент е поставен върху аргументацията, анализа на условието на твърдението или задачата, обосноваването и строгото доказване на теоремите – необходимо условие за развиване на уменията на учениците за анализ, синтез и оценка на получените резултати.

При овладяването на математическата грамотност е необходимо да се акцентира върху развитието на уменията на ученика да разчита и записва информация със символите на математиката и по нейните правила, т.е. да я преведе на математически език; да изпълнява точно и докрай процедури за изчисляване и сравняване; да оценява и проверява получените резултати; да избира и ползва адекватни методи, инструменти, помощни материали и технологии. Учебникът е ориентиран към развиване на математическите компетентности на учениците: математическо мислене и разсъждаване; аргументиране; комуникация чрез математически език; моделиране; решаване на математическа задача; представяне на математически обекти и ситуации.

При въвеждането на математическите понятия са спазени основните правила: разглеждане и наблюдение на достатъчен брой обекти, влизащи в обема на понятието; използване на житейския опит на учениците; запознаване със знание, в резултат на което учениците получават първична представа и разбиране за въвежданото понятие; отделяне на съществените признаци на разглежданото понятие; формулиране на точното определение на разглежданото понятие; въвеждане на символното означение; разкриване на връзките на новото понятие с вече изучените и показване на практическата приложимост на новото понятие.

По този начин се цели реализиране на съществени аспекти на когнитивното функциониране: възприемане, получаване на представа, разбиране, осмисляне, запомняне, обобщение, систематизация и приложение.

Използвана литература:

Книга за учителя по математика – издателство „Анубис“.

X КЛАС

ИНФОРМА-ЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ X КЛАС

Темите в методическото ръководство са разгледани в съответствие с изискванията на учебната програма по информационни технологии за десети клас, очакваните резултати от обучението в различните области на компетентност и връзката им с отделните ключови компетентности. Специфичните цели на обучението по информационни технологии, описани в Държавния образователен стандарт за първи гимназиален етап на средната степен на образование, са насочване на обучението предимно към придобиване на практически умения за ефективно прилагане на подходящи информационни технологии при решаване на ежедневни и актуални задачи за всеки гражданин на съвременното общество. Новото знание за учениците в този етап на обучение са алгоритмите, техните основни характеристики, както и представянето им с компютърни програми. Тази материя е твърде наситена с понятия и специфична база, терминология и дейности, затруднява учениците и трябва да се поднесе подкрепена с много примери от всекидневието им. Тук ролята на учителя е твърде важна и отговорна: така да адаптира учебното съдържание, че учениците да разберат, да усвоят новото знание и най-важното – да не се отегчат и да загубят интерес към предмета.

ИТ са звеното, свързващо изучаваните предмети в училище. Те са основна част от обучението в десети клас и са от особено значение за децата със СОП. Трябва да отчетем психофизичните им особености в тази възраст и бъдещото им вграждане в обществото. Основна задача на този последен етап от обучението по ИТ е формиране и затвърждаване на дигиталните умения, които да им бъдат полезни в бъдещата професионална реализация и социализация; овладяване и развитие на познавателните способности за индивидуално развитие; създаване на навици за самостоятелност и взимане на решения по възникнал проблем. Като траен ресурс, вече се предполага, че имат формирани знания и умения за компютърната система, която събира, обработва, съхранява, разпространява информация; работа с текстов редактор; работа с електронна поща; работа в екип; представяне на информация пред аудитория.

Целите на обучението по информационни технологии в X клас са: усвояване на основни дейности, свързани с развиване на творческите умения и уменията за работа в екип по конкретен проект, който завършва с продукт, създаден със средствата на ИТ; изграждане на умения за спазване на правни и етични норми при работа с информационни технологии и използване в ежедневието.

Учебното съдържание е представено в три основни теми:

I. Обработка на информацията и комуникация

II. Създаване на съдържание

III. Решаване на проблеми и безопасност

ОБЩИ ПРЕПОРЪКИ ПРИ ИЗУЧАВАНЕ НА ТЕМИТЕ

Обучаващият да:

- гарантира сигурността и безопасността на учениците;
- осигурява спокойна атмосфера и емоционален комфорт по време на часа;
- концентрира тяхното внимание и мотивация във всеки учебен час;
- се съобразява с по-малките познавателни възможности на учениците със СОП;
- подбира дейностите, насочвайки ги към улесняване разбирането на учебния материал;
- предвидените задачи да се изпълняват на малки стъпки, с ясни и кратки инструкции;
- отчита значението на игровия елемент при усвояване на понятия и термини;
- използва подходящо онагледяването от съответното приложение на учебния пакет, както и тематични изображения, шаблони, клипове и др.;
- получава обратна връзка от обучаваните за всяка тема от учебното съдържание;
- обвързва учебното съдържание със здравни и екологични познания;
- осигурява възможност на обучаващите да изказват собствено мнение, да защитават позиция.

От обучаваните да се изисква да:

- дават пълни устни отговори, съставени, по възможност, от цели изречения, а не от отделни думи;
- правят самостоятелно индивидуални и групови задания с означения;
- съставят устни и писмени описания;
- демонстрират практически умения за работа с КС;
- свързват изученото с житейския си опит и да правят изводи за възможностите за ползване на опита в ежедневието.

Препоръчителното съдържание на предложения модел на уроците трябва да се адаптира повторно към различните нива на знания, умения и компетенции на обучаемите, към стиловете им на учене, към възможностите им за натрупване на нови умения, към собственото им темпо на работа и всичко това да се случва в условия на емоционален комфорт, за да могат да се включат всички възможни ресурси на сетивата. Да адаптираме, означава така да поднесем учебното съдържание в конкретния урок, че учениците да го разбират, да им бъде интересно, да бъдат смели да проявяват инициативност. Редуцираните учебни ресурси и дейности, подпомагат по-доброто усвояване на новите знания. Всичко това ще повиши мотивацията на учениците за участие в учебния процес, а това, от своя , ще допринесе за усъвършенстването на познанията и уменията им.

!!! Правилата за безопасна работа в компютърния кабинет и интернет, които учениците са задължени да спазват, се поставят на видно място във всеки компютърен кабинет.

Препоръки за работа:

- Осигуряване на равен достъп на всички деца до висококачествени онлайн ресурси.
- Предпазване на децата от увреждане онлайн – включително злоупотреба, експлоатация, трафик, кибертормоз и попадане на неподходящи материали.
- Осигуряване на неприкосновеност на личния живот и самоличността на децата онлайн.
- Преподаване на дигитална грамотност, за да бъдат децата информирани, ангажирани и сигурни онлайн.
- Поставяне на децата в центъра на дигиталната реалност.

ТЕМА I. Обработка на информацията и комуникация

Подтема 1.1. Оценяване на валидността и надеждността на информацията

Цели: развиване на умения за ефективно търсене на информация и за оценка на достоверност и надеждност на информация, получена по електронен път.

Компетентности, като очаквани резултати: знае какво е източник на информация; как да търси актуална информация; спазва правилата за безопасно ползване на ел. поща.

Ключови понятия: спам, нежелана поща, фишинг.

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети.

Дидактични методи: беседа, демонстрация, упражнение, дискусия.

Примерен материал за урока

Урока започваме с дискусия и припомняне на начини за резултатно и ефективно търсене на информация, продължава с демонстрация от страна на учителя. След това поставяме въпроса доколко може да се вярва на тази информация, и привеждаме тематични примери (споделен опит от ежедневието – неверни новини, и др.). Затова една новина трябва да се провери: важна ли е, вярна ли е, полезна ли е, актуална ли е и т.н. Получената по електронен път информация трябва да бъде проверена за достоверност и надеждност, преди да бъде използвана. Такава оценка се прави често при работа с електронната поща, която децата познават и използваха самостоятелно или с подкрепа по време на дистанционното обучение. Знаят, че понякога са получавали нежелани писма или такива от неизвестен подател. Повечето от тях попадат в категорията нежелана поща. Масовото им изпращане до получатели ги превръща в спам (spam). Изброяваме под каква форма може да срещнем спам. Такива съобщения не се отварят, не се праща отговор. Обръща се особено внимание на тази информация, защото децата със СОП са особено доверчиви, нямат голям социален опит в установяването и поддържането на контакти. Пояснява се новото понятие – фишингът е злонамерен подход, използван за придобиване на важни данни: потребителски имена, пароли, номера на кредитни карти и др. Даваме примери.

Въпроси и задачи за ученика:

1. Получили сте писмо от познат подател със заглавие „Милионер без наследници“ с текст „Отвори сега“. Какво ще си помислиш?

а) това е спам съобщение;

б) моят познат се шегува;

в) някой ми е „разбил“ паролата и ми е влязъл в пощата (злонамерен достъп).

2. Според вас кои от изброените действия ще ви накарат да се усъмните в достоверността и надеждността на получено съобщение?

а) банков документ за изпращане по електронна поща на заявление за възстановяване на платени суми;

б) картичка за рожден ден;

в) непознат адрес на изпращача.

Задача с висока самостоятелност: потърсете в интернет и намерете начини за защита от спам съобщения.

Подтема 1.2. Подбор и използване на съвременни технологични средства за дигитално сътрудничество

Цели: формиране на знания за ползване на услуги с облачна технология; запознаване с различни форми на дигитално сътрудничество.

Компетентности, като очаквани резултати: дават примери за облачни технологии, посочват услуги, предоставяни от облачни технологии.

Ключови понятия: Cloud computing, уебинар.

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети.

Дидактични методи: разказ, демонстрация, упражнение, дискусия.

Примерен материал за урока

Въвеждаме с дискусия понятието Cloud computing (облачни технологии), посочваме съвременни технологични средства за комуникация, изброяваме образователни иновации. Това понятие е вече споменавано в предходен клас, може да го припомни, да дадем примери: виртуални библиотеки, виртуални лаборатории, виртуални класни стаи, дигитално обучение, електронно обучение. Следва въвеждане на понятието „уебинар“, като форма на електронна комуникация и обучение. Можем да проведем и физическа игра „уебинар“, в която учениците да изберат тема.

Въпроси и задачи за ученика:

1. Какви видове облачни технологии познавате, какви услуги предоставят?
2. Избройте примери за облаци, които познавате.

Задача с висока самостоятелност:

Избере традиционен празник и създайте текстов документ с текст за традициите, които са свързана с избрания празник. Изпратете документа с вашия учител на електронната поща.

ТЕМА II. Създаване на съдържание

Подтема 2.1. Алгоритми

Цели: формиране на знания за алгоритъм и основните му свойства; формиране на умения за описване на елементарни постъпкови действия.

Компетентности, като очаквани резултати: Формира знания за дефиниране на понятието алгоритъм. Различава основните видове алгоритми. Предлага примери за дейности, които могат да бъдат описани чрез алгоритъм.

Ключови понятия: алгоритъм.

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети.

Дидактични методи: беседа, демонстрация, дискусия, упражнение.

Примерен материал за урока

Урока започваме с беседа за това как всеки ден се налага да извършваме точно определена последователност от действия за решаване на конкретен проблем: отключване на врата, пресичане на улица, изпълняване на готварска рецепта; за учениците – решаване на уравнение, построяване на фигури и др. Такива последователности от действия наричаме алгоритъм. Най-общо можем да кажем, че това е последователност от елементарни действия над дадени входни данни, които след изпълнението си дават резултат и приключват за крайно време. Елементарните действия не изискват допълнително пояснение, наричат се още стъпки. За решаването на дадена задача е нужно предварително да обмислим и съставим алгоритъм. Алгоритъма може да опишем по няколко начина: изброяваме. В зависимост от структурата са линейни, разклонени и циклични (такива, които се повтарят).

Въпроси за ученика:

1. Какво наричаме „алгоритъм“? (дава примери от ежедневието за алгоритми: човек извършва дейности, които се изпълняват по предварително заучени правила и в определена последователност – напр. събирането на числа, избирането на телефонен номер, карането на кола и др. Казваме, че тези дейности са алгоритмизирани).
2. Какви начини за описание на алгоритмите познавате?
3. Какви видове алгоритми познавате според структурата им?

Задача с висока степен на самостоятелност:

Намерете в интернет любопитни факти по темата и други интересни статии. Могат да се прочетат в свободно разпространяваната енциклопедия Уикипедия.

Подтема 2.2. Създаване на дигитално съдържание в различни формати и с използване на множество технологични средства

Цели: формиране на понятия за циркулярни писма, формуляри и дизайн на формуляри.

Компетентности, като очаквани резултати: посочват на схема етапите на създаване на циркулярно писмо; разпознават, посочват дизайн за потребителски формуляр чрез определяне на шрифт, стил и цветови модел; дават примери за циркулярни писма – визитни картички, покани, молби.

Ключови понятия: циркулярно писмо, дизайн.

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети.

Дидактични методи: разказ, демонстрация, дискусия.

Примерен материал за урока

Започваме с дискусия, в която накратко припомняме какво представляват циркулярните документи и формулярите, етапите и стъпките при създаване на циркулярно писмо, кой документ е основен и кой файл е източник на данни. Продължаваме с понятието формуляр. Описваме начините за създаване, дават се примери и се демонстрира основен документ и източник на данни. Понятието дизайн на формуляр се припомня, като се демонстрира след стартиране на основния екран на MS Word с готовите шаблони. Маркираме създаването на циркулярни документи в MS Word, като обясняваме, че обикновено се преминава последователно през следните етапи: избор на тип на циркулярния документ (писмо, пощенски плик, електронно съобщение и др.); избор на основния документ (нов, вече създаден или от шаблон), който съдържа информация, която е една и съща за всички версии на документа; свързване към файл, осигуряващ базата от данни, необходими за изменяемата част на документа и избор на записи от нея; добавяне на специфични полета към основния документ, които носят различна (индивидуална) информация във всеки отделен документ. Тези полета реализират връзка с конкретна колона от файла, с данни за извеждане на избраните записи от него; визуализиране и преглед на получения документ; заключителен етап, при който се разпечатват получените документи или се съхраняват във файл на магнитен носител. Показваме образци на циркулярно писмо и формуляр.

Въпроси и задачи за ученика:

1. Какво представляват циркулярните писма и формуляри? Посочете примери за приложение!
2. В кое меню се намират бутоните и командите за създаване и оформяне на циркулярни писма? (меню MAILINGS)
3. Посочете какви типове данни може да се използват в циркулярните писма? (електронни таблици, създадени с MS Excel, таблици с данни, създадени с програмата MS Word, текстови файлове).

ТЕМА III. Решаване на проблеми и безопасност

Подтема 3.1. Решаване на проблеми, възникнали при използване на дигитални технологии

Цели: формиране на знания и умения за решаване на проблеми, възникнали при работа с операционната система, приложни и антивирусни програми, достъп до мрежови услуги.

Компетентности, като очаквани резултати: дават примери за проблеми от различно естество, възникващи в процеса на работа с дигитални технологии; обясняват необходимостта от наличие на антивирусна програма.

Ключови понятия: проблем, антивирусна програма.

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети.

Дидактични методи: беседа, разказ, демонстрация, упражнение, дискусия.

Примерен материал за урока

В беседата обясняваме кои са основните проблеми при използване на дигитални технологии: хардуерни проблеми, софтуерни проблеми, нежелани съобщения при работа с антивирусни програми, липса на достатъчно свободно дисково пространство на системния дял. Операционната система Windows разполага с Device Manager (диспечер за управление на хардуера). Той показва инсталираните на компютъра устройства. С помощта на Device Manager можем да установяваме хардуерните проблеми. Да повторим: за хардуерните проблеми е нужна намесата на технически специалист. Използване на процесора, паметта и мрежовия трафик, проверка на работата на текущите програми, премахване на зададени задачи могат да се осъществяват с помощта на диспечера на задачите (Task Manager). За проверка за вируси препоръчително е да използваме антивирусни програми: те изолират съмнителни или заразени файлове в специални хранилища (карантинни папки), докато вземете решение какво да правите с тях.

Въпроси и задачи за ученика:

1. С какви проблеми сте се срещали най-често при използване на дигитални технологии? Избройте ги.
2. Как се справяте при възникнала необичайна ситуация при използване на дигитални устройства? Разкажете за това.

Задача за групова работа:

Потърсете в интернет кои безплатни антивирусни програми може да използвате за вашия компютър. Коя бихте си избрали?

Задачи с висока степен на самостоятелност:

1. Налага ви се да разпечатите текстов документ, но срещате проблем с принтера. Натискате командата Print от програмата, но принтерът не работи. Какво ще направите? Опишете стъпките.
2. Отворете Task Manager на вашия компютър.

Упътване: Task Manager се стартира:

а) с клавишната комбинация Ctrl + Shift + Esc или Ctrl+Alt+Del

б) с щракване с десния бутон на мишката върху менюто Start или лентата със задачи и избор на Task Manager.

Подтема 3.2. Решаване на проблеми с практически или теоретичен характер чрез дигитални технологии

Цели: да формират умения за даване на примери и описване на практически или теоретични проблеми, както и решаването им самостоятелно или в екип.

Компетентности, като очаквани резултати: формират умения за описване на проблем, намиране на решение и оформянето му в текстов документ;

Ключови понятия: информация, данни.

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети.

Дидактични методи: разказ, демонстрация, наблюдение, упражнение, дискусия.

Примерен материал за урока

Започваме урока с разказ за съвременното информирано общество, за това колко е важна информацията, която то произвежда, разпространява и използва информация от създаването си до днес. Акцентираме на замяната на термина „информация“ с термина „данни“. Пояснявame, че те описват сведение или знание за обектите, явленията, процесите и че можем да ги получим под зрителна, слухова или друга форма. При общуването си хората си предават информация, обменят я, обработват я; знанието е резултатът от обработената информация. Информацията може да се опише с различни характеристики, изброяваме ги. Вследствие на развитието на съвременните ИТ обработката и извличането на полезни резултати от анализа на информацията е ключов процес. Така въвеждаме знание за общоприетия термин за обозначаване на интелигентен анализ на данни – Data Mining. Използва се без превод и наименованието му идва от идеята за търсене и откриване на полезна и ценна информация. Изброяваме основните начини за събиране на информация. Някои от тях са известни на учениците и можем да ги провокираме да участват в дискусията. Пояснявame, че в интернет има множество софтуерни решения за анализ на данни, като някои от тях са безплатни: пишем ги на дъската. За формиране на знание за извличане на нужна и полезна информация от текстов документ, можем да демонстрираме пример. Понятието дигитална компетентност свързваме със съвкупност от умения, които ни дават възможност да работим ефективно с компютър. Тези умения са включени в Европейската рамка за дигитална компетентност и са разпределени в пет групи, всяка с три нива на владеене: обработка на информацията – търсене на информация в глобалната мрежа интернет; комуникация – използване на различни начини за дигитална комуникация (SMS, email, чат канали, социални мрежи и др.); създаване на съдържание – умения за създаване на файл с цифрово съдържание и различна сложност (текст, таблица, изображение, аудиофайл и др.). Може да предложим задачи за изпълнение от учениците, с които да проверим нивото на формиране на тези умения.

Въпроси и задачи за ученика:

1. Какво означава понятието „информация“? Какви негови характеристики познавате?
2. Избройте дейности, които хората извършват с информацията.

Задача с висока степен на самостоятелност:

Какви съвременни технологии за анализ и обработка на данни познавате? Избройте ги в текстов документ. Помогнете си, като ползвате речника. Съхранете документа в работната папка.

Речник:

DataMelt (https://jwork.org/dmelt/) – платформа за анализ на данни и научна визуализация.

KNIME (https://www.knime.com/) – платформа с отворен код за манипулиране, анализиране и моделиране на данни чрез визуално програмиране;

OpenRefine (http://openrefine.org/) – платформа за обработка на данни като почистване, трансформиране и форматиране, с цел данните да станат по-подходящи за анализ и проучване.

Подтема 3.3. Техническа и организационна сигурност при работа в дигитална среда

Цели: формиране на знания и умения за техническа и организационна сигурност при работа в дигитална среда

Компетентности, като очаквани резултати: формират знания за същността на дигиталната идентичност, като начин да можеш да докажеш кой си в онлайн пространството; познават мерки за защита на личните данни.

Ключови понятия: дигитална идентичност, електронен подпис, биометрична идентификация.

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети.

Дидактични методи: разказ, демонстрация, дискусия.

Примерен материал за урока

Започваме с разказ колко е важна сигурността на информацията в един компютър, нуждата от специфични действия, които трябва да се вземат за защита на данните в него. Това означава защита на информацията от неоторизирани потребители, гаранция за липса на промени в данните от неоторизирани лица (цялостност); осигуряване на достъп до данните и ресурсите на оторизирани лица (достъпност); електронна идентификация, потвърждаваща произхода и целостта на данни в електронна форма. Даваме примери за случаи, свързани с проникване в мрежи на важни организации, за хакерски атаки, за проникването на компютърни вируси в широк мащаб. Непозволеният достъп може да се групира в няколко групи: цитираме ги и ги онагледяваме със схема. Разискваме умението за решаване на проблеми от различен характер при работа в мрежова среда, което е част от съвременната дигитална компетентност на всеки човек. Въвеждаме понятието дигитална идентичност: можеш да докажеш кой си в електронна среда. Важно е и обяснението на мерките за защита на личните данни в реална и във виртуална среда. Разкриваме разликите между дигитална и физическа идентичност.

Въпроси и задачи за ученика:

1. Какво означава сигурност на информацията?
2. Потърсете в интернет възможни организации, които предоставят услугата електронен подпис. Запознайте се с необходимите стъпки за неговото придобиване.
3. Какво представлява електронният подпис?
4. Потърсете в интернет информация къде се използва електронен подпис.
5. Проверете вашите цифрови устройства и установете дали ви предоставят възможност за биометрична идентификация.

Подтема 3.4. Въздействието на използването на дигиталните технологии върху здравето и върху околната среда

Цели: формиране на знания за въздействието на дигиталните технологии върху здравето и околната среда., запознаване с някои основни методи за превенция от влиянието на дигиталните технологии.

Компетентности, като очаквани резултати: формират знания за вредата на технологиите върху човешкото здраве: посочват болести при човека; обясняват вредното влияние на мобилни телефони, компютри, рутери, Wi-Fi мрежи.

Ключови понятия: електромагнитно излъчване, технологичен отпадък.

Междупредметни връзки: с всички учебни предмети.

Дидактични методи: беседа, наблюдение, демонстрация, дискусия.

Примерен материал за урока

Урокът започва с беседа за нуждата от компютри в нашето ежедневие, за положителното му въздействие за улесняване на много човешки дейности. Паралелно с това изтъкваме вредите върху нашето здраве от продължителното му използване: изреждаме потенциални заболявания. Наблягаме на причинителите на вредното въздействие: електромагнитните излъчвания на дигиталните технологии, радиоизлъчванията от безжичния интернет. След това акцентуваме на превенцията при използването на технологиите: здравните норми и правилата за работа с компютър. Насочваме вниманието им към табло в кабинета, на което са записани правилата за продължителност на време за работа с компютър, светлина, оразмеряване, положение и др. Масовото използване на дигиталните технологии в практиката също въздейства върху средата, в която живеем. Изхвърлянето на използваните ненужни дигитални устройства не трябва да става произволно, а да се използват услугите на фирми от рециклиращата индустрия. Чрез разделното събиране и обезопасяване на старите устройства се грижим за опазването на природата и ресурсите, както и за здравето на хората. Спестяват се средства, намаляват се добивът на суровини, използването на вода и енергия за преработването им и т.н. От старото електронно оборудване има и ползи: изреждаме – извличане на метали, рециклиране и др. Най-общо с термина Green IT се обозначава практиката за използване на компютри и дигитални ресурси по ефективен и отговорен към околната среда начин. Изреждаме изискванията за използване на Green IT.

Въпроси и задачи с ниска степен на самостоятелност:

1. Посочете различните начини, по които дигиталните технологии влияят на човешкото здраве.

2. Посочете как можем да се предпазим от вредното влияние на дигиталните технологии.

3. Какво се означава с термина Green IT?

4. Посочете поне три препоръки при работа с ИТ, които трябва да се спазват, за да могат дигиталните технологии да станат „зелени“.

Задача с висока степен на самостоятелност: направете проучване в интернет за влиянието на дигиталните технологии върху човешкото здраве и околната среда. Намерете презентация в интернет и я представете пред съучениците си.

X КЛАС

ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИИ X КЛАС

КРАТКО ПРЕДСТАВЯНЕ

Учебното помагало по история и цивилизации за X клас е в отговор на разнообразните педагогически нужди на децата със СОП, предлагайки алтернативи за реализиране на качествен учебен процес, въпреки някой общи закономерности:

- ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване;
- честа проява на стереотипно поведение;
- трудно изпълнение на инструкциите на учителя;
- трудно постигане на пълна самостоятелност.

Помагалото е разработено на основата на прогресивно нарастващи знания, умения, отношения, насочени към разширяване на образователния, социалния и практическия опит на ученика.

Съдържанието е конструирано на принципа за достъпност, пряко кореспондира със сетивно-познавателния опит на детето и е съобразено изцяло с трудностите в общуването, проблемите в поведението и с недостатъчната или липсващата самостоятелност на ученика, за който се разработва. За тази цел обемът от знания е малък. Знанията се характеризират с интегритет на данни от различни области на човешкото познание. Широко приложение в обучението намира принципът за нагледност. На тази база и на основата на различни практически дейности, като се спазва принципът от „простото към сложното“, се работи за формиране и затвърждаване на първоначални представи за личности и събития от действителността. Създават се предпоставки за формиране на някои основни групи умения и за възпитаване на положително отношение към човешкото общество.

Предвидените теми изискват включването на нагледно-образно мислене, способността да се разбират и изразяват устни послания и да се формират социална и гражданска култура. Върху основата на фрагменти от историята – *„от* първите свидетелства за живот по днешните български земи до началото на *XXI* век“, учениците разширяват и задълбочават познанията си за най-значими политически, стопански, обществени и културни явления в българската история. Така се формира отношение към родното, към историческата традиция, утвърждават се съзнанието за гражданска и национална идентичност, разбирането за активната роля и отговорност на личността като основни ценности на съвременното демократично общество.

Обучението следва хронологичната последователност в развитието на обществото, като осигурява запознаване с представителни исторически личности и събития. Чрез изучаването на учебния предмет учениците се приобщават към правилата на демократично социално поведение и се поставят основни начала на гражданска култура. Развиват се любознателност, наблюдателност, критично мислене и уважение към достойнствата на личността. Реализацията на учебното съдържание стимулира и подпомага интереса на учениците към националното историческо наследство.

Тези компетентности се формират на основата на проведени учебни екскурзии до исторически обекти и паметници на културата, получаване на информация от изображения и гледане на филми с историческо съдържание, практически занятия, ролеви и дидактични игри и други. Ученикът се включва в разнообразни дейности – наблюдава, ориентира се, рисува, оцветява, моделира, използва различни аудиовизуални средства.

ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ В КРАЯ НА КЛАСА

Области на компетентност	Знания, умения, отношения
I. Фундаментите на съвременния свят	• Описва елементи от ежедневния живот на българите през различни епохи. • Разбира ролята на езика, религията и традициите за съхраняването и развитието на българската общност. • Открива общи белези в празниците на различни етноси в България. • Дава примери за значими културни постижения на българския народ. • Подрежда във времето основни исторически събития. • Наблюдава връзката между политически, стопански, идейни и социални промени. • Разпознава известни личности от българската история и ги свързва с основни политически възгледи. • Разбира дейността на различни институции. • Определя мястото на България в значими исторически процеси.
II. Национално и световно историческо и културно наследство	• Разпознава културно-исторически паметници със световно значение. • Обяснява традиции, принадлежащи на различни култури. • Дава примери за взаимни влияния между различните общности. • Оценява значението на националните и европейските приноси в световното културно наследство.

III. Човекът в историята	• Научава идеите за правата и свободите на гражданите в различни общества. • Открива с помощ различия в начините на живот, в религиозните вярвания и в ценностите на отделни общества. • Разпознава деи и действия на личности в историята. • Научава за социални и икономически последици от открития в областта на науката, техниката и технологиите.
IV. Източници на историята	• Разглежда информация от писмени документи, карти, изображения, схеми, диаграми. • Търси с помощ информация от ИКТ по зададени показатели.

III. УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ

ТЕМИ / АКЦЕНТИ	ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ / КОМПЕТЕНТНОСТИ ДЕЙНОСТИ	НОВИ ДУМИ

ТЕМИ/АКЦЕНТИ	ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ/ КОМПЕТЕНТНОСТИ/ ДЕЙНОСТИ	НОВИ ДУМИ
1. ДНЕШНИТЕ БЪЛГАРСКИ ЗЕМИ ПРЕЗ ПРАИСТОРИЧЕСКАТА ЕПОХА		
	Познава археологически обекти с открити следи от човешки живот в днешните български земи (пещерата Козарника, пещерата Бачо Киро, пещерата Магура, Карановската селищна могила). Познава вярванията на праисторическите хора: преклонение пред силите на природата, вяра в живота след смъртта. Разглежда изображения на археологически обекти от този период. Участва в екскурзия (гледа филм) до някой от посочените по-горе обекти от този период.	неолитна революция
2. ДНЕШНИТЕ БЪЛГАРСКИ ЗЕМИ ПРЕЗ АНТИЧНОСТТА		
2.1. Държавност		
2.1.1. Древна Тракия Одриско царство. Българските земи в границите на Римската и ранната Византийска империя (I – VI в.)	Използва пространствени ориентири при описанието на Древна Тракия и границите на Одриското царство. Познава възникването на държавни обединения при тракийските племена. Разглежда материали и разпознава Одриското царство като пример за държавно обединение. Познава днешните български земи в състава на римските провинции на Балканите.	
2.2. Общество и всекидневен живот		
2.2.1. Общество и	Описва по картина бита	мегалитна култура

всекидневен живот на траките.	и всекидневния живот на траките. Разбира ролята на владетеля в тракийското общество.	орфизъм базилика ротонда
2.3. Културно наследство		
2.3.1. Религиозни вярвания и културно наследство на траките.	Описва елементи на тракийските вярвания и обичаи.	
2.3.2. Културното наследство на елинската, римската и ранновизантийската цивилизация в днешните български земи.	Познава паметниците на тракийското културно наследство с национално и световно значение. Идентифицира характерни паметници на елинската, римската и ранновизантийската култура в днешните български земи. Оцветява картина, изобразяваща древните траки.	
3. БЪЛГАРИЯ ДО НАЧАЛОТО НА XI ВЕК		
3.1. Държавност		
3.1.1. Славяните и древните българи във Великото преселение на народите.	Обяснява причини и последици от Великото преселение на народите.	идентичност културни взаимодействия канон в изкуството житие автокефалност богомилство отшелничество схизма
3.1.2. Създаване и укрепване на Българското ханство/ канство.	Познава държавното устройство на ранносредновековната българска държава.	
3.1.3. България през първата половина на IX век.	Проследява най-значимите военни конфликти, в които участват българите, в периода V – XI век.	
3.1.4. Християнизация на българската държава при княз Борис I.	Разглежда по зададени показатели владетелите: Кубрат, Аспарух, Тервел, Крум, Омуртаг, Борис I, Симеон Велики, Петър I, Самуил.	
3.1.5. Могъщество на България при цар Симеон Велики.		
3.1.6. Завладяване на Българското царство от Византия и отпорът срещу него – цар Самуил.		

3.1.7. Българските земи под властта на Византия.	Познава формите и проявите на съпротива срещу византийската власт.	
3.2. Общество и всекидневен живот		
3.2.1. Славяните и древните българи до Покръстването.	Разглежда (разпознава) паметници от епохата с национално и световно културно значение.	
3.2.2. Общество и всекидневие на българите след християнизацията.		
3.3. Култура и културно наследство		
3.3.1. Културното наследство на езическа България.	Разбира значението на делото на св. св. Кирил и Методий и техните ученици. Разбира защо св. св. Кирил и Методий са определени за небесни съпокровители на Европа. Познава книжовни школи, книжовници и техни произведения.	
3.3.2. Делото на св. св. Кирил и Методий и техните ученици.		
3.3.3. „Златният век“ на българската култура.		
3.3.4. Културни взаимодействия между цивилизации.		
3.4. Религия		
3.4.1. Религиозните вярвания и обичаи на славяните и древните българи.	Познава основни елементи от религията на славяните и древните българи. Разбира значението на покръстването и извоюването на автокефална църква. Разбира ролята на Църквата в живота на средновековния човек. Гледа откъс от филма „Хан Аспарух“. Оцветява картини с прабългари, славяни и траки. Търси прилики и разлики във външния вид.	
3.4.2. Извоюване на автокефална Българска църква.		
4. БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВА (XII – XIV В.).		
4.1. Държавност		
4.1.1. Възстановяване на българската държавност при Петър и Асен.	Запознава се с ролята на династията на Асеневци за възстановяването на българското царство. Запознава се с устройството на българската държава в периода XII – XIV в.	уния диаспора ислямизация традиционна култура
4.1.2. Международно признание на България при цар Калоян.		
4.1.3. Могъщество на България при цар Иван		

Асен II.	Познава значими военни конфликти през периода XII – XIV в. Разглежда по зададени показатели владетелите: Калоян, Иван Асен II, Иван Александър, Иван Шишман.	
4.1.4. Българското царство в периода средата на XIII – XIV век.		
4.1.5. Завладяване на България и Балканите от османците.	Проследява етапите на османското завладяване на Балканите.	
4.2. Общество и всекидневен живот		
4.2.1. Възникване и облик на българските средновековни градове.	Разглежда материали свързани с българските средновековни градове (Царевград Търнов, Червен). Разглежда стопанското развитие в българските земи през периода XIII – XIV в. Описва с помощ всекидневието на българите на основата на различни исторически източници.	
4.2.2. Българското общество.		
4.3. Култура и културно наследство		
4.4. Религия		
4.4.1. Църквата и религията в живота на българите.	Запознава се с паметници на националната култура със световно значение: Боянската църква, Лондонското четвероевангелие, Ивановските скални църкви, църквите в Несебър. Гледа филм за Ивановските скални църкви. Оцветява изображение на Търновград.	
5. БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ ПОД ОСМАНСКА ВЛАСТ (XV – XVII ВЕК)		
5.1. Държавност		
5.1.1. Османската политическа система.	Познава дейността на Търновската книжовна школа и влиянието ѝ в православния свят. Разбира значението на дейността на патриарх Евтимий.	
5.1.2. Съпротива срещу османската власт.		

5.2. Общество и всекидневен живот		
5.2.1. Демографски промени в българските земи.	Използва пространствени ориентири за определяне границите на Османската империя и българското пространство в нея. Запознава се с устройството на Османската империя. Открива мястото на българите в системата на османската държава. Научава за формите на антиосманска съпротива. Разбира ролята на външнополитическите фактори за развитието на българските съпротивителни прояви. Разглежда материали, отразяващи съпротивителните действия на българите срещу османската власт.	
5.2.2. Контакти и конфликти на различните социални, етнически и религиозни групи във всекидневието.		
5.3. Култура и културно наследство		
5.3.1. Българските земи на кръстопътя на цивилизации.	Разпознава основните групи в обществото. Проследява на карта преселванията от и към българските земи. Разглежда материали, свързани със стопанския и обществения живот в селото и града. Разбира ролята на семейството, рода и българския език за съхраняването на народността. Научава за процесите на ислямизация и техните резултати. Разглежда материали, свързани с всекидневието, традициите на различните религиозни общности в българските земи.	
5.3.2. Българската култура (XV – XVII век).		
5.4. Религия		
5.4.1. Православието – опора на българите.	Разбира ролята на християнската религия за	

	съхраняване на българската народност. Научава за ролята на манастирите за съхраняване на българския народ през XV – XVII в. Посочва примери на светци и мъченици за християнската вяра Гледа откъси от филма „Време разделно“. Оцветява картини по темата.	
6. БЪЛГАРСКО ВЪЗРАЖДАНЕ (XVIII – XIX В.)		
6.1. Идеи и политики		
6.1.1. Новото време и българите.	Проследява по линия на времето Българското възраждане като преход на българското общество към Новото време. Проследява същността, съдържанието и хронологичните граници на Българското възраждане. Разпознава портретите на Паисий Хилендарски и Софроний Врачански и се запознава с дейността им. Запознава се с влиянието на промените в Османската империя върху Българското възраждане. Запознава се с прехода от килийно към светско образование. Разграничава етапите в движението за извоюване на църковна независимост. Представя формите на съпротива на българите. Разпознава портрета на Георги Стойков Раковски като основоположник на организираното националноосвободително движение. Разпознава образите на Васил Левски, Любен Каравелов и Христо Ботев	национална идея легия Български революционен централен комитет (БРЦК) Вътрешна революционна организация (ВРО) модерна култура
6.1.2. Зараждане на национално самосъзнание у българите – Паисий Хилендарски и Софроний Врачански.		
6.1.3. Новото българско училище.		
6.1.4. Движение за самостоятелна църква и формиране на Българската екзархия.		
6.1.5. Начало на организирано националноосвободително движение.		
6.1.6. Българското националноосвободително движение (1869 – 1875 г.).		
6.1.7. Априлско въстание, 1876 г.		
6.1.8. Руско-турска освободителна война (1877 – 1878 г.).		

	и дейността им за освобождението на българите. Научава за подготовката, избухването и последиците от Априлското въстание (1876 г.) Разглежда материали за военните действия и участието на българите в Руско-турската война (1877 – 1878 г.) .	
6.2. Общество и всекидневен живот		
6.2.1. Стопански промени през XVIII – XIX век.	Разглежда стопанските промени в българските земи през периода. Разпознава новите социални групи в българското възрожденско общество.	
6.2.2. Промени в българското общество през Възраждането.		
6.2.3. Българите в сферата на европейската цивилизация. Демографски процеси.		
6.3. Култура и културно наследство		
6.3.1. Българската култура през Възраждането.	Запознава се с влиянието на европейската цивилизация върху възрожденските българи (облекло, вътрешен интериор на жилищата и др.). Свързва възрожденски дейци с техните произведения: Добри Чинтулов, Христо Ботев, Любен Каравелов, Иван Вазов. Оценява постиженията на българската възрожденска литература, живопис и архитектура. Слуша песни на Добри Чинтулов. Слуша стихове на Христо Ботев и Любен Каравелов. Разглежда изображения на паметници на възрожденската архитектура. Слуша изпълнение на стихотворението	

	„Опълченците на Шипка“. Рисува картина, отразяваща Априлското въстание и Руско-турската война.	
7. БЪЛГАРИЯ ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО КРАЯ НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА		
7.1. Държавност и политики		
7.1.1. Възникване на българския национален въпрос.	Научава за клаузите на Санстефанския договор и решенията на Берлинския конгрес от 1878 г.	автономия регентство легитимност безкняжие
7.1.2. Възстановяване на българската държавност и изграждане на Княжество България.	Научава за устройството на Княжество България според Търновската конституция.	Вътрешна македоно-одринска революционна организация
7.1.3. Политическо устройство на Източна Румелия.	Представя с помощ основни права и задължения на българските граждани според Търновската конституция.	
7.1.4. Съединението на Източна Румелия с Княжество България и неговата защита.	Научава за устройството на Източна Румелия.	
7.1.5. Българската криза. Изборът на княз Фердинанд I.	Разбира последиците от Съединението на Източна Румелия с Княжество България.	
7.1.6. Българите извън пределите на свободната държава.	Разбира значението на обявяването	
7.1.7. Модернизация на България в началото на XX век.	на независимостта през 1908 г. и на Царство България.	
7.1.8. Обявяване на независимостта на Царство България.	Разглежда материали за основни моменти от освободителното движение на българите в Македония и Одринско.	
7.1.9. Войни за национално обединение (1912 – 1918 г.).	Разглежда участието на българите в Балканските войни и Първата световна война и клаузите на Ньойския договор. Научава за ролята в управлението на страната на владетелите: Александър I, Фердинанд I и Борис III.	
7.1.10. България в периода между двете световни войни		
7.1.10.1. Левият политически радикализъм.	Научава за избора и действията на България	Комунистически интернационал

	по време на Втората световна война. Разглежда с помощта на карта промените в границите на България от 1878 г. до 1947 г. Запознава се с личности, допринесли с действията си за спасяване на българските евреи през Втората световна война.	терор атентат
7.1.10.2. Демокрацията, Деветнадесетомайският преврат и безпартийният режим.		безпартиен режим
7.1.11. България в годините на Втората световна война.		
7.2. Общество и идеи		
7.2.1. Развитие на българското стопанство след Освобождението.	Открива елементи на стопанска модернизация на България в края на XIX и началото на XX в.	
7.2.2. Модернизация на българското общество.		
7.3. Култура и наука		
7.3.1. Развитие на образованието след Освобождението.	Разграничава традиционни от нови празници, налагащи се в българското общество. Запознава се с развитието на българското образование, наука и култура.	
7.3.2. Българската култура.		
8. БЪЛГАРИЯ СЛЕД ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА ДО 1989 Г.		
8.1. Държавност и политики		
8.1.1. България в съветската сфера на влияние и промените в политическата система 1944 – 1947 г.	Проследява промените в политическото развитие на България след Втората световна война, включително прехода от „народна демокрация“ към съветизация.	съветизация комунизъм диктатура на пролетариата Народен съд репресивен апарат „трудововъзпитателни общежития“ (лагери)
8.1.2. Утвърждаване на тоталитарния режим в България.	Разбира ролята на СССР за налагане на комунистическия режим в България. Описва чрез изображения от периода характерни белези на култа към личността и към „партийния вожд“. Научава някои характеристики на тоталитарната държава. Научава основни характеристики на едноличната власт	Горяни „Възродителен процес“
8.1.3. България и промените в Източния блок.		
8.1.4. България и Европа – „разведряването“ и „застоят“.		
8.1.5. Крах на тоталитарния режим.		

	на Тодор Живков. Разглежда примери за политически терор, репресии и нарушаване на граждански, политически и човешки права и свободи. Открива форми на политическа съпротива срещу комунистическия режим.	
8.2. Общество и икономически процеси		
8.2.1. Икономически промени в селото и града.	Разглежда примери за миграции от селото към града. Разбира ролята на пропагандата в обществото. Разглежда примери за унифицирането на живота на българите (облекло, жилище, обзавеждане, кола), както и за създаването на система от привилегии.	социалистическа индустриализация насилствено кооперирване изселване
8.2.2. Българското общество (1944 – 1989). Демографски промени и социална политика.		
8.3. Култура, наука и технологии		
8.3.1. Българската култура през втората половина на XX век. Власт и интелигенция.	Посочва приноси на България в европейското и световното културно наследство. Запознава се с промените в индустрията и бита на хората. Слуша стихове на Никола Вапцаров и научава за разстрела му. Гледа откъси от филма „Тютюн“, пресъздаващ действителността.	
8.3.2. Българската наука и новите технологии.		
9. БЪЛГАРИЯ СЛЕД 1989 Г.		
9.1. Държавност и политики		
9.1.1. Развитие на многопартийна политическа система.	Научава за премахването на тоталитарните институции и възвръщането към принципите на плурализъм, демокрация и пазарна икономика. Разглежда устройството	избирателна система гражданско общество свобода на словото евроатлантически избор приватизация
9.1.2. Политически промени и изграждане на институциите		

на демократичната държава.	на Република България съгласно Конституцията. Изброява основни права и задължения на гражданите според Конституцията на Република България. Научава примери за положителното влияние на Европейския съюз върху развитието на България. Разглежда основни насоки в българската външна политика.	
9.1.3. Пътят на България към НАТО и Европейския съюз.		глобализация
9.1.4. България в ЕС.		
9.2. Икономика и общество		
9.2.1. Преход към пазарна икономика.	Разглежда предизвикателствата при прехода на българското стопанство към пазарна икономика.	
9.2.2. Демографски и миграционни процеси.		
9.3. Култура		
9.3.1. Културата в условията на демокрация.	Дава примери за българско културно присъствие по света. Представя чрез примери взаимодействието между българската и съвременната световна култура. Разглежда примери за промени във всекидневието на българите.	
9.3.2. Хуманизъм, толерантност и свобода на движение на хора и идеи.		

ДЕЙНОСТИ ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА КОМПЕТЕНТНОСТИ

- Групова и индивидуална работа.
- Участие в ролеви игри.
- Работа с различни източници на информация.
- Рисуване и моделиране.
- Посещение на библиотека музеи.
- Участие в екскурзии.

СПЕЦИФИЧНИ МЕТОДИ И ФОРМИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ ПОСТИЖЕНИЯТА НА УЧЕНИКА

Оценяването на постиженията на ученика се осъществява с помощта на различни форми на проверка на знанията и уменията: наблюдение (на ученика в различни ситуации; на речевото развитие – умее ли да използва устна реч или други алтернативни средства за комуникация); оценяване способността на ученика да се справя с помощ; оценяване активността на ученика при взаимодействието му с учителя.

РЕГИСТРИРАНЕ НА ПОСТИЖЕНИЯТА

Целите, задачите и приоритетите, включени в помагалото, засягат предимно различни сфери на развитие: моторика, общуване, познавателни процеси и т.н., но и успеваемостта на ученика се интерпретира от гледна точка на същите сфери.

СРЕЩА ЗАТРУДНЕНИЯ

Ученикът проявява дисциплинираност и последователност в работата си.
Ученикът търси подкрепата на учителя.
Ученикът изразява вербално (невербално), че съответното съдържание му е познато.
Ученикът разпознава личности и по възможност произнася имената им.
Ученикът демонстрира постижения, като участва в игри.

СПРАВЯ СЕ

1. Ученикът търси подкрепата на учителя.
2. Ученикът назовава/разпознава познати имена, обекти.
3. Ученикът вярно сортира по зададени критерии нагледни материали.
4. Ученикът използва някои специфични термини и понятия.

ПОСТИГА ИЗИСКВАНИЯТА

Ученикът използва някои специфични термини и понятия.
Ученикът обяснява / дава пример – за явление или процес от природната или обществената среда.
Ученикът изразява мнение по зададен въпрос.

ПРИЛОЖЕНИЯ

По тема 1

„Днешните български земи през праисторическата епоха“

1. Кой според вас е нарисувал тези рисунки?

праисторически хора **ученици**

2. Къде са нарисувани?

в пещера **на хартия**

3. С какво са нарисувани?

с водни боички **с камък**

1. Какво според вас е това?

каменни оръдия на труда **намачкана хартия**

2. За какво са използвани предметите по-горе?

в ежедневието за различни дейности **за играчка**

Тема 2

„Днешните български земи през Античността“

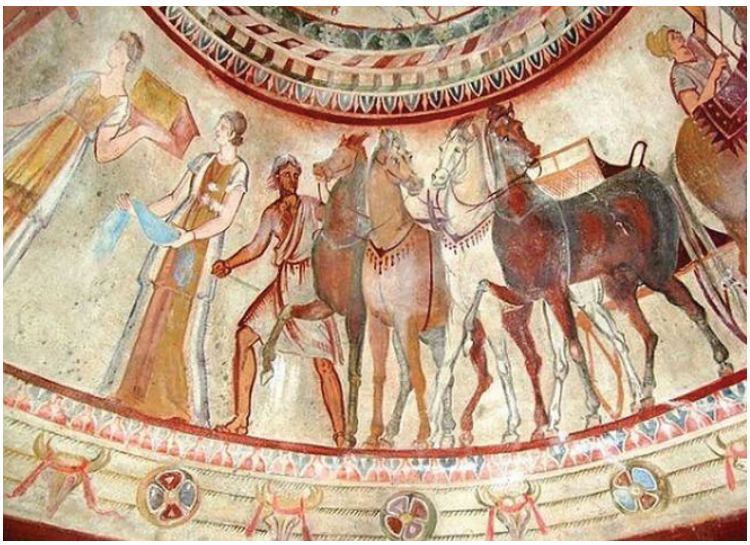

Въпроси:

1. Откъде е показаното по-горе изображение?

2. Какво ни показва картината за живота на траките?

1. Кой известен тракиец е показан на изображението?

2. Разкажете историята му.

Тема 3

„България до началото на XI век“

1. Какво виждате на изображението?

2. Опишете външния вид на хората от изображението.

3. Разкажете историята, която е изобразена на картината.

4. Кои са светците на изображението?

5. Кой момент от българската история е изобразен на картината?

6. Защо времето на управление на цар Симеон се нарича „Златен век“?

7. Защо на картата липсва Българското царство?

Тема 4

„Българската държава (XII – XIV в.)“

1. Разкажете какво виждате на картината. С кое събитие от българската история я свържете?

2. Кои са двамата ездачи с вдигнатите мечове?

3. В кой град се намират останките от този дворец?

4. Разкажете с кого води битка цар Калоян?

5. Това е страница от Четвероевангелието на цар Иван Александър. Какво знаете за управлението му? Защо царските особи са се обличали в червено?

Тема 5

„Българските земи под османска власт (XV − XVII век)“

1. Разкажете по картината за падането на Българското царство под османско иго.

2. Кой според вас е човекът на картината? Защо хората са протегнали ръце към него?

3. Разкажете по изображенията за живота на българите под османско робство.

4. Помислете какви са мъжете, изобразени на картината.

По време на османското робство православните храмове са били място за упование и надежда на българите. Оцветете православния храм.

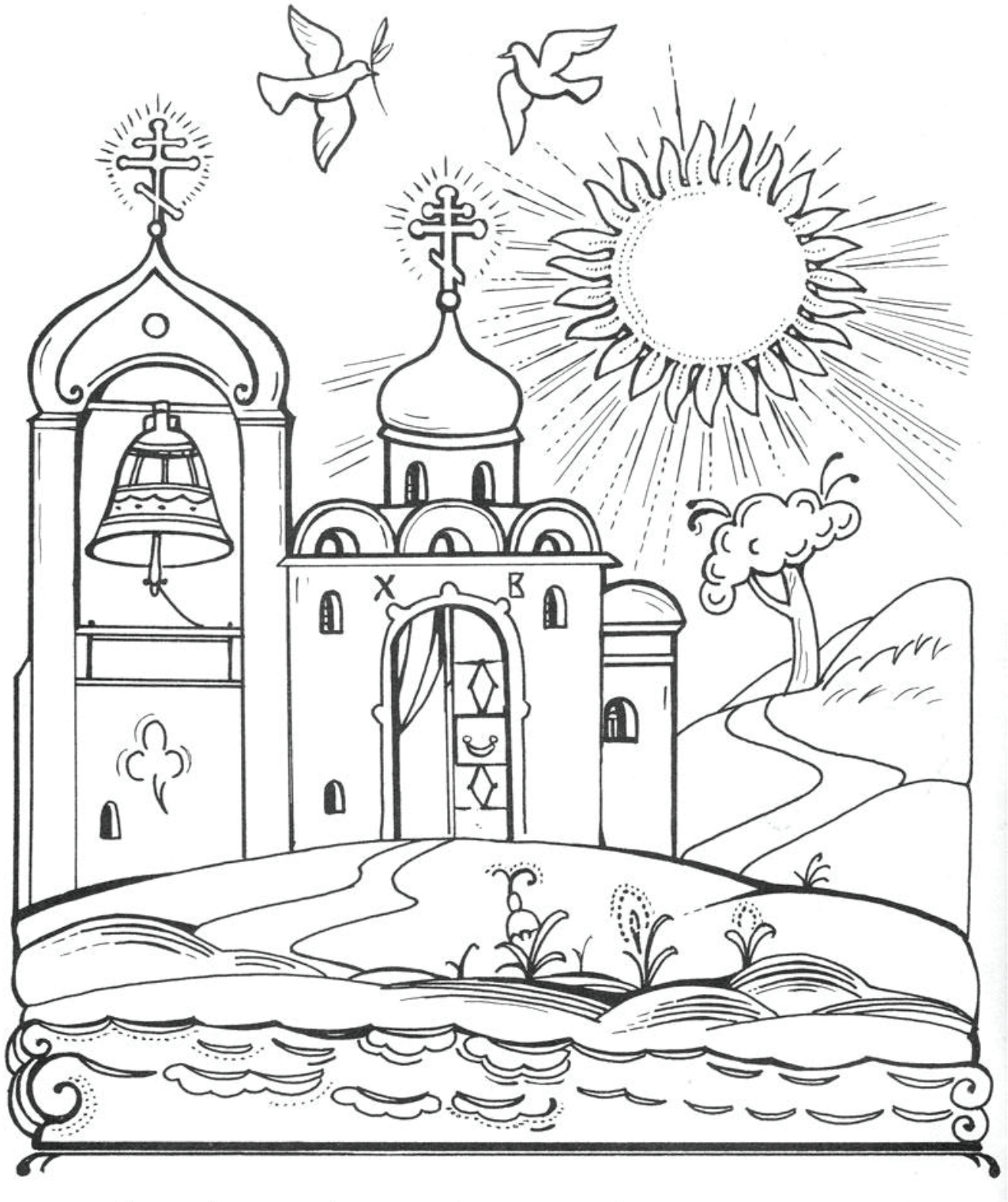

Тема 6

„Българско възраждане (XVIII – XIX в.)“

1. Оцветете картината и разкажете какво виждате на нея.

2. Оцветете с подходящи цветове носиите на тези български деца.

3. Свържете портретите с имената:

Левски

Васил Априлов

Георги Раковски

Христо Ботев

4. Посочете кои личности, свързани с българската история, са нарисувани на портретите.

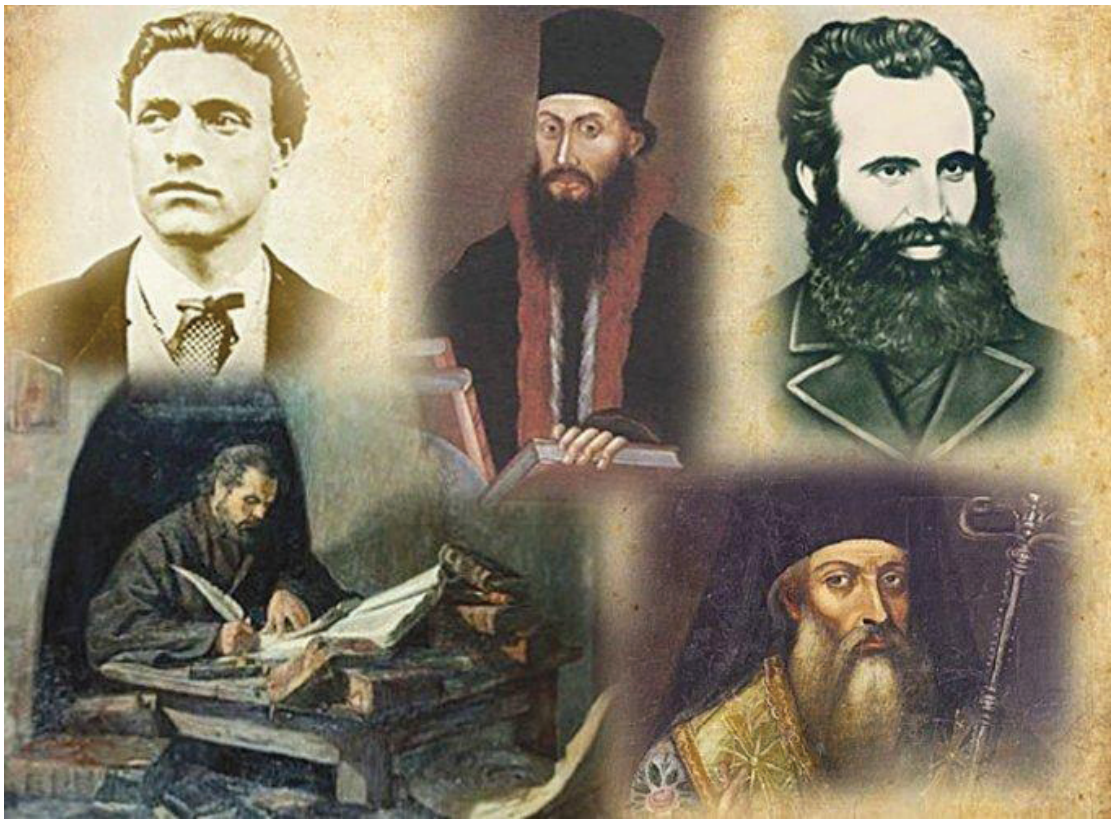

Тема 7

„България от Освобождението до края на Втората световна война“

1. С кое събитие от българската история е свързана картината?

2. Кой период от българската история е показан на картата?

3. Как се казва картината на Николай Павлович? Кой период от българската история олицетворява?

4. На картината „Десант“ е отразен момент от участието на българите в световна война. Коя е тя?

5. Опитайте се да разсъждавате върху картините и да отговорите на въпроса: Какво носи войната на обикновените хора и войниците?

Тема 8

„България след Втората световна война до 1989 г.“

1. Кои са хората на трибуната? Какво знаете за тях?

2. Кой е този паметник и на какво е символ?

Тема 9

„България след 1989 г.“

1. Какво символизират знамената?

2. Какво показват символите на Европейския съюз?

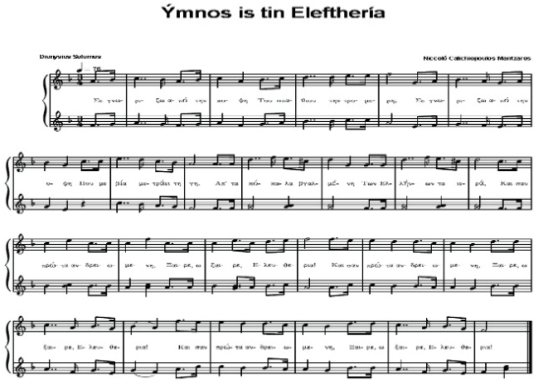

X КЛАС

ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА X КЛАС

Географията като наука изгражда вярна и обективна картина за географията на родния край, на България, на света. Целта на обучението по география е да разшири географската култура, т.е. да формира знания (теории, принципи, закономерности, понятия, методи, фактология), умения (общоинтелектуални и специфични) и начин на мислене, характеризиращ се с пространственост и комплексност (разглеждане на обектите и явленията във взаимна връзка). Представи, понятия, умения и навици въвеждат учениците в начина на мислене, т.е. в алгоритъма на характеризиране на процеси и явления в географията.

От целите произтичат трите групи задачи: образователни, корекционно-развиващи и възпитателни. Към **образователните задачи** при обучението на учениците със СОП се отнася овладяването на географски знания, включващи отделни основни закономерности и зонални изменения (на климат, надморска височина и др.). Почти не се застъпват научни теории и принципи. Най-важен компонент са представите и понятията (знанията), които се дават на учениците. Съдържанието на образователните задачи включва и усвояването на умения (практични действия, които се изпълняват съзнателно въз основа на налични знания) и навици (автоматизирани умения). **Корекционно-развиващите задачи** са специфични при обучението на ученици със СОП. Акцентира се върху два основни момента – корекция и развитие. **Възпитателните задачи** са общи задачи, заложени във всички дисциплини, и са насочени към формиране на система от възгледи за природата и обществото.

Ръководството за дейността на учителя съдържа основни положения – **принципи**, които отразяват обективните закономерности на учебния процес. Това са общите принципи на дидактиката и специфичните принципи в процеса на обучение на учениците със специални образователни потребности.

- Научност
- Нагледност
- Достъпност и трайност (прилагане на знанията в различна ситуация)
- Системност и последователност
- Партньорство между учител, ученик, родител
- Реална връзка на обучението с обществения живот.

Предвиденото учебно съдържание по География и икономика за учениците със СОП надгражда усвоените практически и теоретични знания по география в предходните класове. Целта е да бъдат разширени образователният, социалният и практическият опит на учениците. В учебния материал се интегрират данни от различни области на човешкото познание. Широко приложение в обучението намира принципът за нагледност. Създават се предпоставки за обогатяване на представи за обекти и явления от средата, за формиране на умения за самостоятелни дейности, за възпитаване на положително отношение към околната среда.

Учебното съдържание се диференцира по сложност според индивидуалните познавателни възможности на учениците.

X КЛАС – ГЕОГРАФИЯ НА БЪЛГАРИЯ

Представеното учебно помагало се основава на учебната програма по география и икономика за X клас, одобрена от МОН.

Географската характеристика на страните (държавите) има логическа последователност, която е сходна с тази на регионите – географско положение, природни условия, демографска ситуация, стопанска структура, райони и градове.

Темите са групирани в раздели, като всеки раздел отговаря на една глобална тема от учебната програма. В X клас изучаваните глобални теми по география и икономика са:

1. Географско положение и граници на България
2. Природна среда на България. Природни компоненти
3. Природна среда на България. Природни области
4. Население, селища и държавно устройство на България
5. Стопанство на България
6. Регионална география на България. Райони за планиране.

Илюстративният материал е разнообразен по вид и съдържание. Илюстрациите са в тясна връзка със структурните компоненти на всеки от уроците и са опора за разнообразни дидактически решения, свързани с визуализиране на географски твърдения, за извличане на географско познание. Илюстрациите имат конкретно значение и подпомагат усвояването на учебното съдържание и разбирането на понятията, процесите и явленията по конкретната тема. Създават възможности за практическото им прилагане, насърчаване и улесняване на самостоятелната работа, овладяване на ключови компетентности, като: работа с географска карта, основни умения за четене на климатограми, хидрограми, стълбчести и кръгови диаграми, представяне на географска информация върху контурна карта, изработване на схеми, наблюдение в природата, използване на електронно базирани информационни източници за търсене и събиране на информация, разумно действие в различни житейски ситуации и др. Важно място е отделено на междупредметните връзки с български език и литература, математика, информационни технологии, технологии и предприемачество, биология и здравно образование, химия и опазване на околната среда, физика и астрономия.

Допълнителният текст в рубриката „Знаете ли, че…“ има пояснителен характер и съдържа допълнителна фактологична информация. За по-пълноценна и ефективна работа са представени различни по вид и начин на изпълнение на задачи, които осигуряват възможност за прилагане на различни форми на учебна дейност.

Тема № 1. Географско положение и граници на България

Предвиденото учебно съдържание по темата „Географско положение и граници на България“ за учениците със СОП в X клас надгражда усвоените практически и теоретични знания по география в предходните класове. Основният принцип е принципът за нагледност.

Очакваните резултати, като компетентности от обучението по темата, са: разширяване на знанията за значението на географското положение, на пространствените представи, подобряване на уменията за ориентиране по географска карта. Учениците трябва да могат да се ориентират в основните посоки, да ги показват на географската карта, да определят географското положение на България и мястото ѝ на Балканите, в Европа и света, да познават видовете географско положение.

За усвояване на учебното съдържание по т. 1. Природогеографско положение и граници на България се използва географска карта на света и политическа карта на Европа. Актуализира се изученото за Екватора, главните и междинните географски посоки, континентите на планетата Земя. Припомня се разположението на природните пояси спрямо Екватора и използвайки вече наученото, се определя природогеографското положение на България.

Следвайки логическата последователност при характеристика на географското положение, вниманието на учениците се насочва към икономическото и политическото географско положение на България. Използват се различни географски карти: на важните международни пътища, преминаващи през България (транспортни коридори), на Балканския полуостров и Европа, на промените на границите в исторически план (фиг. 3). Работи се за развитие на пространствени и времеви представи. Препоръчителна е повече нагледност, обвързана с практическа дейност, конкретизирана във въпросите и задачите след учебното съдържание.

За учениците, които общуват (вербално или чрез други комуникативни средства), е необходимо стимулиране на речевото развитие, устното изразяване на усвоените знания. За ученици с ниско езиково равнище и сериозни трудности във вербалното общуване и затруднения при изпълнение на инструкциите на учителя се прилагат индивидуален подход и възлагане на практически задачи. Работи се за формиране на първоначални представи за обекти и явления от средата.

Темата позволява да бъдат прилагани гъвкав подход и адаптиране на учебното съдържание в зависимост от спецификата в развитието на конкретния ученик.

Въпроси и задачи за ученика:

1. Отбележете кои фактори определят природогеографското положение и характеристики на природната среда на България! (маркирайте верния отговор):

а) разположение в умерените географски ширини;

б) социално-икономически обекти;

в) историческа промяна на границите.

2. Покажете на географската карта географското положение и границите на България! Повторете границите ѝ по контура върху картата България!

3. Нанесете върху контурна карта (фиг.4) държавите, с които граничи България!

Природната среда на България е представена при последователно използване на два подхода – по компоненти и по области, теми № 2 и № 3.

Тема № 2. Природна среда на България. Природни компоненти

При изучаването на природните компоненти е необходимо вниманието на учениците да бъде насочено към логиката на географското познание за комплексната картина на обкръжаващия ни свят и взаимозависимостите и връзките между отделните компоненти. Образователният стандарт при обучението по география на България изисква прилагане на специфичния и традиционен за географията алгоритъм за характеризиране. При обучението на учениците със СОП са важни балансирането на информацията и поддържането на познавателната активност чрез използването на различни похвати и методи, за да се усвоят на минимално ниво връзките между отделните явления.

Подтема 1.1. Релеф на България

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят знания за особеностите на релефа в България и умения за намиране на географската карта на обекти с различна надморска височина, като се разпознават условните знаци и се съотнасят правилно към земните форми, да се назовават най-големите равнини, низини и планини в България. Още в началото на урока да се постави акцент върху използването и опазването на природните ресурси. Според индивидуалните възможности на учениците да се прави оценка на стопанското значение на релефа.

Примерен ход на урока

Нагледно се представя чрез кръгова диаграма съотношението на формите на релефа в България според надморската височина. Вниманието се насочва върху начина на изобразяване на релефа върху географската карта чрез условни знаци (фиг.1, 2). Намират се по картата, назовават се по-големите форми (фиг. 3 – 10), ако е възможна вербална (устна) комуникация. Специалният педагог подпомага учениците, като се ръководи от постулата на Л. Виготски за зоната на близкото развитие на ученика и диференцира задачите според индивидуалните му възможности.

Методи: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Задачи:

1. Покажете на картата на България най-големите низини, равнини, планини и долини!

2. Отбележете върху контурната карта наименованията на по-големите низини, равнини, планини и долини! (фиг. 11)

3. Назовете примери за стопанското значение на релефа!

Подтема 1.2. Полезни изкопаеми

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят знания за специфичните особености на полезните изкопаеми в България, видове, териториално разположение и умения за работа с географската карта. Акцентира се върху значението на полезните изкопаеми в България като фактор за стопанско развитие.

Примерен ход на урока

Припомнят се основните групи полезни изкопаеми. Чрез подходящи въпроси се прави оценка на нивото на познания по темата. Видовете полезни изкопаеми и стопанското им значение се представят чрез изображения на условните знаци и снимков материал (фиг.1 – 6).

Методи: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Задачи:

1**.** Определете видовете полезни изкопаеми и ги съотнесете към една от групите, като ги свържете със стрелки!

2. Като използвате приложената карта – фиг. 3, посочете най-големите находища на въглища и медни руди!

3. Попълнете пропуснатото в изреченията:

От горивните изкопаеми (въглища, нефт, земен газ) се получава ……. Рудните изкопаеми са скали, от които след преработка се получават ……... . Към нерудните се отнасят вещества, които се използват в …….. .

Подтема 1.3. Климат

Разглеждат се климатични фактори, климатични елементи и климатични области в България.

Климатични фактори и климатични елементи**.**

Климатични области

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят знания за специфичните особености на климата (фактори и елементи), за взаимозависимостите и връзките между компонентите на природната среда, за значението му като неизчерпаем ресурс за аграрната специализация на отделните райони в страната. Да се назовават и посочват на географската карта климатичните области в България.

Примерен ход на урока

Припомнят се понятията време и климат. Изяснява се разликата с подходящи примери. Чрез беседа се характеризират климатичните фактори и особеностите на проявлението на климатичните елементи с оглед съществото им влияние върху стопанската дейност на хората. Характеризират се сезоните – вече усвоено знание за проявленията на климата. Свързват се усвоените знания с практиката чрез запознаване с уреди за измерване на съответните климатични елементи. Според индивидуалните възможности на учениците се характеризират измененията на елементите на климата, като се използват климатограми. Обяснява се ролята на различното съчетание на климатообразуващите фактори за формирането на пет климатични области на територията на страната. Определя се значението на климата с оглед съществото му влияние върху стопанската дейност на хората. Акцентира се на опазването на чистотата на атмосферния въздух предвид негативното влияние на замърсения въздух върху здравето на човека, както и негативните явления, свързани с промени в климатичните елементи в районите със силно замърсена атмосфера.

Методи: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Задачи за климатични фактори и климатични елементи**:**

1. Попълнете пропуснатата дума в изреченията!

Състоянието на атмосферата на дадено място в определен момент наричаме…….. .

Многогодишният режим на времето на дадено място се нарича……. .

2. Попълнете пропуснатото, като проследите приложената климатограма (диаграма, която нагледно изобразява годишното изменение на валежите) (фиг. 8)!

а) В България падат най-много валежи през месец…… .

б) Най-малко валежи падат през месец…….. .

Задачи за климатични области:

Посочете верния отговор в изречението:

1. Най-обширна в България е умереноконтинеталната климатична област. Тя заема териториите: а) Дунавска равнина; б) височините над 1000 м; в/ Горнотракийска низина.

2. Допълнете изречението**:** Климатът на…….. море влияе благоприятно върху здравето на човека.

3. Свържете изображенията със съответната климатична област!

Подтема 1.4. Води

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят знания за видовете води – повърхностни и подземни, и умения за работа с карта, вкл. контурна, разпознаване на река по карта, определяне значението на водите на сушата и необходимостта от опазването им.

Примерен ход на урока

Още в началото на часа се поставя акцент върху използването и опазването на водите като ценност и основен елемент на устойчивото развитие на околната среда. Този урок изцяло се развива върху общи понятия за водите на Земята, както и върху единични понятия – по континенти и води на България. Припомнят се изучените основни понятия, провежда се дискусия, насочена към рационално използване на водите. Широко се използва снимков материал за онагледяване на видовете води. Работи се с обща и специализирана карта за затвърдяване на знанията и обогатяване на пространствената ориентация.

Методи: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Въпроси и задачи:

1. Като използвате приложената карта на минералните извори в България – фиг. 1, запишете някои от тях по избор:…….....

……...

2. Посочете записаните извори на географската карта!

3. Посочете по-големи водни басейни във вашия роден край!

4. Как трябва да се грижим за опазването на водите?

Подтема 1.5. Почви, растителност и животински свят

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят знания за основните видове почви, растения и животни в България и изменението на природните компоненти по географска ширина и по надморска височина. Да може да се обяснява необходимостта от опазването на почвите, растенията и животинския свят и да се разбира многообразието и неповторимостта на природната среда.

Примерен ход на урока

Провежда се беседа с подходящи въпроси към учениците, с които се провокира самостоятелното им мислене и търсене на отговори за същността на почвите, за тяхното значение, за онези растения и животни, които познават. Онагледява се височинното им разпределение чрез

подходящ илюстративен материал. Може да се използват електронни ресурси, мултимедийна презентация за по-добро осмисляне на информацията. Особено внимание се обръща на опазването на организмовия свят чрез отбелязване на редки и изчезващи растения и животни в Червената книга на България и създаване на национални паркове, резервати и др.

Методи: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Задачи:

Използва се приложен снимков материал с въпроси към него:

1. Назовете и запишете имената на растенията!
2. Назовете и запишете имената на животните!

Тема № 3. Природна среда на България. Природни области

Продължителното взаимодействие между компонентите на природната среда в България е причина в нея да се обособят няколко области: Дунавска равнина, Старопланинската област, която включва Предбалкан и Главната Старопланинска верига, Краищенско-Средногорската област, Тракийско-Странджанската област, Рило-Родопска област и Черно море. Българско черноморско крайбрежие.

При характеризиране на природните области се спазва следната логическа последователност/алгоритъм: географско положение, релеф, полезни изкопаеми, климат, води, почви, растителност, животински свят, стопанска и екологична оценка на природните ресурси.

За по-ефективна работа с учениците със специални образователни потребности учебното съдържание се разчленява, използва се забавен темп на работа и подпомагащи прийоми, прилагат се упражнения за моториката при реализиране на задачи с по-голяма продължителност.

Подтема 3.1. Дунавска равнина

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят знания и умения за характеризиране на природна област по алгоритъм, използвайки картографски и графични изображения. Акцентира се върху природноресурсния потенциал на Дунавска равнина като фактор за стопанското развитие на областта и необходимостта от опазването му.

Примерен ход на урока

Провежда се беседа с въвеждащи въпроси, с които се провокира извличане на вече придобити знания за компонентите на природната среда. Работи се с общогеографска карта, посочват се границите на Дунавската равнина, припомнят се условните знаци и чрез тях се разчитат и характеризират особеностите на релефа, полезните изкопаеми, климата, водите, почвите, растителността и животинския свят в природната област. Назовават се и се посочват на картата защитени територии в областта.

Методи: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Задачи:

1. Допълнете пропуснатите думи в изреченията: В Дунавската равнина се отглеждат …….. (към задачата е приложен снимков материал).

Дунавска равнина се простира между река…….на север и ……..планина на юг. Къдроглавият пеликан гнезди в езерото…… .

Подтема 3.2. Старопланинска област

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят знания и умения за характеризиране на природна област по алгоритъм, използвайки картографски и графични изображения. Назовава се природноресурният потенциал на двете подобласти – Предбалкан и Главна Старопланинска верига. Да се обогатят представите и знанията за природните забележителности и тяхното опазване чрез приложения снимковия материал.

Примерен ход на урока

Провежда се беседа с въвеждащи въпроси, с които се провокира извличане на вече придобити знания за компонентите на природната среда. Работи се с общогеографска карта, посочват се границите на Старопланинската област и обособените две подобласти, припомнят се условните знаци и чрез тях се разчитат и характеризират особеностите на релефа, полезните изкопаеми, климата, водите, почвите, растителността и животинския свят в природната област.

Допълнителната информация в рубриката „Знаете ли, че…“ разширява географската култура.

Методи: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Въпроси и задачи:

1. Намерете на географската карта транспортните проходи Витиня, Искърски и Шипченски!

2. Попълнете пропуснатите думи в изреченията: В Старопланинската област се разграничават две подобласти:…….и……..верига.

3. Най-високият връх на Стара планина е връх……., висок 2376 м.

Подтема 3.3. Краищенско-Средногорска област

Краищенско-Средногорската област включва подобластите Задбалкански котловини, Средногорие и Краище.

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят знания и умения за характеризиране на Краищенско-Средногорската област по алгоритъм, използвайки картографски и графични изображения – географско положение и граници, особености на релефа, полезни изкопаеми, климат, води, почви, растителност и животински свят. Да се назовават и посочват на картата защитени територии в областта.

Примерен ход на урока

Провежда се беседа с въвеждащи въпроси, с които се провокира извличане на вече придобити знания за компонентите на природната среда и изучените природни области. Работи се с общогеографска карта, посочват се границите на Краищенско-Средногорската област и обособените три подобласти. Характеризират се особеностите на релефа, полезните изкопаеми, климата, водите, почвите, растителността и животинския свят в природната област. По достъпен за учениците със СОП начин и отчитайки индивидуалните им възможности, се усвояват практически умения за работа с географска карта, за четене на изображения и схеми. Обръща се внимание на природните забележителности чрез приложения снимковия материал и на отговорностите ни като граждани за тяхното опазване. Затвърдяване на географската информация за областта чрез въпроси и задачи след урока.

Методи: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Въпроси и задачи:

Отбележете верния отговор на въпросите:

1. Коя от Задбалканските котловини е най-голяма?

а) Казанлъшка б) Софийска в) Карловска

2. В коя подобласт се отглежда маслодайна роза?

а) Задбалкански котловини б)Средногорие в) Краище

3. Попълнете пропуснатото в изреченията:

Черни връх е най-високият в планината…… . Тя е обявена за природен резерват. В нея се среща защитеното растение…….лале (планински божур).

Подтема 3.4. Тракийско-Странджанска област

Тракийско-Странджанската област включва подобластите Горнотракийска низина, Среднотунджанско поречие, Сакар и Странджа планина.

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят знания и умения за характеризиране на природната област по алгоритъм, използвайки картографски и графични изображения – географско положение и граници, особености на релефа, полезни изкопаеми, климат, води, почви, растителност и животински свят. Да се назовават и посочват на картата защитени територии в областта.

Примерен ход на урока

Провежда се беседа с въпроси относно географското положение на изучените области и изобразяването на компонентите на природната среда върху географска карта. Следва се логическата последователност за характеризирането им. Работи се с общогеографска карта, посочват се границите на Тракийско-Странджанската област и обособените подобласти. Акцентира се върху природноресурсния потенциал на Тракийско-Странджанската област като фактор за стопанското развитие на областта и необходимостта от опазването му. Назовават се защитените територии в областта. Посочва се местонахождението им на географската карта. Ползват се електронни ресурси за онагледяване и мултимедийна презентация за защитените обекти. Усвояват се практически умения за работа с географска карта. Допълнителната информация в рубриката „Знаете ли, че…“ разширява познанията за природните забележителности на областта.

Методи: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Въпроси и задачи:

1. Допълнете пропуснатото в изреченията:

Цялата Горнотракийска низина е заета от речната мрежа на река……..

Най-голяма защитена територия в областта е Природен парк…….

2. Отбележете на приложената карта (фиг. 7) защитените територии:

а) Поддържан резерват „Долна Топчия“;

б) Резерват „Силкосия“;

в) Природен парк „Странджа“.

Подтема 3.5. Рило-Родопска област

Рило-Родопската област включва 4 подобласти: Осоговско-Беласишка, Рило-Пиринска, Западни Родопи и Източни Родопи.

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят знания и умения за характеризиране на подобластите от Рило-Родопска област по алгоритъм, използвайки картографски и графични изображения – географско положение и граници, особености на релефа, полезни изкопаеми, климат, води, почви, растителност и животински свят. Да се назовават и посочват на картата защитени територии в областта. Да се формират умения за работа с контурна карта.

Примерен ход на урока

Провежда се беседа с въпроси, като многократно се повторят характеристиките на природните компоненти по алгоритъм за упражняване на психичните процеси и създаване на ситуации, изискващи комуникация, за корекция и развитие на речта. Разширява се обемът и способностите на възприемане чрез използване на богат илюстративен материал на

природните обекти. Назовават се природни ресурси, които благоприятстват развитието на стопански дейности, посочват се зависимостите между тях и разпространението им, посочват се на картата защитени територии в областта. Ползват се електронни ресурси за представяне на богатството на областта от защитени обекти. Усвояват се практически умения за работа с географска карта, за четене на изображения и схеми. Затвърдява се географската информация за областта чрез въпроси и задачи след урока.

Методи: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Въпроси и задачи:

1. Оцветете върху приложената контурна карта (фиг. 12) подобластите в Рило-Родопската област: Рила, Пирин, Западни и Източни Родопи.

2. Отбележете най-високите върхове на планините Рила, Пирин и Западни Родопи: Мусала, Вихрен и Голям Перелик.

3. Попълнете пропуснатите думи в изреченията:

Пещерите……....…и……..се намират в планината……. . ……..(приложени са изображения на пещерите). В……планина се намират…… и……. (приложени са изображения на Седемте рилски езера и Рилския манастир).

Подтема 3.6. Черно море. Българско черноморско крайбрежие

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят знания и умения за характеризиране на природната област по алгоритъм, използвайки картографски и графични изображения, за основните характеристики на Черно море и влиянието му върху компонентите на природната среда, върху стопанското развитие на Българското черноморско крайбрежие и главните проблеми, свързани с нарушаването на природното равновесие. Да се назовават и посочват на картата защитени територии в областта.

Примерен ход на урока

Провежда се беседа с въпроси относно характеристиката на природна област. Изтъкват се особеностите на Черно море като воден басейн, неговото разположение и влиянието му върху цялостния облик на Българското черноморско крайбрежие. Работи се с географска карта, като се посочват и останалите държави, които граничат с Черно море. Посочват се територите на Българското черноморско крайбрежие. Акцентира се върху неповторимостта на крайбрежието с плажовите ивици, върху разнообразието от растителен и животински свят и създадените природни паркове и резервати. Посочват се причини за нарушаване на природното равновесие и необходимостта от опазване на естествената природна среда.

Методи: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Задачи: Попълнете вярното!

1.Черно море се намира между континентите……..и…….

а) Европа б) Азия в) Северна Америка

2. Българското черноморско крайбрежие е…….граница на България.

а) източна б) северна в) западна

Тема № 4. Население, селища и държавно устройство на България

Населението е основното свързващо звено в системата природна среда – човек – стопанска дейност. Броят на населението е важен показател за развитието на производството и потреблението на материални и културни блага, за формирането на работната сила.

Подтема 1. Население

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят знания за същността на понятието население и за тенденциите в промяна на броя на населението. Да се усвоят според индивидуалните възможности на учениците знания за процесите естествен и механичен прираст, за понятието „демографски срив“, знания за ролята на населението като фактор за стопанското развитие на България. Да се усвоят умения за работа с картографски и графични изображения.

Примерен ход на урока

Провежда се беседа с въвеждащи въпроси за установяване нивото на общите познания по темата „Население“. Прави се аналогия с вече изучаван материал за население, като се следва вътрешната логическа последователност на темата, която се доразвива конкретно за България. Представят се най-общи данни за броя и гъстотата на населението, изтъкват се причини за неговото движение – естествен и механичен прираст. Учениците се запознават със същността на понятието „демографски срив“. Знанията се затвърдяват чрез подходящи за индивидуалните възможности на учениците въпроси и задачи.

Методи: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Въпроси и задачи:

1. Попълнете пропуснатите думи в изреченията:

Броят на населението на България е …… млн.д уши. Най-пренаселената област в България е град…….. . Трайната тенденция за намаляване на населението наричаме…… .

Подтема 2. Селища

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят знания за същността на понятието „селищна мрежа“ и типове селища според броя на населението. Учениците да усвоят умения за самостоятелно разграничаване на типовете селища според броя на населението, за работа със снимков материал, графични изображения и географска карта. Да се показват родното селище на географската карта. Като допълнителна информация да се запознаят с типове селища и по други признаци – възникване, функции, които изпълняват.

Примерен ход на урока

Провежда се беседа за установяване на предишни познания по темата. Пояснява се понятието „селищна мрежа“. Изтъква се, че формирането на националната селищна мрежа е резултат от продължително историческо развитие. Географското положение, природните компоненти, културните особености на населението, политическите граници (държавни,

областни, общински) са сред факторите, които влияят на този процес. Използва се снимков материал за демонстриране на типовете селища. Темата позволява използването на електронни ресурси, мултимедийна презентация. С подкрепа на специалния педагог се показват по-големите селища върху географската карта и условните знаци, които съответстват на типа селище. С подходящи въпроси и задачи се затвърдяват знанията за селищата в България. На географската карта се посочва родното селище.

Методи: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Въпроси и задачи:

1. Попълнете пропуснатата дума в изречението: Град……е столица на Република България.

2. Оцветете областите с по-големите областни центрове върху приложената контурна карта! (фиг. 4)

Подтема 3. Държавно устройство и управление

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят знания за държавното устройство и управление на България, за държавните символи на републиката. Да се усвоят умения за разграничаване на изпълнителна от законодателна власт; да се изброяват основни държавни институции и посочва разликата между тях; да се усвоят знания за административното деление на България и умения да се работи с административна карта. Да се усвоят умения за работа с илюстративен материал – снимки, изображения. Да се усвоят знания за гражданските права на хората.

Примерен ход на урока

Учениците се запознават с висшите държавни органи и властите за управление на държавата. Изтъква се разликата между тях. Показват се държавните символи – герб, знаме, химн. Може да се заучи химна, да се нарисува българското знаме. Наученото за държавните символи се затвърдява чрез рубриката „Знаете ли, че…“. Посочва се административно-териториалното деление на страната. Запознават се с правата на гражданите в Р България.

Методи: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Задачи:

1. Отбележете верния отговор в изречението:

Държавен глава на Република България е:

а) президент

б) министър-председател

в) депутат

2. Нарисувайте знамето на Република България!

Тема № 5. Стопанство

Обща характеристика на националното стопанство

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят най-общи знания и умения за логическата последователност (алгоритъм) при географска характеристика на стопанската дейност, да се разграничават отраслите на първичен, вторичен и третичен сектор на стопанството. Да се усвоят знания за влиянието на факторите (природни, демографски, социално-икономически, научно-технически, екологичен) за формиране на съвременната структура на националното стопанство. Да се усвоят умения за използване на картографски и графични изображения.

Примерен ход на урока

Провежда се беседа с въпроси, съобразени с индивидуалните възможности на учениците за констатиране нивото на познанията им за видовете стопански дейности. Може да се използват електронни ресурси, презентация, снимков материал за онагледяване на стопанските дейности от трите сектора. Въпросите и задачите с включени изображения затвърдяват новите знания.

Методи: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Въпроси и задачи:

1. На кой сектор от стопанството съответства изображението? (приложени са изображения в учебното помагало)

Отбележете със съответната цифра: 1 – първичен; 2 – вторичен; 3 – третичен.

Подтема 1. Първичен сектор

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят знания и умения за характеризиране на първичния сектор (земеделие, добив на полезни изкопаеми, дърводобив, лов, риболов) в България (същност, значение, фактори за развитие и териториално разположение, структура) по алгоритъм, използвайки картографски и графични изображения. Да се осъзнават и назовават проблеми, свързани със замърсяването на природната среда в резултат на стопанската дейност и формиране на знания и стремеж към нейното опазване.

Примерен ход на урока

Урокът изцяло се развива върху изясняване на логическата последователност (алгоритъм) при характеризиране на стопанските дейности от първичния сектор. Посочва се зависимостта от природните фактори на растениевъдството, животновъдството и добива на полезни изкопаеми. Провежда се беседа за припомняне на природните фактори, за проверка на вече формирани знания по темата, за лични наблюдения при отглеждане на растения и животни. Изброяват се социално-икономическите фактори, които са с второстепенно значение за първичния сектор. Характеризира се растениевъдството като отрасъл, водещ в земеделието, и основните му подотрасли, развити в България. Работи се с географска карта за намиране на площите с обработваема земя, в които е съсредоточено отглеждането на основните култури. Изброяват се животновъдните подотрасли. Посочват се районите на развитие върху географската карта. Използва се богат илюстративен материал с цел формиране на трайни нови знания. Като

допълнителна информация в рубриката „Знаете ли, че…“ са споменати добивът на полезни изкопаеми и дърводобивът като отрасли от първичния сектор.

Методи: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод, наблюдение.

Въпроси и задачи:

1. Свържете изображенията със съответния подотрасъл!

2. Отбележете вярното!

Първостепенно значение за растениевъдството и животновъдството имат факторите:

а) природни условия (релеф, климат, води, почви); б) социално-икономически

Подтема 2. Вторичен сектор

Очаквани резултати: да се усвоят знания и умения за определяне на същността, значението, факторите за развитие и териториално разположение, структурата (енергетика, металургия, машиностроене, химическа промишленост, лека промишленост, хранително-вкусова промишленост) по алгоритъм.

2.1. Енергетика

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят знания и умения за характеризиране на отрасъла по алгоритъм, използвайки картографски и графични изображения. Да се изброяват суровините – възобновяеми и невъзобновяеми, за производството на електроенергия. Да се посочват видовете електроцентрали и тяхното географско разположение.

Примерен ход на урока

Провежда се беседа с въвеждащи въпроси относно същността на отрасъла енергетика и неговото стратегическо значение за развитието на националното стопанство. Посочват се източниците за производство на електроенергия и видовете електроцентрали. За онагледяване се използва кръгова диаграма. Провокира се интересът на учениците с посочване на примери от лични наблюдения за видовете суровини за отопление, за намиращите се енергомощности в родния край. Запознават се с използването на нови източници на енергия – на слънцето, вятъра и др. Използва се снимков материал, работи се с географска карта за намиране териториалното разположение на най-големите електроцентрали. Чрез рубриката „Знаете ли, че…“ се дава информация как произведената енергия достига до потребителите.

Методи: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Задача:

1. Отбележете на контурна карта териториалното разположение на най-големите електроцентрали в България!

2.2. и 2.3. Металургия и машиностроене

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят знания и умения за характеризиране на отраслите металургия (черна и цветна) и машиностроене (транспортно, електронно и електротехническо, земеделско) по алгоритъм, използвайки картографски и графични изображения. Да се посочва на географската карта териториалното разположение на металургичните комбинати и по-големите центрове на машиностроенето.

Примерен ход на урока

В този урок се разглеждат двата отрасъла паралелно, като се очертава зависимостта на машиностроенето от металургията. Провежда се беседа с насочващи въпроси за припомняне на вече изучените полезни изкопаеми – суровина за металургията. Изброяват се рудите на черни и рудите на цветни метали. Посочват се залежите на географската карта. Предвиденият учебен материал надгражда и задълбочава познанията. Спазва се принципът за достъпност и се отчитат различните интелектуални възможности на учениците.

Задават се въпроси за превозните средства, които учениците познават. Определят, по възможност самостоятелно, основните подотрасли на машиностроенето. Използват снимковия материал за обогатяване на представите. Може да се използват и електронни ресурси за онагледяване. Посочват на картата най-големите центрове на машиностроенето. Включена е рубриката „Знаете ли, че…“ с допълнителна информация за отраслите.

Методи: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Задачи:

1. Попълнете пропуснатото в изречението: Над половината от продукцията на цветната металургия се произвежда в……..завод между Златица и Пирдоп.

2**.** Като използвате географска карта и текста от урока за металургия, обозначете с подходящи знаци върху приложената карта металургичните предприятия КЦМ – Пловдив, Медодобивен завод – Златица-Пирдоп, и „Стомана индъстри“ – Перник (фиг. 3).

2.4. Химическа промишленост

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят знания и умения за най-общо характеризиране и разпознаване на суровините, използвани в отрасъла, и за основните отрасли на химическата промишленост (синтетични влакна, торове, пластмаси, киселини, предмети за потребление – козметични, фармацевтични, домакински изделия) по алгоритъм, използвайки картографски и графични изображения. Да се посочват на географската карта по-големите предприятия на химическата промишленост и да се назовава териториалното им разположение.

Примерен ход на урока

Провежда се беседа с въвеждащи въпроси относно същността на отрасъла, обръща се внимание на това, че химическата промишленост е един от най-новите отрасли, изброяват се използваните суровини и продуктите, получавани при преработката им. Работи се със снимковия материал в помагалото (фиг. 1 – 5), като се обръща внимание на приложението на продукцията на отрасъла. Беседва се относно познати продукти в ежедневието, търси се личният опит на учениците в използването им. За онагледяване на производството и продукцията на химическата промишленост се подготвя и представя презентация, ползват се електронни ресурси (всеки ученик работи самостоятелно с таблет или компютър). Акцентира се върху замърсяването на природната среда и влошаването на качеството на живот на хората като резултат от производствените процеси и необходимостта да бъде проявявана екологична отговорност от собствениците на компаниите.

Методи: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Въпроси и задачи:

1. Кои изображения съответстват на химическата промишленост? Свържете ги! (приложени са изображения в помагалото).

2.5. Лека промишленост и 2.6. Други отрасли на промишлеността

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят знания и умения за характеризиране на отраслите на леката, дървообработващата, дървопреработващата промишленост и производството на строителни материали според индивидуалните възможности на учениците. Да се разпознават суровините, използвани в отрасъла. Да се разпознават подотраслите на леката промишленост и другите отрасли по изображения. Да се посочва на географската карта териториалното разположение на по-големите производствени центрове.

Примерен ход на урока

В този урок може да се използват лични наблюдения и знания на учениците за произвежданите стоки в отраслите. Провежда се беседа, като се разглеждат дейностите, включени в леката промишленост, в низходящ ред: от общото понятие „Дейности, даващи потребителски стоки“, по-конкретно в „Дейности, даващи стоки от първа необходимост“ и конкретни артикули – „Прежди, платове, обувки, килими и др.“ Обръща се внимание на историческото развитие на отрасъла и голямото му значение за износа на България. Изброяват се за информация и други отрасли на леката промишленост – килимарство, кожаро-кожухарска, обувна, трикотажна и шивашка промишленост. Обяснява се разликата между дървообработване и дървопреработване. Посочват се производствените центрове на географската карта. Изброяват се видовете строителни материали и се припомнят суровините за производството им. Правят се изводи и обобщение за устойчивото развитие на отраслите.

Методи: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

2.7. Хранително-вкусова промишленост

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят знания и умения за характеризиране на подотраслите на хранително-вкусовата промишленост – значение, фактори за териториално разположение, центрове. Да се разпознават суровините, използвани в отрасъла. Да се разпознават подотраслите по изображения. Да се посочва на географската карта териториалното разположение на по-големите производствени центрове.

Примерен ход на урока

Провежда се беседа, като се разчита на личните наблюдения и опита на учениците относно използваните суровини за отрасъла. Подходящо е използването на богат визуален материал – изображения, снимки, електронни ресурси за изброяване и характеризиране на производствата. Акцентира се, че отрасълът разчита предимно на естествени суровини и това го прави силно зависим от растениевъдството и животновъдството. Обяснява се, че в зависимост от преработваните земеделски суровини се разграничават две основни групи подотрасли – растениевъдно и животновъдно ориентирани. Пояснява се защо добивът на млечни и месни продукти е свързан с животновъдните райони, а преработването им – с потреблението. Посочва се на географската карта териториалното разположение на големите земеделски райони и по-големите преработвателни центрове. В заключение се посочва един от основните проблеми в отрасъла – качеството на крайните продукти и необходимостта да бъдат налагани механизми за гарантирането му.

Методи: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Задачи:

1. Допълнете пропуснатите думи в изреченията! Производството на хляб е свързано с отглеждането на…… . Млякото е суровина за производство на…….. ,…… .

Подтема 3. Третичен сектор (непроизводствена сфера)

Третичният сектор включва разнообразни дейности: търговия, транспорт и съобщения, битови услуги, туризъм, здравеопазване, наука и образование, държавно управление, финанси, изкуство, спорт, отбрана, духовни учреждения и други.

3.1. Търговия и 3.2. Транспорт

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят знания и умения за характеризиране на двата подотрасъла – търговия и транспорт, по алгоритъм. Да се разграничат вътрешна и външна търговия и видовете транспорт. Да се локализират (назовават и посочват) на картата автомагистрали, основни железопътни направления, пристанища, летища. Да се представят основните автомагистрали и железопътни направления върху контурна карта. Според индивидуалните възможности на учениците да се прави оценка на стопанското значение на търговията и транспорта.

Примерен ход на урока

Урокът започва с беседа относно същността на търговията и транспорта, разликата между вътрешна и външна търговия (внос и износ), видовете транспорт и зависимостите между двата отрасъла. Визуализират се видовете транспорт със снимков материал или електронни ресурси, посочват се на географската карта по-големите автомагистрали (вече изучени трансевропейски коридори на територията на България), железопътни направления, пристанища, летища. Изтъква се огромното стопанско значение на транспорта за преодоляване на разстояния, свързване на производители и потребители на стоки, превозване на хора, товари, пощенски пратки и други. Посочва се, че състоянието на транспортната инфраструктура е един от най-важните индикатори за достигнатата степен в социално-икономическото развитие на страната. Новите знания се затвърдяват с представяне на основните автомагистрали и железопътни направления върху контурна карта. Рубриката „Знаете ли, че…“ допълва знанията с интересни факти за железопътния транспорт.

Методи: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

3.3. Туризъм

Цели на урока (очаквани резултати): да се усвоят знания и умения за характеризиране по алгоритъм на туризма като отрасъл, който използва по специфичен начин природните и културно-историческите забележителности. Да се коментира състоянието на туризма в

България. Да се посочват на географска карта и представят върху контурна карта природни и антропогенни туристически обекти. Да се разпознават видовете туризъм по изображения. Да се изтъква социалната значимост на туризма като отрасъл и ролята му за стимулиране на развитието на редица други обслужващи и производствени отрасли.

Примерен ход на урока

Този урок се развива изцяло като беседа, която позволява използването на различни методи за визуализация на факторите за развитието на туризма – природни и антропогенни (паметници на културата) и за интерпретиране на информация за отрасъла от различни източници в дигитална среда: мултимедийна презентация, работа с компютър, снимков материал и изображения. Може да се развие дискусия относно проблемите на туризма в България, свързани с качеството на предоставяните туристически услуги, свръхзастрояването, опазването на природната среда и отрицателните социални явления в големите курортни комплекси и перспективите за развитие. Посочват се на географска карта и се представят върху контурна карта по-известни природни обекти и паметници на културата в България и в родния край. За затвърдяване на знанията за отрасъла туризъм може да се разиграе ролева игра с изготвяне и представяне на примерен туристически маршрут и да се отговори на задачите след урока.

Методи: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Задачи:

1. Допълнете изреченията, като използвате дадените думи!

плаж народни носии ски минерални

През лятото всички обичат……., море и слънце. Природно богатство за България са……..извори. През зимата караме…… ……в планините.

Българските…….са много красиви.

2. Оградете буквата пред верните отговори!

Паметници на културата са:

а) манастири

б) природни забележителности – пещери, ледникови езера, скални образувания

в) нематериално наследство

г) стари български къщи

Тема: Регионална география на България. Райони за планиране

България е разделена на 6 териториални района. Те са: Северозападен район, Северен централен район, Североизточен район, Югоизточен район, Южен централен район и Югозападен район. Всеки от тях има специфични природни, демографски и стопански характеристики, проблеми и възможности за развитие. Географската характеристика на даден район изисква да се следва определена логическа последователност.

Цели на темата (очаквани резултати): да се характеризира по алгоритъм всеки от районите според индивидуалните възможности на учениците и с подкрепа от специалния педагог: оценка на географското положение, природноресурсния и демографския потенциал, на съвременното състояние на стопанството и административните области. Да се назовават и посочват на географската карта районите за планиране, административните области и областните центрове. Да се усвоят умения за разчитане на картографски изображения – схеми, таблици, специализирани карти. Да се определят перспективите за развитие според спецификата на всеки район. Да се създадат предпоставки за обогатяване на представи за обекти и явления от средата, за формиране на умения за самостоятелни дейности, за обогатяване на речниковия фонд и подобряване на възможностите за общуване при учениците.

Методи: беседа, дискусия, упражнение, илюстративно-обяснителен метод.

Примерен ход на уроците за райони за планиране: всеки от уроците за районите за планиране започва с беседа, която има за цел да припомни вече получени знания за природните области, включени в съответния район, посочват се границите на географската карта, характеризират се природните условия и ресурси и влиянието им върху материалната и духовна култура на жителите. Описват се основните стопански дейности, за които има ресурс за развитие и тяхното въздействие върху околната среда. Назовават се възможните последици от икономическото развитие и се прогнозира необходимостта от разумно използване на природните ресурси. Визуализират се спецификите в развитието на стопанството със снимков материал и изображения, презентации и електронни ресурси. Посочват се административните области и областни центрове на географската карта, природните и културните забележителности. Знанията се затвърдяват с оцветяване на контурна карта и назоваване на административните области в съответния район, изпълнение на примерни задачи след уроците, вмъкване на допълнителна информация, провокираща интереса на учениците в рубриката „Знаете ли, че…“.

СЕВЕРОЗАПАДЕН РАЙОН

Задачи:

1. Посочете поне 3 забележителности в Северозападния район, които имат значение за развитие на туризма……

2. Единствената атомна електроцентрала в България е на р. Дунав край град……..……..

СЕВЕРЕН ЦЕНТРАЛЕН РАЙОН

Задачи:

1. Оцветете 5-те области на Северния централен район върху приложената карта, като използвате примерните цветове**!**

Велико Търново
жълто

Русе
зелено

Габрово
синьо

Разград
лилаво

Силистра
оранжево

2. Допълнете изреченията:

Етнографски комплекс „Етъра“ се намира в област……(фиг. 9).

Най-много кайсии в България се отглеждат в област……..(фиг. 1).

СЕВЕРОИЗТОЧЕН РАЙОН

Задачи:

1. Допълнете пропуснатото в изреченията:

Третият по големина град в България е град…… .

В Североизточния район е силно развит морският туризъм. Известни черноморски курорти в района са…….

В град Балчик (област Добрич) се намира известната……градина.

Мадарският конник се намира край град…….. .

ЮГОИЗТОЧЕН РАЙОН

Задача:

1. Заградете цифрата на вярното твърдение:

Град Бургас се намира на Черноморското крайбрежие.

В Югоизточния район се развива морски транспорт.

В град Казанлък се провежда „Фестивал на розата“.

ЮЖЕН ЦЕНТРАЛЕН РАЙОН

Задача:

1. Приложената схема е на административните области в Южен централен район. Срещу всяка цифра запишете на коя област отговаря!

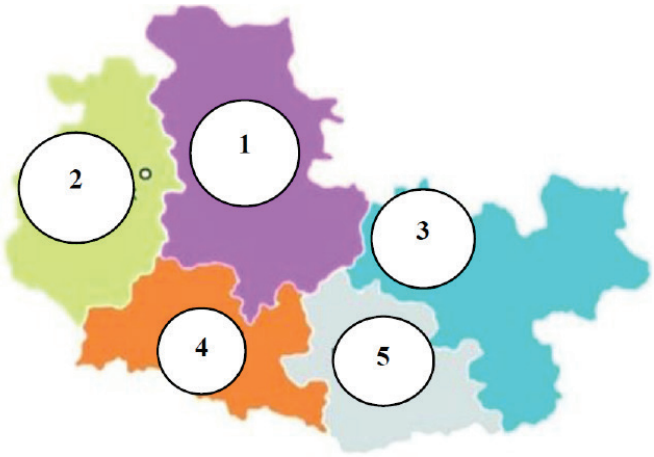

1 .....

2 .....

3 .....

4 .....

5 .....

ЮГОЗАПАДЕН РАЙОН

Въпроси и задачи:

1. Оцветете административните области на Югозападния район!

Фигура 9. Контурна карта на Югозападния район

2. Кои от посочените обекти се отнасят за Югозападния район? Заградете буквата на вярното!

а) София – столицата на България

б) Курортен комплекс „Боровец“

в) Каменен комплекс „Перперикон“

г) Най-високата планина Рила

д) Седемте рилски езера

е) Рилски манастир

ж) Мелнишки пирамиди

з) Античен театър – Пловдив

и) Водопад Срамежливеца

й) Розовата долина – гр. Казанлък

к) Черноморско крайбрежие

ПРИМЕРЕНИ РАБОТЕНИ ЛИСТОВЕ

ПРИМЕРЕН РАБОТЕН ЛИСТ 1

1. Заградете буквата на верния отговор:

Автомобилният транспорт е:
а) сухоземен
б) воден
в) въздушен

Водният транспорт е :
а) речен
б) морски
в) железопътен

2. Запишете кои са изобразените български туристически обекти, като изберете между изброените**:**

Каменни гъби, Крепост Царевец, Паметник на свободата (Шипка)
Белоградчишки скали, Седемте рилски езера, Рилски манастир

……

……

……

……

……

……

ПРИМЕРЕН РАБОТЕН ЛИСТ 2

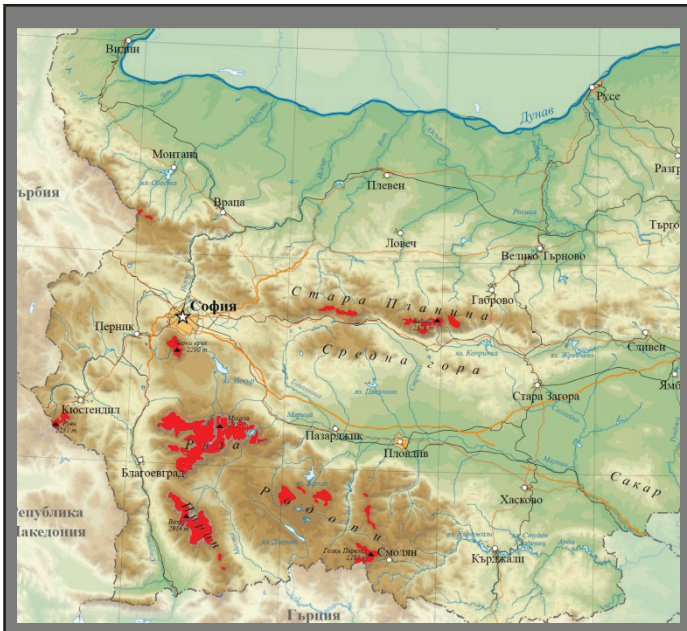

Фигура 1. Планини в България

Задача: Заградете вярното!

Най-високите планини в България са подредени в следната последователност:

А. Рила, Пирин, Стара планина (връх Мусала, Вихрен, Ботев)

Б. Родопи, Рила, Пирин (връх Голям Перелик, Мусала, Вихрен)

В. Рила, Стара планина, Витоша (връх Мусала, Ботев, Черни връх)

Задача: Заградете буквата на вярното твърдение! (верните отговори са повече от един)

А. Градовете Варна, Бургас, Созопол се намират по Черноморското крайбрежие.

Б. Най-голям град в България е Пловдив.

В. Населението на България е 7 млн. души.

Г. Град Кърджали се намира в Южния централен район.

Задача: Изображенията са от столицата на България.

Това е град…….

(попълнете верния отговор)

(София, Пловдив, Варна)

Задача: Заградете буквата на верния отговор на въпроса:

Кои растения са разпространени над 1600 м височина?

А. Дъб

Б. Бук

В. Иглолистни – смърч, бял бор

X КЛАС

БИОЛОГИЯ И ЗДРАВНО ОБРАЗОВАНИЕ

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО БИОЛОГИЯ И ЗДРАВНО ОБРАЗОВАНИЕ X КЛАС

УВОД

Учебният предмет биология и здравно образование в X клас обхваща знания по три основни теми: многоклетъчен организъм, биосфера и еволюционен процес.

Настоящото методическото ръководство по биология и здравно образование за X клас представя редуцирано и адаптирано учебното съдържание, което е съобразено с нивото на знания, умения и отношения и е в синхрон с индивидуалните учебни програми на учениците в центровете за специална образователна подкрепа. Акцентирано е на следните подтеми: **1**. Многоклетъчен организъм (Устройство на клетката. Равнища на организация на многоклетъчния организъм. Равнища на организация при човека); **2.** Наследственост (Що е наследственост. Разлика между наследственост и унаследяване. Какво изучава науката генетика); **3**. Изменчивост (Що е изменчивост. Видове изменчивост. Примери за изменчивост в природата); **4**. Размножаване на животните и човека (Видове размножаване при животните. Размножаване при човека. Грижи за потомството); **5**. Индивидуално развитие при животните и човека (Процеси, протичащи преди индивидуалното развитие. Индивидуално развитие – зародишен и следзародишен етап. Пряко и непряко развитие – метаморфоза); **6**. Биосфера (Що е биосфера. Понятие за атмосфера, литосфера и хидросфера. Структура на биосферата. Какво изучава науката екология); **7.** Популация, екосистема, биоценоза (Що е популация. Разлика между популация и вид. Биоценоза и биотоп. Екосистема); **8**. Хранителна верига. Хранителна мрежа (Що е хранителна верига. Равнища в хранителната верига. Понятие за продуценти, консументи и редуценти. Примери за хранителни вериги и хранителни мрежи); **9**. Среда на живот. Екологични фактори (Видове среда на живот. Екологични фактори – абиотични, биотични и антропогенни фактори на живот); **10**. Биологична еволюция (Произход и развитие на живата материя. Биологична еволюция. Понятие за биологичен прогрес и биологичен регрес. Чарлз Дарвин – роля за развитие на еволюционната идея. Изменчивост и наследственост според Дарвин); **11.** Фактори на еволюцията (Естествен отбор. Полов отбор. Изкуствен отбор. Примери).

Учителят по биология и здравно образование в X клас има възможност да обезпечи високо качество на обучението, като подходи творчески и новаторски към изложеното тук. Методическото ръководство няма претенции за изчерпателност – това са само идеи и възможности. Специалният педагог може да доразвие темите, като включи допълнителни примери, презентации с учебно съдържание или с електронни ресурси. По представените тук теми са приложени примерни работни листове, които са подходящи и за работа в домашна среда.

Методическото ръководство за учители за адаптиране на учебното съдържание по биология и здравно образование за X клас за ученици с умствена изостаналост и множество увреждания, които се обучават в центрове за специална образователна подкрепа (ЦСОП) по индивидуални учебни програми, ще обогати с идеи от практиката педагогическите специалисти, защото то ползва: опита на екип от учители, работещи с деца със СОП; резултатите от обмяната на идеи и добри практики между педагогическите специалисти от центровете за специална образователна подкрепа; продуктите от иновативни дейности, свързани с апробиране на нови подходи, насочени в подкрепа на учениците със СОП; ИКТ и електронни ресурси; следствие е от партньорство с педагогическите факултети на университетите.

Тема № 1	**МНОГОКЛЕТЪЧЕН ОРГАНИЗЪМ**
Планиране	Тема № 1 „Многоклетъчен организъм“ е подходяща да се организира в рамките на 2 учебни часа по биология и здравно образование в X клас на ЦСОП. Тема № 1 включва следните акценти: 1. Устройство на клетка на многоклетъчен растителен и животински организъм. 2. Понятие за многоклетъчен организъм. 3. Равнища на организация при многоклетъчните растения. 4. Равнища на организация при човека.
Компетентности като очаквани резултати	1. Назовава, посочва и означава (върху схема, рисунка) елементите от устройството на растителната и животинската клетка, като затвърждава наученото по биология и здравно образование. 2. Назовава, посочва и означава равнищата на организация на многоклетъчния растителен организъм и на човека. 3. Дефинира равнища на организация на човешкия, растителния и многоклетъчния организъм. 4. Дава примери за клетки, тъкани, органи, системи от органи при човека.
Основни понятия, нови думи	Клетка; ядро; цитоплазма; клетъчна мембрана; клетъчна стена; митохондрии; вакуоли; рибозоми; лизозоми; хлоропласт; тъкани; органи; системи от органи; многоклетъчен организъм.
Междупредметни връзки	Български език и литература, изобразително изкуство, биология и здравно образование, информационни технологии.
Подходи, методи и форми на работа	Беседа, наблюдение (с микроскоп), задачи на работен лист, извличане на информация от схеми и изображения, работа с електронни ресурси.
Ресурси	Презентация, схеми, илюстративен материал, е-урок, работни листове.

Знания, умения и отношения	Използва правилно термините за означаване на равнища на организация на многоклетъчния организъм, структури и процеси при многоклетъчния организъм. Проследява върху изображение структури в многоклетъчния организъм. Представя (чрез текст и схема) структури в многоклетъчния организъм. Сравнява по зададен признак и групира структури при растения, животни и човек.
Идеи за работа	Работен лист №1 (в Приложението).

Тема № 2	**НАСЛЕДСТВЕНОСТ**
Планиране	Тема № 2 „Наследственост“ е подходяща да се организира в рамките на 2 учебни часа по биология и здравно образование в X клас на ЦСОП. Тема № 2 включва следните акценти: 1. Що е наследственост. 2. Значение на наследствеността за еволюцията на видовете. 3. Същност на понятието унаследяване. 4. Разлика между наследственост и унаследяване. 5. Примери за унаследяване на признаци при човека. 6. Какво изучава науката генетика. 7. Понятие за ген и алел – примери.
Компетентности като очаквани резултати	1. Дефинира наследственост, ген, алел, генетика, унаследяване. 2. Дава примери за унаследяване на признаци при човека и многоклетъчните растения и животни. 3. Описва, проследява (по схема) унаследяването на даден признак. 4. Беседва по тема за значението на наследствеността за живата материя. 5. Представя (чрез символи, схеми) родословно дърво и механизъм на детерминиране на пола при човека.

Основни понятия, нови думи	Наследственост; унаследяване; генетика; ген; алел; хромозома; ДНК; клетка; ядро.
Междупредметни връзки	Български език и литература, изобразително изкуство, биология и здравно образование, информационни технологии.
Подходи, методи и форми на работа	Беседа, наблюдение, работа с работни листове, извличане на информация от схеми, изображения, работа с електронни ресурси, работа в екип.
Ресурси	Презентация, схеми, илюстративен материал, е-урок, работни листове.
Знания, умения и отношения	Използва правилно термините наследственост, унаследяване, генетика, ген, алел, хромозома, ДНК, клетка, ядро. Проследява върху изображение структури и процеси в многоклетъчния организъм. Представя (чрез текст, схема) структури и процеси в многоклетъчния организъм. Сравнява и групира структури и процеси при растения, животни и човек. Участва в беседа за значението на наследствеността за живата материя. Проучва и анализира информация от електронни източници по темата.
Идеи за работа Въпроси и задачи:	1. Като ползвате електронни ресурси, посочете примери за унаследяване на признаци и качества при човека. 2. Защо ядрото на клетките има важна роля при наследствеността?

Тема № 3	**ИЗМЕНЧИВОСТ**
Планиране	Тема № 3 „Изменчивост“ е подходяща да се организира в рамките на 2 учебни часа по биология и здравно образование в X клас на ЦСОП. Тема № 3 включва следните акценти: 1. Що е изменчивост. 2. Примери за изменчивост при многоклетъчните животни и растенията. 3. Видове изменчивост. 4. Разлика между наследствена изменчивост и ненаследствена изменчивост. 5. Примери за изменчивост. 6. Понятие за генотип и фенотип.
Компетентности като очаквани резултати	1. Дефинира изменчивост, наследствена изменчивост, ненаследствена изменчивост, генотип, фенотип. 2. Дава примери за изменчивост при растенията и животните. 3. Диференцира наследствена и ненаследствена изменчивост. 4. Назовава, разпознава (в текст или изображение) и илюстрира с примери видове изменчивост. 5. Беседва на тема за значението на наследствеността и изменчивостта за живата материя. 6. Дава примери за влиянието на фактори, свързани с изменчивостта при растенията и животните.
Основни понятия, нови думи	Изменчивост; наследствена изменчивост; ненаследствена изменчивост; генотип; фенотип.
Междупредметни връзки	Български език и литература, изобразително изкуство, информационни технологии.
Подходи, методи и форми на работа	Беседа, работа с работните листове, извличане на информация от схеми и изображения, работа с електронни ресурси, работа в екип.
Ресурси	Презентация, схеми, илюстративен материал, е-урок, работни листове.

Знания, умения и отношения	Използва правилно термините изменчивост, клетка, ядро, ген, алел, наследствена изменчивост, ненаследствена изменчивост, генотип, фенотип – при означаване на структури и процеси при многоклетъчните растителни и животински организми. Проследява върху изображение (схема, изображение) структури и процеси в многоклетъчния организъм. Сравнява по признак и групира структури при растения, животни и човек. Участва в беседа по тема за значението на наследствеността и изменчивостта за живата материя. Проучва информация от електронни ресурси по темата.
Идеи за работа	Работен лист № 2 (в Приложението).

Тема № 4	**РАЗМНОЖАВАНЕ НА ЖИВОТНИТЕ И ЧОВЕКА**
Планиране	Тема № 4 „Размножаване на животните и човека“ е подходяща да се организира в рамките на 2 учебни часа по биология и здравно образование в X клас на ЦСОП. Тема № 4 включва следните акценти: 1. Що е размножаване на организмите. 2. Приспособления на мъжките индивиди за привличане на женската. 3. Видове размножаване (безполово и полово). 4.Р азмножаване при човека. 5. Грижи за потомството.
Компетентности като очаквани резултати	1. Описва безполово размножаване, полово размножаване, размножаване чрез делене, пъпкуване, фрагментация. 2. Назовава, посочва и означава (на схема, изображение) видовете размножаване при животните. 3. Илюстрира с примери видовете размножаване при животните. 4. Изброява различни приспособления на мъжките индивиди за привличане на женската. 5. Разчита информация от схеми и изображения.

Основни понятия, нови думи	Безполово размножаване; полово размножаване; размножаване чрез делене, пъпкуване, фрагментация; птици; бозайници; яйцеклетка, зигота, сперматозоид; зародиш.
Междупредметни връзки	Български език и литература, изобразително изкуство, човекът и природата, информационни технологии.
Подходи, методи и форми на работа	Беседа, наблюдение, работа с работните листове, извличане на информация от електронни ресурси, работа в екип.
Ресурси	Презентация, схеми, илюстративен материал, е-урок, работни листове.
Знания, умения и отношения	Използва правилно термините за означаване на структури и процеси при многоклетъчния организъм. Проследява върху изображение структури и процеси в многоклетъчния организъм. Представя (чрез текст, схема) структури и процеси в многоклетъчния организъм. Сравнява и групира структури и процеси при растения, животни и човек. Информира се за връзки и зависимости между структури и процеси в многоклетъчния организъм. Проучва информация от електронни източници по темата.
Идеи за работа	Работен лист № 3 (в Приложението)

Тема № 5	**ИНДИВИДУАЛНО РАЗВИТИЕ НА ЖИВОТНИТЕ И ЧОВЕКА**
Планиране	Тема № 5 „Индивидуално развитие на животните и човека“ е подходяща да се организира в рамките на 2 учебни часа по биология и здравно образование в X клас на ЦСОП. Тема № 5 включва следните акценти: 1. Процеси, протичащи преди индивидуалното развитие (гаметогенеза, оплождане). 2. Индивидуално развитие на организмите. 3. Зародишен и следзародишен етап. 4. Пряко и непряко развитие (метаморфоза) – същност, примери.

Компетентности като очаквани резултати	1. Дефинира индивидуално развитие. Назовава основните етапи на индивидуалното развитие. 2. Назовава и разпознава (върху изображение) етапи от зародишното развитие на животните и човека. 3. Назовава, разпознава и посочва (върху изображение или модел) пряко и непряко развитие. 4. Сравнява по съществени признаци зародишно и следзародишно развитие. 5. Посочва значението на процесите гаметогенеза, оплождане, клетъчна диференциация за формиране на многоклетъчния организъм.
Основни понятия, нови думи	Индивидуално развитие; гаметогенеза; яйцеклетка; сперматозоид; яйчници; семенници; оплождане; зигота; зародишен и следзародишен етап; пряко и непряко (метаморфоза) развитие.
Междупредметни връзки	Български език и литература, изобразително изкуство, човекът и природата, информационни технологии.
Подходи, методи и форми на работа	Беседа, наблюдение, самостоятелна работа, работа с работни листове, извличане на информация от схеми и изображения, работа с електронни ресурси.
Ресурси	Презентация, схеми, илюстративен материал, е-урок, работни листове.
Знания, умения и отношения	Прилага правилно термините (индивидуално развитие; гаметогенеза; яйцеклетка; сперматозоид; яйчници; семенници; оплождане; зигота; зародишен и следзародишен етап; пряко и непряко развитие). Проследява върху изображение процеси в многоклетъчния организъм. Описва (чрез текст, схема) структури и процеси в многоклетъчния организъм. Проследява в еволюционен аспект структури и процеси при растения, животни и човек.
Идеи за работа	Работен лист № 4 (в Приложението); Работен лист № 5 (в Приложението).

Тема № 6	**БИОСФЕРА**
Планиране	Тема № 6 „Биосфера“ е подходяща да се организира в рамките на 2 учебни часа по биология и здравно образование в X клас на ЦСОП. Тема № 6 включва следните акценти: 1. Що е биосфера. 2. Понятие за атмосфера, хидросфера и литосфера. 3. Структура на биосферата (популация, биоценоза, екосистема). 4. Какво изучава науката екология.
Компетентности като очаквани резултати	1. Изброява в йерархична последователност надорганизмови равнища на живата материя. 2. Дефинира и илюстрира с примери биоценоза, биосфера. 3. Разпознава (върху изображение) структура и състав на биоценоза, биосфера. 4. Проучва електронни източници на информация за промени в състоянието на биосферата в резултат на действието на антропогенния фактор.
Основни понятия, нови думи	Биосфера; атмосфера; хидросфера; литосфера; биосфера; популация; биоценоза; екосистема; екология.
Междупредметни връзки	Български език и литература, изобразително изкуство, човекът и природата, информационни технологии.
Подходи, методи и форми на работа	Наблюдение, самостоятелна работа, извличане на информация от схеми, изображения, работа с електронни ресурси.
Ресурси	Презентация, схеми, илюстративен материал, е-урок, работни листове.

Знания, умения и отношения	Използва правилно термините биосфера, атмосфера, хидросфера, литосфера, биосфера, популация, биоценоза, екосистема, екология. Разпознава по съществени признаци и илюстрира с примери биосфера, атмосфера, литосфера, хидросфера. Описва и представя (чрез схема, модел) структури и процеси в биосферата. Оценява ролята на човека за опазване на биоразнообразието и природната среда.
Идеи за работа Въпроси и задачи:	1. Като ползвате електронни ресурси, изяснете що е биосфера. Кои групи организми са част от биосферата на Земята? 2. Какво изучава науката екология?

Тема № 7	**ПОПУЛАЦИЯ, БИОЦЕНОЗА, ЕКОСИСТЕМА**
Планиране	Тема № 7 „Популация, биоценоза, екосистема“ е подходяща да се организира в рамките на 2 учебни часа по биология и здравно образование в X клас на ЦСОП. Тема № 7 включва следните акценти: 1. Що е популация. 2. Разлика между вид и популация – примери. 3. Същност и примери за биоценоза и биотоп. 4. Понятие за екосистема, примери.
Компетентности като очаквани резултати	1. Назовава, посочва и означава надорганизмови равнищата на организация на живата материя. 2. Разяснява и дава примери за популация, биоценоза, екосистема, биосфера. 3. Разпознава (върху изображение) структура и състав на популация, биоценоза, екосистема, биосфера; кръговрат на веществата и поток на енергията. 4. Посочва примери за адаптация на организмите към средата. 5. Посочва влиянието на човешката дейност върху дадена популация, биоценоза, екосистема. 6. Проучва електронни източници на информация по темата.

Основни понятия, нови думи	Вид; популация; биоценоза; биотоп; екосистема.
Междупредметни връзки	Български език и литература, изобразително изкуство, човекът и природата, информационни технологии.
Подходи, методи и форми на работа	Беседа, наблюдение, работа с работен лист, извличане на информация от схеми, изображения, работа с електронни ресурси, работа в екип
Ресурси	Презентация, схеми, илюстративен материал, е-урок, работни листове.
Знания, умения и отношения	Прилага правилно термините вид, популация, биоценоза, биотоп, екосистема. Посочва примери за популация, биоценоза, екосистема, биосфера. Посочва (чрез схема, изображение) структури и процеси в биосферата. Участва в беседа за ролята на човека при опазване на природата. Проучва електронни ресурси по темата.
Идеи за работа	Работен лист № 6 (в Приложението)

Тема № 8	**ХРАНИТЕЛНА ВЕРИГА. ХРАНИТЕЛНА МРЕЖА**
Планиране	Тема № 8 „Хранителна верига. Хранителна мрежа“ е подходяща да се организира в рамките на 2 учебни часа по биология и здравно образование в X клас на ЦСОП. Тема № 8 включва следните акценти: 1. Що е хранителна верига (същност, примери). 2. Равнища в хранителната верига. 3. Понятие за продуценти, консументи, редуценти. 4. Хранителна мрежа – същност, примери.

Компетентности като очаквани резултати	1. Назовава, посочва и означава хранителни вериги в биоценозата. 2. Описва същността на хранителната верига. Дава примери за хранителна верига. 3. Изброява равнищата в хранителната верига (продуценти, консументи, редуценти) и ги описва. 4. Изяснява същността на хранителната мрежа и посочва примери. 5. Разпознава (върху изображение) и представя (чрез текст, схема) структура и състав на хранителна верига и хранителна мрежа. 6. Проучва различни електронни източници на информация по темата.
Основни понятия, нови думи	Хранителна верига; равнища в хранителната верига; продуценти; консументи; редуценти; хранителна мрежа.
Междупредметни връзки	Български език и литература, изобразително изкуство, човекът и природата, информационни технологии.
Подходи, методи и форми на работа	Наблюдение, работа с работните листове, извличане на информация от схеми, изображения, работа с електронни ресурси.
Ресурси	Презентация, схеми, илюстративен материал, е-урок, работни листове.
Знания, умения и отношения	Използва правилно термините хранителна верига, равнища в хранителната верига, продуценти, консументи, редуценти, хранителна мрежа. Разпознава и посочва примери за популация, биоценоза, екосистема, биосфера. Посочва (на схема, изображение) структури и процеси в биосферата. Оценява ролята на човека за опазване на биоразнообразието и природата. Проучва информация от електронни ресурси по темата.
Идеи за работа	Работен лист № 7 (в Приложението); Работен лист № 8 (в Приложението).

Тема № 9	**СРЕДА НА ЖИВОТ. ЕКОЛОГИЧНИ ФАКТОРИ**
Планиране	Тема № 9 „Среда на живот. Екологични фактори“ е подходяща да се организира в рамките на 2 учебни часа по биология и здравно образование в X клас на ЦСОП. Тема № 9 включва следните акценти: 1. Понятие за среда на живот. 2. Видове среда на живот (водна, сухоземна, почвата като среда на живот). 3. Екологични фактори на средата (абиотични, биотични, антропогенни).
Компетентности като очаквани резултати	1. Назовава и описва различната среда на живот (водна, сухоземна, живот в почвата). 2. Изброява, описва и дава примери за екологични фактори (абиотични, биотични, антропогенни) на средата. 3. Проследява връзката между приспособленията на организмите и екологичните фактори на средата. 4. Посочва влиянието на човешката дейност върху средата на живот. 5. Проучва електронни източници на информация по темата.
Основни понятия, нови думи	Среда на живот; екологични фактори; абиотични фактори на средата; биотични фактори; антропогенни фактори.
Междупредметни връзки	Български език и литература, изобразително изкуство, човекът и природата, информационни технологии.
Подходи, методи и форми на работа	Наблюдение, беседа, самостоятелна работа, извличане на информация от схеми, изображения, работа с електронни ресурси, работа в екип.
Ресурси	Презентация, схеми, илюстративен материал, е-урок, работни листове.

Знания, умения и отношения	Използва правилно термините среда на живот и екологични фактори (абиотични фактори на средата, биотични фактори, антропогенни фактори). Разпознава и дава примери за различна среда на живот и екологични фактори на средата. Описва и представя (чрез схема, изображение) различна среда на живот и посочва ролята на човека за опазването на природата. Проучва информация от различни източници по темата.
Идеи за работа Въпроси и задачи:	1. Като ползвате електронни ресурси, посочете кои организми живеят във водна среда. Опишете водната среда на живот (напр.: река, море, езеро, блато). 2. Кои организми живеят в сухоземната среда на живот? Опишете сухоземната среда на живот.

Тема № 10	**БИОЛОГИЧНА ЕВОЛЮЦИЯ**
Планиране	Тема № 10 „Биологична еволюция“ е подходяща да се организира в рамките на 3 учебни часа по биология и здравно образование в X клас на ЦСОП. Тема № 10 включва следните акценти: 1. Познания за произхода и развитието на живата материя. 2. Що е биологична еволюция. 3. Същност на биологичния прогрес и биологичния регрес. 4. Ролята на Чарлз Дарвин за развитието на еволюционната идея. 5. Изменчивост и наследственост според Дарвин – същност, примери.
Компетентности като очаквани резултати	1. Описва същността на хипотези за произхода на живота. 2. Проучва електронни източници на информация за съвременни хипотези за биологичната еволюция. 3. Дефинира биологична еволюция (биологичен прогрес и биологичен регрес). 4. Описва същността на теорията на Ч. Дарвин за еволюцията на организмите и приноса му за развитието на еволюционната идея. 5. Дава примери за наследственост и изменчивост при растенията и животните.

Основни понятия, нови думи	Биологична еволюция; биологичен прогрес; биологичен регрес; изменчивост; наследственост.
Междупредметни връзки	Български език и литература, изобразително изкуство, информационни технологии.
Подходи, методи и форми на работа	Беседа, наблюдение, самостоятелна работа, извличане на информация от схеми, изображения, работа с електронни ресурси, работа в екип.
Ресурси	Презентация, схеми, илюстративен материал, е-урок, работни листове.
Знания, умения и отношения	Описва хипотези за произхода на живота и еволюционни теории. Дефинира понятието биологична еволюция. Сравнява по съществени признаци биологичния прогрес и биологичния регрес. Проучва информация от различни електронни източници за биологичната еволюция.
Идеи за работа Въпроси и задачи:	1. Като ползвате електронни ресурси, посочете в какво се изразява изменчивостта на организмите при различните породи крави. 2. В какви направления протича биологичната еволюция?

Тема № 11	**ФАКТОРИ НА ЕВОЛЮЦИЯТА**
Планиране	Тема № 11 „Фактори на еволюцията“ е подходяща да се организира в рамките на 2 учебни часа по биология и здравно образование в X клас на ЦСОП. Тема № 11 включва следните акценти: 1. Понятие за фактори на еволюцията. 2. Естествен отбор на организмите – същност, примери. 3. Полов отбор – същност, примери. 4. Изкуствен отбор – същност , примери.

Компетентности като очаквани резултати	1. Изброява и описва факторите на еволюцията (наследственост, изменчивост, естествен отбор, изкуствен отбор). 2. Посочва примери за естествен отбор и изкуствен отбор. 3. Дефинира понятието полов отбор и привежда примери.
Основни понятия, нови думи	Естествен отбор; полов отбор; изкуствен отбор; биологична еволюция; изменчивост; наследственост.
Междупредметни връзки	Български език и литература, изобразително изкуство, информационни технологии.
Подходи, методи и форми на работа	Беседа, наблюдение, самостоятелна работа, работа с работни листове, извличане на информация от схеми, изображения, работа с електронни ресурси.
Ресурси	Презентация, схеми, илюстративен материал, е-урок, работни листове.
Знания, умения и отношения	Описва естествения отбор и изкуствения отбор като фактори за биологичната еволюция наред с изменчивостта и наследствеността. Сравнява по съществени признаци и привежда примери за естествен отбор и изкуствен отбор. Характеризира и дава примери за полов отбор. Проучва информация от различни електронни източници по темата.
Идеи за работа	Работен лист № 9 (в Приложението); Работен лист № 10 (в Приложението).

РАБОТЕН ЛИСТ № 1

ЗАДАЧА: Назовете/посочете нивото на организация при живите организми (Фиг.1.).

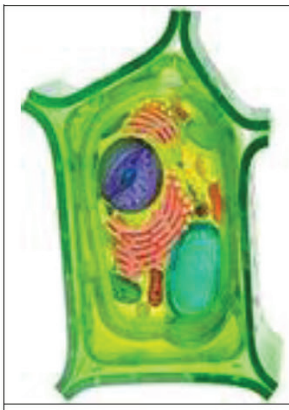		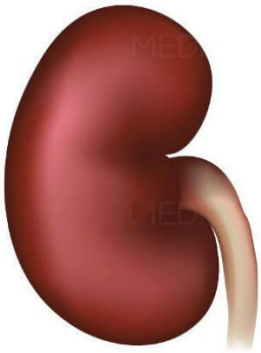	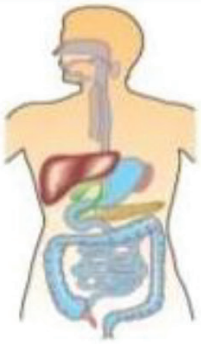
1 _____	2 _____	3 _____	4 _____

ЗАДАЧА: Определете нивото на организация при растенията и животните (Фиг.2).

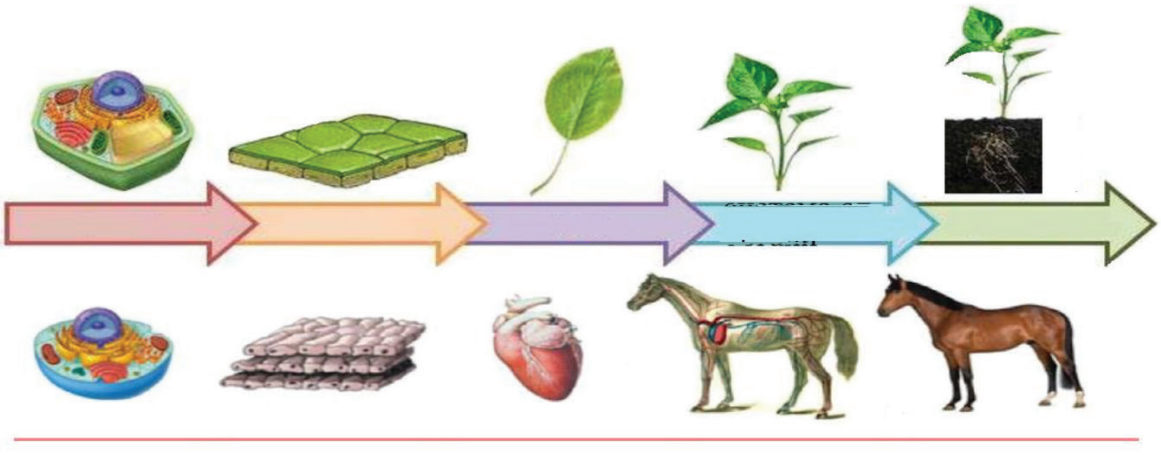

Фиг. 2 Ниво на организация на растенията и животните

РАБОТЕН ЛИСТ № 2

ЗАДАЧА: Като ползвате изображенията на Фиг. 1. назовете/запишете промяната на кои качества у представените растения и животни описват свойството изменчивост. Свържете отговорите с обекта.

ДОМАТИ

СТРЕЛОЛИСТ

ЗАЕК

ЦВЯТ НА КОЗИНАТА

РАЗМЕР, ФОРМА И ЦВЯТ

ФОРМА НА ЛИСТАТА

Фиг.1. Изменчивост при растенията и животните

ЗАДАЧА: Определете в какво се изразява изменчивостта при гризачите на Фиг.2.

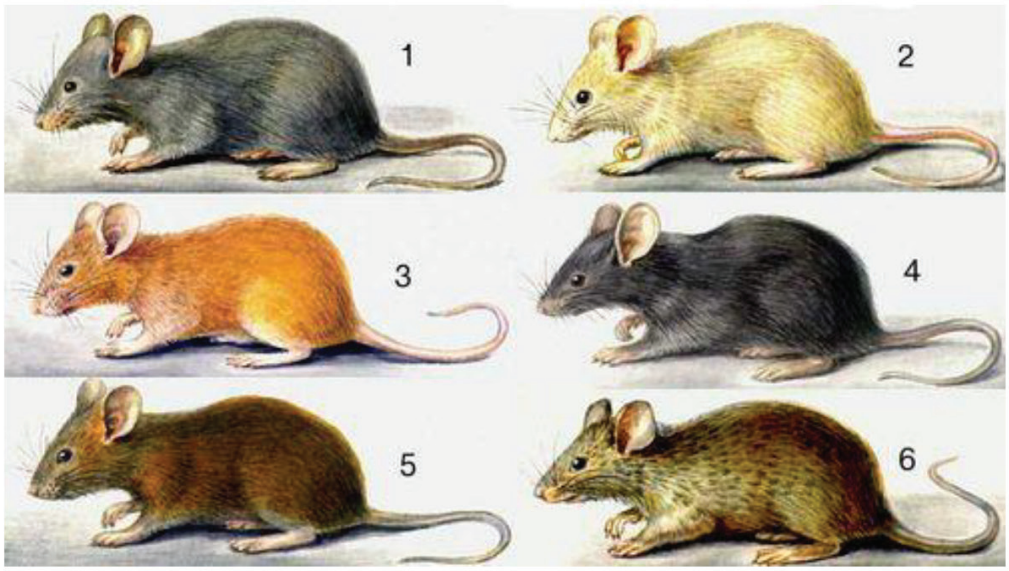

Фиг. 2 Гризачи - изменчивост

РАБОТЕН ЛИСТ № 3

ЗАДАЧА: Посочете/назовете/запишете/ оградете изображенията на животните, които хранят своите малки с мляко.

ЛЪВ

МАЙМУНА

ПЕТЕЛ

КЕНГУРУ

МЕЧКА

КАМИЛА

ЖИРАФ

ПЕПЕРУДА

КОТКА

Фиг. 1. Кой храни с мляко малките си

ЗАДАЧА: Образувайте/ запишете 3 изречения, в които са включени думите:

ЛЪВ **МЕЧКА** **КОТКА**

РАБОТЕН ЛИСТ № 4

ЗАДАЧА 1: Назовете (запишете) кой етап от индивидуалното развитие на човека е изобразен на фиг. 1. Какви промени настъпват в организма?

Фиг. 1. Индивидуално развитие при човека

ЗАДАЧА 2: Кои са тези животни (фиг. 2)? Как се нарича етапът от индивидуалното им развитие, който е преди излюпването, и този след излюпването на зародиша?

Фиг. 2. Индивидуално развитие при животните

РАБОТЕН ЛИСТ № 5

ЗАДАЧА 1: Опишете промените, които настъпват при жабата по време на непрякото развитие (Фиг. 1).

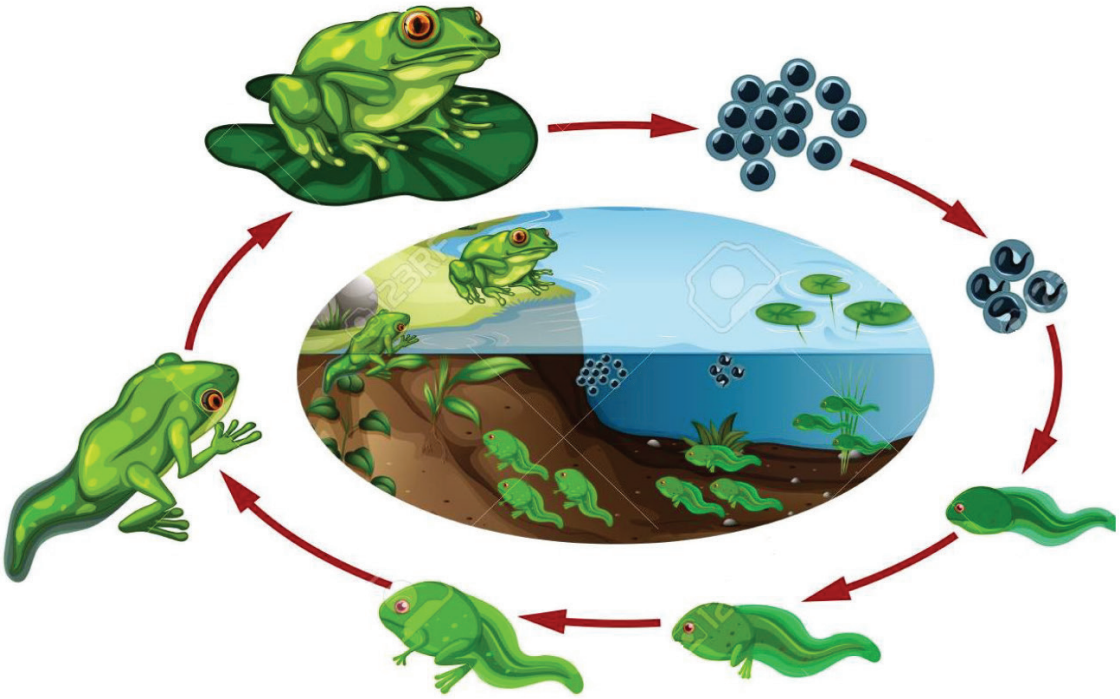

Фиг.1. Непряко развитие при жаба

ЗАДАЧА 2:

Опишете през какви етапи преминава прякото развитие при рибите (Фиг.2.).

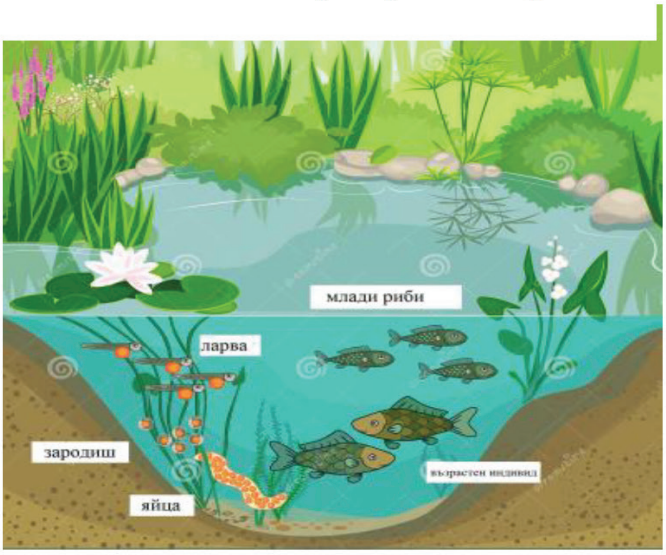

Фиг.2. Пряко развитие при риби

ЗАДАЧА 3:

По какво се различава прякото развитие на организмите от непрякото развитие?

РАБОТЕН ЛИСТ № 6

ЗАДАЧА 1: Опишете кои организми изграждат биоценозата, изобразена на Фиг. 1.

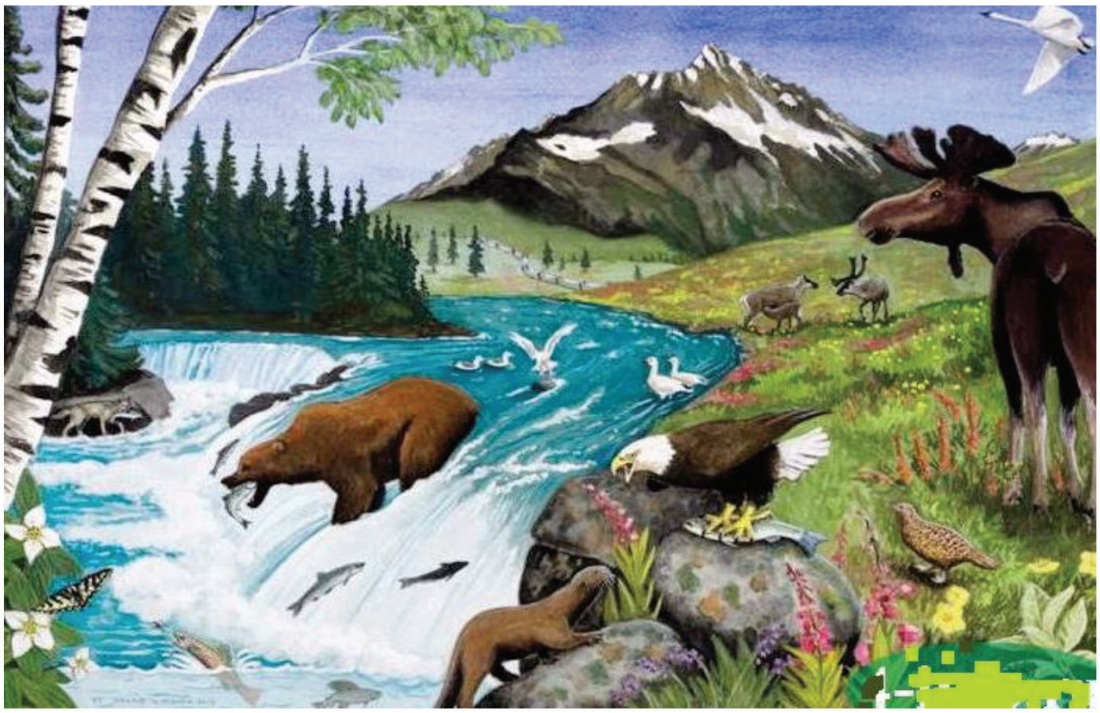

Фиг.1. Биоценоза

Фиг.2 . Водна биоценоза

ЗАДАЧА 2: Опишете биоценозата, която е изградена във водния басейн.

ЗАДАЧА 3: Оцветете рибата.

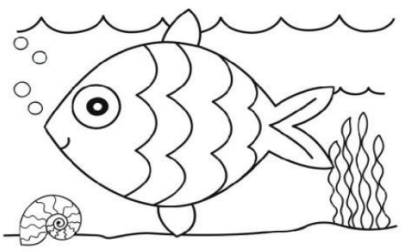

РАБОТЕН ЛИСТ № 7

ЗАДАЧА 1: Подредете в хранителна верига организмите, обитаващи водните басейни: РАК, ВОДОРАСЛИ, ПИНГВИН, КАЛМАР.

ЗАДАЧА 2: Съставете хранителна верига от организмите охлюв, краставица, ястреб, змия:

ОХЛЮВ

КРАСТАВИЦА

ЯСТРЕБ

ЗМИЯ

ЗАДАЧА 3: Оцветете/нарисувайте охлюв.

РАБОТЕН ЛИСТ № 8

ЗАДАЧА 1: На Фиг. 1 и Фиг. 2 назовете организмите, включени в хранителната мрежа. Проследете отделните хранителни вериги.

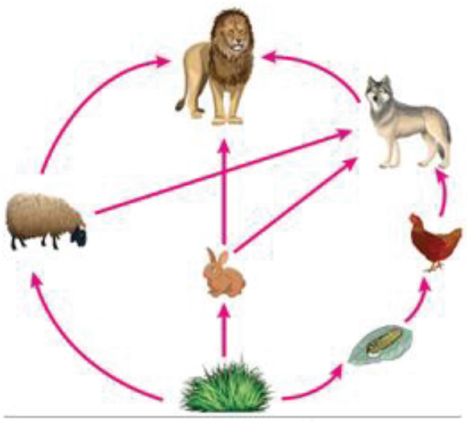

Фиг.1. Хранителна мрежа

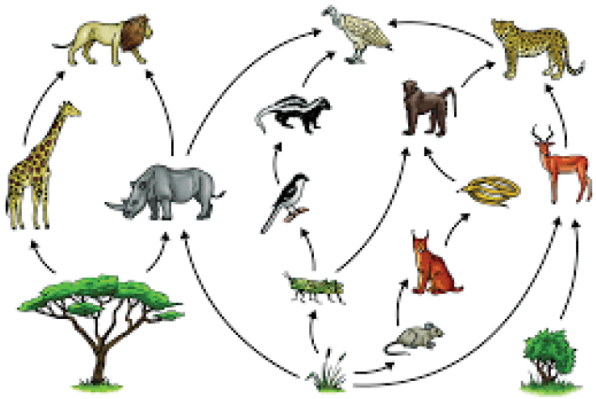

Фиг. 2. Хранителна мрежа на сушата

ЗАДАЧА 2: На Фиг. 3 е представена хранителна верига. Кой кого изяжда в природата?

Фиг. 3. Хранителна верига

ЗАДАЧА 3: Оцветете картинката на Фиг.4.

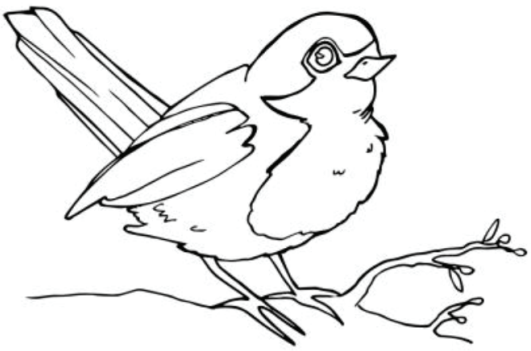

Фиг. 4. Врабче

УЧИ И СЕ ЗАБАВЛЯВАЙ!

РАБОТЕН ЛИСТ № 9

ЗАДАЧА 1: Разгледайте Фиг. 1 и опишете по какъв начин от един вид свиня може да се получи такова разнообразие от породи. Каква е външната разлика, възникнала в резултат на изменчивост, наследственост и отбор?

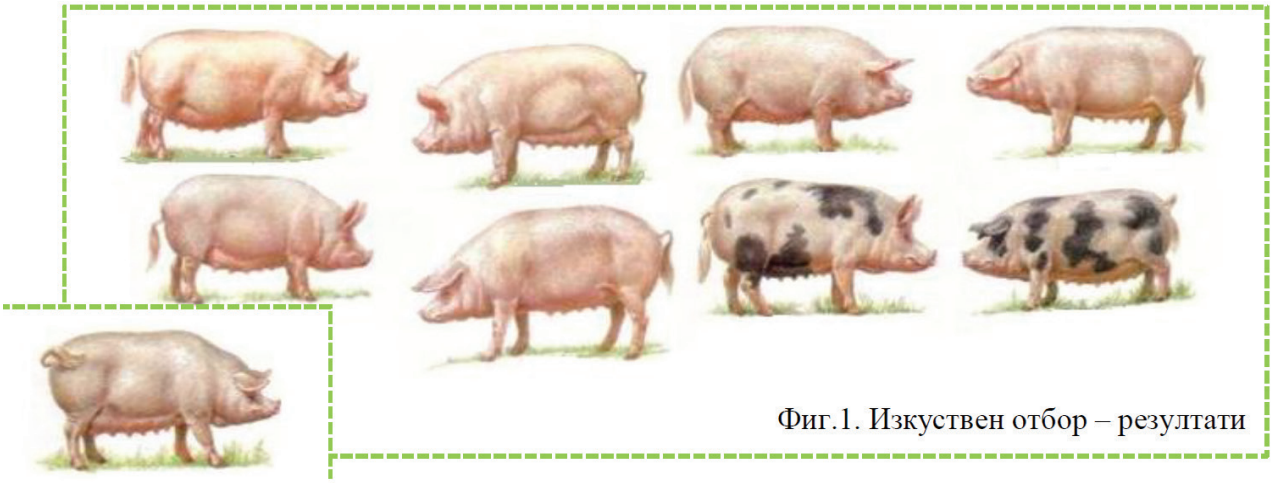

Фиг.1. Изкуствен отбор – резултати

ЗАДАЧА 2: Нарисувайте своя ябълка, като разгледате сортовете на Фиг. 2, получени след изкуствен отбор.

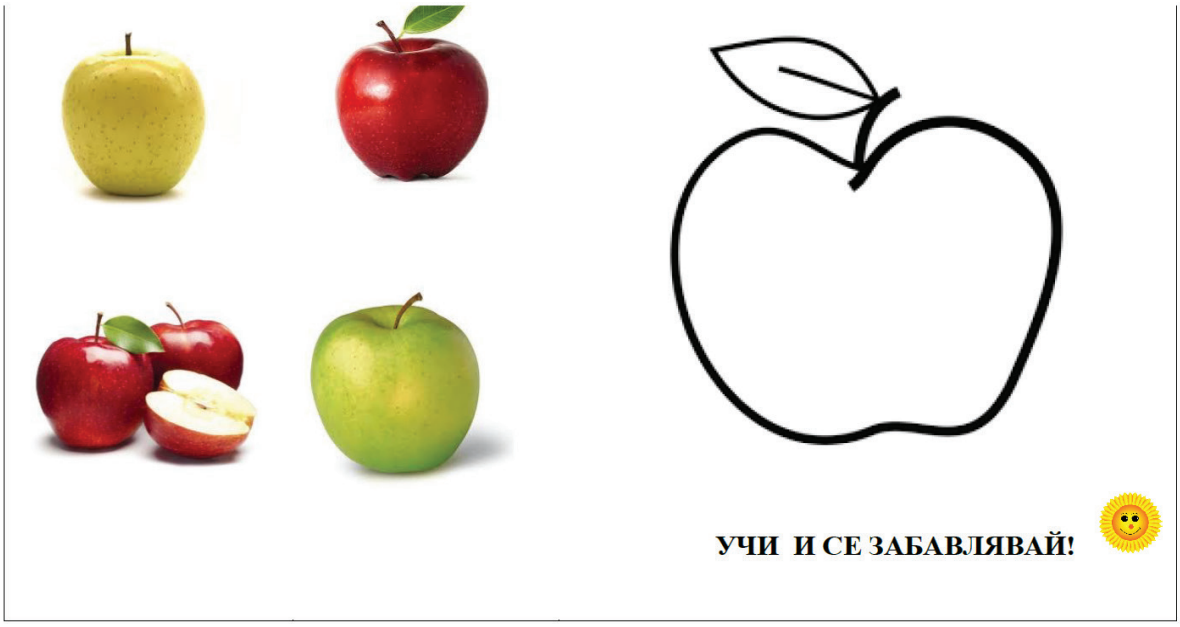

УЧИ И СЕ ЗАБАВЛЯВАЙ!

РАБОТЕН ЛИСТ № 10

ЗАДАЧА 1: На Фиг. 1 разгледайте разнообразието от породи кучета, които произлизат от общ прародител – сивия вълк. Опишете измененията, които са настъпили във външния вид в резултат на изменчивостта, наследствеността и отбора.

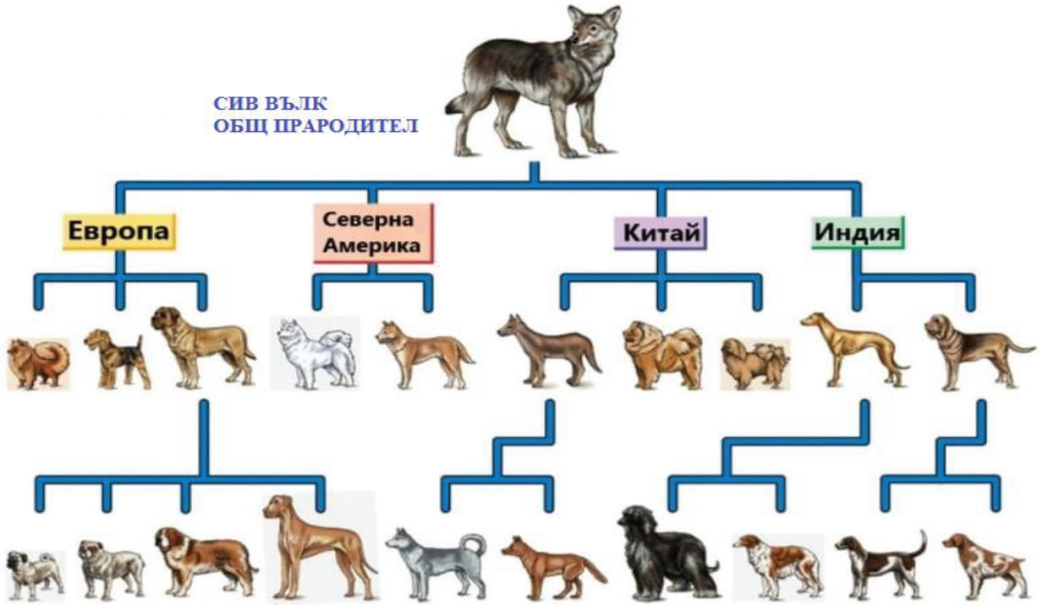

Фиг. 1. Породи кучета

ЗАДАЧА 2: Нарисувайте куче от любима порода.

Фиг. 2 .Куче за оцветяван

Фиг. 3. Домашен любимец

X КЛАС

МУЗИКА

МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ПО МУЗИКА X КЛАС

Въведение

Изключително големите възможности за взаимодействие между човека и музикалното изкуство определят мястото и ролята на музикалното обучение и възпитание за неговото умствено, емоционално и интелектуално развитие и усъвършенстване. Една от основните цели на педагогическо взаимодействие в областта на музиката е изграждане на емоционално отзивчиви личности, ценители на изкуството, които да изпитват потребност от възприемане и изпълнение на музика.

Методиката на обучение по музика с ученици със СОП се гради върху отчитането на характерното конкретно образно мислене и интелектуалните възможности на тези деца. Това налага разработване и прилагане на правилна система на обучение по музика. Тази система включва дейности, които довеждат до изпълнение на следните задачи.

1. Да се изгради умение за възприемане на музиката, за разбиране и преживяване на нейната специфична изразителност.
2. Да се дадат на учениците знания за музикалното изкуство.
3. Да се развиват спонтанността на учениците, тяхното въображение и физическата активност.
4. Да се създаде положителна емоционална нагласа у учениците при възприемане и слушане на музика.
5. Да се изградят умения за ориентиране в средата, познавателни умения, танцови умения, музикално изпълнителски умения, умения за работа в група.

Съчетаването на музиката с ритмични упражнения помага на учениците със СОП да усвоят различни движения, да усетят ритъма и динамиката на музиката, овладява се вниманието, развива се паметта, провокира се бодро настроение.

Методическото ръководство по музика има за цел да подпомогне учителите, работещи с ученици със СОП в процеса на тяхното обучение в ЦСОП. В него има методически насоки и указания, които могат да улеснят учителя в избора на стратегии в работата му с ученика със СОП и в цялостната организация на работата. Необходимо е да се има предвид, че не може да има една обща методика на работа с децата със СОП поради две основни причини: първо – подходът към всяко дете със СОП зависи пряко от неговото индивидуално състояние и възможности, и второ – всеки учебен предмет има своя методика, която учителят трябва да прецизира съобразно състоянието и възможностите на детето.

Във връзка с обучението на учениците със СОП в ЦСОП по индивидуални образователни програми по учебни предмети количеството и формата на информацията, която трябва да бъде усвоена по музика от учениците, е нужно да се адаптират и прецизират. Затова е подбрано необходимото количество информация и е намерен подходящ начин за поднасянетоѝ. Пример: намаляване на текстовата информация и заменяне с графики, картинни изображения, презентации, ролеви игри и други алтернативни средства.

Едно и също учебно съдържание може да стигне до различните ученици само ако използваме и различни средства и методи за това. Пример: използване на различни аудио и визуални помощни средства, планирайки повече конкретни примери, осигуряване на повече нагледни материали и др.

Всеки урок има своите цели, но учителите умеят да адаптират тези цели според обучителните затруднения на учениците. Могат да предложат на учениците с по-тежки увреждания задачи и упражнения, свързани с развитието на умения за самообслужване, социално-комуникативни умения, на музикална отзивчивост, фина моторика.

Адаптирането на учебното съдържание не може да следва точен и прецизен алгоритъм. Независимо от стратегиите, различните дизайни, модели и типове адаптиране учителят адаптира учебното съдържание съобразно силните и слабите страни на ученика със специални образователни потребности и съобразно неговия потенциал така, че в края на образованието си младите хора да са придобили ключовите компетентности на ниво, което ги подготвя за живота и ги социализира в обществото като самостоятелни личности.

Представеният модел на адаптиране на учебното съдържание има за цел да разчупи, доколкото е възможно, академичността и да даде на учителите инструмент, с който биха могли да дадат на учениците със СОП знания, приложими и действително полезни за живота им в социума. Адаптираното учебно съдържание, представено в помагалото, подпомага усилията на учителя да превърне тези знания в социално значими умения и компетентности.

Тема на урока	**Изразни средства в музиката. Принципи на формообразуване**
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разпознава, назовава изразни средства в музиката и съвременните технологии – ритъм, мелодия, тембър, темпо и мелодия. 2. Разбира единството на музикалните изразни средства. 3. Подобрява способността да изрази емоция и звук. 4. Придобива полезни умения за слушане. 5. Разбира темпото като понятие за бързо – бавно и динамиката като силно – тихо.

Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Актуализиране на представата за мелодия, ритъм, темпо, тембър, динамика. 2. Реакция при слушане на музика в различно темпо и динамика. 3. Изграждане на елементарно умение за възприемане на музиката. 4. Усвояване на елементарни знания за музикалното изкуство. 5. Емоционално съпреживяване. 6. Развитие на музикален слух.
Методи и подходи	Беседа, сравнение, дейностен подход, работа с учебник/помагало, междупредметни връзки, словесен метод, демонстрация.
Ресурси	Учебникът по музика за X клас. Аудио- и видеоматериали: https://www.youtube.com/watch?v=3-4J5j74VPw и др., мултимедийна презентация, работни листове, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.

Насоки за работа	1. Мултимедийна презентация, структурирана според съдържанието в помагалото (съдържа аудиовизуални модели, свързани с въздействието на отделните музикални изразни средства и тяхното описание). 2. Изразните средства са редуцирани до схема с цел по-ясното им обяснение. По достъпен начин са представени дефинициите за всяко изразно средство, тяхното единство и как въздействат върху слушателя. 3. Музика за възприемане. За учениците е важно да усетят настроението в музикалното произведение и да умеят да покажат способност за обратна връзка. 4. Чрез скоропоговорката учениците да усетят ритъма при произнасянето на думите и ролята му в мелодията. Също така подпомага усъвършенстването на артикулацията. 5. Възпроизвеждането по подражание на част от марша „Ний ще победим“ ще спомогне за диференциране на тоновете по сила и височина.

Тема на урока	**Музиката и съвременните технологии. Музика без граници (музиката в синтез с други изкуства и технологии)**
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разпознава, назовава музикално-сценичните жанрове: опера и балет. 2. Разбира взаимодействието между музика и кино. 3. Подобрява способността да изрази емоция и звук. 4. Придобиват полезни умения за слушане. 5. Разпознават музикална творба според натрупан слухов опит. 6. Изразява предпочитание към музикална тема с различен характер. 7. Открива с помощ в подходяща музика съвременни форми на синтез.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Разпознаване/назоваване на „балет“ и „опера“. 2. Разбиране спецификата на музикалното изкуство във връзка с другите изкуства: литература, танц, театър, кино, телевизия и др. 3. Разширяване знанията за опера и балет и уменията да ги разпознават и различават. 4. Разпознаване, назоваване на технически средства за слушане и записване на музика. 5. Емоционално съпреживяване. 6. Формиране на слушателски умения.
Методи и подходи	Беседа, сравнение, междупредметни връзки, описание, демонстрация чрез използване на техника (касетофон, MP3 плеър), интерактивни методи, работа с учебник, наблюдение

Ресурси	Учебникът по музика за X клас. Аудио- и видеоматериали: https://www.youtube.com/watch?v=KkdqxQgtytk и https://www.youtube.com/watch?v=_BOagGVNuL4&list=RD_BOagGVNuL4&start_radio=1&t=171 (откъс), илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.
Насоки за работа	1. Илюстративен материал (според съдържанието в помагалото) съдържа познати технически модели за възпроизвеждане и записване на музика с беседа за тяхното развитие и усъвършенстване във времето. 2. Музика за възприемане. Чрез видеоклип и слушане на музикално произведение е важно учениците да усетят настроението в музиката и да умеят да разпознават музикалния жанр „балет“ като синтез на музика и танц.

Тема на урока	**Музиката и съвременните технологии. Музика и кино**
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разпознава киното като изкуство. Наблюдава и открива различия в неговото развитие в миналото и днес. 2. Разбира единството на музиката с киното. 3. Проявява емоционален отклик от музиката в киното. 4. Познава известни български композитори.

Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Изразява лични предпочитания към музикално произведение. 2. Реагира при слушане на музика в различно темпо и динамика. 3. Емоционално съпреживява. 4. Развиване и коригиране на поведенчески навици за по-добра адаптивност към средата. 5. Нова дума – „саундтрак“.
Методи и подходи	Беседа, сравнение, междупредметни връзки, обяснение.
Ресурси	Учебникът по музика за X клас. Аудио- и видеоматериали: https://www.vbox7.com/play:66ca1a08/откъс/, https://www.youtube.com/watch?v=QKuHoruDZGg, https://www.youtube.com/watch?v=SClUBTMo0zA (караоке), снимков материал, мултимедийна презентация, работни листове, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.
Насоки за работа	1. Мултимедийна презентация, структурирана според съдържанието в помагалото (съдържа аудиовизуални модели, свързани с въздействието на музиката във филмите). 2. Чрез презентацията и видеото по достъпен начин е представено определението на „саундтрак“. 3. Музика за възприемане. За учениците е важно да усетят как филмовата музика подчертава настроението и действието на героите. 4. Краткото представяне на композитора Борис Карадимчев с неговите известни за по-голямата част от учениците творби ще спомогне за възприемане и разпознаване на филмовата музика и нейното въздействие върху зрители и слушатели поколения наред.

Тема на урока	**Музиката и съвременните технологии. Музика и медии**
Компетентности, като очаквани резултати	1. Актуализира знанията за **„медия“, „звукозапис“, „звуконосител“.** 2. Разбира взаимодействието между музика и медии. 3. Разпознава, назовава някои звуконосители. 4. Разпознава, назовава устна и писмена медия.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Да разбира някои от значенията на медиите. 2. Да познава видовете медии и разпознава техни продукти. 3. Разширяване знанията за музиката чрез включване на понятието „фонограф“ като най-ранната техника за звукозапис и прослушване.
Методи и подходи	Беседа, сравнение, междупредметни връзки, словесни методи, диалог, работа с учебник/помагало, демонстрация със звукозаписна техника, обобщаване, наблюдение.
Ресурси	Учебникът по музика за X клас. Илюстративен материал, снимков материал, е-ресурси, интернет източници.
Насоки за работа	1. Чрез беседа и илюстративен материал според съдържанието в помагалото учениците се въвеждат в новите понятия, видовете медии и развитието на технологиите при записване и възпроизвеждане на качествен звук. 2. В рубриката „Знаете ли, че...“ е направено сравнение на влиянието и развитието на музиката в медиите в миналото и днес.

Тема на урока	**Музиката и съвременните технологии. Музика и радио**
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разпознава, назовава някои радиопредавания и радиостанции. 2. Разбира взаимодействието между музика, радио и реклама. 3. Подобрява способността да изрази емоция и звук. 4. Придобият полезни умения за слушане. 5. Разпознава, изразява емоционално въздействие на музикалното изпълнение и текст върху слушателя.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Разпознаване/назоваване на „токшоу“ и „джингъл“. 2. Разпознаване на различни прояви на връзката на музиката с радиото. 3. Споделяне на някои познати музикални реалити-шоу. 4. Да знаят за възникването на радиото и за някои известни народни певци от миналото, които са любими за слушане и днес. 5. Създаване на положителна емоционална нагласа при възприемане и слушане на музика. 6. Емоционално съпреживяване. 7. Формиране на слушателски умения.
Методи и подходи	Беседа, сравнение, междупредметни връзки, словесна инструкция, демонстрация с помощта на техника (радиокасетофон), интерактивни методи, работа с учебник.
Ресурси	Учебникът по музика за X клас. Аудио и видео материали: https://www.youtube.com/watch?v=NkGwgurPPhw, https://www.youtube.com/watch?v=xhK6vSgqADI, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.

Насоки за работа	1. Историята на българското радио е представена като история на съвременната българска музика чрез илюстративен материал (според съдържанието в помагалото). 2. Музика за възприемане. Чрез видеоклип и слушане на музикални произведения, изпълнявани от легендите на българската народна песен Борис Машалов и Гюрга Пинджурова, е важно учениците да усетят настроението в музиката и да умеят да разпознават и изразяват чувство от мелодията. 3. Предлага се на учениците музика за слушане по избор: от радио, телевизия, интернет. 4. Елементарно разпознаване на различни форми на участие на музиката в медиите – телевизия, радио, реклама, интернет. 5. Като допълнителна работа може да се предостави възможност учениците да потърсят реклами в интернет, като споделят каква музика се използва в тях.

Тема на урока	**Музиката и съвременните технологии. Музика и телевизия**
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разбира ролята на съвременните технологии за функционирането на музиката в синтез с изкуствата. 2. Разбира ролята на телевизията за развитието на музикалното изкуство днес. 3. Разпознава музикални творби, като се опира на слуховия си опит, свързан с изразните средства. 4. Разпознава, изразява емоционално въздействие на музикалното изпълнение и текст върху слушателя.

Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Разпознава/назовава „телевизионен мюзикхол“, „музикално шоу“ и „музикален видеоклип“. 2. Разпознава различни прояви на връзката на музиката с телевизията. 3. Усвояване на музикална отзивчивост. 4. Емоционално съпреживява. 5. Формиране на слушателски умения. 6. Толерантност към различните възможности на съучениците, търпимост. 7. Развиване на музикалната памет и въображение чрез възприемане на различни музикални произведения.
Методи и подходи	Беседа, кратка словесна инструкция, междупредметни връзки, описание, демонстриране с помощта на техника (радиокасетофон), интерактивни методи, работа с учебник, наблюдение, демонстрация.
Ресурси	Учебникът по музика за X клас. Аудио-ивидеоматериали: http://www.videoclip.bg/watch/766080_krivorazbranata-civilizaciya-1974-bg-audio-chast-1-tv-rip-bnt-wo, https://www.youtube.com/watch?v=VsI0hjZrRio, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници, кратки инструкции.

Насоки за работа	1. Мултимедийна презентация (структурирана според съдържанието в помагалото) съдържа аудиовизуални модели, клипове и илюстрации, свързани с различни жанрове на познати телевизионни програми – музикално шоу, телевизионен мюзикхол, музикален видеоклип, различни музикални телевизионни и радио програми. 2. Музика за възприемане. Видеоклипът, слушането на откъс от телевизионен мюзикхол, музикален видеоклип и изпълнение на песен от конкурса „Мелодия на годината“ помага на учителя да изтъкне водещата роля на телевизията за разпространението и популяризирането на музиката. 3. Предлага се на учениците музика за слушане по избор: от радио, телевизия, интернет. 4. Работата по темата е обвързана с развиващи дейности, които ангажират вниманието и развиват способностите на учениците.
Тема на урока	**Музиката и съвременните технологии. Музикална индустрия**
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разбира ролята на съвременните технологии за развитието на музикалната индустрия. 2. Използва основни начини за търсене, събиране и разпространение на музикална информация.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Въвеждане чрез беседа на нови понятия – „продуцент“ и „продуциране“. 2. Формиране на елементарни представи за музикалната индустрия като понятие и същност. 3. Усвояване на музикална отзивчивост. 4. Емоционално съпреживяване. 5. Открива с помощ и назовава някои от участниците в музикалната индустрия. 6. Развиване на музикалната памет и въображение чрез възприемане на различни музикални произведения.

Методи и подходи	Беседа, кратка словесна инструкция, междупредметни връзки, работа с учебник/помагало, използване на техника / CD/, интерактивни методи, кратки инструкции, обобщаващо повторение.
Ресурси	Учебникът по музика за X клас. Аудио и видео материали: https://www.vbox7.com/play:35e87274c5, https://www.youtube.com/watch?v=T43xa17F8Ck илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.
Насоки за работа	1. Дейностите, характеризиращи музикалната индустрия, са редуцирани до схема с цел по-ясното ѝ обяснение. По достъпен начин е представена музиката като изкуство, но и като продукт на културната индустрия. В хода на учебната работа се развиват уменията за работа в екип, съобразяване с мнението на другите, стимулират се креативно поведение и интерес към начините за търсене, съхранение и разпространение на музикална информация. 2. По достъпен начин е показано, че организирането и изнасянето на концерти в страната и чужбина и тяхното огромно въздействие върху публиката носи огромни приходи и печалби. Вмъкната е информация за „краля на рока“ Майкъл Джексън, чийто албум „Трилър“ е най-продаваният за всички времена. 3. Музика за възприемане. Видеоклипът и песента спомагат за емоционалното съпреживяване от мелодията и добиване на представа за въздействието и върху публиката, като важен инструмент за развитието на музикалната индустрия.

Тема на урока	**Музиката и съвременните технологии. Традиции и нови времена**
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разбира значението и въздействието на музиката върху емоциите. 2. Подобрява способността да изрази емоция и звук. 3. Придобива полезни умения за слушане.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Въвеждане на елементарно ниво на новите понятия „кавър версия“, „ремикс“ и „хореография“. 2. Формиране на елементарни дигитални компетентности. 3. Емоционално съпреживяване. 4. Развитие на музикален слух. 5. Развитие на спонтанността и въображението.
Методи и подходи	Беседа, сравнение, описание, междупредметни връзки, словесна инструкция, работа с учебник/помагало, ролева игра.
Ресурси	Учебникът по музика за X клас. Аудио- и видеоматериали: http://www.youtube.com/watch?v=5TbQ5svoAN0, http://www.youtube.com/watch?v=mDa4ji7bXEQ мултимедийна презентация, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.

Насоки за работа	1. Мултимедийна презентация (структурирана според съдържанието в помагалото), съдържа аудиовизуални модели, свързани с вариантите на популярната песен при промяна на някои от музикалните изразни средства. Чрез нея визуално, слухово и емоционално учениците възприемат лесно новите понятия. 2. Включването на подходяща ролева игра дава възможност учениците да усетят характеристиката на звука и въздействието му – успокояващо или дразнещо. 3. Музика за възприемане. Видеоклипът и песента дават представа за интерпретация на песен чрез добавяне, премахване или промяна на нейни части и разбирането, че това е една и съща песен, но в различни варианти.

Тема на урока	**Музиката на XX век. Традиционната българска музика – мястото на фолклора днес**
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разпознава фолклорна музика, обредни песни, музикални инструменти. 2. Познава/назовава традиционните народни обичаи: коледуване, лазаруване и др.

Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Въвеждане на нови понятия – „обредни песни“, „традиционна българска музика“. 2. Изразяване на емоционалното преживяване при изпълнението на песни, при слушането на музика и общуването с българския музикален и танцов фолклор. 3. Обогатяване речника на учениците. 4. Актуализиране и обогатяване на знанията за народни музикални инструменти. 5. Развитие на музикален слух. 6. Възпитаване на любов към народното творчество и фолклор. 7. Формиране на положително отношение към музиката и танца.
Методи и подходи	Беседа, сравнение, словесна инструкция, слушане на фолклорна музика, предметно-практически дейности, работа с учебник, илюстративно-обяснителен метод.
Ресурси	Учебникът по музика за X клас. Аудиоматериали: https://www.youtube.com/watch?v=4RPwymbU7Ek и др., мултимедийна презентация, работни листове, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.
Насоки за работа	1. Мултимедийна презентация, структурирана според съдържанието в помагалото (съдържа традиционната музика, свързана с Коледа, Лазаровден, жътва, хоро и народни музикални инструменти). 2. Българският фолклор като неразделна част от живота на българина (българско хоро). 3. Песен за слушане 4. Музика за възприемане 5. Работен лист

РАБОТЕН ЛИСТ

1. Прослушайте следната обредна песен и посочете през кой традиционен празник се изпълнява (https://www.youtube.com/watch?v=4RPwymbU7Ek)/ като поставите знак на съответното място:

2. С какво настроение играят участниците в хорото? Подчертайте подходящото лице.

3. Оцвети рисунките на лазарката по образец.

Тема на урока	**Музиката на XX век. Фолклорното звучене в днешната култура**
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разбира значението на понятията „ансамбъл“ и „фолклорен ансамбъл“. 2. Разпознава, назовава някои популярни вокално-инструментални ансамбли за народни песни. 3. Подобрява способността да изрази емоция и звук. 4. Придобива полезни умения за слушане. 5. Наблюдава и разпознава пъстротата на народните носии при фолклорните изпълнители.

Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Разпознаване/назоваване на „ансамбъл“ и „фолклорен ансамбъл“. 2. Да може да назове любима народна песен или певец. 3. Разширяване знанията за българския фолклор и неговото съхраняване. 4. Емоционално съпреживяване. 5. Създаване на положителна емоционална нагласа при възприемане и слушане на музика. 6. Формиране на слушателски умения.
Методи и подходи	Беседа, сравнение, обобщение, междупредметни връзки, работа с учебник/помагало, наблюдение, демонстрация.
Ресурси:	Учебникът по музика за X клас. Аудио- и видеоматериали: https://www.vbox7.com/play:1581d827, https://www.youtube.com/watch?v=BirGqNkaKLA, илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници.
Насоки за работа	1. Илюстративен материал (според съдържанието в помагалото) съдържа снимки на известни състави, ансамбли и национални събори. С подходяща беседа разясняваме на учениците, че българското народно творчество се съхранява чрез популяризиране и провеждане на национални, регионални и международни събори. Необходимо е да се подчертае, че между доминантните съвременни музикални форми и практики, които се свързват с фолклорното звучене, са ансамблите и фолклорните ансамбли. 2. Музика за възприемане. Включените музикални творби предизвикват положителни емоции у учениците. Те усещат настроението в ансамбловото изпълнение на народната музика. 3. Демонстрацията и наблюдението на модели на народни носии от различни фолклорни области предизвикват интерес у учениците и любов към българския фолклор.

Тема на урока	**Музиката на XX век. Фолклорът в композиторското творчество**
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разпознава фолклора в музиката на композиторите. 2. Разпознава, назовава някои популярни изпълнителски състави. 3. Подобрява способността да изрази емоция и звук. 4. Придобива полезни умения за слушане. 5. Възпроизвежда по подражание кратък откъс или цялата песен. 6. Разпознава, назовава имена на първи български композитори, създали творби, базирани върху фолклорни музикални корени. 7. Реагира емоционално при изпълнението на песента.
Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Определя настроението, бързината и силата в предложените музикални примери. 2. Осъзнава понятието „автентичен фолклор“. 3. Нова дума – „партитура“. 4. Разширяване знанията за българския фолклор и неговото съхраняване. 5. Формиране на умения за възприемане на музикални произведения. 6. Формиране на умения за активно развитие на музикалния слух.
Методи и подходи	Беседа, сравнение, обобщение, диалог, работа с учебник/помагало, междупредметни връзки, слушане на музика, пеене, обобщаване на знанията.

Ресурси:	Учебникът по музика за X клас. Аудио и видео материали: https://www.youtube.com/watch?v=KJl90B35T_w (откъс), https://www.youtube.com/watch?v=4-034lbfmqo, https://www.youtube.com/watch?v=QDq29teLYRE (откъс) илюстративен материал, е-ресурси, интернет източници
Насоки за работа	1. Илюстративен материал (според съдържанието в помагалото) съдържа снимки на национален събор за автентичен фолклор, модел на партитура и снимки на видни български композитори, които в основата на творчеството си поставят народната песен. 2. Музика за възприемане. Включените музикални творби подпомагат развитието на музикалната памет и въображението, необходими за възпроизвеждане на песента от учениците. 3. Пеенето на песента е предшествано от слушане, прочитане на текста, което подпомага самостоятелното и сравнително точно интонационно и ритмично пеене.

Тема на урока	**Музиката на XX век. Съвременно продуциране на фолклора**
Компетентности, като очаквани резултати	1. Разбира процеса на продуциране на фолклор. 2. Разбира ролята на радиото и телевизията за продуцирането на българския фолклор. 3. Различава на базово ниво живото изпълнение пред публика и това в звукозаписно студио. 4. Познава с помощ някои основни начини за търсене, събиране, съхранение и разпространение на музиката. 5. Посочва с помощ български популярни изпълнители от миналото и днес.

Знания, умения, основни понятия, социални умения, нови понятия	1. Възпитаване в желание за слушане на българска фолклорна музика и емоционална отзивчивост. 2. Формиране на елементарни дигитални компетентности. 3. Развитие на музикалната памет с насоченост към народната музика. 4. Обогатяване на музикалните впечатления и натрупване на музикално-слухови представи.
Методи и подходи:	Беседа, сравнение, междупредметни връзки, обобщаване на знания, възприемане на музика, ролева игра, обобщаващо повторение
Ресурси:	Учебникът по музика за X клас. Аудио материали: https://www.youtube.com/watch?v=QlQEIZ3ANi4, илюстративен материал, е – ресурси, интернет източници
Насоки за работа	1. Начините за продуциране на фолклора са представени схематично с цел по-достъпното възприемане на етапите от този процес. 2. Учениците може да бъдат насърчени да опишат различното свое усещане и преживяване при слушане на живи и записани музикални изпълнения на фолклорна музика, като сравнят своите възприятия при слушане на записана фолклорна музика (от грамофонна плоча, радио, компактдиск и др.) и сценично представена фолклорна музика (концерт, събор, фестивал и др.). 3. Включването на подходяща ролева игра дава възможност на учениците да усетят емоцията и почувстват различното преживяване при възприемане на музика на живо и от запис.

Бележки

1. Експедицията на Ф. Магелан започна на 20.09.1519 г. и завърши на 06.09.1522 г., Ж. Верн „Пъпешествие около света за 80 дни“., и космическите кораби – за 92 мин.

2. Фиг. 3 „Бактерии. Видове и форма“ – стр. 6 от Помагалото

3. Фиг. 6 „Пътища на заразяване“ и фиг. 7 „Опасни бактерии, причинители на заразни болести“, стр. 7 от Помагалото